

Kommunikasjon og kultur 1

Fagstoff til eksamen

Innhold på ndla.no er nå tilgjengelig i PDF- eller ePub-format som hjelpeMidler til eksamen. Disse filene kan lagres på egen datamaskin og leses i digitalt format, eller de kan skrives ut og tas med til eksamen. Dette er automatisk genererte filer som ikke er manuelt bearbeidet.

Dette dokumentet er en tekstuutgave av det digitale læreverket for faget slik det forelå på ndla.no april 2015. For å se det komplette læreverket, slik det er sammensatt av ulike medietyper og interaktive elementer, gå til <http://ndla.no>.

Ved eksamen vil man ikke ha adgang til Internett, og dermed vil i hovedsak kun tekst og bilder være tilgjengelig. Animasjoner, simuleringer, lydfiler og video er interaktive ressurser som krever tilkobling til nett.

Sentralt gitt skriftlig eksamen i Kunnskapsløftet følger to hovedmodeller for hjelpeMidler. I modell 1 er alle hjelpeMidler tillatt. Unntak er Internett og andre verktøy som tillater kommunikasjon. For norsk og fremmedspråkene er heller ikke oversettelsesprogrammer tillatt.

Modell 2 er en todelt eksamen. Der er det i del 1 tillatt med skrivesaker, passer, linjal og vinkelmåler. I del 2 er alle hjelpeMidler tillatt med unntak av Internett eller andre verktøy som tillater kommunikasjon.

Disse fagene følger modell 2 for hjelpeMiddelbruk uten forberedelsesdel; matematikk i grunnskolen, matematikk i grunnskoleopplæringen for voksne, matematikk, fysikk, kjemi og biologi i videregående opplæring.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Hva er kultur?	8
Hva er kultur? Innledning	8
Det normative kulturbegrepet	11
Det beskrivende kulturbegrepet	13
Det essensialistiske kulturbegrepet	17
Det dynamiske kulturbegrepet	19
Litt om Kulturteori og -praksis	22
Hva er kommunikasjon	25
Hva er kommunikasjon? Innledning	25
Kommunikasjonsmodeller og forståelse	27
Mening og kontekst	30
Mening og kontekst / fagstoff	30
Å forstå og misforstå	32
Kulturfiltermodellen	35
Kommunikasjon uten intensjon	41
Litt mer om tegn	43
Hva er god kommunikasjon?	45
Hva er interkulturell kommunikasjon?	48
Hva er interkulturell kommunikasjon? Innledning	48
Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse	49
Interkulturell kommunikasjon med dynamikk	52
Meninger blir til i et sosialt samspill	55
Kommunikasjon når referanserammene skifter	58
Kulturavstand	60
Interkulturell og tverrkulturell kommunikasjon	62
Kristin på reise	64
Etnosentrisme og kulturrelativisme	66
Stereotypier – eller «å putte folk i bås»	68
Fordommer	71
Fordommer / fagstoff	72
Hva er verbal kommunikasjon?	74
Hva er verbal kommunikasjon? Innledning	74
Menneskets språkkompetanse	75
Den grammatiske kompetansen	76

Den kommunikative kompetansen	77
Generativ grammatikk	78
Å lære språk	80
Ord har ulik betydning	83
Lydene kan skape vanskeligheter	85
Ulik tonelag kan gi ulike betydninger	87
Ulik setningsbygning	88
Grammatikken er forskjellig	89
Dialekter, sjargong, slang og lokalkunnskap	90
Språket i bruk	92
Morsmålets språkvaner overføres	96
Om norvagismer og andre språklige overføringer	99
Interferens	101
Språklig uttrykksmåte	102
Paralingvistikk	106
Hva er ikke-verbal kommunikasjon?	108
Hva er ikke-verbal kommunikasjon? Innledning	108
Kroppsspråk	110
Ansiktet	112
Smilet - et universelt språk?	115
Øynene og blikket	117
Håndbevegelser – gester	119
Kroppsbevegelser	122
Kroppsstillinger – posisjoner	124
Kroppskontakt og hilseskikker	126
Fra manus til rolle	129
Bruk av avstand og rom	131
Andre ikke-verbale signaler	133
Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon?	138
Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon? Innledning	138
Høykontekst og lavkontekst	140
Mer om kommunikasjonens kontekst	143
Verdensbildet som kontekst	145
Sosiale faktorer som kontekst	150
Kollektive samfunn	152
Kommunikasjonssfærer	154
Kjønnsroller	156

Ansikt, ære og skam	159
Individuelle faktorer som kontekst	161
Tid som kontekst	165
Hva er interkulturell kompetanse?	171
Hva er interkulturell kompetanse? Innledning	171
Temaer om interkulturell kompetanse	175
Praktiske råd	181
Internasjonale hilseskikker	186
Vårt etiske ansvar	189
Kultur som meningsfellesskap	191
Hva er en tekst?	192
Hva er en tekst? Innledning	192
Det utvidede tekstbegrepet	193
Tekstdefinisjon	195
Ord og setninger	196
Sammenheng og formål	197
Sjanger	199
Sjangerblanding	201
Oppsummering	202
Hvordan er en tekst satt sammen?	204
Hvordan er en tekst satt sammen? / fagstoff	204
Hva vil vi med teksten?	206
Hva vil vi med teksten? Innledning	206
Språkfunksjoner	207
Emotiv språkfunksjon	208
Konativ språkfunksjon	209
Referensiell språkfunksjon	210
Metaspråklig språkfunksjon	211
Fatisk språkfunksjon	212
Fatisk språkfunksjon / fagstoff	212
Poetisk språkfunksjon	213
Kommunikative funksjoner	215
Sannhetsinnholdet i en ytring	217
Språkhandlinger	219
Indirekte språkhandlinger	221
Retorikk	223

De fem fasene i utarbeidingen av en retorisk t..	225
Inventio - ide	226
Dispositio - strukturering	227
Eloquio - stil og sjanger	228
Memoria - innøving	229
Actio - presentasjonsform	230
De tre appellformene	231
Etos	232
Patos	233
Logos	234
Den retoriske situasjonen	235
Ulike talemåter	236
Tekst og samfunn	238
Tekst og samfunn - innledning	238
Kontekstbegrepet	239
Diskursanalyse	241
Tekstanalyse	243
Ord og uttrykksmåter	244
Sjanger	246
Mediet	247
Intertekstualitet og allusjoner	249
Tekstuell kontekst	250
Situasjonskontekst	252
Situasjon og rolle	253
Kulturkontekst	254
Konvensjoner	255
Eksempel på diskursanalyse	256
Hersketeknikker	258
Tre teorier om litteratur og samfunn	261
Nyhistorisme: Litteratur og diskurs	262
Historisk-biografisk metode	264
Nykritikken	266
Nærlesing	267
Det litterære	268
Teoriene sett i forhold til kommunikasjonsmod..	269
Skape og vurdere tekster	271
Skape og vurdere tekster - innledning	271

Å skape egne tekster	272
Skriftlige tekster	273
Muntlige tekster	276
Muntlig framføring	278
Å holde en tale	280
Sammensatte tekster	282
Blogg og wiki	285
Wiki og veggavis	286
Reklame	288
Bilde, film og lyd	289
Å vurdere egne og andres tekster	290
Å vurdere en tale	291
Analyse av politiske taler	292
Å vurdere en muntlig framføring	294
Å vurdere skriftlige tekster	295
Å vurdere sammensatte tekster	297
Kildebruk	299
Verktøy til tekstproduksjon	302
Medier og ungdomskultur	305
Medier og ungdomskultur - innledning	305
Medier og kommunikasjon	306
Utvikling av mediesamfunnet	308
Mediers forutsetninger for kommunikasjon	310
Er Internett et massemedium?	311
Språk og sosiale faktorer	313
Hva er identitet?	315
Språk og identitet	317
Ungdomskultur	318
Språk, kjønn og ungdom	320
Kjennetegn ved ungdomsspråket	322
Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk	326
Ungdomsspråk - kebab og salsa	329
Kebab i litteraturen	332
Ungdomsspråk - oppgaver om banneord	336
Sosiale medier og nett-kommunikasjon	339
CU, LOL og GAL	341
Blogger påvirker - oppgaver for kommunikasjon og kultur	344

Smilefjes og emotikoner	346
De gode eksemplene	349
De gode eksemplene	349
Nyheter	351
Yahya Hassan – dansk poet og rebell	351
Jezidi	354
Jezidi / fagstoff	354
Den grønne sykkelen – film og oppgaver	356
Den grønne sykkelen – film og oppgaver / oppgave	357
Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre	359
Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre / oppgave	360
Oppgaver: Russiske drømmer	362
Diskursanalyse av OL-slagord	366
Julebrev, julesanger og julehistorier	368
Julebrev, julesanger og julehistorier / oppgave	370
Klær og kommunikasjon – klær som meningsstrømmer og mote	371
Skylappjenta - en historie om identitet	373
Skylappjenta – en historie om identitet / fagstoff	373
Veiviseren (Ofelas)	376
Veiviseren (Ofelaš) / fagstoff	376
De fire store - oppgaver	378
De fire store – oppgaver / oppgave	379
De fire store – oppgaver / oppgave	379
De fire store – oppgaver / oppgave	379
De fire store – oppgaver / oppgave	379
Fra husmorfilm til blogg	381
Fra husmorfilm til blogg / aktualitet	381
Hva er norsk kultur?	383
Retorikk i amerikansk valgkamp	388
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	389
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	391
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	392
Åpningsseremonien - de olympiske sommerlekene i London	393
Punk og politikk	395
Innocence of Muslims	398

Hva er kultur?

Hva er kultur? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Hva er kultur? \(10338\)](#)

Ordet kultur bygger på de latinske substantivene cultura, som stod for dyrking av jorden, og cultus, som stod for dyrking av gudene. De to betydningene finner vi også igjen i den norske bruken av ordet kultur. På den ene siden betegner kultur en menneskelig aktivitet som innebærer en bearbeidelse av naturen og annet råmateriale vi finner rundt oss, på den andre siden betegner det åndsarbeid – altså arbeid med tanker og ideer.

Kunst har vært en naturlig forlengelse av kulturbegrepet. Men ligger det ikke også en egen kultur i å se på kunst?

Disse betydningene ligger også under forskjellige måter ordet brukes på i norsk sammenheng i dag. Vi kan sette opp denne litt forenklede oversikten over hvordan ordet «kultur» brukes (tilpasset etter Johansen 1999 97).

1. Kultur som åndsliv og produkter av slik aktivitet, både «finkultur» og «ukultur»: litteratur, billedkunst, musikk, teater, fjernsyn og andre skapende aktiviteter. (Humanvitenskap og kunst.)

Klassisk konsert: Fortsatt kun for noen få?

2. Kultur som aktiviteter, det «utvidede» kulturbegrep, som innebærer at det er et kulturelt aspekt ved alle aktiviteter, redskaper og gjenstander: idrett, fritidsaktiviteter, undervisning, sosialarbeid, mat, verktøy, klesdrakt. (Velferdspolitikk og organisasjonsliv.)

3. Kultur som arv og minne: tradisjoner, kulturlandskap, kystkultur, kulturgjenstander ... Det gamle er bærer av identitet: språk, religion, eventyr, sagn, vikingskip, stavkirker, karjoler. (Human- og samfunnsvitenskap, folkeminne, museum og kulturvern.)

Ordet kultur er ofte brukt om den måten mennesker lever på. Det finnes beskrivelser av ungdomskultur, organisasjonskultur, forretningskultur, innvandrerkultur, japansk og norsk kultur. Her tenkes det nok mest på den fjerde betydningen: kultur som livsform. Men den femte betydningen: meningsfellesskap ligger kanskje under alle de fem kategoriene.

Norsk natur: Hvilken kulturtypes synes du dette bildet går under?

4. Kultur som livsform, som en særlig måte å leve på eller være på: steinalderkultur, indianerkultur, japansk kultur, nordlandskultur, forretningskultur, sykehuskultur, MC-kultur. (Samfunnsvitenskap, sosialantropologi.)

Fellesskap: Å være en del av en kultur gir en fellesskapsfølelse.

5. Kultur som meningsfellesskap: mønster av mening, koder, ideer, verdier, normer, identitet. (Studiet av kommunikasjon.)

Det er ikke skarpe grenser mellom disse betydningene, og egentlig er vel alle av interesse i studiet av kommunikasjon. Felles for alle disse betydningene er at kultur er noe menneskeskapt. Kultur innebærer en bearbeidelse av natur – en dyrking.

Oppgaver

Gjør [Kulturbegrepsoppgave](#)

Det normative kulturbegrepet

Forfatter: Eirik Befring, Øyvind Dahl, Eli M. Huseby

[Det normative kulturbegrepet \(26619\)](#)

En normativ kulturforståelse (norm = regel, målestokk) forutsetter at det finnes en felles målestokk for eksempel for kunstnerisk kvalitet og menneskelig vekst. For at det skal kunne tales om god og dårlig kultur, finkultur og ukultur, må vi ha et felles verdimål. Vi har lært at kulturbegrepet har mange betydninger, og at det er vanskelig å bli enige om hva kultur er. Da kan vi tenke oss at det må bli enda vanskeligere å avgjøre hva som er godt og dårlig. La oss allikevel gjøre et forsøk.

Rett eller galt? Godt eller dårlig?

Vi har sett at ikke alle kulturer er like. De vil variere fra samfunn til samfunn. Det som kan synes riktig for én folkegruppe, er kanskje helt upassende eller galt for en annen. Det unike i hver kultur er det vi refererer til som normativt for den aktuelle kulturen. Aktiviteten eller skikken forholder seg til de aktuelle normene i kulturen. Selv om vi skal være forsiktig med begrepet «normal», kan vi si at man ser på hva som er normalt innenfor hver kultur. Slik kan andres kultur vurderes som «unormal».

Kulturfiltre kan enkelt defineres som de brillene vi ser på kultur igjennom. Disse brillene er det ikke så enkelt å ta av seg, slik som vi kan gjøre med et par solbriller. Det er fordi de brillene vi ser på andre kulturer igjennom, er farget av våre verdier og normer. Vi måler den andre kulturen opp mot vår egen og vurderer den kvalitativt som riktig og god (stemmer med vår egen kultur) eller gal og dårlig (stemmer ikke med vår kultur). Du skal lære mer om kulturfiltre senere.

Hvem bestemmer hva som er normen?

Vi har sett at en norm vil være en verdimålestokk. Normative kulturelle verdier vil være holdninger og atferd som er høyt verdsatt og utbredt innenfor en kultur. Se på disse eksemplene fra helsevesenet i Latin-Amerika:

Innenfor latinamerikansk kultur har man en sterk tro på skjebnen (fatalisme). Derfor er det ikke uvanlig at latinamerikanere kan motsette seg legebehandling; ens skjebne er allerede avgjort, og behandling gjør ikke noen forskjell fra eller til.

Respekt er en viktig verdi i latinamerikansk kultur. En familie kan føle at de ikke er behandlet med verdighet på et bestemt sykehus, og kan nekte å dra tilbake til det aktuelle sykehuset.

Spørsmål: Hvem bestemmer i dette tilfellet hva som er normen? Hva er normen?

Før i tida var det gjerne den kulturelle eliten som satte normene for hva som var bra og «dannet». Opera og klassisk musikk var for eksempel ansett som finkultur, mens jazz og popmusikk var ukultur.

Moderne medie- og massekommunikasjon har problematisert dette. Hvis vi kaller det som andre liker, for ukultur, har vi felt en dom over dem. Finnes det for eksempel et verdimål som er gyldig både for opera og såpeopera?

Hva som er bra, dårlig, fint eller ikke fint, defineres gjerne av noen med makt. Vår historie gjennom kolonimakt og posisjon i verdenssamfunnet gjorde det mulig for Europa å sette seg selv på toppen som «dannede» og «siviliserte», mens man plasserte andre folkeslag på bunnen som «primitive» og «kulturløse». Det betyr ikke at alle europeere ble sett på som like «dannede». Nasjonalstaten i Norge har eksempelvis tradisjonelt sett ned på samenes kultur. Et viktig virkemiddel for å fornorske samene, var å forby samisk i skolen. Forbudet ble først opphevet i 1950-årene.

Oppgaver

1. Drøft hvilke [konnotasjoner](#) disse ordene har. Er de negative eller positive?

primitiv
dannet
sivilisert
ukultur
kulturløs
finkultur
populærkultur

2. Når man sier om en annen kultur at den er «primitiv», er det et uttrykk for en normativ kulturforståelse.

På hvilken måte?

Hva ligger bak når vi sier om en annen kultur at den er primitiv?

Hvordan henger dette sammen med verdisyn?

3. Er det riktig å lage en skala over leveformer, slik som det tidligere ble gjort innenfor vitenskapen, der man satte «primitive», «kulturløse» folkeslag på bunnen og de «dannede» og «siviliserte», hvor europeerne hørte hjemme, på toppen?
Er alle kulturer like bra og like dårlige?
4. Norges behandling av samene og deres kultur blir gitt som eksempel på hvordan en kultur definerer seg som bedre enn en annen.
Kjenner du til flere slike eksempler, der en majoritetskultur ser ned på en minoritetskultur?
5. I India praktiserte man en tradisjon som har vært kalt enkebrenning. Når en stormann døde, så ble enken brent levende på kremasjonsbålet sammen med liket av mannen. En slik skikk vil kolidere med norsk rettsoppfatning.
Er norsk rettsoppfatning normativ?

Det beskrivende kulturbegrepet

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Det beskrivende kulturbegrepet \(26593\)](#)

En beskrivende kulturforståelse nøyer seg med å beskrive ulike menneskelige aktiviteter eller livsformer. Poenget er at en ikke skal felle noen dom over kulturelle aktiviteter, men beskrive mest mulig fordomsfritt alt hva mennesker har frembrakt og vedlikeholdt for å kunne kommunisere med hverandre enten det er godt eller dårlig, og enten en liker det eller ikke. Hvor fordomsfri kulturforståelsen har vært gjennom tidene, kan man allikevel stille et stort spørsmål ved.

Vi har sett på kulturbegrepet generelt og forsøkt å forklare det **normative** kulturbegrepet. Også innenfor den **beskrivende** kulturforståelsen har det skjedd endringer. De tidligste antropologene – de som studerer «fremmede» kulturer – drog ut til fjerne stammefolk for å måle hjerneskaller, beskrive redskaper og hustyper og notere de innfødtes "merkelige" skikker.

Målet var å dokumentere vitenskapelig at det fantes slike fremmede mennesker, raser eller sivilisasjoner, som man kalte dem.

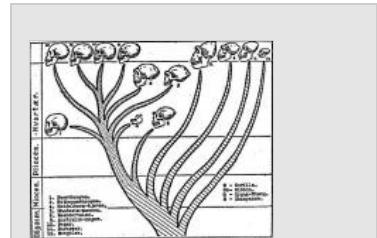
Linné delte menneskeheden i 5 ulike raser i 1735 (Figur 1.1). Homo europeicus: «hvit, *sangvinsk, smart og oppfinnsom.» Homo africanus: «Svart, kruset hår, bred nese, slu, lat, bekymringsløs.» (Holm and Skorgen 2006:48

Dialogens tenker: nordisk perspektiv på Bakhtin / biblio
<http://ndla.no/nb/node/23587>

)

*sangvinsk (fra latin: knyttet til blodet) betegnelse som brukes om et lystig og optimistisk sinnelag

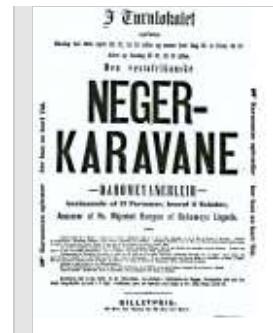
Figur 1.1.

Figur 1.2.. Fra Torbjørn Egners barnebok Klattiklatt i Negerland (1943)

Fig. 1.3. Lærebok i geografi (1948)

1.4. Plakat for
Negerkaravane

Maorifigur

Afrikansk kvinne

Målestokken var europeerne selv: «Negertypen er i utpræget Skikkelse overordentlig hæslig ... Hudens uddunster stedse en ubehagelig Lugt» (omtale i en leksikonartikkel fra 1888). Den hvite rase ble plassert på toppen av rangstigen som den mest dannete og utviklete. Slik sett ble denne beskrivelsen normativ, der «de andre» ble sett og bedømt ut fra europeiske normer. Det lå i de fremmede folkeslagenes kultur å opptre på en bestemt (ofte barnslig) måte.

Fig 1.2. Bilder fra Thorbjørn Egners *Klattiklatt i Negerland* (1943).

Fig. 1.3. Lærebok i geografi fra etter krigen (1948).

Fig. 1.4. Plakatomtale av en forestilling fra 1920-tallet.

I mellomkrigstiden utviklet antropologene en **funksjonalistisk** samfunnsforståelse. De mente at alt det folk gjorde hadde en funksjon som bidrog til å opprettholde en bestemt kultur som kunne beskrives. Kulturen ble oppfattet som en ensartet størrelse. Man mente at alle i gruppen tilhørte samme kultur og bare hadde forskjellige roller og rettigheter ut fra ulike funksjoner i samfunnet.

Ritualene var til for å opprettholde funksjonene. Menneskenes handlinger var på mange måter kulturbestemt. Hva de gjorde kunne forklares ut fra den kultur de var en del av.

Det **beskrivende** kulturbegrepet har vært et av de mest maktfulle begreper gjennom tidene. Med dette tilsynelatende objektive begrepet kunne «de andre», såkalte naturfolk, beskrives ut fra betrakterens eget ståsted og egne ideer om hva kultur var. Forskeren satte sitt eget folk (gresk: etnos) i sentrum og vurderte de andre ut fra denne synsvinkelen (**etnosentrisk** beskrivelse).

I dag finnes det forskere fra ulike kultirkretser. En forsker med maori-opprinnelse i New Zealand, Linda Tuhiwai Smith, gir i følgende sitat et innblikk i hvordan det var å være den som ble beskrevet av de såkalte vitenskapsmennene (for de var som oftest menn).

Et av de antatte karakteristika ved oss primitive folk var at vi ikke kunne bruke våre hjerner eller vårt intellekt. Vi kunne ikke oppfinne ting, vi kunne ikke skape historiske institusjoner, vi hadde ingen forestillingsevne, vi kunne ikke produsere noe av verdi, vi visste ikke hvordan vi skulle utnytte vår jord og andre av jordens naturlige ressurser. Endelig praktiserte vi ikke sivilisasjonens spill. Ved å mangle disse dyder diskvalifiserte vi oss selv, ikke bare fra sivilisasjonen, men fra selve menneskeheten. Med andre ord var vi ikke «ordentlige mennesker». Noen av oss ble ikke engang betraktet som delvis menneskelige (Smith 1999:25 egen oversettelse)

Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples. / biblio
<http://ndl.no/nb/node/22279>

).

Når vi sammenligner den «vitenskapelige» uttalelsen fra 1888, den mindre vitenskapelige karakteristikken fra læreboka i 1948, og det maori-forskeren skriver i 1999, blir det svært tydelig hva slags vestlig overlegenhet som lå bak kolonitiden og vestlige forskeres arroganse når de registrerte de såkalte naturfolkene.

Samtidig dokumenterer Linda Tuhiwa Smith hvordan det føltes å bli karakterisert som et folk «som ikke kunne bruke våre hjerner», som «ikke visste, hvordan vi skulle utnytte vår jord», og hvordan noen «ikke engang ble betraktet som delvis menneskelige».

I dag er det ingen som tviler på at maoriene brukte hodet ettersom de gjennom generasjoner levde i samspill med naturen. For eksempel unngikk de å overfiske områder slik at fiskearter døde ut. Kolonimakten tok feil da den ikke trodde at de innfødte kunne bruke sine hjerner (Jensen 2005¹).

Det **beskrivende** kulturbegrepet brukes stadig. Den norske antropologen Arne Martin Klausen definerer kultur slik:

... ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – oftest noe forandret – til den neste generasjon». Kultur er med andre ord «alt vi lærer om rett og galt, stygt og pent, nyttig og unyttig, om daglig atferd og meningen med livet. (Klausen 1992 27²).

Forskere som bruker det **beskrivende** kulturbegrepet er i store trekk enige om følgende:

Kultur kan avgrenses til et folk eller en gruppe som har enkelte fellestrekk som bygger på fortiden og endres langsomt. Man kan f. eks. tale om norsk kultur, østlandskultur, ungdomskultur eller bedriftskultur. Man går ut fra at alle i en kultur deler verdier, regler og normer – en **essens**. I neste artikkel skal vi se på det **essensialistiske** kulturbegrepet.

Oppgaver

Oppgave til "Det beskrivende kulturbegrepet"

- [1. Jensen I.](#) 2005. [Grundbog i kulturforståelse..](#)
- [2. Klausen AM.](#) 1992. [Kultur: Mønster og kaos..](#)

Det essensialistiske kulturbegrepet

Forfatter: Øyvind Dahl, Eli M. Huseby

[Det essensialistiske kulturbegrepet \(114745\)](#)

Vi har sett på det beskrivende kulturbegrepet. Forskere som bekjenner seg til kultur som noe normativt, er stort sett enige om at vi kan avgrense kultur til et folk eller en gruppe som deler visse fellestrekke – en **essens**. Dette er trekk som de mener er så historisk stabile at de endres lite, som verdier, regler og normer som har vært holdt i hevd over lang tid. La oss se nærmere på hva dette innebærer, og underveis også gjøre oss kjent med noen flere kulturbegreper.

Det **essensialistiske** kulturbegrepet blir brukt som forklaring på at folk handler som de gjør. Dersom man ser på kultur som noe som kan avgrenses til et folk eller en gruppe som har enkelte fellestrekke med rot i fortiden, vil man for eksempel kunne tale om norsk kultur, østlandskultur, ungdomskultur eller bedriftskultur. Man går ut fra at alle i en kultur deler en **essens** – nemlig felles verdier, regler og normer.

I Norge snakkes det ofte om at vi er blitt et flerkulturelt samfunn. Vi tenker da på at vi har mange mennesker med ulik bakgrunn, språk eller religion innenfor grensene våre. Hvert menneske blir oppfattet som en representant for en bestemt kultur ut fra tilknytningen de har til et større eller mindre fellesskap. La oss belyse det med ett eksempel:

Ahmed er 32 år og født i Norge av pakistanske foreldre. Han er muslim og bosatt på Fjell i Drammen. Essensialister vil da kunne se han som pakistaneren Ahmed, eller muslimen Ahmed ut fra at han har fått overlevert en tradisjon som er utviklet i fortiden og som er blitt tatt med til Norge; pakistansk kultur og islamsk religion. Selv vil kanskje Ahmed se seg som en norsk 32-åring fra Fjell i Drammen.

Som vi ser, vil det ofte være stereotypier knyttet til en essensialistisk kulturforståelse, av typen: "Alle nordmenn er født med ski på beina." Kultur er altså noe som karakteriserer ei gruppe, en subkultur, det enkelte samfunnet eller nasjonen. Norsk kultur er ulik dansk og svensk kultur og vesentlig annerledes enn japansk kultur.

Begrepene **delkulturer** eller **subkulturer** (underkulturer) blir brukt om undergrupper av mer omfattende grupper. Et jentefotballag kan vi se på som en subkultur av skolekulturen, som igjen er en subkultur av ungdomskulturen. Dersom subkulturen er i motsetning til verkskulturen, blir den kalt en **motkultur**.

En **dynamisk** og **konstruktivistisk** kulturforståelse vil stå i motsetning til den beskrivende og essensialistiske kulturforståelsen. Det skal vi se nærmere på i neste artikkel.

Oppgaver

1. Vi har sett på hvordan vi kan oppfatte Ahmed fra Drammen som pakistanner og/eller muslim med en essensialistisk kulturforståelse. Lag lignende eksempler. I parentesene er det gitt forslag.

- Kjønn (Menn er ... Kvinner er ...)
- Nasjonaliteter (Svensker er ...)
- En spesiell aldersgruppe (Ungdommer er ...)
- En spesiell yrkesgruppe (Lærere er...)

2. Les artikkelen [Hva er norsk kultur?](#) om debatten om det er lusekofte eller mangfold som definerer norsk kultur. Er det et essensialistisk kulturbegrep man er på jakt etter? Hvem av samfunnsdebattantene er i så fall representanter for dette kulturbegrepet?

Det dynamiske kulturbegrepet

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Det dynamiske kulturbegrepet \(15156\)](#)

I hverdagens kulturmøter i skoler, barnehager og avisdebatter møter vi ulike oppfatninger av kultur. Vi kan skille mellom det 'normative kulturbegrep', det 'beskrivende kulturbegrep' og det 'dynamiske kulturbegrep'.

Våre dagers globalisering har ført til at det beskrivende og essensialistiske kulturbegrepet er kommet under kritikk, ikke minst av antropologene selv. Her skal vi se på hvorfor.

I en artikkel, som den norske professoren Thomas Hylland Eriksen ganske betegnende kaller "Det tapte kulturelle øyrike", sier han:

"Kultur eller kulturer, om man vil, er ikke udelelige pakker av skikk og bruk som man enten har eller ikke har. Mennesker er kulturelle blandingsprodukter." (Eriksen 1994: 14)

Kulturelle veikryss: Essays om kreolisering. / biblio

[http://ndla.no/nb/node/22273](#)

).

I våre dager er det ikke mulig å avgrense kulturene verken geografisk eller tematisk. Kulturen må forstås mye mer **dynamisk**.

Med en **dynamisk** kulturforståelse er kultur ikke noe et menneske har, men noe en person gjør gjeldende i det sosiale spillet i forhold til andre mennesker. (Svane 2004: 97)

Interkulturel dynamik i kulturmødet: En fænomenologisk, individorientert analyse og forståelse / biblio

[http://ndla.no/nb/node/22283](#)

). Kultur er ikke noe et folk eier.

Kulturer kan, ifølge en **dynamisk** kulturforståelse, ikke beskrives som «øyer» eller «båser» som man kan putte mennesker inn i. Kulturer er ikke uforanderlige ensartede (homogene) enheter som vi kan forklare mennesker ut fra.

Eksempel

Når unge mennesker lytter til hverandres musikk, og diskuterer hva de liker eller ikke liker, laster ned spesielle hits og deler med hverandre, er de med på å definere hva som skal være musikk-kulturen blant ungdom. Dette gjelder ikke bare musikk-kultur, men møter, trender, talemåter, oppførsel. Slik sett er kultur hele tiden utsatt for «forhandlinger» mellom mennesker i samspill.

Hylland Eriksen har en **dynamisk** tilnærming når han definerer begrepet på følgende måte:

Kultur er det omskiftelige meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker gjør noe sammen" (Eriksen 1998: 25

Små steder - store spørsmål: Innføring i sosialantropologi. / biblio

<http://ndl.no/nb/node/22275>

).

Forskere som bruker dette **dynamiske** kulturbegrepet er stort sett enige om følgende:

Kulturer er ikke lukkede, ensartede (homogene) enheter. Kulturene kan ikke avgrenses til et geografisk sted. Kultur er ikke noe man har, men noe man gjør. Kultur er noe som skapes mellom menneskene når de kommuniserer med hverandre. Derfor er den alltid i forandring. Kulturer er arenaer hvor konkurrerende oppfatninger møtes og strides. Menneskenes handlinger og oppførsel kan ikke forutsies nøyaktig. En må undersøke konkret hvilke elementer menneskene gjør gjeldende i en gitt situasjon.

Forenklet kan en si at det dynamiske kulturbegrepet lyder slik:

Kultur er vår stadige nyfortolkning av situasjonen i møte med andre. "Jeg blir til i møte med deg."

Hver dag står vi overfor valg. Hvordan skal jeg kle meg? Hva skal jeg spise? Hvordan skal jeg snakke med mine venner? Med mine foreldre? Hva er det jeg vil legge vekt på i denne situasjonen?

Hva hadde du tenkt om noen hvisket til hverandre i nærheten av deg?

Ofte er mine valg influert av hvordan andre i min omgangskrets tolker situasjonen. Vi er kanskje enige om at alle med norsk pass er norske, men det er mange måter å være norsk på. For 40 år siden var det eneste naturlige at mor var hjemmeværende og tok seg av barn og husstell mens far var forsørgeren. I dag har far rett på 'pappaperm' for å kunne ta seg av familien. Også mor har ofte arbeid utenfor hjemmet.

I mange norske minoritetsfamilier er kjønnsrollemönsteret mer slik som det var for 40 år siden blant de opprinnelige norske.

En parallel til denne diskusjonen om kultur er språket. Vi har alle individuelle måter å uttrykke oss språklig på, men vi møtes på en felles arena som bidrar til felles forståelse av lyder og kroppsspråk. Samtidig skjer det en kontinuerlig endring av språklige koder og uttale.

Oppgaver

[Det dynamiske kulturbegrepet - oppgave](#)

Litt om Kulturteori og -praksis

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Litt om kulturteori og -praksis \(21774\)](#)

La oss sette det beskrivende og det dynamiske kulturbegrepet opp i en tabell for å se på hvordan disse to formene for kulturforståelse skiller seg fra hverandre - og utfyller hverandre.

Alminnelige spørsmål	Det beskrivende kulturbegrepet	Det dynamiske kulturbegrepet
Hva er kultur?	Ideer, verdier, regler og normer som et menneske overtar fra den foregående generasjon og som man forsøker å bringe videre – oftest noe forandret – til den neste generasjon	Kunnskap, mening og verdier, som mennesker ustanselig gjør gjeldende i forhandling med andre innenfor ulike sosiale fellesskap. Man kan tilhøre ulike sosiale fellesskap på en gang
Hvor finnes kultur?	Mennesker hører til en kultur som kan avgrenses	Kultur skapes mellom mennesker i samhandling
Er verdier de samme for alle i en kultur?	Felles verdier for alle i gruppen	Forskjellige verdier hos forskjellige mennesker i gruppen
Hva betyr kultur for oss?	Kultur styrer mennesker	Mennesker forhandler kultur
Er kulturers betydning kjent?	Kulturers betydning kan forutsies	Kulturers betydning kan undersøkes
Hvordan undersøker man kultur?	Spørreundersøkelser er best for å dokumentere hvordan mennesker handler	Feltarbeid og intervju er best for å dokumentere hvilke kulturelle koder menneskene gjør gjeldende i et samspill

Grundbog i kulturforståelse. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/22276>

Eksempel

Hva betyr disse forskjellige tilnærmingene til kultur i praksis? En lærer som har elever med minoritetsbakgrunn i klassen vil gjerne

generalisere ut fra tidligere erfaring med elever fra samme etniske gruppe. Læreren vil anta at elev og foreldre deler verdier med andre foreldre med samme etniske bakgrunn og forventer en liknende oppførsel fra nyankomne.

Dersom læreren anvender et **beskrivende** kulturbegrep, vil religion, mat og klesdrakt tillegges samme betydning. Læreren vil begrunne foreldrenes handlinger med at det ligger i deres kultur. Dersom de kommer for sent til avtalt møte, vil læreren anta at det ikke er fordi de ikke nådde bussen, men fordi det ligger til deres kultur å ha en annen tidsoppfatning.

Dersom det beskrivende kulturbegrepet legges til grunn, betyr det her:

- At man søker å finne fellestrekker mellom personer med samme kulturelle bakgrunn, man generaliserer.
- At man forsøker å forklare personenes handlinger ut fra deres kultur.

Dersom læreren hadde anvendt et **dynamisk** kulturbegrep, ville erfaringer med foreldre med annen etnisk bakgrunn være den samme, men læreren ville benyttet sine erfaringer på en annen måte. Læreren ville passe på å ikke generalisere og i stedet forsøkt å finne frem til hvorfor foreldrene handler slik som de gjør i denne spesielle konteksten.

Gutt og brannhydrant

Hva betyr forholdene hjemme, transport, alder, kjønn, antall søsken, utdannelse, arbeid og boligforhold? Har deres handlemåte endret seg i møte med andre innvandrere og i møte med det norske storsamfunnet?

Dersom det dynamiske kulturbegrepet legges til grunn, betyr det her:

- At kultur skapes mellom mennesker i samhandling
- At kultur ikke gjør alle like
- At kjønn, alder, utdannelse og selve situasjonen kan ha større innflytelse enn kultur.

Flerkulturelle samfunn

For å forstå det flerkulturelle samfunnet trenger vi både det beskrivende og det dynamiske kulturbegrepet.

På den ene siden kan vi i ethvert flerkulturelt samfunn finne mennesker som følger livsmønstre der kulturen forandres lite fra år til år. En antropolog kan registrere og beskrive skikker og vaner og påvise stabilitet fremfor forandring.

På den annen side kan en finne mennesker der livsmønsteret er i stor endring og kanskje til og med i stress. Ofte vil barn fra minoritetsfamilier ha større kontakt med det omkringliggende samfunnet og bidra til endringer i neste generasjon. Mens foreldrene og besteforeldrene var analfabeter, bruker de unge mobiltelefonene til tekstmeldinger med den største selvfølgelighet.

Her vil det dynamiske kulturbegrepet egne seg bedre til forståelse av kulturelle endringer. Kulturen skapes og endres hele tiden. Og det er mennesker som skaper og endrer den.

Oppgaver

[Oppgaver om kulturbegrepene](#)

[Oppgave til "Det beskrivende kulturbegrepet"](#)

[Det dynamiske kulturbegrepet - oppgave](#)

Hva er kommunikasjon

Hva er kommunikasjon? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK, Eli M. Huseby

[Hva er kommunikasjon? \(21798\)](#)

"Kommunikasjon er for samspill det som pusten er for å leve." Dette utsagnet blir tilskrevet den danske filosofen og forfatteren Søren Kierkegaard (1813–1855). Diskuter grunner til at han la så stor vekt på kommunikasjon. Er du enig?

Togtur

Vi bruker ordet kommunikasjon når vi snakker om så forskjellige ting som veier og jernbaner, radio og fjernsyn, om mobiltelefoner og Internett, og om det å møtes ansikt til ansikt for å snakke med hverandre. Vi skal her konsentrere oss om menneskelige møter i form av samtale, verbal kommunikasjon, eller ikke-verbal kommunikasjon der kroppsspråket er i fokus.

Denne delen om kommunikasjon består av følgende underpunkter:

- [Kommunikasjonsmodeller og forståelse](#)
- [Mening og kontekst](#)
- [Å forstå og misforstå](#)
- [Kulturfiltermodellen](#)
- [Kommunikasjon uten intensjon](#)
- [Litt mer om tegn](#)
- [Noen nytige begreper](#)

Ordet 'kommunikasjon' bygger på det latinske ordet *communis*, som vi gjenkjenner i det engelske ordet common og i det norske ordet kommune. Det har altså noe med fellesskap å gjøre. Vi kan kanskje si at kommunikasjon er å skape fellesskap. Veier og jernbaner bidrar til kontakt og fellesskap, det gjør også telefon, e-post og SMS og alle andre kommunikasjonsmidler.

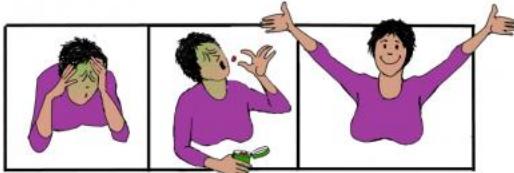

Fotballspillere i en heftig krangel, eller nære venner?

Vårt hovedfokus her skal være den kommunikasjon som oppstår når mennesker møtes ansikt til ansikt. Men vi skal også se på andre kommunikasjonssituasjoner.

Eksempel

I sin bok *Møter mellom mennesker* (Dahl 2001:74) forteller Øyvind Dahl om et legemiddelfirma som skulle markedsføre sitt nye produkt, nemlig en hodepinetablett i ulike land. Markedsførerne i firmaet tenkte at følgende tegneserie kunne forstås i alle kulturer.

Pilletrøbbel

Markedsføringen gikk bra i Europa og Amerika, men i Nord-Afrika ble den mislykket. Ikke en eneste hodepinetablett ble solgt. Hva kunne grunnen være?

I Nord-Afrika er språket arabisk. Det leses fra høyre mot venstre. Det gjelder også tegneserier! For en araber er det den naturlige og 'riktige' måten å lese på.

Dette er et godt eksempel på hva som er viktig å ta hensyn til når det gjelder kommunikasjon. Mennesker er ikke postkasser som en bare kan putte ny informasjon inn i. Mennesker er fortolkere av mening. Enhver kommunikator tolker tegn, lyder, ord og aferd ut fra sitt eget ståsted, sin egen referanseramme. Vi har ikke noen annen måte å forstå på enn å bygge på erfaringer, kunnskap og tidligere fortolkninger som vi har tilegnet oss.

Oppgaver til "Hva er kommunikasjon?"

Kommunikasjonsmodeller og forståelse

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Kommunikasjonsmodeller og forståelse \(21800\)](#)

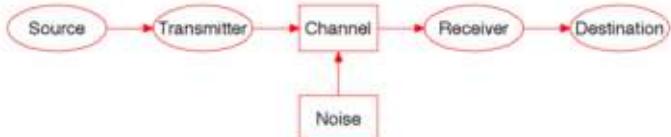

En modell er en forenklet fremstilling av en sammenheng som ofte er mye mer komplisert. Dersom vi leter etter kommunikasjonsmodeller, kan vi finne mange forskjellige fremstillinger av hva som er viktig i en kommunikasjon (Windahl og McQuail 1979). Alle forteller de noe om virkeligheten, men ingen forteller alt. Det kan likevel være nyttig å studere slike modeller som gir oss et innblikk i kommunikasjonsprosessen.

En modell er på en måte en bitledig fremstilling av en teori. Vi skal nå formidle grunnleggende kommunikasjonsteori ved hjelp av en kommunikasjonsmodell. Vi skal også se hva det betyr å forstå og misforstå, og hva som ligger under manglende forståelse.

Den klassiske kommunikasjonsmodellen

Den klassiske kommunikasjonsmodellen viser oss de grunnleggende elementene i en kommunikasjonsprosess.

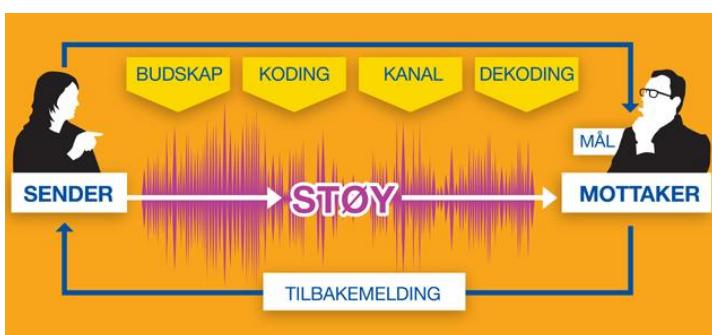

Den klassiske kommunikasjonsmodellen

Modellen viser en avsender som sender tegn/melding til en mottaker. Avsenderen innkoder sitt budskap i tegn/melding, mottakeren avkoder tegn/melding og mottar et budskap. Mottakeren gir tilbakemelding som igjen må tolkes av avsenderen. Det hele kan forstyrres av støy.

Prosessmodellen

Den klassiske modellen har dannet utgangspunkt for det vi tradisjonelt kaller prosessmodellen.

Prosessmodellen

Opphavet til navnet på modellen er det sterke fokuset på prosessen – hvordan informasjonen flyter fra sender til den når mottaker.

Vi skal se nærmere på de ulike elementene i modellene:

Avsender er den som sender meldingen. Avsenderen kan også kalles sender, kilde eller kommunikator. For å sende meldingen må avsender innkode (eller kode) det han/hun ønsker å formidle i et tegn eller en melding som blir sendt.

Innkoding er altså avsenderens forsøk på å gi innholdet i sine tanker og meninger et uttrykk som gjør det mulig å sende meldingen.

Tegn/melding er det som blir sendt. I dette læreverket skjelner vi mellom budskap og tegn/melding. Et budskap (engelsk: message) oppfattes oftest som meningsfylt. Men det vi sender, må tolkes av den andre parten, og det er ikke sikkert at han/hun forstår tegnet eller meldingen på samme måte som avsenderen. Derfor understreker vi her at det vi sender, egentlig er bare tegn.

Tegn er det som formidles i en kommunikasjonsprosess (ord, lyd, visuelle impulser, bilder, kroppsspråk, atferd, m.m.). Et tegn står for noe annet enn seg selv. Eks.: "Rødt lys" betyr "stopp", "vise fingeren" er et tegn for forakt.

Melding er flere tegn som er satt sammen i en rekkefølge – en sekvens. Dersom vi setter flere tegn sammen, som vi gjør når vi skriver, kan vi kalte det en melding. Også når vi snakker, setter vi flere lyder (ord) sammen. I motsetning til et budskap behøver ikke en melding å være tilskrevet mening.

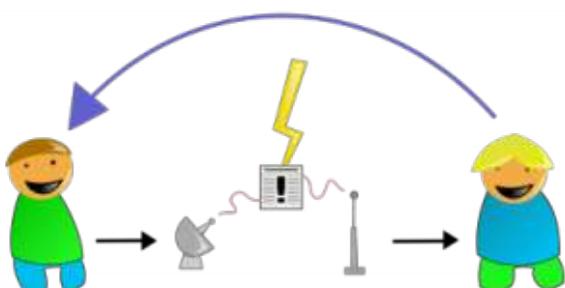
Budskap er tegn/melding som er tilskrevet mening.

Mottaker er den som mottar meldingen. Han/hun vil oftest forsøke å forstå hva meldingen innebærer. Det gjør mottakeren ved å avkode (fortolke) det tegn eller den melding vedkommende mottar. Mottakeren kan også kalles respondent.

Avkoding er da mottakerens forsøk på å tilskrive mottatt tegn eller melding en mening ut fra sitt ståsted. For å gi mening til tegnet eller meldingen bruker han/hun sin tidligere erfaring, språk og kontekst (omgivelsene for kommunikasjonen).

Tilbakemelding er umiddelbar respons fra mottakeren på den mottatte meldingen. Når han/hun gir respons, blir mottaker avsender og avsenderen mottaker. Det som sendes, er også tegn/melding, og det må avkodes av mottakeren.

Støy er forstyrrende elementer i kommunikasjonen. Det kan være lyd, som ordet uttrykker, men i kommunikasjonsteori brukes ordet støy også om andre elementer som kan påvirke prosessen. Det kan for eksempel være for varmt eller for kaldt i rommet, noe merkelig med klesdrakten til den andre, eller at andre ting fanger oppmerksomheten slik at det som skal formidles, blir forstyrret.

Kommunikasjonsmodell 2

Koder er meningssystemer som tegnene er organisert inn i. Systemene inneholder regler for hva tegnene skal bety, hvilken mening som skal tilskrives tegnene, og hvordan de skal forstås i forhold til hverandre. Slike kodesystemer er kulturbestemt. Dette skal vi komme tilbake til.

For at en avsender skal kunne formidle noe, må han/hun uttrykke sine tanker (meninger) i et språk (ord, lyder, ytringer) eller i et kroppsspråk (mimikk, håndbevegelser, oppførsel og handlinger) som kan sendes.

Vi bruker et eget språk når vi skriver sms

Signal er et intendert tegn, altså et tegn som avsenteren har til intensjon å sende. Det er villet og ønsket og har en hensikt. Når du vinker på noen, er det et signal du sender for at vedkommende skal komme til deg.

Symptom er et ikke-intendert tegn som for eksempel rødming. Et slikt tegn er ikke sendt med hensikt. Psykiske og fysiske tilstander i øyeblikket – sinne, glede, smerte, kulde – kan gi symptomer som ikke nødvendigvis er ment som tegn.

Mening er ikke i tegnet selv, men i avsenterens eller mottakerens fortolkning av tegnet, den mening han/hun tilskriver tegnet. Meldinger kan sendes, men ikke mening.

Kanal er det som formidler meldingen. Kanalen kan være organisk (det som formidler sansning: øre, øyne, hud, tunge, nese) eller fysisk (luften i klasserommet, telefonledning, radio), direkte (ansikt til ansikt) eller indirekte (med mellomledd, tolk, radio, bilde). Når vi snakker i en telefon, eller sender tekstmeldinger, bruker vi en indirekte kanal som er basert på elektronisk overføring.

Oppgaver

[Forsøk til "Kommunikasjonsmodeller"](#)

[Oppgaver til "Kommunikasjonsmodeller og forståelse"](#)

Les mer

Her kan du blant annet lese mer om prosessmodellen

[Kommunikasjonsmodeller](#)

Mening og kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Menin og kontekst \(21803\)](#)

Den klassiske kommunikasjonsmodellen, slik vi har brukt den, viser hvor viktig det er å skille mellom melding og budskap. Vi vil i det følgende kommentere noen påstander om kommunikasjon.

1. Meldinger kan sendes, men ikke meninger.
2. Mennesker gir meldingene mening (fortolkning).
3. Kommunikasjon er å forhandle om meninger, ikke bare å sende dem.
4. Meninger hopper ikke fra hode til hode.

Vi er daglig involvert i ulike kommunikasjonssituasjoner: Vi møter folk som vi prater med ansikt til ansikt, via mobiltelefoner eller over internett. Vi sender meldinger, som altså består av en rekke tegn. Vi mottar meldinger i form av lyder, ord, ansiktsuttrykk, håndbevegelser (gester), kroppsbevegelser, tekst- og bildemeldinger, snap-chat'er, Instagram-bilder, og liknende.

Alle disse meldingene er samlinger med tegn som må tolkes. De kan tolkes rett eller galt, vi kan tillegge et ansiktsuttrykk eller en bevegelse eller en 'smiley' en betydning som kanskje ikke var ment fra avsenderens side. Vi kan si at vi som avsendere har meninger i vårt hode og vi forsøker å formidle disse meningen til andre. Men hvordan kan vi vite hva slags mening mottakeren får i sitt hode når vi forsøker å formidle tegn og meldinger?

Dialog om katter

La oss tenke oss en samtale der gutten i en dialog vil melde at han har et kjæledyr til venninnen sin. Det viser seg å være en katt. **Klikk på bildet** og se hvordan dialogen forløper.

Mening og kontekst / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/21803>

La oss foreta en liten analyse av dette eksemplet der vi for enkelhets skyld kaller avsenderen for 'han' og mottakeren for 'hun'.

Avsenderen ser hele tiden for seg sin egen katt. Han vet hva han snakker om, og gir presiseringer slik at det skal bli lettere for mottakeren å se for seg katten hans.

Mottakeren, på sin side, stiller gode spørsmål, og trinn for trinn er det bildet hun danner i sitt hode mer i overensstemmelse med det avsenderen virkelig har ment. Og til slutt stiller ikke mottakeren flere spørsmål for nå tror hun at hun har forstått hvordan denne katten ser ut.

Avsenderen på sin side kommer heller ikke med flere forklaringer, for også han tror at mottakeren har forstått. Så går de fra hverandre med forskjellig bilde i sitt hode og tror at den andre har forstått.

Eksemplet illustrerer de fire punktene vi nevnte ovenfor. Avsenderen sender meldinger, men det er mottakeren som knytter mening til det som blir sendt. Dersom de skal få samme mening i sine hoder, må det skje forhandlinger om hva utsagnene skal bety. Det skjer hele tiden i dagliglivet. I samtale med hverandre blir vi enige om hva ord, uttrykk, språk og kroppsspråk skal bety. Vi tilskriver tegnene eller meldingene mening.

Kommunikasjon er å forhandle om meninger, ikke bare å sende dem. Vi kan si at "Meninger hopper ikke fra hode til hode".

Merknad

Nå vet vi at vi i mange tilfeller ikke ønsker å være presise. I eksemplet ovenfor er det kanskje tilstrekkelig å vite at den andre har en katt. Jeg er ikke interessert i dine katter. Men i enkelte tilfeller er det viktig å være presise. Dersom katten ovenfor er kommet bort, er det viktig å vite hva en skal se etter når en skal ut og lete.

Eller for å ta et annet eksempel. Dersom du skal leie en hybel, er det viktig at uteier og leietaker tolker kontrakten på den samme måten. Ellers oppstår det lett konflikter fordi de tolker den samme kontrakten på ulik måte; de har ulik forståelse av den samme teksten.

I noen tilfeller vil vi være presise i kommunikasjonen, i andre tilfeller velger vi bevisst eller ubevisst å være upresise, slik at vi gir rom for ulike tolknninger.

Det som er settingen omkring kommunikasjonen kaller vi **kontekst**. Er konteksten en katt som er mistet, eller er konteksten en leiekontrakt for en hybel? Er det en samtale med legen, eller er det et møte på badestranden? Konteksten er viktig for hvordan vi tolker ord og handlinger. Hvis jeg sier "Dette er et kateter" mens jeg er på skolen, betyr det vanligvis noe annet enn samme utsagn uttalt på et sykehus. Konteksten hjelper oss til å tolke ulike utsagn.

Oppgaver

Finn eksempler fra dagliglivet som illustrerer det samme som katteeksempelet ovenfor:

1. Du har forklart noe til en person. Du synes selv at du har forklart det heit tydelig og greitt. Den andre har kanskje stilt oppklarende spørsmål slik at de tror at de har forstått det samme. Så viser det seg etterpå at det var noe annet den andre hadde forstått.
2. Du har oppfattet noe den andre personen har sagt og dannet deg et bilde i hodet av det. Seinere forstår du at det var noe helt annet den andre mente.

I begge disse tilfellene kan du prøve å finne ut hva som har skjedd. Hva var det som til slutt oppklarte misforståelsen?

Å forstå og misforstå

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Å forstå og misforstå \(21815\)](#)

Vi skal ta for oss tre viktige tilfeller i denne sammenhengen: Hva vil det si å forstå? Hva er manglende forståelse og hva er misforståelse?

Hva vil det si å forstå?

Eksempel:

Et ord som brukes på Madagaskar er ordet 'maso'.

- Kan du forstå hva det betyr?

Jeg vil anta at omrent 100 % av leserne her ikke vet hva ordet betyr. Du forstår det ikke.

Et ord som brukes på engelsk er ordet 'eye'.

- Forstår du hva det betyr?

Jeg vil anta at omrent 100 % av leserne vet hva ordet betyr. Du forstår det.

Hvis jeg nå forklarer at 'maso' betyr 'øye' på Madagaskar.

- Forstår du hva det betyr?

Jeg vil anta at nå kan de samme 100 % som nettopp sa at de ikke forsto 'maso' si at "nå forstår de hva ordet 'maso' betyr.

Hva er det som har skjedd inne i ditt hode, når du i det ene øyeblikket sier at du ikke forstår og i neste øyeblikk sier at du forstår?

Svaret er selvfølgelig at du har koblet det ukjente med noe som er kjent.

- Å forstå vil si å koble den andres tegn (ord, språk, kroppsspråk, handling) med et tilsvarende tegn fra ens egen erfaring/forståelseshorisont
- Forståelse er en form for forhandling: Hvilken mening skal tilskrives tegnet?
- Kontekst og erfaring kan gi en nøkkel til forståelse

For å forstå bruker vi tidligere kunnskap og erfaring og kobler de nye begrepene eller hendelsene til det vi kjenner fra før. På den måten kan vi utvide vår kunnskap og vårt erfaringsområde.

Ordet FLY kan bety mer enn en ting.

Når barn lærer nye ord og begreper, skjer det i samtale med andre barn og voksne. Til å begynne med sier alle dyr kanskje 'vov', men etter hvert lærer barnet at noen sier 'mø' andre 'bæ', 'nøff', 'mjau', osv. Vi kan si at ny forståelse er et resultat av forhandling. Tilbakemelding fra andre mennesker gir oss etter hvert begreper og språk som er viktig for å utvide vår kunnskap. Nye begreper bruker vi til å tenke med.

Hva er manglende forståelse?

Manglende forståelse og misforståelse er ikke det samme. Manglende forståelse er når mottaker ikke kan koble det nye begrepet med noe som er kjent.

Eksempel.

En som nettopp er kommet til Norge fra Somalia møter på ordet 'Sankt Hans-fest'. Kanskje han hører at klassekameratene skal feire 'St. Hans'. Hva vet somalieren om 'St. Hans'? Sannsynligvis har hun ikke begreper om hva det kan være. Det er like gåtefullt som ordet 'maso' var for deg i eksemplet ovenfor.

Du kan forklare for nykommeren hva 'St.-Hans fest' er, men du må sannsynligvis bruke mange ord og bilder for at vedkommende skal forstå. Det beste vil nok være å ta vedkommende med på en St.Hans fest slik at hun selv får oppleve hva det er for noe.

Så kan vi snu eksemplet rundt: Dersom nå somalieren sier at hun skal hjem og feire 'Id al-Fitr' så er det kanskje du som ser ut som et spørsmålsteign. Hva er det? Du har ikke noen referanse å knytte det til, det er ikke noe begrep på norsk. Du kan ikke koble det til noe kjent.

Kanskje du i religionstimene har lært hva 'Id al-Fitr' er. Det er avslutningen på den muslimske fastemåneden, 'Ramadan'. Etter at muslimene ikke har hatt lov til å spise og drikke fra soloppgang til solnedgang i en hel måned, kan de på 'Id al-Fitr' spise hva de vil og hvor mye de vil. Det er en stor fest innenfor islam.

- Manglende forståelse oppstår når mottaker ikke kan koble innkommende tegn til lagret, kjent informasjon fordi vedkommende mangler informasjon eller referanse. Han/hun har ikke noe begrep å koble det ukjente til.

Hva er misforståelse?

Misforståelse oppstår når du tror du forstår, men har koblet feil.

Eksempel:

I en internasjonal gruppe hvor vi brukte engelsk som kommunikasjonsspråk spurte jeg:

- What is Norway famous for abroad?

En spansk talende jente rakte opp hånden og sa: 'skiing!'. Jeg sa "yes, very good" og så for meg norske gullmedaljevinnere i skisporten. Jeg gjentok spørsmålet:

- What more is Norway famous for?

Nå hørte jeg tydelig at den samme jenta svarte: 'biking!'. Jeg følte meg litt usikker. Jeg visste ikke at Norge var verdensberømt for sykling.

Men nå var det jeg som misforsto. Etter litt frem og tilbake fikk hun frem at hun mente ikke 'sykling' men 'viking'. På spansk uttales 'v' og 'b' omtent som 'b' på norsk. Som nordmann hørte jeg tydelig 'biking', jeg koblet det til sykling, jeg koblet altså feil. Det ble misforståelse.

- Misforståelse oppstår når mottaker foretar kobling, men koblingen medfører feil eller blir misvisende.

Hva skal vi gjøre når vi forstår at vi ikke forstår?

Dersom du forstår at du ikke forstår, oppstår 'gylne øyeblikk'! "Be happy!" Det betyr nemlig at du kan få ny innsikt og forståelse. Da kan du spørre og grave og gjøre undersøkelser. Hva er det du ikke forstår?

Ulike meninger er ikke nødvendigvis negative. De kan representere 'gylne øyeblikk' som åpner for ny forståelse.

- Når du forstår at du ikke forstår, oppstår 'gylne øyeblikk'.
- Hvis du ikke forstår at du ikke forstår, har du et problem.

Oppgaver

1. Finn eksempler på forståelse, manglende forståelse og misforståelse:
  - Fra dagligdagse hendelser på skolen, blant kamerater eller hjemme.
  - Fra ferieopplevelser.Illustrer gjerne med bilder eller tegninger, eller lag rollespill.
2. Forklar hva som menes med 'gylne øyeblikk'. Hvorfor kaller forfatteren slike øyeblikk for 'gylne'?

Kulturfiltermodellen

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Kulturfiltermodellen \(21941\)](#)

Vi brukte den **klassiske** kommunikasjonsmodellen for å introdusere nøkkelbegrepene i kommunikasjonsteori: avsender, mottaker, tegn, melding, innkoding, avkoding, tilbakemelding, støy, osv. I denne artikkelen skal vi se på kulturfiltermodellen, en modell som i høyere grad tar hensyn til en **dynamisk** kulturforståelse.

Den klassiske modellen har vært kritisert av mange forskere, og noen har karakterisert den som en 'injeksjonsmodell'. Det kan nemlig synes som om avsenderen bare kan 'injisere' et budskap inn i mottakeren, akkurat som man stikker en sprøyt under huden på et legekontor. Modellen har også vært kalt **stimulus-respons**-modellen. En enkel

modell av denne typen kan se slik ut:

Stimulus-respons

Medieforskere, særlig i mellomkrigstiden, mente at dersom man påvirket et menneske med visse stimuli, kunne man nesten automatisk forvente en bestemt respons. Til dels brukes nok også denne modellen av reklamebransjen den dag i dag. Enkelte plakater eller videosnutter påvirker menneskene slik at de kjøper visse varer.

I senere tid er forskerne blitt mer og mer opptatt av at mennesker ikke reagerer på samme måte overfor de samme stimuli. Her kan vi også tenke på forskjellen mellom det **beskrivende** kulturbegrepet og det **dynamiske** kulturbegrepet. Ifølge den dynamiske kulturforståelsen kan man ikke helt forutsi hvordan mennesker reagerer bare ved å ha kjennskap til vedkommendes kulturelle bakgrunn. Kulturen kan ikke avgrenses og forutsies, derimot er kulturen ifølge den dynamiske forståelsen det som et menneske gjør gjeldende i en gitt situasjon. Mottakerens rolle og kulturbakgrunn blir viktig for å forstå hvordan mennesker oppfatter en melding. Mennesker forhandler kultur i kulturelle møter.

Vi skal se på en modell som i større grad tar hensyn til den dynamiske forståelsen av kultur. Den viser også tydelig hvilke komplikasjoner som oppstår når avsender og mottaker tolker hverandre ut fra ulike kulturelle ståsted – det vi kan kalte ulike **kulturelle referanserammer**. Modellen er utviklet av Øyvind Dahl i hans bok: Møter mellom kulturer (Dahl 2001:66)

).

Kulturfiltermodellen / flashnode

<http://ndla.no/nb/node/47033>

Her ser du en avsender og en mottaker. Avsenderen har (eller gjør gjeldende) en kulturell bakgrunn, her illustrert som et firkantet kulturfilter. Mottakeren har (eller gjør gjeldende) en kulturell bakgrunn som vi viser med et trekantet kulturfilter. (For enkelhets skyld kaller vi her avsenderen for 'han' og mottakeren for 'hun').)

Hva mener vi med et kulturfilter?

Vi kjenner uttrykket: "Vi ser gjennom kulturelle briller." Med det mener vi at vårt syn blir farget av de brillene vi ser verden med. Brillene fungerer som et filter. Men brillene kan vi ta av og på; det kan vi ikke med kulturfilteret. Det er en del av personligheten, derfor har vi tegnet dem innenfor sirklene, som representerer henholdsvis avsender og mottaker. Selv om jeg kler meg annerledes og lærer andre språk, er jeg fortsatt meg selv.

Våre kulturfiltre er farget av oppvekst og erfaring, våre foreldre, søsken, venner, de mennesker vi har møtt like til i dag.

Våre kulturfiltre er heller ikke statiske og uforanderlige; de er dynamiske. Vi utsettes stadig for nye påvirkninger, vi møter nye mennesker, vi lærer andre språk, vi påvirkes av reklame, musikk og film. Derfor har vi tegnet disse kulturfiltrene med en stiplet linje.

Våre kulturfiltre kan tilpasses. Vi har evnen til å "klatre over våre egne horisonter og strekke oss inn i andres" (Larsen 1984)

Handlingen, moralen og kulturoversettelsen. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/22290>

). Vi kan lære nye språk, firkantfilteret kan tilpasse seg trekantfilteret ved å lære trekantspråk og trekantens kulturelle koder. Tilsvarende kan mennesker med trekantfilter lære firkantspråk og firkantkulturens kulturelle koder. Dette gir også en grunn til å tegne filtrene med stiplet linje.

Intendert mening og mottatt mening

Tenk deg nå at avsenderen (han) har en idé eller en tanke han ønsker å formidle til mottakeren (hun). Vi kan kalle denne sirkelen 'intendert mening'. Det er denne han har til intensjon å sende til henne. (se animasjonen)

For å kunne sende denne 'meningen' må avsenderen formulere den i et språk eller et kroppsspråk (ord, lyd, ansiktsuttrykk, håndbevegelse, handling) slik at det kan sendes eller observeres av mottakeren. Det illustreres på modellen med en pil fra 'intendert mening' gjennom kulturfilteret og videre ut av sirkelen. Det som kommer ut er en firkant. Uansett hva som er tenkt eller intendert (her illustrert med en sirkel), så er det som kommer ut en firkant, fordi tanker og idéer må formuleres i et språk slik at det kan sendes og gjøres tilgjengelig for andre personer. (Se animasjon)

Det som kommer ut kan være et verbalt tegn, altså språk, lyd, men det kan også være et ikke-verbalt tegn, kroppsspråk, klesdrakt, osv. (se animasjonen)

Nå kunne vi tenkt oss at denne pilen bare fortsetter til mottakeren slik som i den klassiske kommunikasjonsmodellen. Men da får vi en 'injeksjon', en stimulus-respons-modell. Den neste pilen kommer derfor kanskje som en liten overraskelse:

Den kommer ikke fra avsenderen, men fra mottakeren. Det er mottakeren som må 'ta inn' tegnet og avkode (fortolke) det gjennom sitt kulturfilter. Dersom hun ikke gjør det, blir det ingen kommunikasjon. Hun må lytte, se, føle, lukte, eller smake – kort sagt: hun må bruke sansene for å ta inn tegnene/meldingene fra avsenderen. Så må disse tolkes ut fra hennes kulturelle bakgrunn, dvs. hun 'siler' informasjonen gjennom sitt kulturfilter. (se animasjonen)

Når mottakeren har avkodet (fortolket) meldingen, finner den plass i hennes hjerne som 'mottatt mening', her illustrert med en trapes, en litt klemt firkant fordi den har passert gjennom hennes trekantete kulturfilter. (se animasjonen)

Hvis vi sammenlikner det som var 'intendert mening' hos avsenderen med det som er 'mottatt mening' hos mottakeren, ser vi at det har skjedd mye på veien. Sirkelen representerer den 'intenderte meningen'. Den ble en firkant når den ble sendt gjennom firkantfilteret og kom ut som en firkant. På mottakersiden er firkanten blitt 'skvist' gjennom trekantfilteret slik at den er blitt en litt klemt firkant – et trapes. Det er et bilde på at mottakeren mottar ut fra sitt eget kulturelle ståsted og tolker ut fra egne kulturelle forutsetninger.

Det som her har skjedd, kan vi oppsummere i fire punkter:

1. Tenkt (intendert) mening er bare kjent for avsenderen.
2. Sendt melding er innkodet gjennom avsenterens kulturfilter.
3. Mottatt melding blir avkodet gjennom mottakerens kulturfilter.
4. Mottakerens mening er ikke nødvendigvis lik avsenterens mening.

Vi har tidligere sagt at vi kan sende meldinger, men ikke meninger. Det er mottakeren som gir mening til den meldingen som hun mottar. Det gjør mottakeren helt suverent, ut fra den kulturelle referanserammen hun har tilegnet seg. Mottakeren mottar på sine egne premisser, kan vi si. Ofte skjer det et tap i forhold til det som blir sendt, men det kan også hende at mottakeren legger noe til for sin egen regning når hun forsøker å forstå hva den andre formidler.

Mottakeren er ikke en passiv postkasse, men en aktiv meningskonstruktør som henter elementer til konstruksjonen både fra tidligere erfaring, fra forståelse av omgivelser (kontekst), fra følelser og relasjoner for den andre personen, og selvsagt fra innkommende signal eller tegn (Dahl 2001:67

Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon. / biblio

<http://ndl.no/hb/node/22287>

). Meningene finnes bare i menneskene, ikke i kanalen. I kanalen mellom de to partene er det bare data. Det er menneskene som tilskriver meldingen mening.

Betydning av relasjoner

Betydningen av innbyrdes relasjoner kan vi illustrere med en oval. Er det en relasjon av tillit eller mistillit? Det kan være viktig for hvordan kommunikasjonen blir oppfattet. Tenk for eksempel på kommunikasjonen mellom israelere og arabere i Midtøsten. (se animasjonen)

De følelsesmessige relasjonene kan spille en viktig rolle for hvordan tegnene eller signalene blir tolket. Tenk for eksempel på hvordan Muhammed-karikaturen fra Jyllandsposten i Danmark ble mottatt i Midtøsten for noen år siden. Der ble den tolket som blasfemi – hånd av profeten Muhammed og dermed gudsbespottelse.

Betydning av kontekst

Også konteksten er viktig. Rundt hele modellen har vi tegnet en stor ellipse som angir kontekst: innflytelse fra omgivelser, situasjonen, miljøet, osv. Hvordan sending og mottaking skjer, avhenger ofte sterkt av hvilken kontekst kommunikasjonssituasjonen foregår i. Er det en fortrolig samtale i en sofa, en offentlig tale, eller er det lesing av en avisartikkel på bussen? (se animasjonen)

Forståelse av melding

Selv om både avsender og mottaker tror at de forstår hverandre, og tror at de tilskriver de samme meninger til det som blir sendt, kan det godt tenkes at de har forstått samme melding (tegn, signal) på høyst forskjellige måter, slik som vi så når to parter skulle få forståelse av hva slags katt den ene parten hadde. Og nå snakker vi *ikke* om innholdet, men om forståelsen av meldingen. De kan godt være uenige om saken, men poenget her er hvorvidt de forstår hva den ene eller den andre tilskriver av betydning og mening. Kulturfiltrene kan føre til at den mening mottakeren til slutt tilskriver avsenderens melding, er helt annerledes enn det avsenteren hadde til intensjon å sende.

Det kan synes som modellen er ganske komplisert, men om du går gjennom den ledd for ledd, er det trolig at du vil gjenkjenne mange situasjoner fra dagliglivet. Egentlig burde den vært enda mer komplisert, fordi vi ofte er både avsendere og mottakere på en gang. Den prosessen som her er tegnet fra venstre mot høyre, foregår samtidig fra høyre mot venstre. Vi kunne tegnet en speilvendt versjon av modellen og lagt den oppå den første.

En speilvendt modell legges oppå den første. Mye av poenget er at den pågående prosessen bidrar til å etablere et meningsfellesskap – en felles forståelse. (se animasjonen)

Eksempel:

Som en illustrasjon av modellen skal jeg ta med et eksempel jeg selv opplevde da jeg var rektor ved en lærerskole på Madagaskar (Dahl 2001:69)

Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/22287>

-). En dag kom en student inn på kontoret, og følgende episode utspelet seg (litt forkortet):

Kontekst: rektors kontor. **Innbyrdes relasjoner:** forholdsvis nøytrale, men ulik status som henholdsvis rektor og student.

Student (fortvilet ansiktsuttrykk):

- Jeg må be om fritak fra skolen fordi min mor er død. Jeg må hjem til begravelsen som skal finne sted allerede i morgen!

Rektor (medfølende blikk):

- Det var sørgetlig å høre. Selvsagt skal du få fri. Bli hjemme så lenge du trenger det og tenk på familien din.

En tid etterpå var studenten tilbake på skolen og deltok i undervisningen igjen. Men så en dag var han tilbake på rektors kontor enda mer fortvilet enn forrige gang:

Student (fortvilet ansiktsuttrykk):

- Jeg må be om fritak fra skolen igjen, fordi min mor er død. Begravelsen blir allerede i morgen!

Rektor (med overrasket blikk, studenten hadde jo allerede begravd sin mor!):

- (?)

Student (observerer rektors nonverbale overraskelse, ansiktet røper stor fortvilelse):

- Denne gangen er det min egen kjødelige mor, hun som har født meg!

Rektor (ansiktet uttrykker forståelse og usikkerhet):

- Selvsagt skal du få fri, men du må forklare meg litt nærmere hvem din forrige mor var, hun som allerede er begravet.

Student (lettelse, forstår at rektor ikke forstår):

- Det var søster til mor, den eldste. Hun er også min mor ...

Episoden viser at jeg i mottakerposisjonen satt med mitt norske kulturfiltre og avkodet (tolket) ordet 'mor' slik jeg ville gjort det på norsk. Jeg glemte, selv om jeg visste det, at *neny* (mor) også kan bety mors eller fars søstre – altså dem vi kaller tanter.

På gassisk brukes vanligvis samme ordet, *neny*, dersom det ikke er nødvendig å presisere. I storfamilien har man flere mødre og flere fedre, nemlig brødre til far eller mor. Studenten på sin side uttrykte seg helt korrekt (men kanskje ikke presist) ut fra sin kulturelle referanseramme.

Ved senere anledninger passet jeg på å spørre nærmere. Når en av studentene sa han skulle reise til hovedstaden og besøke sin bror, spurte jeg: "Hva slags bror er det?" Og svaret kunne for eksempel være: "Han er sønn til søster til mor."

Dette eksemplet er ikke bare et eksotisk eksempel fra Madagaskar. Familiebetegnelser kan varierer fra kultur til kultur, og kan også forårsake misforståelser i Norge. Hvor mange ansatte på norske sosial- og trygdekontorer eller i andre etater kommer på å stille slike spørsmål når temaet for eksempel er familiegjenforening? Hva vet en norsk sosialkurator eller en funksjonær i fremmedpolitiet om lokale slektskapsbetegnelser?

Det enkleste er å behandle saken helt formelt og så opp i det norske lovverket for å se hvilke bestemmelser som gjelder i slike saker. Hva sier loven når det gjelder mor, bror, osv. Jo, når det dreier seg om rett oppadstigende, eller rett nedstigende linje, er familiegjenforening mulig. Men her kan det lett bli gjort feil i forhold til norsk lov.

Ovenstående eksempel viser at det ofte er altfor lett å tenke at de ordene som brukes, dekker nøyaktig de samme begrepene som de norske ordene. Selv om innvandreren snakker norsk, er begrepene oftest direkte oversatt fra morsmålet. En tante vil da hete "mor" på norsk, onkel blir "far", søskerbarn vil være "brødre" og "søstre".

Når Utlendingsdirektoratet (UDI) oppdager ved hjelp av DNA-test at den som kom ikke var 'mor', eller 'sønn', kan vedkommende lett bli beskyldt for å være løgner og bedrager, en person som forsøker å utnytte det norske sosialsystemet. Men det kan altså hende at hele misforståelsen beror på en manglende kunnskap om elementære forhold i **interkulturell kommunikasjon**.

Det er viktig at vi ved bruk av denne kulturfiltremodellen ikke oppfatter kulturfiltrene som altfor rigide. Dersom vi tenker på kultur ut fra det beskrivende kulturbegrepet, er det lett å tenke seg at en bedre forståelse av den andres kulturfiltre ville hjelpe oss til å skjonne hvordan den andre forstår og tolker. Og det er sant et stykke på vei, men som vi har sagt tidligere: det er ikke mulig å forutsi nøyaktig andre menneskers måte å tenke og handle på. Dersom vi har fokus på det dynamiske kulturbegrepet, vil vi lettere forstå hvordan et menneske bruker sin kultur og gjør visse kulturelle elementer gjeldende i en bestemt kulturelt møte. Det gjelder enten det er to nordmenn som kommuniserer eller en nordmann og en utlending, en fisker og en jurist, en lærer og en elev, eller en mann og en kvinne.

Oppgaver

[Oppgave til "Kulturfiltremodellen"](#)

Kommunikasjon uten intensjon

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Kommunikasjon uten intensjon \(21942\)](#)

Kommunikasjon er ikke alltid intendert, det vil si sendt med hensikt. Da kan vi tale om kommunikasjon uten intensjon (Dahl 2001:74). Her skal vi se på et eksempel på hvordan et budskap kan sendes uten at det er intendert.

Eksempel:

Ved en anledning besøkte en gruppe japanske leger et norsk sykehus. De fikk hilse på sine norske kolleger og studerte organisasjon og utstyr. De ble spurta hva de syntes, og alle var tilsynelatende meget godt fornøyd med et veldig godt besøk.

Om kvelden var nordmennene og japanerne sammen på en restaurant, og etter noen glass ble stemningen mer gemyttlig. Japanerne ble igjen spurta om hva som hadde gjort inntrykk på dem, og da kom sannheten frem. De var sjokkert! Det som hadde gjort mest inntrykk på dem, var at de hadde sett hvitkledde prostituerte som stod og røykten foran hovedinngangen til sykehuset! Noe slikt hadde de aldri sett i Japan!

Nå kan vi tenke oss hva japanerne vil fortelle når de kommer tilbake til Japan. De vil sannsynligvis ikke beskrive det norske sykehuset, men den sjokkerende observasjonen de gjorde: At horene stod ved hovedinngangen! Kan du tenke deg – men det er helt sant, for de hadde sett det med sine egne øyne. Det er ikke bare japanere som opplever dette, og etter hvert blir det nok også mer vanlig at kvinner røyker på offentlige steder også i Japan. Men mange afrikanske vil se det på samme måten: Kvinner som røyker offentlig er "bad girls".

Episoden viser med all tydelighet at kommunikasjon ikke bare dreier seg om intendert (villet) sending av meldinger. Like viktig er avkodingen av de tegn, meldinger eller situasjoner som oppstår i et møte mellom mennesker. Mottakerne avkoder selvsagt ut fra sitt eget ståsted; de har ikke andre referanserammer enn de som de med sitt virkelighetsbilde har konstruert.

I eksemplet ser vi at japanerne ikke kjente norske røykelover for sykepleiere, og deres konklusjoner er ganske klare og sjokkerende!

Episoden understreker et viktig poeng, nemlig at mottakeren kan gi mening også til tegn som ikke er sendt med hensikt (intendert). Bevisst eller ubevisst kan mottakeren trekke slutninger ut fra det hun eller han observerer og ut fra tidligere erfaringer.

Vi kan bruke [Kulturfiltermodellen](#) og sette japanerne som mottakeren i trekantkulturen. Mottakeren "henter inn" et ikke-verbalt tegn og avkoder det ut fra sin trekant-referanseramme. I dette tilfellet dreier det seg om en melding som ikke engang var tenkt sendt fra sykepleiernes side – altså en kommunikasjon uten intensjon.

Oppgaver

1. Se på dette skiltet. Hva er intendert kommunikasjon? Og hva tror du blir den ikke-intenderte?

Kommunikasjon uten intensjon

2. Forklar hvordan vi kan kommunisere noe til andre uten at vi har til hensikt å kommunisere. Hvordan foregår kommunikasjon uten intensjon?
3. Finn eksempler på at du som mottaker tillegger mening til uttrykk (ord, kroppsspråk, hendelser) som ikke var ment som en kommunikasjon.

Litt mer om tegn

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring
[Tegn og meldinger \(21946\)](#)

Semiotikk er læren om tegn. Ordet kommer av det greske ordet *semeion* som betyr tegn. Vi skal se på hvordan tegn blir meldinger.

Det greske ordet *semeion* som er opprinnelsen til begrepet **semiotikk** har betydningen tegn. Et tegn er noe som står for noe annet enn seg selv.

For eksempel er disse strekene på papiret (eller på skjermen) bare tegn. Vi kaller disse tegnene for bokstaver. Når vi setter tegnene sammen, blir de til ord.

I denne fremstillingen kaller vi slike samlinger med tegn en melding. Meldingen har ingen mening før noen – du som leser – gir mening til strekene på skjermen.

Collage: Tegn

I semiotikken skiller man mellom uttrykk og innhold. Strekene på papiret er et uttrykk som står for et innhold for noen. Den siste tilføyelsen er viktig. Et tegn eller et uttrykk – trafikklys, streker på papir, ord i løse luften – får ikke noe innhold før noen (en person) tilskriver det mening.

Semiotikk er dermed en teori om tegnene og deres mening og om hvordan mening oppstår og endres hos ulike mennesker.

Sveitseren Ferdinand de Saussure og amerikanerne Charles Peirce regnes ofte som semiotikkens fedre. Det var Saussure som klargjorde forholdet mellom 'uttrykk' og 'innhold', eller 'det betegnende' og det 'betegnede', som han kalte det. Peirce, på sin side, understrekte hvor viktig 'leseren' eller personen er. Det er 'leseren' som gir mening til tegnene.

Eksempel

La oss se på et trafikklys.

'Rødt' er et tegn, et uttrykk som står for et innhold: 'stopp', dvs. meningen er at du skal stoppe.

'Grønt' er et uttrykk som står for innholdet 'gå' eller 'kjør'.

Meningen ligger ikke i selve tegnet, men i den mening 'leseren' tilskriver tegnet. Forbindelsen mellom uttrykk og innhold er her vilkårlig. Vi kunne for eksempel bestemt at 'rødt' skulle bety 'kjør' og 'grønt' skulle bety 'stopp'. At disse tegnene har den meningen de har fått er en konvensjon – en overenskomst vi har gjort i samfunnet.

Forbindelsen mellom uttrykk og innhold er ikke alltid vilkårlig. Peirce skilte mellom tre grunntyper av tegn (Dahl 2001:45):

- Et **ikon** ligner sitt objekt. Et kart er å forstå som et ikon, et manns- eller kvinnetegn på toalettdører likeså. Fotografier og bilder er iconer. Trafikkskilt og symboler som en finner på flyplasser, er iconer. Slike iconer, og iconer knyttet til verktøylinjen i dataprogrammer, benyttes i økende grad fordi de kan forstås internasjonalt.
- En **indeks** har en direkte forbindelse til objektet det uttrykker gjennom en årsakssammenheng. Røyk er en indeks for ild, lyn en indeks for torden, røde utslett er en indeks for meslinger, latter er en indeks for glede, et fotspor i sand er en indeks for den som har laget det. En detektiv vil være på jakt etter indekser. Symptomer er en type indekser som legen vil prøve å forstå.
- Et **symbol** er derimot et vilkårlig tegn. Forbindelsen med objektet er en konvensjon (en overenskomst) slik som vi påpekter ovenfor i eksemplet med trafikklyset. I ordet "KATT" står bokstavene K-A-T-T for noe annet enn det skriftbildet det viser, nemlig selve dyret.

Tegnet for tallet to, som vi skriver slik: '2', er et symbol; det er ingen spesiell grunn til at denne krøllen skulle referere til to gjenstander – det er en konvensjon. Romertallet 'II' er derimot ikonisk, likeså det kinesiske tegnet for to '='.

Et rødt kors – slik som organisasjonen Røde Kors bruker – er et symbol, det står for noe annet enn det røde tegnet på papiret. I muslimske land har de valgt en rød halvmåne som står for det samme som det røde korset står for hos oss. Forbindelsen mellom uttrykk og innhold, tegn og mening er vilkårlig.

Ord er vanligvis symboler, dvs. at forbindelsen mellom ordene og det de uttrykker er basert på en konvensjon. Men det finnes ord som er ikoniske, nemlig slike som vi kaller onomatopoetikon (lydmalende ord): svisj, gulp, kræsj og dyrelyder som vov-vov, nøff-nøff og lignende.

Dyrelyder er forresten interessante. Når anden sier gakk-gakk på norsk, kvack-kvack på svensk, rap-rap på dansk, coin-coin på fransk, og quack-quack på engelsk, ser vi ikonisk likhet. Likevel viser forskjellen mellom språkene at likheten er konvensjonalisert – dvs. at den er blitt felles eiendom for dem som bruker språket.

I språket finnes det knapt noen eksempler på rent vilkårlige tegnforbindelser uten at de er blitt en konvensjon for brukerne. At ordene er vilkårlige, betyr ikke at de er tilfeldige. Det er for eksempel ikke naturlig å kalle hund "chwazc" på norsk. Hvorfor?

Hva er god kommunikasjon?

Forfatter: Eli M. Huseby, Mediesentret ved Høgskolen i Bergen

[Hva er god kommunikasjon? \(122958\)](#)

Du har forhåpentlig nå fått et større innblikk i hva kultur og kommunikasjoner og innebærer. Det er på tide å stille spørsmålet: Hva er god kommunikasjon? Kan vi i det hele tatt svare på det? Vil det ikke være avhengig av kulturelle rammer?

Vi har stilt spørsmålet:

Hva er god
kommunikasjon?

Hva er god
kommunikasjon?

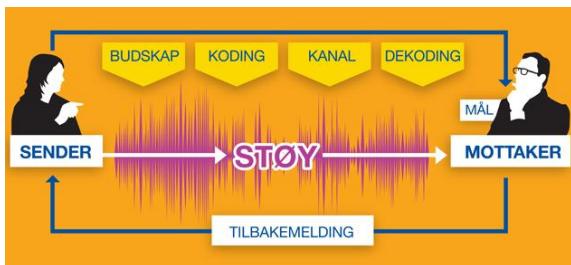

Hva er god
kommunikasjon?

Hva er god kommunikasjon?

Se på bildene. Synes du de sier noe om hva god kommunikasjon er?

Du har lært litt om kommunikasjonsmodeller og at det ikke må være for mange støyfaktorer hvis budskapet skal nå fram slik det var tenkt.

Kommunikasjonsmodell

Du har lært at støyfaktorer ikke bare er støy i forstanden "lyd", men også kan være slike forhold som en dialekt eller et språk mottaker ikke forstår, en relasjon mellom sender og mottaker som ikke er god, eller kanskje forskjellige koder. Det kreves en viss symmetri. Øyvind Dahl forklarer her hva en symmetrisk relasjon innebærer:

En symmetrisk relasjon innebærer at kontroll, makt og myndighet er jevnt fordelt mellom partene, slik at de danner likeverdige relasjoner. Ofte oppleves det slik i forholdet mellom gode venner eller kolleger som i ord og handling viser gjensidig respekt for hverandre. Symmetri forutsetter balanse i forholdet og at man opplever hverandre som jevnbyrdige.

Se på bildene igjen. Hvem synes du det ser ut som har en symmetrisk relasjon?
Diskuter!

En arbeidsplass er en arena hvor folk med ulik kulturell bakgrunn, ulik status og ulike relasjoner møtes. Det er nødvendig å ha en god og effektiv kommunikasjon. Her ser du et eksempel på noen regler som ofte verserer på arbeidsmøter for å unngå de vanligste kildene til støy.

Kommunikasjonsregler

*Punkt 1: Vær en aktiv lytter.

Hva er det å være en aktiv lytter? Når man jobber med mennesker, slik som i helsearbeiderfaget, er det særlig viktig at man lytter – ikke bare med ørene, men også med øynene og de andre sansene våre: [Aktiv lytting og respekt for hverandre](#)

Oppgaver

1. Hva synes du om disse ti "budene" for god kommunikasjon? Øker de sjansen for at kommunikasjonssvikt unngås?
2. Kan de også være regler som kan gjelde utenfor et møterom?
3. Er reglene kulturavhengige, eller kan de ha allmenn gyldighet?
4. KK1-elever skulle lage en plakat med ti regler om god kommunikasjon. Mange la vekt på øyekontakt og det å håndhilse. Hvilke begrensninger har slike "bud" hvis du tenker på det du har lært om kultur?
5. Lag en plakat med ti regler som kan være til hjelp for å sikre en god kommunikasjon mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn.
6. Les fagstoffartikkelen [Aktiv lytting og respekt for hverandre](#) og lag et rollespill der dere bruker aktive lytte-teknikker i en situasjon der folk med ulik kulturell bakgrunn møtes.

Hva er interkulturell kommunikasjon?

Hva er interkulturell kommunikasjon? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Hva er interkulturell kommunikasjon? \(52926\)](#)

Vi kjenner ordet **inter** fra sammensetninger i uttrykk som internasjonal og interkommunal. Interkulturell kommunikasjon skulle da bety kommunikasjon mellom kulturer. Men da har vi allerede et dilemma. Hva slags kulturer er det vi snakker om? Er det en **beskrivende** kulturforståelse eller en **dynamisk** kulturforståelse vi tenker på?

Dette er noe av det vi skal ta opp i denne delen om interkulturell kommunikasjon:

- [Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse](#)
- [Interkulturell kommunikasjon med en dynamisk kulturforståelse](#)
- [Meninger blir til i et sosialt samspill](#)
- [Kommunikasjon når referanserammene skifter](#)
- [Kulturavstand](#)
- [Interkulturell og tverrkulturell kommunikasjon](#)
- [Etnosentrisme og kulturrelativisme](#)
- [Stereotypier – eller «å putte folk i bås»](#)
- [Fordommer](#)

Oppgaver

Disse fordypningsoppgavene kan du jobbe med etter å ha sett på stoffet om interkulturell kommunikasjon

[Fordypningsoppgave "Interkulturell kommunikasjon blant ungdom"](#)

[Fordypningsoppgave "Internasjonal dag på skolen"](#)

Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse \(21969\)](#)

Dersom vi legger en beskrivende kulturforståelse til grunn, tenker vi på kulturer som kan avgrenses som folk eller grupper som har enkelte fellesstrekk – de har en **essens** felles.

En kommunikasjon mellom en nordmann og en chilener kan oppfattes som en interkulturell kommunikasjon, likeså en kommunikasjon mellom en trønder og en rogalending, eller mellom en førskolelærer og en dataingeniør, en gutt og en jente. Hver av de nevnte gruppene har enkelte fellesstrekk: nasjonstilknytning, regionstilknytning, yrke eller kjønn. Fellestrekkene kan beskrives som kultur – man deler enkelte verdier og normer – en **essens**.

Vi kan da definere interkulturell kommunikasjon som en kommunikasjon mellom mennesker med ulik kulturbakgrunn, eller mer presist:

Interkulturell kommunikasjon er en prosess som innebærer utveksling og fortolkning av tegn og meldinger mellom mennesker som representerer ulike kulturelle fellesskap som er så forskjellige at deres tilskriving av mening påvirkes (Dahl 2001:188).

Det er ikke sikkert at samtalepartene er bevisst på kulturforskjellene. En gutt og en jente som argumenterer med hverandre tenker kanskje ikke på at kjønn skulle innbære ulike måter å kommunisere på. Begge mener at de handler og kommuniserer ut fra det som er naturlig for dem som individer.

En utenforstående observatør, derimot, vil kanskje tilskrive deres måte å kommunisere på som kjønnsbestemt. Jenter er opptatt av andre ting enn gutter. Mange mener at jenter uttrykker seg mer indirekte enn gutter. Guttene forstår ikke jentenes indirekte språk. De må ha fakta «inn med teskjeer».

Var det noe jeg sa? / video

<http://ndla.no/nb/node/55128>

Humornettstedet
Humor911 har laget
en ordliste til menn
som har problemer
med å forstå hva
kvinner egentlig sier
[Humornettstedet](#)
[humor911](#)

1. Prosser MH. 1985. [The cultural dialogue. An introduction to intercultural communication.](#)

Eksemplet ovenfor gir et godt utgangspunkt for å diskutere hva ulik kulturbakgrunn betyr i en kommunikasjon.

En utenforstående observatør kan gjerne beskrive slike kommunikasjonssituasjoner som interkulturell kommunikasjon selv om deltakerne selv ikke tenker på kulturforskjeller. Det går an å tilskrive kulturen en betydning slik at utfallet av kommunikasjonen på et vis blir styrt av kulturbakgrunnen.

Mange artikler og bøker innenfor fagfeltet interkulturell kommunikasjon er sterkt preget av ønsket om å forklare og forutsi utfallet av ulike kommunikasjonssituasjoner (Gudykunst & Kim 2003; Hofstede 2001). Gudykunst sier at studiet av interkulturell kommunikasjon har som mål å redusere usikkerhet og angst. Ved å kjenne kulturene best mulig vil det være mulig å forutsi hvordan menneskene vil tenke og handle uansett om aktørene oppfatter situasjonen slik eller ikke.

Det meste av nordamerikansk litteratur om interkulturell kommunikasjon tar utgangspunkt i en slik forståelse. Mange bøker innenfor denne tradisjonen lager oversikter og tabeller over kulturforskjeller mellom f.eks. (nord)amerikansk og japansk kultur, mellom (nord)amerikansk og filippinsk kultur, som om disse forskjellene kan katalogiseres objektivt (Prosser 1985).

Eksempel

Kontraster mellom antagelser og verdier i nordamerikansk og filippinsk kultur (Tilpasset fra Prosser 1985:1881)

Stikkord	Nordamerikansk	Filippinsk
Oppfattelse	av Mennesket er et individ seg selv	Mennesket er en del av en familie
Selvet referanse	som Autonomi og uavhengighet Avhengighet oppmuntres: Søk oppmuntres: Løs egne hjelp hos eldre mennesker, problemer, ha egne meninger autoriteter og familie	
Menneskenaturen	Mennesket kan forandre seg og forbedre seg	Slik er livet, det er ikke noe å gjøre med det
Eiendom	Skille mellom offentlig og privat eiendom	Offentlig eiendom og privat eiendom skiller ikke
Tid	Tiden går fort fra fortid til nåtid til fremtid. Fokus på er viktigere enn fremtid. Det er fremtid. Bruk tiden til å viktigere å tilpasse seg til forandre og mestre omgivelsene enn å prøve å omgivelsene forandre dem	Tiden går sent. Fortid og nåtid
Ressurser	Det er nok ressurser til alle: Ressursene er begrenset. Konkurransementalitet: «Be Dersom noen får mer enn the winner»	andre ses det som en trussel. Rikdom/fattigdom må fordeles likt til alle for å bevare det gode forhold
Konfrontasjoner	Konfrontasjoner ansikt til ansikt: «Stå på krava»	Konfrontasjoner gjennom «mellommenn» for ikke å miste ansikt.
Formalitet	Uformell og direkte	Mer formell og indirekte
Aktivitet	«Gjøre», aktivitet er bra	«Være», ta livet med ro

	Individuell fokus – ansvarlig for egne beslutninger	Gruppfokus - kollektive beslutninger tas av lederen
Arbeid og lek	Arbeid og fritid er atskilt	Arbeid og sosialt liv er ikke atskilt

Kulturforskjellene blir å betrakte som barrierer som skal forseres. Avsenderen må utforme sitt budskap slik at mottakeren kan motta det som meningsfylt. Kjennskap til forskjellene skal gjøre det mulig å sannsynliggjøre utfallet.

Oppgave

Spørsmål til samtale

Les om [Det essensialistiske kulturbegrepet](#)

Tabellen viser en sammenligning mellom nordamerikansk og filippinsk kultur.

- Hvorfor må vi beskrive dette oppsettet som en typisk essensialistisk fremstilling?
- Kan slike oversikter være nyttige?
- Antakelig vil dere finne at norsk kultur og amerikansk kultur ligger nærmere hverandre enn norsk og filippinsk. Hva forteller det om hvilken kulturavstand det er mellom disse kulturene? Les om [Kulturavstand](#)
- Kan en slik sammenligning karakteriseres som «objektiv», eller er den basert på «synsing»?
- Kan listen brukes som «oppskrift» på hvordan en filipiner eller nordamerikaner vil oppføre seg?

Flere oppgaver

[Samtalespørsmål til Interkulturell kommunikasjon](#)

[Samtaleoppgaver til kjønn og kommunikasjon](#)

Interkulturell kommunikasjon med dynamikk

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Interkulturell kommunikasjon med en dynamisk kulturforståelse \(21977\)](#)

Med fokus på en **dynamisk** kulturforståelse vil en være kritisk til slike tabeller som vi så på da vi tok opp interkulturell kommunikasjon med en **beskrivende** kulturforståelse, særlig hvis man vil bruke dem som en «oppskrift» på hvordan mennesker fra bestemte kulturer taler og handler.

Med en **dynamisk** tilnærming vil en være mer opptatt av hvilke egenskaper, normer og verdier aktørene gjør gjeldende i et konkret kulturmøte. Mennesker handler ikke bare som medlemmer av grupper, men ut fra den aktuelle situasjonen og i samspill mellom menneskene som deltar i kommunikasjonen.

Dersom vi legger en dynamisk kulturforståelse til grunn, er kultur ikke noe man har, men noe man gjør. Kulturen skapes mellom menneskene når de kommuniserer med hverandre.

Vi kan da si at interkulturell kommunikasjon kan ses som en handling der aktørene gjør gjeldende sine kunnskaper, meninger og verdier i samspill med den andre.

Interkulturell kommunikasjon er en prosess som innebærer utveksling og fortolkning av tegn og meldinger mellom mennesker på en slik måte at det skapes en ny kultur i samhandlingen. Kommunikasjon er forhandling om nye kulturelle forutsetninger for videre kommunikasjon.

Denne definisjonen skiller seg fra den beskrivende kulturforståelsen (fra Dahl 2001:188

Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon. / biblio
<http://ndla.no/nb/node/22287>

) ved at den oppfatter kommunikasjonen mye mer dynamisk. I en samhandling mellom to parter vil konteksten – i form av omliggende ytringer, sagte og usagte, tonefall og uttrykksmåte, ulike rammefaktorer, samhandlingssituasjon og bakgrunnskunnskap – endre seg hele tiden.

Gjennom sine samtalereplikker skaper samtalepartnerne stadig nye kontekster for hverandre. Hver ytring er bestemt av forrige ytring, og er bestemmende for neste ytring. Det som er sagt, er der som bakgrunn i resten av samtalen – og kanskje også i senere samtaler – og bidrar til at nye meninger skapes i interaksjonen. Dermed endrer også konteksten seg for hver ny replikk. Når en ny setning skal formas, bygger den på det som tidligere er sagt, og det bidrar til tolkning av den. Samtalen bidrar til en endring av konteksten og dermed tolkningsrammene – det vi kunne kalle kulturen (Svane 2006

The intersection between culture, social structures, and the individual-in-interaction / biblio
<http://ndl.no/nb/node/23591>

).

Alle ytringer inngår i en kjede av ytringer. De bygger på tidligere ytringer og legger grunnen til fremtidige ytringer. Det siste ord er aldri sagt. Vi deltar i en uendelig dialog som den russiske kulturforskeren Mikhail Bakhtin ville ha sagt det (Holm & Skorgen 2006

Dialogens tenker: nordisk perspektiv på Bakhtin / biblio
<http://ndl.no/nb/node/23587>

).

Det er ikke alltid at vi er oss bevisst vår kultur. Men de kulturelle elementene vi bærer med oss, slik som kunnskap, erfaringer, holdninger og verdier, brukes i en type «forhandling» med den andre, slik at det skapes nye kulturelle forutsetninger i møtet. Resultatet er derfor ikke så lett å forutsi. Som mennesker er vi ikke programmerte datamaskiner, vi kan handle på impuls og ut fra den respons vi får i det aktuelle møtet. I den interkulturelle kommunikasjonen konstruerer vi ny kultur som ikke var der før vi møttes.

Ut fra den ovenstående dynamiske definisjonen er det ikke menneskenes hudfarge eller statsborgerskap som bestemmer om det er en interkulturell kommunikasjonsprosess, men derimot hvordan aktørene oppfatter seg selv i forhold til hverandre og hvordan de konstruerer en ny virkelighet som følge av samhandlingen. (Jensen 1998

Interkulturel kommunikasjon i komplekse samfund / biblio
<http://ndl.no/nb/node/23588>

).

Definisjonens styrke er at den gir oss muligheter til å forstå kommunikasjon som mye mer dynamisk og nyskapende. I motsetning til det beskrivende kulturbegrepet gir denne bruken av det dynamiske kulturbegrepet i forståelsen av kommunikasjon en mye mer åpen utvikling av samhandlingen. Vi kan ikke forutsi utfallet på bakgrunn av den enkeltes kultur. Men vi kan prøve å forstå den og studere betydningen av kultur i samhandlingen.

Eksempel:

Hvordan forstår en pakistansk handelsmann i Norge sin posisjon? Er han norsk, eller er han pakistansk, eller er han begge deler? Når andre pakistanere handler med ham, bruker han urdu eller punjabi slik som kunden, når han skal selge til nordmenn, snakker han norsk. Hvilke kulturelle særtrekk opplever han selv at gjør seg gjeldende i et kulturelt møte?

Eksempel:

En elev som digger en spesiell type reggae-musikk laster det ned på sin MP3 og spiller musikken i visse kommunikasjonssituasjoner sammen med andre ungdommer. Sannsynligvis opplever han seg som representant for et globalt ungdomsfellesskap der nasjonale grenser er uten betydning. Men den samme ungdommen kan oppleve at i andre sammenhenger kan slike grenser ha betydning, for eksempel hvis han skal være utvekslingslev i USA.

Minoritetsungdom må på mange måter forhandle seg frem til en særegen kulturell identitet i møte med klassekamerater med annen etnisk bakgrunn enn dem selv i en norsk skole.

Møteplasser, som f.eks. et diskotek, kan dermed bli en arena som ungdommene bruker for å konstruere sin egen kulturelle identitet i interkulturelle kommunikasjonsprosesser.

Oppgaver

[Oppgaver knyttet til Interkulturell kommunikasjon med en dynamisk kulturforståelse](#)

Meninger blir til i et sosialt samspill

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Meninger blir til i et sosialt samspill \(52290\)](#)

Alle mennesker bruker tegn, symboler og språk for å gi mening til sine omgivelser. Men meningene blir ikke skapt i et tomrom. Det å tilskrive mening til tegn, symboler, ord og handlinger skjer i samspill med andre mennesker. Meninger er ikke tatt ut fra «løse luften». Det skjer hele tiden en forhandling om mening i de pågående samtalene i et samfunn (Holm & Skorgen 2006).

Mennesker i et sosialt fellesskap etablerer tilnærmede enigheter om hva ting skal bety. Våre meninger blir til gjennom oppvekst og ved høsting av erfaringer i samspill med jevnaldrende og likesinnede, med yngre og eldre, med kjente og fremmede.

Hele livet er en arena for læring. I kontakt med andre etablerer vi en kulturell referanseramme. Så lenge kommunikasjonen foregår innenfor denne referanserammen, kan mennesker tilskrive tilnærmet samme mening til de samme hendelsene. Derfor kan dagligdags kommunikasjon skje nokså uproblematisk.

Eksempel

Elever i videregående har en felles ramme om sine handlinger, de er omtrent like gamle og har felles erfaringer og språk. Det forenkler kommunikasjonen. Elevene tilskriver mer eller mindre samme mening til de samme hendelsene – og kommunikasjonen kan foregå ganske greit.

I kommunikasjon med eldre mennesker, eller fremmede som har et annet morsmål, kan forståelsen og kommunikasjonen oppleves vanskeligere. Både alder og språk kan skape avstand. Også samtaletemaene kan innvirke på mulighetene for å forstå hverandre. For eksempel kan det være vanskelig å forstå hverandre i en diskusjon om ulike religioner som innebærer ulike fundamentale verdier, mens det kan gå helt greit å kommunisere på fotballbanen.

Hvordan blir vi mennesker med evnen til å kommunisere? Allerede fra fødselen lærer barnet forskjellen mellom følelsene trygghet og angst. Når barnet gråter og moren legger det inntil seg og snakker beroligende med det, eller gir det mat, roer det seg. Her blir grunnlaget for kommunikasjon lagt. Barnet gir ytringer og opplever respons (Dahl 2001¹).

Dersom vi skal lære å tilskrive ord og uttrykk, det vi kan kalle en ytring, mening, må vi være i samhandling med andre. Det er responsen fra andre mennesker som avgjør hva slags mening vi etter hvert lærer å tilskrive ordene vi bruker. De ulike mulighetene for mening blir bekreftet eller avkretftet gjennom oppfølgende handling (Gergen 2005²).

Eksempel

«Jeg fryser!» er en ytring. Den kan følges av flere andre ytringer som gir mening til uttalelsen, for eksempel «Kle på deg!». «Gå inn!». Eller den kan følges av handlinger: Jeg kan ta på meg genseren, eller mor kan komme med den. Noen kan lukke vinduet. Eller ytringen kan følges av en ny ytring fra en annen person: «Ja, er det ikke grusomt!» Denne uttalelsen viser at ytringen «jeg fryser» nærmest er et uttrykk for «jeg fryser ved tanken».

Også den russiske forskeren Bakhtin er opptatt av den andre, mottakerens rolle i kommunikasjonsprosessen. En ytring kan for ham være alt fra et utrop eller en (del)setning (enkel ytring) til en roman (kompleks ytring). Ytringen kan formidles skriftlig og muntlig, eller musikalsk og visuelt (Holm & Skorgen 2006³).

Isolerte ytringer begynner å få mening når en annen eller noen andre innretter seg etter ytringen – altså når de føyer en form for oppfølgende handling (språklig eller ikke) til ytringen.

Oppfølgingen kan bestå i noe så enkelt som å si «ja», «riktig», som svar på den opprinnelige ytringen. Den kan også ta form av en handling – for eksempel ved å nikke eller å vende blikket når en hører utbruddet «se!». Eller oppfølgingen kan utvide ytringen på en eller annen måte ved å svare med ett eller flere ord, ved å nikke eller gi andre tegn på kontakt.

For at ord, uttrykk og handlinger skal få mening for meg er det altså nødvendig at en eller annen følger opp min ytring eller handling og gir den en funksjon innenfor relasjonen mellom oss. «Å kommunisere vil således si å bli bevilget mening som et privilegium fra andre,» sier Gergen (2005:263⁴).

Hvis derimot den andre eller de andre ikke behandler mine ytringer som kommunikasjon, hvis de ikke følger opp det som blir sagt, så blir mine ytringer meningsløse, de blir redusert til nonsens – tøv.

Stort sett kan enhver form for ytring være meningsfylt, eller motsatt: bli oppfattet som nonsens. Det er i samspillet mellom mennesker at meningene blir til. Det er som et livslangt pingpongsspill der meningene kan bli innsnevret, presisert, utvidet eller forkastet som «det rene vås». Mening er et samarbeidsprodukt – som forhandles fortløpende.

Eksempel

Hvis du spør meg: «Har du bestemt deg for hva du vil gjøre med sykkelen?», kan jeg reagere ved å stirre forundret på deg, og på den måten vise at ditt utsagn har ingen mening for meg. Eller jeg kan tillegge spørsmålet forskjellige meninger ved å gi ulike svar slik som «Jeg tar den,» eller «Jeg skal parkere ved det grå huset», eller «Den skal fikses i morgen,» eller «Hva har du med det?».

En annen mulighet er å svare med en latter, eller å gå min vei, eller spørre hva du egentlig mener, eller jeg kan sette i et hyl og kaste meg ned på gulvet. Min reaksjon på ditt spørsmål bidrar til den mening du velger blant mulige meninger. Med min oppfølging eller manglende oppfølging begrenser jeg eller avskjærer jeg mulighetene for andre meninger.

Hele tiden har vi begge muligheter til å følge opp med nye spørsmål eller nye presiseringer. Meningene er derfor på en måte alltid midlertidige. De kan alltid bli gjenstand for ytterligere oppfølging i handling eller i ord.

De meningsuniversene som på denne måten bygges opp, kan bidra til at vedkommende skaper sin egen livsfortelling gjennom selv-dialog og dermed skaper mening også i situasjoner der andre ikke er til stede og kan gi respons (Dahl 2001⁵).

Oppgaver

Drøft

1. Hvilken betydning kan kulturelle forskjeller ha i en kommunikasjonssituasjon?
2. Hvordan henger det sammen at mennesker med ulik kulturbakgrunn likevel kan forstå hverandre?
3. Er det mulig å studere et språk eller et språksystem uten å ha med seg en forståelse av kulturen dette språket representerer? Begrunn.
4. Hva er det vanskeligste med å lære et nytt språk?

Fleire oppgaver

[Oppgaver til "Meninger blir til i et sosialt samspill"](#)

- 1. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon.](#)
- 2. Gergen KJ. 2005. [Virkeligheder og relationer: tanker om sociale konstruktioner.](#)
- 3. Holm HV, Skrogen T. 2006. [Dialogens tenker: nordisk perspektiv på Bakhtin.](#)
- 4. Gergen KJ. 2005. [Virkeligheder og relationer: tanker om sociale konstruktioner.](#)
- 5. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon.](#)

Kommunikasjon når referanserammene skifter

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kommunikasjon når referanserammene skifter \(58657\)](#)

Det kan lett oppstå uventede situasjoner når referanserammene skifter. Her kommer et par eksempler.

Når en nordmann kommer inn på en buss, setter han seg oftest på et sete der det ikke sitter noen fra før. Da kan han slappe av uten å måtte innlate seg med andre. Mange utlendinger er blitt forskrekket over denne måten å opptre på. De opplever nordmenn som kalde og utilnærmelige.

I deres eget land er det vanlig å sette seg på et sete der det sitter noen fra før, så har de noen å snakke med.

Eksempel:

Jeg har selv opplevd å være gjest i bryllup i Afrika. Maten – ris og kjøtt med mye fett – ble servert av vertinnen som selv ikke satt til bordet, men passet på at alle gjestene fikk mat.

Gjestene spiste med stor appetitt og brydde seg ikke om at noe av maten fløt over kanten på tallerkenene og ned på bordet. Det ble oppfattet som tegn på overflod og velstand.

Spisingen foregikk også med mye lyd: slurping og slafsing, raping og lyder som ble laget med tungen ved å suge matrester fra tennene. Alt dette var tydelige tegn til vertinnen om at maten smakte. I denne kulturelle sammenhengen var meningen ikke til å ta feil av: Honnør til vertinnen!

For meg som en nordmann var denne oppførselen i en bryllupsmiddag nokså uvanlig. Dersom jeg hadde spist på samme måten i et norsk bryllup, ville sålet og alle spiselydene og slurpingen blitt tatt som tegn på uoppdragshet og manglende dannelses.

På den andre siden kunne min (tilnærmet) lydløse spising i det afrikanske bryllupet lett bli tolket som manglende anerkjennelse. De kunne tro at jeg ikke likte maten!

Meningen som tilskrives bussturer og spiseskikker i en særskilt kultur er klar nok. Det er når «kulturer møtes», når handlingene plutselig tolkes ut fra andre referanserammer, at misforståelsene oppstår. Når kulturene står langt fra hverandre, blir misforståelsene tydelige og øynefallende.

Men det samme kan også skje når kommunikasjonspartnerne kulturelt sett står hverandre nært. For mennesker er alltid forskjellige, og tegn, ord og handlinger vil alltid tolkes ut fra den enkeltes ståsted. Hendelsene blir tilskrevet meninger av mennesker, og slike meninger hopper ikke fra hode til hode ...

En rekke av våre verdier og normer er blitt lagret gjennom en lang sosialiseringss prosess. Dermed er de blitt ubevisste. Antropologen Edward T. Hall (1959; Hall 1966, 1976

The silent language / biblio

<http://ndla.no/nb/node/22328>

) som regnes for å være en av fagfeltets pionerer, har vært opptatt av the silent language – språket uten ord.

Vårt kroppsspråk, ubevisste reflekser, bruk av tid og rom og bruk av konteksten (omgivelsene) er et resultat av livslang læring i et sosialt miljø. Vi reagerer på tegn og signaler utenfra med en slags refleksbevegelse, uten å tenke over det.

Det har vært sagt at fisken ikke legger merke til vannet før den hopper over vannskorpen og faller ned med et plask. På samme måten «svømmer» vi rundt i vår kultur uten å tenke på at den er der. Men kommer vi til Danmark, Frankrike eller India blir vi mer og mer oppmerksom på hvor norske vi er.

Eksempel:

Så lenge vi opptrer innenfor vår egen kulturelle referanseramme, kan vi «gå på autopilot». Vi kan skru av styringen og bevege oss etter innarbeidede rutiner. Men straks vi møter et ukjent miljø, en ny arbeidsplass, eller et nytt land, må vi derimot over på manuell styring. Det er mye mer krevende, men også utfordrende og lærerikt.

Kulturavstand

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kulturavstand \(52695\)](#)

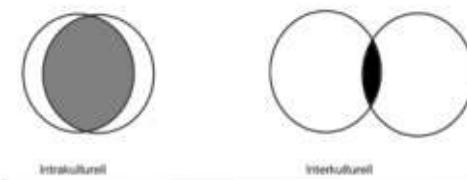
[Oppgaver til
"Kulturavstand"](#)

Dersom vi holder oss til en beskrivende kulturforståelse, kan kulturer beskrives som et rammeverk rundt en essens, noe som er typisk for denne kulturen.

To personer som kjenner hverandre godt, som kanskje har tilbrakt mye av barndommen sammen, trenger ikke mange ordene for å forstå hverandre. Det går kanskje an å karakterisere denne kommunikasjonen som intrakulturell kommunikasjon – dvs. kommunikasjon innenfor en bestemt kultur. Ordet intra- betyr «innenfor». (Må ikke forveksles med inter- som betyr «mellom».)

To personer som har svært ulik bakgrunn, slik som en nordmann og en kineser, vil sannsynligvis ha større problemer med å forstå hverandre. Vi kan karakterisere denne kommunikasjonen som interkulturell kommunikasjon. Men det behøver ikke være nasjonalitet som skaper avstand. En kommunikasjon om virus på datamaskinen mellom en dataingeniør og en sykepleier som begge er norske, kan være problematisk nok dersom den ene bruker en masse faguttrykk som den andre ikke kjenner til. Og en bruksanvisning er ikke alltid lett å forstå for den som ikke kjenner det spesielle kodespråket.

Vi kan tenke oss en glidende overgang fra intrakulturell til interkulturell kommunikasjon:

Intrakulturelle Interkulturell

Denne skalaen kan gi et bilde av det vi kaller kulturavstand. Dersom de som kommuniserer har veldig lik bakgrunn, kan vi si at den kulturelle avstanden mellom dem er svært liten. Dersom de har svært ulik bakgrunn, kan vi si at det er stor kulturell avstand imellom dem. Men hvor går grensen? Hva er innenfor og hva er utenfor en kultur?

[Oppgaver knyttet til
bruk av religiøse
hodeplagg](#)

Skalaen er ikke helt uproblematisk. Helt intrakulturelle kommunikasjoner finnes sannsynligvis ikke i virkeligheten. To mennesker som har samme språk, bekjenner seg til samme religion, og har samme politiske overbevisning, utdannelse og litterære smak, har selvsagt mer felles enn to som snakker hvert sitt språk, tror på forskjellige guder og har lest forskjellige bøker. Men to mennesker er ikke like, det vil alltid være en viss avstand mellom dem.

Enten jeg snakker med min søster, som jeg kjenner veldig godt, eller med en aboriginer (urinnvåner) fra Australia, er det teknisk sett de samme mekanismene som er i virksomhet. I begge tilfeller tolker vi – og mistolker vi – hverandres signaler, kroppsspråk, ord, tegn og atferd. Slik sett foregår intrakulturell og interkulturell kommunikasjon på den samme måten (Gudykunst & Kim 2003¹).

Dersom vi anvender den [dynamiske kulturforståelsen](#) på en kommunikasjonssituasjon, ser vi at begrepet kulturavstand blir mindre viktig. Med et slikt perspektiv er spørsmålet nemlig hvilke elementer de ulike aktørene tar i bruk i den kommunikasjonssituasjonen de begge er involvert i. Det blir også viktig å se hvordan de forstår hverandre, hva et utsagn eller en handling fra den ene får for oppfølging fra den andre, hva som kommer ut av det og hvordan dette endrer forutsetningene for videre kommunikasjon.

Den dynamiske tilnærmingen er mye mer fleksibel for å forstå hva som skjer enn en beskrivende essensialistisk tilnærming. Men det er mye mer krevende å analysere en kommunikasjonssituasjon på denne dynamiske måten, enn når en for eksempel kan bruke en «oppskriftsbok» på hvordan en «typisk» norsk person vil kommunisere med en «typisk» arabisk person. Utfallet av kommunikasjonen kan ikke forutsies sikkert.

¹. Gudykunst WB, Kim YY. 2003. [Communicating with strangers: an approach to intercultural communication](#).

•

Interkulturell og tverrkulturell kommunikasjon

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Interkulturell og tverrkulturell kommunikasjon \(52882\)](#)

Med **interkulturell kommunikasjon** (inter- av mellom) mener vi kommunikasjon *mellom* aktører med ulik kulturbakgrunn. Med **tverrkulturell kommunikasjon** (eng. crosscultural) mener vi kommunikasjon *på tvers* av kulturene. Uttrykket brukes når en skal sammenligne ulike måter å kommunisere på på tvers av kulturene.

Interkulturell kommunikasjon

Om jeg studerer kommunikasjon mellom en nordmann og en malaysier, mellom en trønder og en jærbu eller mellom en lege og en pasient, kan jeg kalle det studier av interkulturell kommunikasjon. Men, som vi har sett, kan studiet av slike situasjoner bli ganske forskjellig om vi bruker en **beskrivende** eller en **dynamisk** måte å forstå situasjonen på.

Tverrkulturell kommunikasjon

Dersom jeg skal foreta en sammenligning av for eksempel hilseskikker hos japanere, franskmenn og russere, dreier det seg om en sammenligning *på tvers* av (engelsk: across) kulturene, og det kan være rimelig å kalle det tverrkulturelle kommunikasjonsstudier. (Gudykunst & Kim 2003)

Communicating with strangers: an approach to intercultural communication / biblio

<http://ndla.no/nb/node/22325>

). Også uttrykket krysskulturell kommunikasjon brukes på norsk i denne betydningen.

Oftest er forskerne innen studiet av tverrkulturell kommunikasjon (engelsk: cross-cultural communication) også opptatt av interkulturell kommunikasjon slik at uttrykkene har en tendens til å gli over i hverandre.

Oppgaver

1. Forklar hva som menes med begrepene interkulturell og tverrkulturell kommunikasjon. Prøv å gi eksempler.
2. Se videoen om hilsemåter og svar på spørsmålene.

Hilsemåter / video

<http://ndla.no/nb/node/56047>

Personen som intervjuer har studert hilsemåter på slutten av 90-tallet, bl.a. i ungdomsklubber. Hva har han studert - interkulturell kommunikasjon eller tverrkulturell kommunikasjon? Diskuter.

- Hva studerer man dersom man sammenligner norske formelle hilsemåter med franske hilsemåter og ser på forskjellene?
- Hva fant forskeren ut om hilsemåter?
- Når du ser dette klippet, hvordan tenker du at ulike hilsemåter oppstår?
- Hvor representativt tenker du at det vi ser i klippet er for ungdommers måte å hilse på i dag?
- Hvordan hilser du på:
  - fremmede
  - bekjente
  - gode venner
  - familien
  - eldre folk

Kristin på reise

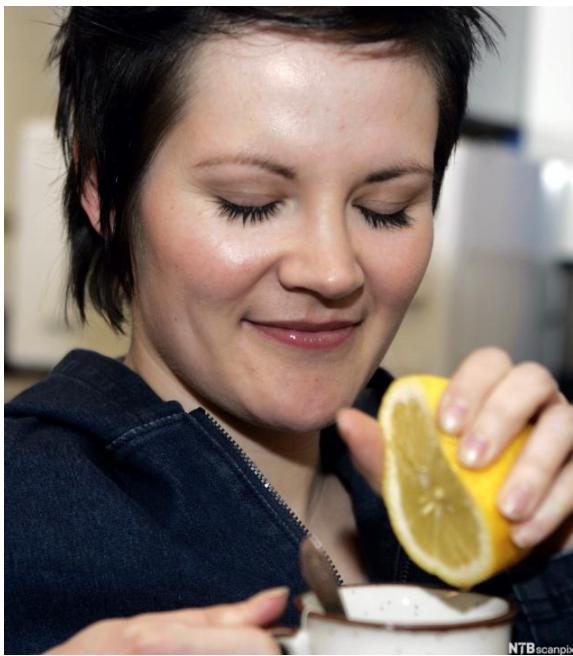
Forfatter: Trude Løvskar, Eli M. Huseby

[Kristin på reise \(115256\)](#)

14:25 Beijing	AA602
14:35 Edinburgh	AA687
14:39 Bern/Genève	AA698
14:40 Milan/Linate	AA616
14:45 Paris	AA617
14:50 Los Angeles	AA617N
15:00 Ålborg	AA602
15:00 Canceled	
15:00 Berlin	AA608
15:00 Amsterdam	AA609
15:00 Stockholm	AA610
15:00 Hamburg	AA611
15:00 Cancelling	
15:00 Paris CDG	AA612
15:00 Cancelling	
15:05 Madrid	AA615
15:05 Cancelling	
15:05 Geneva	AA619
15:05 Cancelling	
15:10 Paris	AA620
15:10 Expected 15:00	
15:15 Amsterdam	AA616
15:20 Nice	AA689
15:20 Frankfurt	AA681
15:20 Delayed	
15:30 Istanbul	AA615
15:30 Madrid	IB7444
15:30 Dingo	AA614
15:30 Expected 15:03	
15:35 Shanghai	BA162
15:35 Expected 15:02	
15:35 Glasgow	AA6436
15:35 Edinburgh	IB7503
15:35 Cancelling	
15:40 Sofia	AA6279
15:40	

Kristin har vært ute i verden og reist. Hun har møtt mange mennesker med ulik kulturell bakgrunn. Dette har gitt henne noe å tenke på, og kanskje kan hun også gi noen gode råd. Du kan høre henne fortelle om sine erfaringer. Stemmer Kristins erfaringer med det du har opplevd i møte med andre kulturer?

Husker du hva interkulturell kommunikasjon går ut på? Hvis ikke, bør du se på denne artikkelen: [Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse](#).

Kristin på reise

Kristin på reise / audio
<http://ndla.no/nb/node/115310>

Oppgaver

Døft

1. På hvilken måte handler Kristins reiseråd om interkulturell kommunikasjon?
2. Er det en beskrivende kulturforståelse hun bruker?
3. Synes du hennes omtale av andre kulturer er essensialistisk? (Se [Det essensialistiske kulturbegrepet](#).)

Lag brosjyre eller plakat

1. Kwintessential.com er en britisk nettside som gir råd til forretningsfolk om hvordan man bør oppstre i ulike land. Kristin nevner Frankrike, Japan og en rekke andre land. Bruk Kwintessentials alfabetiske liste og velg ett av landene hun omtaler. Basert på hennes råd og det du finner hos Kwintessential, skal du lage en liten reisebrosjyre med gode råd om hvordan man bør kommunisere for å oppnå god kontakt med mennesker i det aktuelle landet. Du kan for eksempel lage brosjyren i Microsoft Publisher. (Se [Interkulturell Guide](#).)

NTB scanpix

trillekoffert

2. Denne kofferten skal på forsiden ha en "plakat" med 10 gode råd om interkulturell kommunikasjon og hvordan man bør oppstre i møte med andre kulturer. Skriv rådene.

Diskuter

1. De fleste av oss har gjort noen kulturelle eller språklige tabber når vi har vært ute og reist, eller når vi har vært sammen med mennesker fra en annen kultur. Har du gjort noen slike tabber? Kan du bruke noen av begrepene du har lært, til å forklare hva som gikk "galt"?
2. "Å reise kan være en fin måte å opparbeide seg interkulturell kompetanse på." Diskuter påstanden.

Etnosentrisme og kulturrelativisme

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Etnosentrisme og kulturrelativisme \(52883\)](#)

Etnosentrisme går ut på at en regner seg selv, sine egne verdier eller sin egen gruppens livsførsel som bedre enn andres og bruker egne verdier som målestokk for å vurdere andre (Dahl 2001). Ordet etnosentrisme er satt sammen av det greske ordet *ethnos* «folk» og det latinske centrum «midtpunkt». Det er en alminnelig oppfatning i de fleste kulturer at egen kultur er den beste, den mest avanserte, den naturligste og riktigste.

Våre norske verdier og normer synes som de beste. Det som er galt med andre, er at de ikke er norske. Vi kan finne etnosentriske oppfatninger i de fleste kulturer.

[Oppgaver knyttet til
"Etnosentrisme og
kulturrelativisme"](#)

Eksempel:

Kineserne kaller sitt eget land for «Midtens rike», og andre folkeslag karakteriseres som barbarer. Den kinesiske vismannen Meng-tzu (latin: Mencius), (372-289 f. Kr.) uttalte: «Jeg har hørt at man har lært barbarene kinesisk kultur. Men jeg har aldri hørt at man har lært kultur av barbarene» (Henne 1978:24

Alt innenfor de fire hav - streiftog i kinesisk historie og kultur / bibliotek

<http://ndla.no/nb/node/23584>

).

Den kinesiske følelsen av kulturell overlegenhet overfor fremmede er, som vi forstår, meget gammel. Men også andre folkegrupper har denne etnosentriske oppfatningen. Mange folks betegnelse på sin egen gruppe betyr for eksempel rett og slett «menneske» eller «mennesker»/«folk». Slik er det for eksempel med bantu i Afrika og inuit (eskimoene) på Grønland.

[1. Geertz C. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*.](#)

En etnosentrisk livsholdning innebærer også at en bruker sin egen kultur som målestokk på andre. En nordamerikaner som vurderer andre menneskers intelligens etter hvor dyktige de er i engelsk eller et land etter hvor lett det er å få tak i hamburgere, vil være et eksempel på denne typen etnosentrisme. Andre menneskers skikker og verdier blir vurdert etter hvor mye de ligner på egne skikker og verdier.

Det motsatte av en etnosentrisk holdning vil være en kulturrelativistisk holdning. En kulturrelativist vil anse alt som relativt, dvs. ikke allmenngyldig. I forhold til det fremmede vil kulturrelativisten si at en ikke kan anvende noen «objektiv» standard eller målestokk.

Kulturrelativisten vil si at alle utsagn, handlinger og fenomener må forstås i forhold til sin egen kontekst og sammenheng. En slik holdning innebærer at vi må bestrebe oss på å trenge bakenfor de ytre forskjeller for å forstå.

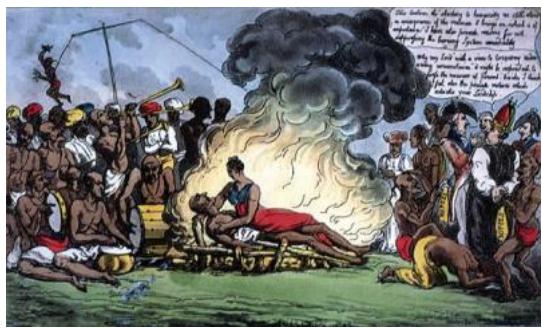

Nordmann

Sosialantropologen Clifford Geertz sier at en fortolkende antropologi må øve seg i å se de fremmede fra «the actor's point of view» (1973:141). Å sette seg i den andres sted, for «å se tingene innenfra», kan være nødvendig rent metodisk både i interkulturell kommunikasjon og i antropologisk forskning.

En gjennomført kulturrelativistisk holdning anvendt som moralsk rettesnor kan imidlertid føre til en liberalisme eller likegyldighet som gjør det umulig å rangere kulturfenomener etter kvalitet, moral eller utviklingsnivå. Alle fenomener fortørner seg ut fra et slikt syn som like bra eller like dårlige.

Etter en ren kulturrelativistisk oppfatning vil for eksempel enkebrenning (nå forbudt, men likevel praktisert enkelte steder i India), kvinnelig omskjæring (som er svært utbredt i Sahel-beltet i Afrika, fra Senegal til Etiopia) og provosert abort (som praktiseres i vårt eget land) kunne forsvaras som moralsk riktig forutsatt at handlemåtene var meningsfylte (fornuftige eller rimelige) for dem som utførte dem.

Enkebrenning

Verken en fullstendig etnosentrisk eller en fullstendig kulturrelativistisk holdning er mulig eller ønskelig i praksis. En som ser alt ut fra sitt kulturelle ståsted, vil bare se forvrenge speilbilder av seg selv, og vil neppe bli i stand til å se og forstå at andre mennesker kan oppfatte verden helt annerledes enn personen selv gjør. Han eller hun vil ikke ha evnen til empati – innlevelse i den andres situasjon og verdensbilde.

På den andre siden vil en som forfekter et gjennomført kulturrelativistisk syn bli ute av stand til å ta moralsk stilling til noe som helst. Innenfor en slik forståelse finnes ikke noe som er rett eller galt, det finnes ikke noe normativt. En blir moralske amøber uten etisk ryggrad.

Stereotypier – eller «å putte folk i bås»

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Stereotypier – eller «å putte folk i bås» \(52884\)](#)

Himmel er
der politiet er britiske
kjøkkensjefene franske
elskerne italienske
mekanikerne tyske
og alt er organisert av sveitsere

Helvete er
der politiet er tyske
kjøkkensjefene britiske
elskerne sveitsere
mekanikerne franske
og alt er organisert av italienerne

I disse utsagnene er grupper av mennesker gitt visse karakteristikker – de er «puttet i bås». Det er kanskje noe sant i utsagnene, men det er slett ikke sikkert de stemmer når vi møter enkeltmennesker. Sannsynligvis gjør de det ikke.

Vi bruker stadig slike lettvinde uttalelser om andre mennesker. Vi hører at muslimer er kvinneundertrykkere, nordmenn er kalde, dansker er joviale og politikere er løgnere. Slike utsagn kaller vi stereotypier.

Stereotypier er kategoriseringer av mennesker eller grupper av mennesker som har enkelte fellestrekk.

Opprinnelig ble ordet «stereotyp» brukt om blytyper i et trykkeri. Slike typer var sjablonger som ble brukt om igjen og om igjen. Slik er det også med kategorisering av mennesker. Når en karakteristikk blir gjentatt lenge nok, får den en viss grad av autoritet selv om den kanskje ikke er sann, eller bare inneholder en snev av sannhet.

[Oppgaver til
Stereotypier – eller «å
putte folk i bås»](#)

[Presentasjon
hovedpunkter i
Stereotypier,
etnosentrisme og
kulturrelativisme](#)

Italiensk elsker

Den amerikanske journalisten Walter Lippmann som introduserte begrepet i samfunnsvitenskapene, kaller stereotypier for «bilder i våre hoder». Hans hovedtese er at vi oftest får våre oppfatninger om andre folk gjennom andre kilder enn direkte erfaring.

Dersom vi hører uttalelser om andre mennesker gjentatt flere ganger, har vi lett for å tro at de er riktige. Stereotype oppfatninger blir sjeldent endret selv ved et direkte møte med folk fra den karakteriserte gruppen. Ofte observerer vi det vi er forhåndsprogrammert til å se og overser andre trekk som kanskje ikke underbygger stereotypien.

Stereotypier er altså antagelser om en sosial gruppe eller dens medlemmer. De er ofte enkle generaliseringer om grupper av mennesker som har enkelte fellestrek. De tillegnes ofte via mellommenn og ikke som egne observasjoner. «Det er ikke det at jeg har truffet en muslimsk terrorist, men jeg har hørt at noen har sagt ...» Stereotypier har lett for å sette seg fast og bli oppfattet som sanne og uforanderlige, og dermed har de en tendens til å bli selvoppfyllende profetier. Derfor er de oftest motstandsdyktige mot

forandringer.

Sveitsisk elsker

Stereotypier oppfattes gjerne som negative. Men for å mestre en kompleks verden trenger vi og bruker vi stereotypier. Kommunikasjonsforskeren Richard Brislin har pekt på at stereotypier faktisk «er absolutt nødvendige for tenkning og kommunikasjon [...] et faktum som må forstås i enhver analyse av interaksjon mellom individer fra ulike bakgrunner» (1981:441).

Vi kategoriserer alt mulig omkring oss: møbler, biler, hus, planter og dyr. Også mennesker blir sortert i kategorier. Det forenkler hverdagen. Stereotypier kan altså både være skadelige og nyttige – alt etter hvordan vi bruker dem. I stedet for å forkaste stereotypier under ett, og tro at vi kan klare oss uten, er det bedre å analysere dem litt grundigere og finne ut hvordan vi kan få et bevisst forhold til dem. For eksempel kan det være viktig å endre våre stereotypier når vi får mer innsikt i den gruppen vi kategoriserer.

Kategoriseringer av sosiale grupper er ikke nødvendigvis mer unøyaktige, mer forutinntatte, eller logisk sett mer feil enn andre typer av kategoriseringer som vi bruker daglig. Når vi er på matsenteret, går vi ut fra stereotypien: «Kassadamer er ærlige», selv om det kanskje ikke alltid er tilfellet. Men det forenkler hverdagen.

Eksempel

Mine stereotypier om sykepleiere kan f.eks. gjøre det lettere for meg som pasient å forholde meg til mange sykepleiere i løpet av et sykehusopphold, og samtidig bevare tilliten til at sykepleieren gir meg den hjelp jeg trenger.

På den andre siden kan stereotype oppfatninger av pasienter eller spesielle pasientgrupper, gjøre det lettere for sykepleieren å forholde seg til stadig nye personer.

Eksempel

Min stereotypi om at «muslimer spiser ikke svinekjøtt og drikker ikke alkohol», kan være nyttig når jeg skal til et arabisk land og skal ha med meg en gave til min nye forretningsforbindelse, Mr. Ahmed. Mine stereotypier hjelper meg til å unngå dumme tabber.

Basert på min stereotypi vil min «første beste gjetning» gå ut på at jeg ikke bør gi ham en skinke eller en flaske whisky. På den andre siden kan det hende at jeg, når jeg er blitt kjent med Ahmed, vet at han setter pris på en flaske whisky i all stillhet. Da handler jeg ikke lenger etter mine stereotypier, Ahmed er blitt et enkeltmenneske.

[1. Brislin RW](#). 1981. [Cross-cultural encounters: face-to-face interaction](#).

•

Fordommer

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring
[Fordommer \(52885\)](#)

Stereotypier ligger nær opp til det vi kaller fordommer. Fordommer er forhåndsdommer som rammer en gruppe mennesker. Dersom vi har fordommer om andre grupper av mennesker, vil vi neppe være villige til å endre våre forutinntatte meninger om dem, selv om vi får nye opplysninger og høster nye erfaringer knyttet til gruppen.

Er det slik at vi foretrekker å beholde våre gamle kart selv om terrenget skulle vise seg å være annerledes, har vi fastrosne **stereotypier** eller **fordommer**. Det kan gjøre livet enklere for oss selv, men det er neppe en holdning som fremmer kommunikasjon og mellommenneskelig forståelse.

Noe av forskjellen mellom stereotypier og fordommer er at mens stereotypier er en tro eller en oppfatning som hele tiden kan forandres, er fordommer en holdning som motsetter seg åpenhet for endringer. Fordommer har derfor en negativ klang. Vi kan også enkelt si at alle fordommer er stereotypier, men ikke alle stereotypier er fordommer.

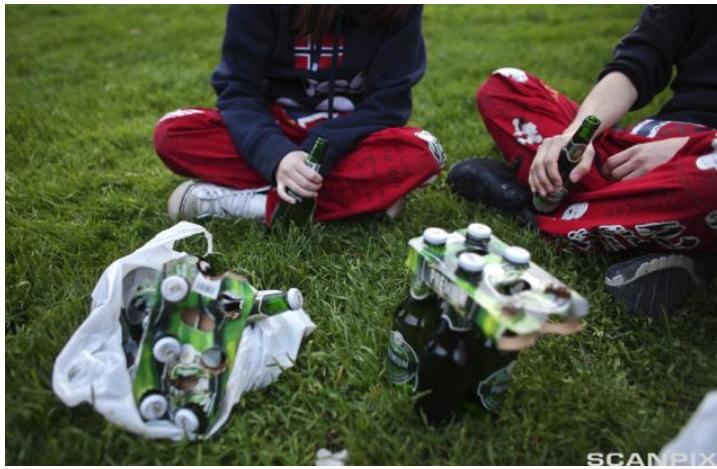
Eksempel

Dersom vi hører om en mann fra en albansk minoritet som slår kona, har vi lett for å si at mishandlingen er «en del av hans kultur», eller vi sier «kvinnemishandling er vanlig i muslimske kulturer».

Dersom en nordmann gjør det samme, har vi lettere for å tillegge ham spesielle personlighetstrekk: «Han slår kona fordi han har en "ubalansert natur" eller "fordi han er en bølle".

I det siste tilfellet opplever vi at den bøllete nordmannen er et unntak fra våre stereotypier om nordmenn, mens i tilfellet med albaneren henspiller forklaringen på at slik mishandling er vanlig, dvs. at fortellingen viser til en regel, en alminnelig vedtatt stereotypi, altså en fordom.

Kultur kan lett bli en slags formel som kan brukes til lettvinde forklaringer, eller som en samlebeholder for våre fordommer. Det er all grunn til å advare mot kultur som forklaringsmodell i alle slike tilfeller.

SCANPIX

Typisk russ?

Også minoriteter kan ha stereotypier og fordommer om norsk kultur og væremåte som kan påvirke mulighetene for kommunikasjon. Minoriteter som får sine stereotypier om nordmenn ut fra kiosklitteraturen og TV'en, kan lett trekke sluttninger om at nordmenn er umoralske og vulgære.

Slike oppfatninger kan igjen sette grenser for hvor mye samhandling de vil at deres barn skal ha med norske barn. Kontrasten blir desto større når de – naturlig nok – sammenligner den stereotype norske væremåten med det som er vanlig i det samfunnet de selv kommer fra som ofte er basert på litt foreldede stereotypier ... (Raja 2008¹).

Oppgaver

1. Hva er fordommer? Gi eksempler.
2. Hva er en stereotypi? Gi eksempler.
3. Forklar hvordan fordommer skiller seg fra stereotypier.
4. Kan stereotypier utvikle seg til fordommer? På hvilken måte? Gi eksempler.
5. Hvordan kan din kunnskap om stereotypier bidra til kamp mot fordommer? Finn eksempler som belyser hvordan det kan skje.

Se film

Kortfilmen *Farukhs mynt* (20 min.) setter lys på asylsøkere og deres situasjon. Tenk i gjennom hvilke holdninger du har til asylsøkere før du ser filmen. Er det stereotypier? Er det fordommer? Etter filmen kan dere diskutere om slike filmer kan være med å endre våre holdninger. I så fall, hvordan?

Fordommer / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/52885>

Oppgaver til filmen

Gjør oppgaver [Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre](#)

Les mer

Se på denne Power Point-presentasjonen for å lære mer om hvordan stereotypier henger sammen med etnosentrisme og kulturrelativisme

Stereotypier, etnosentrisme og kulturrelativisme / fil

<http://ndla.no/nb/node/56570>

1. Raja AQ. 2008. Talsmann.

•

Hva er verbal kommunikasjon?

Hva er verbal kommunikasjon? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Hva er verbal kommunikasjon? \(53961\)](#)

Ordet verbum er latin og betyr «ord». Verbal kommunikasjon skulle da bety kommunikasjon med bruk av ord – altså det muntlige språket vårt. Det skal være temaet i denne delen. I neste del skal vi ta for oss ikke-verbal kommunikasjon – det er kommunikasjon uten bruk av ord, slik som vi gjør når vi bruker kroppsspråket.

I denne delen skal vi se på hva språkkompetansen er, hvordan språket kan oppfattes som et system og hvordan vi lærer og bruker språket. Vi skal se på problemer som oppstår når vi skal lære et nytt språk og kommunisere med andre som snakker et annet språk og andre tema relatert til språk. Vi skal videre se på sammenhengen mellom språk og kultur og konsentrere oss først og fremst om det muntlige språket.

Pragmatikken – språkets praktiske bruk – er viktig i denne sammenhengen.

Fra vi er små hører vi språket rundt oss, vi lærer ord og uttrykk, hva vi skal si for å bli forstått, når det passer å tale og når vi må tie. Vi lærer hvordan vi må snakke for å uttrykke oss i en vennlig tone eller en bydende tone. Hvordan vi gir uttrykk for overraskelse, sinne, glede og sorg. Språket er utrolig mangfoldig. Vi bruker språket forskjellig når vi snakker til kompisar og når vi snakker til foreldre, til legen eller til kjæresten.

Oppgaver

Se videoklippen. Hvilke tanker gjør du deg?

Gutta lære språk / video

<http://ndla.no/nb/node/55119>

[Fordypningsoppgaver til Verbal Kommunikasjon](#)

Menneskets språkkompetanse

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Menneskets språkkompetanse \(53962\)](#)

Språkkompetansen til et menneske er ganske kompleks. Hver gang vi sier en setning, benytter vi oss av språkkompetansen vår. Vi vet noe om hvem vi ytrer oss til og hva vi skal si, og vi vet noe om hvilke ord eller fraser ytringen må inneholde for at den skal være riktig grammatikalsk.

Vi har altså både en grammatisk og en kommunikativ kompetanse. Den grammatiske kompetansen fokuserer på språket som system. Den kommunikative kompetansen fokuserer på språket i bruk.

[Arbeidsoppgaver til
Den grammatiske
kompetansen](#)

Salgs sko

Skillet mellom språksystem og språkbruk har vært svært nyttig i språkvitenskapen, men har kanskje også ført til at en ofte har studert språksystemet isolert fra omgivelsene. Men som vi har sett, henger språk og kultur nøyne sammen. Ord og setninger får sin mening fra praktisk bruk i en kulturell kontekst der mennesker kommuniserer med hverandre.

Den grammatiske kompetansen

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Den grammatiske kompetansen \(53963\)](#)

Det tradisjonelle studiet av språk som system (lingvistikken) omfatter fire fagområder: fonologi (studiet av uttale), morfologi (ord- og bøyningslære), syntaks (setningsbygning) og semantikk (betydning i ord og setninger) (Svennevig 2009). I kommunikasjonsteorien er man dessuten svært opptatt av språket i bruk, samspillet mellom språk og kontekst. Dette kalles pragmatikk.

[Arbeidsoppgaver til
Den grammatiske
kompetansen](#)

Eksempel

Når du skal si en setning, velger du ord fra ditt ordforråd, ditt leksikon (vokabular i hjernen din), du setter dem sammen til en ytring, velger bøyningsformer, og uttaler dem på den måten du har lært. Ytringen «Jeg skal ha et glass vann» avdekker at du har en semantisk kompetanse (ordenes betydning), og også syntaktisk (setningsoppbygning), morfologisk (bøyning) og fonologisk (uttale) kompetanse

Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / bibliotek
<http://ndla.no/nb/node/23601>

Den grammatiske kompetansen blir utviklet tidlig, og man regner med at barn i femårsalderen har ferdigutviklet syntaksen sin. Med andre ord vil en femåring som har norsk som førstespråk aldri si: «Jeg ikke skal ha et glass vann». Derimot kan en femåring fra en minoritet uttrykke seg på den måten når hun skal snakke norsk, fordi syntaksen er annerledes på hennes førstespråk.

Den kommunikative kompetansen

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Den kommunikative kompetansen \(53969\)](#)

Den kommunikative kompetansen viser at vi vet hvilke ord vi skal velge og hvilken måte vi skal uttrykke oss på i en bestemt situasjon overfor bestemte mennesker.

[Arbeidsoppgaver til
Den kommunikative
kompetansen](#)

Eksempel

Du vil du ikke si til kelneren «Jeg bare må ha et glass vann!». Dette er kunnskap som er ubevisst og praktisk, og ikke bevisst og teoretisk (Svennevig 2009

Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / biblio
<http://ndla.no/nb/node/23601>

).

Denne kompetansen er i stadig utvikling, og vi lærer oss nye kommunikasjonsformer etter hvert som vi vokser til. Vi lærer hvordan vi skal forholde oss i ulike situasjoner, hvordan vi skal kommunisere på best mulig måte for å oppnå et best mulig resultat, for eksempel i et jobbintervju.

Selv om betydningen av ordene kan være definert i en ordbok, kan meningen være noe annet i en spesiell samtale. Det avhenger av språkbrukerne selv, situasjonen og hva språket brukes til. Vanligvis er det ikke mulig å forstå meningen uten å kjenne omgivelsene – konteksten.

Dette er fokuset for pragmatikken – språket i bruk – samspillet mellom språk og kontekst. Pragmatikken ligger nært opp mot semantikken, men der semantikken fokuserer på språkets logiske innhold – betydning, fokuserer pragmatikken på dannelsen av mening hos aktørene i en bestemt kontekst.

Vi lærer for eksempel når vi kan si noe, når det er best å tie stille, når vi kan gripe ordet, og når vi overlater det til andre i samspill med andre mennesker. Språkstil, tonestyrke, stemmebruk er viktige signaler som læres i praktisk bruk.

Generativ grammatikk

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring
[Generativ grammatikk \(53974\)](#)

I Bibelen finnes fortellingen om «Tårnet i Babel» som er interessant fra et språkperspektiv:

Hele verden hadde ett språk og samme tungemål. Da folk brøt opp fra øst, fant de en bred dal i Sinear-landet og slo seg ned der. De sa til hverandre: «Kom, så lager vi teglstein og brenner dem godt!» De brukte tegl til byggestein og jordbek til bindemiddel. «Kom,» sa de, «la oss bygge oss en by med et tårn som når opp til himmelen, og skape oss et navn så vi ikke blir spredt ut over hele jorden!»

Da steg Herren ned for å se på byen og tårnet som menneskene bygde. Herren sa: «Se, de er ett folk, og samme språk har de alle. Dette er det første de tar seg fore. Nå vil ingen ting være umulig for dem, hva de så finner på å gjøre. La oss stige ned og forvirre deres språk, så den ene ikke skjønner hva den andre sier!» Så spredte Herren dem derfra ut over hele jorden, og de holdt opp med å bygge på byen. Derfor kalte de den Babel. For der forvirret Herren all verdens tungemål, og derfra spredte Herren dem ut over hele jorden. (1. Mosebok, kap. 11, 1-9)

Tenk så enkelt det hadde vært om alle i hele verden snakket ett og samme språk! Slik er det jo ikke, men kan det likevel tenkes at det på et eller annet plan finnes noe som er felles for alle språk i hele verden? Har de et felles opphav, eller er det kanskje noe som er felles i hjernen til alle mennesker? Hunder kan jo for eksempel aldri lære seg å snakke.

Hva er generativ grammatikk?

Generativ grammatikk (generativ: av generere latin: avle, frembringe) er en **lingvistisk** (språkvitenskapelig) retning som forsøker å finne ut hvordan ord og setninger genereres. Den ble lansert i 1950-årene og knyttes særlig til den nordamerikanske lingvisten Noam Chomsky (f. 1928-). Han er fortsatt ansett som en av verdens fremste språkforskere. Chomsky revolusjonerte språkvitenskapen med sine tanker om at mennesket har en medfødt språkevne.

Barns språklæring var viktig for Chomsky. Hvordan kan det for eksempel ha seg at et fem år gammelt barn i norsk språkkultur sannsynligvis aldri vil si: «Jeg ikke vil ha en is!», til sin mor. Et barn mottar hele tiden språklig påvirkning, og barnet lærer å plassere verbet på riktig sted i en norsk setning. Barnet lærer dette raskt, og vi mennesker har en evne til stadig å produsere nye og ukjente setninger.

1. Åfarli TA, Eide KM, Johnsen LG, Nilsen RA, Nordgård T. 2003. [Norsk generativ syntaks](#).

•

Dette danner grunnlaget for ideen om at det må finnes en grammatikk som er medfødt. Chomsky tenker seg at det finnes et slags «grammatikkskjelett» som er felles for alle mennesker, uansett hvilket språk de snakker. Målet er derfor å finne ut hvordan dette skjelettet er bygget opp. Dette skjelettet utgjør det som kalles Universalgrammatikken¹.

Tanken bak teorien er at dersom vi finner ut hva Universalgrammatikken inneholder, kan vi forhåpentligvis konstruere grammatikken til alle verdens språk. Et viktig aspekt ved denne typen grammatikk er det komparative (sammenlignende) aspektet – vi må sammenligne ulike språk, og teorier for ett språk må samsvare med teorier for et annet språk.

Universalgrammatikken

Universalgrammatikken inneholder prinsipper og parametre. Prinsippene er felles for alle språk. Parametrene blir derimot fastsatt gjennom språklige stimuli (når barnet hører noen snakke).

For eksempel regnes det som et prinsipp at alle setninger i alle språk må ha et subjekt, men plasseringen av subjektet kan variere, det er altså en parameterverdi. Et barn som vokser opp i Norge får fastsatt verdiene til SVO dvs. rekkefølgen subjekt – verbal – objekt. Barnet vil vanligvis ikke plassere et ledd mellom subjektet og verbet i en vanlig fortellende setning:

«Han ikke spiste maten i dag.»

En slik setning vil være ugrammatikalsk.

Derimot vil et barn som vokser opp i Spania, lære at det faktisk kan utelate subjektet i setningen fordi verbet viser hvilken «person» man har med å gjøre, og dermed blir subjektet unødvendig. Soy betyr «jeg er», hablamos betyr «vi snakker». Det finnes et «usynlig» subjekt i setningen i verbboyningen, noe vi ikke har i norsk fordi vi ikke personbøyer verb, derfor kan vi ikke utelate subjektet (unntak er SMS-språk, uttrykk som «ser deg i morgen!» o.l., men i slike utsagn er subjektet underforstått – det kommer frem av konteksten.)

Vi har en stor språkkompetanse om vårt morsmål. Når et barn lærer et språk, vil det motta stimuli, parametre blir fastsatt, leksikon (ordforråd) utvides stadig, og barnet utvikler et språk. Og, ved hjelp av «grammatikkmaskinen» i hjernen, vil grammatikken etter disse teoriene kun generere/spesifisere de setningene som er grammatikalske, altså de setningene som «hører til» i språket (Faarlund 2005:39).

Chomskys teorier er interessante, men omdiskuterte blant språkforskere. Det er ikke lett å påvise hvordan Universalgrammatikken skulle se ut inne i hodene på folk. Andre språkforskere og etnografer (Hymes & Gumperz 1964 og andre) hevder at språket ikke kan formes som et abstrakt system, uavhengig av kulturelle normer som styrer bruken i det daglige liv – en universell grammatikk finnes ikke, sier de. I stedet er de opptatt av det de kaller kommunikasjonens etnografi: Sted, deltakere, hensikt, språkhandlingen, måten, form, sjanger osv. Dette nærmer seg det vi skal se på senere i denne delen om språk i bruk.

Oppgaver

[Arbeidsoppgaver til Generativ grammatikk](#)

Barn og språk

Mange språk

Å lære språk

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Å lære språk \(53977\)](#)

Å lære et nytt språk er ikke gjort over natten. Én ting er å lære seg morsmålet eller det som ofte kalles førstespråk, det skjer nesten av seg selv. Men det er en annen sak å lære seg et helt nytt språk – fremmedspråk eller andrespråk.

For språklæringen kan det også være viktig om språkene er beslektet slik som indo-europeiske språk (norsk, engelsk, tysk, fransk, spansk, hindi, urdu, osv.) eller om en skal lære språk som hører til helt andre språkfamilier, for eksempel finsk-ugriske språk (finsk, ungarsk), austromesiske språk (madagassisk, malayisk, indonesisk, filippinsk, maori) eller andre.

Det er vanligvis lettere å lære et språk fra samme språkfamilie enn et som ikke er beslektet. På den annen side kan læring av andrespråk som er konstruert helt annerledes enn ens førstespråk gi nye innsikter både i en annen struktur – grammatikk, vokabular og andre måter å uttrykke seg på enn det en er vant til i sitt førstespråk.

En kan lære språk på to måter: formelt og uformelt. Formelt skjer det ved å få undervisning for eksempel ved å følge et kurs, uformelt skjer det ved at man lever sammen med folk som har språket som morsmål. Disse måtene kan ofte kombineres. Ofte går språklæringen via et mellomspråk som bare er en etappe på veien.

Spørsmål til samtale:

Er språket en barriere eller en inngangsport? På hvilke måte er det det ene eller det andre?

Kryssende heis

Ordet "Tre"

Se videoklippet:

Det er viktig å lære fremmedspråk, eller...?

Gutta lære språk / video
<http://ndla.no/nb/node/55119>

Eksempel: Du har et morsmål (norsk), og du skal lære deg et målspråk (for eksempel spansk). På veien mot å lære deg spansk ordentlig, utvikler du et mellomspråk. Dette mellomspråket vil inneholde en del feil, du bøyer kanskje spanske verb feil, du glemmer å personbøye, du husker ikke riktig ord for riktig ting, osv.

Det er komplett umulig å lære seg et nytt språk uten å gjøre feil (med mindre du har spesielle anlegg for språk). Dette handler om "learning by doing", du må altså lære av dine egne feil. Heldigvis er det ikke farlig å gjøre feil, og det er en naturlig del av det å lære et nytt språk.

Å møte et fremmed språk er som å møte en vegg. Alt er uforståelig. Men så lærer vi noen få ord. Vi lærer å hilse og si takk og farvel. Tallene er også lette å lære. Dermed har vi laget de første hullene i språkmuren. Vi begynner å forstå. Litt etter litt kan vi utvide hullet i muren – vi kommuniserer.

Dersom vi skal lære et nytt språk, må vi være villige til å kaste oss ut på, herme etter det som blir sagt, lære nye og kanskje uvante lyder. Det er som å bli som barn igjen. Et barn hermer etter menneskene i sine omgivelser. Men det dreier seg ikke bare om å herme. Barn prøver også ut ulike måter å uttrykke seg på, så blir de korrigert av de andre. På samme måten må vi også være villige til å eksperimentere, gjøre feil og bli rettet på. Å lære språk skjer ikke i et tomrom. Det er i samspillet med andre at vi lærer å bruke ord og uttrykk på den riktige måten.

Mange oppfatter språk som en barriere – en mur en må forsøke å forsvare. Men det går også an å se det på en annen måte. Språk kan være selve porten inn til et nytt og spennende univers. Å lære et nytt språk kan åpne for andre måter å tenke på, andre måter å forstå på. Du får innsikt i en ny kultur og en annerledes og spennende verden, som kan gjøre livet ditt rikere.

Noen sier: «Bare jeg kan engelsk, så klarer jeg meg bra her i verden.» Og det er sant at en kommer langt med engelsk som på mange måter er blitt et felles kommunikasjonsspråk innenfor turisme, handel og diplomati.

Men her er det to ting vi bør ha klart for oss. For det første brukes engelsk på forskjellig måte av en inder og en nordmann. Uttalet vil være forskjellig, og valg av ord vil også være annerledes, fordi vi ofte tenker på vårt morsmål. For det andre er språk knyttet opp til kulturen. Fordi vi ikke kjenner hverandres kultur, religion og levemåte godt nok, kan misforståelser lett oppstå selv om vi bruker engelsk som kommunikasjonsspråk.

Eksempel:

En engelskemann og en nordmann bruker engelsk på forskjellige måter. Mange engelskmenn er sjokkert over nordmanns måte å snakke på. Nordmenn er ikke flinke til å bruke de høflighetsformene som engelskmennene synes er viktige når dannede mennesker møtes. Eksempelvis er nordmenn ikke flinke til å si "please". Vi kan si "Send me that," "Give me the book," uten å bruke "please." Det er ikke rart at mange engelskmenn sier: "Norwegians are rude."

Eksemplet viser oss at språk er mye mer enn ord. Hilseskikker, høflighetsformer, omgangsformer, måter å uttrykke oss på i en familiær setting og i en offentlig situasjon er forskjellige.

Noen vil si at når vi ikke kan det fremmede språket, så kan vi klare oss med en tolk. Men å snakke med en tolk kan aldri gi samme resultatet som når en kan bruke språket selv. Jo lengre fra hverandre de kulturelle referanserammene står, og jo lengre språkene står fra hverandre i sin oppbygging, dess mer må en tolk omforme språket for å oversette det. Vesentlige deler av budskapet kan lett bli borte når språkene refererer til ulike kategorier og ulike sosiale og kulturelle kontekster, og når alminnelig språkbruk er forskjellig.

Vi skal i andre artikler ta for oss enkelte tema som er viktige eller som kan skape ekstra vanskeligheter, når man skal lære et nytt språk, slik som ord, lyder, toner, setningsbygning, grammatikk, dialekter og slang.

Ord har ulik betydning

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Ord har ulik betydning \(85848\)](#)

En utenlandske elev som nylig hadde kommet til Norge hadde nettopp lært å telle på norsk. Hun ble litt forvirret da hun plutselig fikk høre at hun skulle "3 i en nål" og "3 inn på scenen" eller at det stod "et 3" oppe i bakken. Vi har mange slike tvetydige ord på norsk, "tre" kan bety tallet "3", "å tre i en nål", "et tre", "en trefjel", "å tre inn på teppet", osv. Det kan ta litt tid før en lærer alle variantene.

Det er ikke bare på norsk det er slik. På engelsk kan ordet fire bety «ild», «tenne», «skyte» eller «gi sparken».

På grunn av slike tvetydige ord, eller manetydige ord, er det ikke mulig å oversette direkte ord for ord fra ett språk til et annet. Tvetydige ord skaper også problemer ved språklæring. Det finnes ikke et en-til-en-forhold når det gjelder å uttrykke begrep på ulike språk.

Billie på urdu betyr katt

Eksempel

En norsk språklærer må bruke ekstra tid på å lære nordmenn forskjellen på to lend og to borrow, fordi vi bruker ordet «låne» i begge situasjonene. På samme måte må en engelskmann som lærer norsk, bruke ekstra tid på å lære seg en regel for når hun skal si «Ja» og når hun skal si «Jo», fordi en på engelsk bare har et ord der vi bruker to.

Ordet fly kan bety så mye mer enn en ting

Vi har tidligere definert [denotativ og konnotativ](#) mening. I en ordbok kan en finne den denotative meiningen av f.eks. ordet «mor» som «en kvinne som har barn». Den konnotative mening av «mor» vil for mange innebære følelser av «varme», «omsorg» o.l.

Konnotasjoner kan variere fra en kultur til en annan som eksemplene nedenfor viser.

Eksempel

En nordmann i Afrika kom til å si at en kollega «spiste som en gris». Uttalelsen vakte stort oppstyr. For det første føltes det dypt sårende å sammenligne et menneske med dyr, for det andre hadde «gris» i denne folkegruppen konnotasjonen «urent dyr».

Chaos

Eksempel

Et utenlandske forlag som skulle markedsføre faglitteratur i India, ville bruke uglen som symbol for visdom. Dessverre viste det seg at uglen hadde konnotasjonen «uheldig» i denne kulturen, og det må en si forlaget var!

Lydene kan skape vanskeligheter

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Lydene kan skape vanskeligheter \(54027\)](#)

Helt i fra barndommen lærer vi å lage noen lyder. Samtidig lærer vi å ikke lage andre lyder. «Det heter ikke 'bu', men 'by',» sier foreldrene til barnet som skal lære nye ord. Når vi skal lære et fremmed språk, må vi kanskje bruke lyder vi har lært at vi ikke skal lage. Dette volder problemer når vi skal lære nye språk. Vi må begynne «på bunnen» og lære å lage lyder som vi tidligere har lært at vi ikke skal lage.

[Oppgaver til Lydene
kan skape
vanskeligheter](#)

Eksempel

En nordmann må streve for å si un bon vin blanc på fransk. Vi har ikke de samme nasale lydene på norsk.

Eksempel

Engelsktalende, og mange andre utlendinger, har ofte vanskeligheter med norsk ø, u og y og å. Det er ikke uvanlig å høre innvandrere si «Skal do gå på tor?» eller «Skal do kjope brod?» En amerikaner som lærte norsk, måtte lage trutmann for å få til y-lyden. Når en utlending kommer inn på en bar og ber om «et glass ål», kan det skape forvirring hos bartenderen, men han får som regel det han skal ha.

Eksempel

En svenske vil vanligvis kunne identifisere svenskanttalende nordmenn i Sverige på u-lyden; slik som vi kjenner svenskene på a-lyden, selv om de snakker norsk.

Fatter / video

<http://ndla.no/nb/node/56546>

Eksempel

Utlendinger har ofte vanskelig for å skille korte og lange vokaler i norsk: «Jeg koste meg», «Skal du koste gulvet?»; «Jeg håper», «Jeg hopper».

Eksempel

Spansk talende hører ikke forskjell på v og b, og når de skal snakke norsk, kan de si «Binden kommer fra best».

Eksempel

En japaner kan vanligvis ikke få til å si l og v. Istedentfor l sier han oftest r; istedenfor v blir det b. Når han på engelsk skal si I love you, blir det derfor oftest I rob you!.

I tillegg til dette kan enkelte lyder eller ord gi helt andre assosiasjoner på et annet språk. En spansk som lærte norsk, ble aldri fortrolig med at nordmenn spiste kake når de skulle kose seg. I hans ører betyddet «kake» rett og slett «dritt». En engelskmann synes det var merkelig at nordmennene på arbeidsplassen, etter en lang arbeidsuke, sa Go Hell! til hverandre.

Ulik tonelag kan gi ulike betydninger

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Ulik tonelag kan gi ulike betydninger \(54032\)](#)

På norsk skiller vi mellom «bønder» og «bønner» – ikke bare i skrivemåten, men også i uttalen. Vi spiser bønner og ber bønner, men vi spiser ikke bønder. Vi har to tonelag/tonemer som gir ulik betydning av ordet. Skrev Paulus at han ble født «under låven», eller var det «under loven»? Det er forskjell i betydningen om du «tømmer» ut vann fra en bøtte eller du finner «tømmer» i skogen, eller holder hesten «i tømme».

For en utlending er det nesten umulig å høre forskjell på slike tonemer. Og vi vil ha problemer når vi skal lære fremmede språk som bruker ulike tonelag der disse gir ulik betydning.

Eksempel

I kantonesisk, som er en kinesisk dialekt, skiller de mellom [ni forkjellige tonelag](#). Det er ikke lett for en utlending å høre forskjellen på slike ord. Men også for kineserne kan det være vanskelig. Ofte viser de hva de mener ved å tegne skrifttegnet i hånden. Når et sangkor skal synge en sang, er det til dels nødvendig at de leser sangen for publikum først, før de synger den, ellers kan meningen ofte gå tapt når den synges, på grunn av melodiføringen.

Eksempel

En misjonær som skulle be til Gud på mandarinkinesisk, trodde selv han sa «Kjære Herre!» Menigheten, derimot, hørte «Kjære gris!». Han hadde brukt feil tonem på ordet «djo». Også andre kinesiske språk, thaispråk og enkelte afrikanske språk er tonespråk.

Ulik setningsbygning

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Ulik setningsbygning \(54047\)](#)

I norsk er den vanligste leddstillingen subjekt, verbal og objekt (SVO). I setningen «Jeg skal gi deg boken i morgen» kan vi kjenne igjen leddene: subjekt – verbal – indirekte objekt – direkte objekt – adverbial. Vi bruker hjelpeverbet «skal» ved siden av verbet «gi».

Dersom vi skal si det samme på gassisk, som er språket på Madagaskar, vil den naturlige uttrykksmåten være slik: «Gives av meg, til deg i morgen boken.» Setningen er stokket om, verbal kommer først og subjektet til slutt. Dessuten er det brukt passivform av verbet der vi ville brukt aktiv. For å uttrykke seg riktig må en altså tenke på en annen måte.

[Arbeidsoppgaver til Generativ grammatikk](#)

Nedenfor ser vi vanlige måter å sette subjekt (S), verbal (V), og objekt (O) etter hverandre på i forskjellige språk

Tvärkulturell kommunikation / biblio

<http://ndla.no/nb/node/23593>

(Allwood 1985:21)

norsk, fransk, engelsk: «Jeg spiser mat» (SVO)
japansk: «Jeg mat spiser» (SOV)
arabisk: «Spiser jeg mat» (VSO)
gassisk (Madagaskar): «Spiser mat jeg» (VOS)
hixkaryana (Karibien): «Mat spiser jeg» (OVS)

Grammatikken er forskjellig

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Grammatikken er forskjellig \(54048\)](#)

Med grammatikk mener vi regler for hvordan språket skal bygges opp. Uten et slikt regelverk – det være seg nedskrevet eller ikke – vil ikke mennesker kunne forstå hverandre på en entydig måte. Alle språk har grammatikk, også de som ikke er nedskrevet.

Det er lett å tenke at alle grammatikker må være utformet på den samme måten som i våre europeiske språk. Men det er langt fra tilfellet. I noen språk, slik som i tysk, bøyes substantiv i kjønn, tall og kasus. Kasusformene finnes i norsk nå nesten bare i stående uttrykk, i navn, og i enkelte dialekter – slik som «til fjells», «til sjøs», «Dale», «oppidalom», osv.

På engelsk skiller man vanligvis ikke mellom hankjønn og hunkjønn i grammatikken. Det heter a girl, a boy, the girl, the boy. Men man bruker she om en skute, så det har nok vært skille mellom kjønnene også der slik som på fransk la fille (jenta) le garçon (gutten). På norsk skiller vi mellom følgende uttrykk: «Han elsket sin kone» og «Han elsket hans kone». På engelsk og fransk heter det i begge tilfellene He loved his wife og Il aimait sa femme (Han elsket sin/hans kone), men det er vel helst bare i grammatikken at det går ut på det samme ...

Dialekter, sjargong, slang og lokalkunnskap

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Dialekter, sjargong, slang og lokalkunnskap \(54049\)](#)

Å lære norsk er ikke så enkelt for en utlending. Dialektene kan skape stor forvirring. Det gjelder både uttale og ordvalg.

Tenk etter:

Hvorfor trenger nordmenn alle disse ordene for å si det samme: «åssen», «kossen», «korleis», «kordan», «koss», «hvordan», og «hvorledes»?

Sjargong og slang

I alle språk finnes en **sjargong**. Det er uttrykk som brukes av en mindre sosial gruppe (**subkultur**): språket i en ungdomsgjeng, blant datafriker (nerder), i et fengsel eller på en arbeidsplass for eksempel. Karakteristisk for slike uttrykk er at de betyr noe annet enn den gjengse meningen folk flest vil tillegge uttrykkene.

Når politiet kalles «purk», en narkotikasprøyte «et skudd» og et innbrudd «et brekk», så er dette omskrivinger som gir brukerne et hemmelig kodespråk. Som barn brukte du også kanskje slikt kodespråk som andre barn, eller voksne, ikke skulle ha tilgang til. Når slike ord blir allment kjent, er det også vanlig at det dukker opp nye ord. Problemet for en utlending er at disse ordene oftest ikke finnes i noen ordbok.

Slang er bruk av spesielle ord innenfor en gruppe mennesker med samme interesser, men disse ordene er ikke brukt av folk som står utenfor gruppen, selv om de oftest forstår dem. Slangordene brukes av gruppen innenfor rammene av et ordinært språk. Når ord som «kis», «kjei», «sneip», «kult» og «kjipt» brukes i norsk, er det bruk av slang. Formålet er å gi rasistiske, humoristiske eller andre effekter til språkbruken. Mange slangord har kort levetid.

Les mer og gjør oppgaver

[Oppgave om "Stygge ord og banning"](#)

[Ungdomsspråk](#)

[Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk](#)

[Ungdomsspråk – oppgaver om banneord](#)

[Ungdomsspråk – kebab og salsa](#)

Påvirkning fra engelsk

Mange slangord kommer fra engelsk (kul, party, nerd, in, happy, cash, crazy, happy, babe, bitch, ugly, boring, hip).

De mest brukte positive slangordene er «kult», «fett», «spa», «rått», «supert», «stilig», mens de mest brukte negative slangordene er «dritt», «ræva», «kjipt», «jævlig», «stinker»

www.slang.no

Kebab og salsa

Skoleelevene i flerkulturelle klasser på Oslo østkant plukker fort opp ord fra andre språk. Særlig er ord fra språk som kurdisk, arabisk, persisk, urdu, punjabi og språk som tales på Balkan vanlig. Fenomenet er blitt kalt kebab-norsk fra 1990-årene. Også spanske ord har fått inngang og kalles ofte salsa-norsk.

Ordliste på kebab-norsk og noen uttrykk på salsa-norsk (Østby 2005¹)

avor	(berbisk)	stikke, dra
baosj	(arabisk)	politi (egentlig sjef, hode)
chica	(spansk)	jente
chico	(spansk)	gutt
gerro	(spansk)	røyk
kibbe	(Midtøsten)	skjulested
kæbe	(berbisk)	jente, (egentlig hore)
lalle	(urdu)	stjеле
lø	(arabisk, kurdisk)	ikke, nei
puta	(spansk)	jente (egentlig hore)
spa	(berbisk, kurdisk)	pen, bra
wallah	(arabisk, urdu)	ved Gud! (sverging)

Dialekter

Men det er ikke bare skoleungdom som må orientere seg i en språkbruk som er knyttet til en sosial gruppe. En nordmann som flyttet inn i en norsk bygd på Vestlandet ble snart klar over at det var nødvendig med mye lokalkunnskap for å forstå hva folk snakket om. En dag overhørte innflytteren følgende samtale mellom to naboor (Dahl 2001:90²). Eksempel

Karden er utrolig. Han setter på nibbå. De har klaget på ham flere ganger, men det var gummien som gjorde det slik at de begynte, så det hjelper ikke om de blir sure. Han bryr seg ikke om de i holen.

Det ble tydelig for den nyinnflyttede nordmannen hvor vanskelig det var å være innflytter i et lokalmiljø – når han ikke kjenner navn på personer og steder, og ikke kjenner til forholdene mellom dem. At samtalen foregikk på dialekt, gjorde ikke saken lettere. Med noen tilleggsopplysninger blir historien noe klarere:

Karden (er navnet på en ung mann) er utrolig. Han setter (fiskegarnet) på nibbå (Nibbå er den eldste og beste fiskeplassen i distriktet). De (eierne av Nibbå) har klaget på ham flere ganger, men det var gummien (Gummien var bestefar til Karden) som gjorde det (ordnet med fiskerett) slik at de (Kardens familie) begynte (å fiske der), så det hjelper ikke om de (eierne av Nibbå) blir sure. Han (Karden) bryr seg ikke om de i holen (Holen er gården som eier Nibbå).

Opplysningene i parentes gjør at vi i det minste forstår hva samtalen dreier seg om, men en dypere forståelse krever mer inngående kjennskap til lokalmiljøet. Det var vanskelig nok for en innflyttet nordmann; vi kan bare forestille oss hvor vanskelig det er for en utlending å få tak i de fortolkningsnøklene som trengs for å forstå dagligdagse samtaler på norsk.

• 1. Østby AE. 2005. [Kebabnorsk ordbok](#).

• 2. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon.](#)

Språket i bruk

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Språket i bruk \(54051\)](#)

Vi skal nå se litt på hvordan vi bruker språket. Pragmatikken studerer meningsskapning – språket i bruk. I pragmatikken er en opptatt av hvordan språket brukes i samspill med omgivelser eller kultur.

Språket vil være farget av den bestemte kulturelle og sosiale konteksten det brukes i. Når vietnameserne feirer nyttår, sier de «å spise nyttår sammen». Det forteller oss at måltidsfellesskapet er viktig ved en slik anledning. På hindi står "kal" for både «i går» og «i morgen» (dagen ved siden av i dag). Det betyr kanskje at nåtid er viktigere enn fortid og fremtid.

[Oppgaver knyttet til
"Språket i bruk"](#)

Det finnes en rekke uskrevne regler for språkbruk bestemt av sosiokulturelle og psykologiske normer i gruppen. Det pågår også en konstant diskurs (offentlig samtale) om hva som er akseptabelt og hva som ikke er det. Ord og setninger er alltid i kontekst og knyttet til personlighet, rolle, alder og sosial status. Vi kan her bare ta med noen eksempler.

Bruk av høflighet

Høflighet uttrykkes gjennom ulike ord og ulik setningsbygning på alle språk. I norsk kan vi bruke ulike utsagn etter situasjonen og hvem vi snakker med.

Eksempel

- 1 Vil du være så snill å sende meg saltet.
- 2 Kan du sende meg saltet, er du snill?
- 3 Vær snill og send meg saltet.
- 4 Kunne du sende meg saltet?
- 5 Jeg vil gjerne ha litt salt.
- 6 Send meg saltet, er du snill.
- 7 Kan du ikke sende meg saltet?
- 8 Jeg vil ha saltet.
- 9 Jeg tror du har glemt å salte potetene i dag.
- 10 Gi meg saltet.
- 11 Saltet!
- 12 Er det bare du som skal ha salt ved dette bordet? (Manne & Helleland 1991:38

I eksemplet er utsagnene rangert med den høfligste formen øverst. Enda en uhøflig måte å be om saltet på er å peke på saltet uten å si noe, altså ikke-verbal kommunikasjon. Uttrykksmåten velges etter situasjon, samtalepartner og egen personlighet. Utsagnene varierer, men funksjonen er den samme, nemlig å be om saltet. For å kjenne koden og velge det riktige uttrykket, må man ha levd i den kulturelle konteksten.

Flere språk skjelner mellom «du» og høflighetsformen «De» slik som vi gjorde i norsk for en generasjon siden. På tysk brukes "Du" og "Sie", fransk "tu" og "vous", spansk: "tu" og "usted". På engelsk tiltales alle med flertallsformen "you", mens entallsformen "Thou" er forbeholdt Gud!

Bruk av fornavn

Det er nå helt alminnelig i Norge å bruke fornavn, mens det for et par tiår siden bare ble brukt i familiære sammenhenger. For en del innvandrerelever kan det være svært merkelig å skulle bruke fornavn på læreren, når man i hjemlandet er opplært til å bruke tittel og etternavn.

I kulturer der rang og status er viktig, er bruken av fornavn helst knyttet til den nærmeste familie. Tiltaleord som uttrykker relasjoner, er ofte mer brukt enn hos oss. Kurdere og mange afrikanske grupper bruker ord som «Ahmets far», «Husseins mor» eller «eldre bror», «min søster» o. l. selv om det ikke eksisterer noen familiebånd. Herr, fru, direktør, professor, og andre titler foran etternavnet er vanlig tiltale.

Bruk av turskifte

I en samtale er det ulike regler for når og hvordan en skal ta ordet i en samtale. Dette kalles turskifte. Hos oss opplever vi det som forstyrrende når noen «snakker i munnen» på oss.

I kulturer der de ikke følger denne regelen, oppfatter de våre usynlige, men strenge regler for turskifte som et tegn på manglende engasjement, at vi ikke har noe å si, at vi ikke har noe syn på saken, at vi ikke er interessert eller ikke kan følge med i resonnementet.

I slike kulturer blir det sett på som positivt at samtalepartneren avbryter. Det viser at vedkommende er engasjert i saken; dessuten signaliserer han eller hun at den første har uttrykt seg så klart at han er blitt forstått.

Eksempel

Når vi bruker språket, lærer vi å forstå og handle riktig ved indirekte talemåter. Og vi lærer selv å utnytte disse talemåtene. Slik læring tar tid. Det merker du når du ringer en venninne. Hennes fireårige sønn, Hans, tar telefonen.

- Hei, Hans!, sier du.
- Er mamma inne?
- Ja, svarer Hans.

Men han roper ikke på mamma. Han venter på neste utspill fra deg.

Bruk av stillhet

Vi sier «Den som tier, samtykker», og tror at det er en universell regel. Men det er det ikke. På Madagaskar er det slik at den som tier, ofte markerer uenighet. Det er da viktig at lederen eller en eldre person ber vedkommende om å komme med sin mening. Dersom det ikke skjer, vil den yngre vanligvis heller tie stille enn si noe som kan stille spørsmål ved den eldres autoritet.

Både japanere og finner er kjent for å bruke mer tid til tenkepauser enn vi er vant med. Stillhet er for dem ikke noe avskreckende, men en del av språkbruken.

Bruk av «takk»

Disse uttrykkene brukes i nordiske språk på en annen måte enn i de fleste andre språk. I en undersøkelse rapporterte chilenere at de ikke hadde problem med «takk» i situasjoner hvor de får noe. Derimot har de vanskelig for å tilegne seg mange av de standardfrasene med takk som vi bruker: «Takk for i dag», «Takk for sist», «Takk for hjelpen», «Takk for lånet», «Takk for maten» og det merkelige uttrykket «Takk for meg!» Hva betyr det å takke for meg, det er jo verten og vertinnen som skal takkes, og ikke jeg!

Bruk av humor

Du har kanskje opplevd at du forteller dine beste vitser, og så er det ingen som ler. De andre forstår ikke selve poenget. Når det gjelder humor, er det store kulturelle forskjeller.

Mange ordspill, vitser og skrønner er så sterkt knyttet opp mot en bestemt kultukrets at det er umulig å uttrykke dem på et annet språk. Humor ofte er sterkt knyttet til uoppfylte forhåndsforventninger. Og slike varierer fra land til land og fra miljø til miljø.

Mens engelskmennene er kjent for sine understatements – kunsten å komme med vag hentydninger – er amerikanerne kjent for sine overstatements, eller sin trang til å overdrive.

Eksempel

En amerikansk vertinne som vil behandle sine gjester vel, kan gjerne uttrykke seg slik: «Spis alt dere kan, jeg har tilbrakt hele dagen for å lage dette, og det finnes tonnevis av mat på kjøkkenet!» En japansk vertinne med samme omsorg for sine gjester ville kanskje heller ha sagt: «Det finnes ingenting å spise, men bare forsyn dere!» I hennes kulturelle kode er beskjedenhet en dyd.

Bruk av ironi

Eksempel

På kantinebordene stod følgende skilt: «Mora di jobber ikke her!» En rask refleksjon gjør at vi skjønner hva kantinepersonalet har ment. Hvorfor kan denne meldingen være mer effektiv enn det kjedelige: «Rydd opp etter deg!»?

Ironi er å si noe annet enn det vi mener, ofte det motsatte. Det brukes i mange kulturer, men det er ofte vanskelig å oversette slike utsagn. En nybegynner vil tolke slike utsagn bokstavelig uten å se det ironiske i utsagnet.

Morsmålets språkvaner overføres

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Morsmålets språkvaner overføres \(54055\)](#)

Tankegang og sosiale skikker reflekteres i språket. På kinesisk er for eksempel familiebetegnelsene langt viktigere og mer tallrike enn hos oss. Istedentfor å si «Hun er min søster», vil en mandarintalende kineser si «Hun er min yngre søster» mei-mei eller «Hun er min eldre søster» chie-chie.

Det er viktig å få frem innbyrdes alder. «Han» og «hun» uttales helt likt: ta, men skrives med forskjellige tegn. For en mandarintalende kineser kan det være vanskelig å uttrykke seg på et annet språk som ikke bruker de nyansene hun selv er vant til.

[Oppgaver til
"Morsmålets
språkvaner overføres"](#)

Når to personer, som har forskjellig morsmål, kommuniserer på et felles språk slik som engelsk eller norsk, skjer det ofte at ord og uttrykk brukes slik som vedkommende ville gjort det på sitt eget morsmål. Uten at partene er klar over det, kan dette lett føre til misforståelser. Vi skal som eksempel se på ulik bruk av småordene «ja» og «nei» og drøfte hvilke konsekvenser det kan ha for kommunikasjonen.

Ulik bruk av «ja» og «nei»

Eksempel

Forfatteren var lærer på en lærerskole i Afrika. Følgende samtale utspant seg mellom meg og en elev:

- Du har ikke gjort leksene!
- Ja!
- Nei!
- Ja!
- Nei, og du må gjøre hjemmearbeidet om igjen til i morgen!

Jeg var ikke klar over at eleven uttrykte seg etter vanlige normer på sitt eget språk. Eleven bekreftet med «ja» at hun ikke hadde gjort leksene sine. Jeg oppfattet det slik at hun sa at hun hadde gjort leksene sine selv om både hun og jeg visste at det ikke var tilfellet. Men hun uttrykte seg helt korrekt i forhold til normene i hennes eget språk. Og egentlig hadde hun vel logikken på sin side.

Ved en annen anledning sa jeg til en lærer: «Kan du ikke stikke innom på torsdag?» «Ja,» sa hun. Men hun kom ikke. Hun hadde bekreftet at hun ikke kunne stikke innom. Jeg tenkte på norsk og trodde hun ville komme. Hun hadde jo sagt «ja».

Eksempel

Spørsmålet «Vil du ikke ha mer kaffe?» besvares ofte på norsk med: «Nei, jeg skal ikke ha mer». En asiat eller en afrikaner vil heller si: «Ja, jeg skal ikke ha mer.»

Eksempel

I en norsk produksjonsbedrift hadde de ansatt noen filippinere på et verksted. Filippinerne skulle overvåke produksjonen på noen monitorer og betjene et apparat der de måtte vri på noen hendler for å sikre jevn prosess. Den norske instruktøren forklarte hvordan apparatet skulle betjenes på engelsk, som var felles kommunikasjonsspråk. Følgende samtale utspilte seg:

Instruktøren: – Do you understand?

Filippineren: – Yes, Sir!

Men når prosessen var i gang, viste det seg at filippineren skrudde hendlene hit og dit uten å ha forstått hva som skulle gjøres.

En nærmere analyse av situasjonen viste at filippineren ikke ville si «Nei, jeg forstår ikke» fordi det ville være det samme som å si: «Du er en dårlig instruktør». Å si noe slikt ville være direkte uhøflig. Instruktøren ville «miste ansikt» foran arbeiderne, og det kunne være alvorlig brudd på omgangsformene, slik filippineren tenkte.

Ut fra disse eksemplene ser vi at «ja» kan bety forskjellige ting:

- OK
- Det er greit
- Jeg hører hva du sier (men jeg har en annen mening)
- Jeg forstår (men trenger ikke være enig)
- Jeg sier «ja» for å bevare ditt ansikt
- Et høflig «ja» for å vise respekt (jeg tror det er det du ønsker å høre)
- Jeg sier «ja» for å bekrefte det negative innholdet i det du sier

Disse eksemplene viser at ulike uttrykksformer kan fungere bra i en spesiell kulturell kontekst. Det er sjeldent vi misforstår «ja» og «nei» i en norsk sammenheng. Men når vi kommuniserer på tvers av ulike kulturer, kan det oppstå uventede problemer fordi ingen av partene er oppmerksom på at den andre bruker ordene på en annen måte enn det han eller hun opplever som naturlig.

I Norge blir en beskjed eller en ordre ofte formidlet i form av et spørsmål. Her er to eksempler som førte til stor irritasjon:

Eksempel 1

N(ordmann): – Kan du gjøre dette i dag?

A(siat): – Ja

Ingenting blir gjort og nordmannen ble irritert.

Eksempel 2

N: – Kan du ikke gjøre dette i dag?

A: – Ja

Ingenting blir gjort og nordmannen ble irritert.

I det første eksemplet svarer asiaten «ja». Med det bekrefter han at han kan gjøre dette i dag, men han kan også gjøre det i morgen eller om en uke. I alle fall har han svart det han tror nordmannen ønsker å høre. Han har vært positiv. Nordmannen mener selv at han har bedt asiaten om å gjøre dette, men ingenting blir gjort, fordi asiaten oppfattet ikke spørsmålet som en ordre.

I det andre eksemplet bekrefter asiaten det negative innholdet i nordmannens spørsmål: Han kan IKKE gjøre dette i dag. Nordmannen, på sin side, mente med sitt «ikke» en mild henstilling: «Kan du ikke være så snill å gjøre dette i dag?» Det oppfattet ikke asiaten som tenkte ut fra sine egne hjemlige språkvaner.

Selv om en utlending har lært norsk eller engelsk, vil han ofte tenke og snakke ut fra det han er vant med i sin hjemmekultur. Uten å tenke over det vil han bruke «ja» og «nei» slik som han gjør på sitt eget språk.

Om norvagismer og andre språklige overføringer

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Om norvagismer og andre språklige overføringer \(54058\)](#)

[Oppgaver til "Om norvagismer og andre språklige overføringer"](#)

I moderne forretningsliv, og i mange andre sammenhenger, er engelsk blitt det mest utbredte hjelpemiddel for kommunikasjon. Mange synes å anta at bare de behersker engelsk godt nok med hensyn til vokabular, enkel grammatikk og uttale, så vil mennesker med ulik kulturbakgrunn kunne forstå hverandre. Man glemmer ofte at de som kommuniserer tar med seg sine bevisste og ubevisste språkvaner fra morsmålet til engelsk – eller for den saks skyld til hvilket som helst annet nytt språk.

Et eksempel var det vi presenterte da vi introduserte [kulturfiltermodellen](#) i kapittel 2. Det var eksemplet der lærerskolestudenten ba om fri fra skolen fordi «mor er død». Studenten tenkte «mor» på sitt morsmål. I hans kultur kunne «mor» bety «biologisk mor» eller «tante», noe som rektor ikke var klar over. Rektor tenkte på norsk der «mor» bare betyr «biologisk mor», og slik misforsto rektor hva han mente.

Eksempel

Forretningsfolk som har forhandlet om avtaler med samarbeidspartnere fra Japan, har opplevd at det de trodde var en avtale som var bekreftet med et «ja», ikke er blitt gjennomført. Mange av beskyldningene om upålitelighet og lureri skyldes at de norske ikke har forstått at «ja» brukes på en annen måte enn på norsk i Japan.

Det er viktig å være oppmerksom på hva som ligger bak slike hendelser. I Japan ville et tvert «nei» oppleves direkte uhøflig. Det kunne ha ført til at motparten ville «tape ansikt» mens underordnede medarbeidere var til stede. For dem er det viktig å opprettholde et harmonisk forhold mellom deltakerne i samtalens.

I stedet uttrykker de seg gjerne i mer omskrivende vendinger som f.eks.: «Vi skal undersøke saken ...» Mange har erfart at maybe svært ofte betyr «nei». Japanerne, og mange andre innen orientalske kultursammenhenger, forsøker å unngå et brutalt og direkte nei. Slik er det på deres morsmål, og slik er det når de begynner å snakke et annet språk, slik som f.eks. engelsk eller norsk.

Det er viktig å være klar over andre menneskers måte å uttrykke seg på. Samtidig bør vi være oss bevisst at vi selv har våre norvagismere – norske uttrykksmåter som andre mennesker kan ha vanskelig for å oppfatte. At de engelske uttrykkene *actual* og *eventually* ikke betyr «aktuell», og «eventuelt», men «egentlig», og «til slutt», gir opphav til vanlige norvagismere i engelsk.

Andre eksempler

«Søskenbarn» betyr på norsk fatttere og kusiner, men på svensk er det egne søskens barn, altså nevøer og nieser. En svenske som inviterer en nordmann og får avslaget «Jeg har ikke anledning til å komme,» vil føle seg støtt, for «anledning» betyr på svensk «grunn».

Når nordmennene skal ha et vorspiel før de skal på fest, blir tyskerne litt betenkta, for på tysk brukes ordet *utelukkende* om erotisk forspill.

En spanjol som har lært norsk, kan godt si «God natt!» klokken 18.00. Årsaken er at *Buenas noches!* betyr både «God kveld!» og «God natt!» på spansk.

Interferens

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Interferens \(54060\)](#)

Dette at morsmålets språkvaner overføres til det nye språket, kalles ofte interferens (innblanding). En slik interferens kan oppstå både i vokabular (valg av ord), i fonetikk/fonologi (uttale), i morfologi (språkets form), i semantikk (betydningssystem), syntaks (setningsbygning) og ikke minst i pragmatikk (den praktiske bruk av språket).

[Oppgaver til
"Interferens"](#)

Eksempel

Et eksempel på tysk interferens i norsk er følgende episode der tyskeren gir nordmannen en bok:

Tyskeren: – Vær så god!

Nordmannen: – Takk!

Tyskeren: – Vær så god!

For nordmannen er det merkelig at tyskeren gjentar «Vær så god!» En nordmann ville bare ha tatt imot boken og tidd stille. Tyskeren på sin side tenker vanlig tysk høflighet: Bitte! som gjentas. En tysk kvinne som er gift med en nordmann, forteller at mannen misforstod uttrykket «Nå blir jeg irritert!» På tysk betyr «irritert» noe slikt som «forvirret».

Språklig uttrykksmåte

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Språklig uttrykksmåte \(54118\)](#)

Vi har allerede vært inne på hvordan vi bruker ulike strategier for å kommunisere. Måten vi tenker på og måten vi uttrykker oss på henger nøyne sammen. Her skal vi presentere fire modeller som vi kan kalle henholdsvis lineær-, sløyfe-, parallel- og spiralmodell.

Lineær modell

I en lineær modell uttrykkes ting mest mulig «rett på sak», dvs. direkte, klart og konsist, uten snikksnakk. I hjem og skole i vårt eget land er denne modellen mye brukt. Vi læres opp til å si tingene som de er – og til å «kalle en spade for en spade».

Vi oppfordres til å bruke en saklig, logisk og stringent uttrykksmåte. I skriftlige oppgaver læres vi opp til å holde oss til «fakta» og bruke korte og konsise setninger. Når vi skal uttrykke oss om en sak, sikter vi rett på målet og trekker bare inn momenter som underbygger det vi vil frem til. Denne uttrykksmåten kan illustreres med en pil rett på sak.

[Oppgaver til "Språklig uttrykksmåte"](#)

En syllogisme er en måte å komme til en konklusjon etter to forutsetninger eller premisser. Vi kan si at syllogismen bygger på loven om årsak og virkning: «Alle mennesker er dødelige. Sokrates er et menneske. Derfor er Sokrates dødelig.» «Hvis A, så B, hvis B, så C.» Vi bygger gjerne opp en logisk, lineær tankerekke, omtrent som i skriftlig kommunikasjon. Det er fremfor alt intellektet vi henvender oss til. Syllogismen bygger på en lineær modell.

Sløyfemodell

I en sløyfemodell er det som regel slik at det ikke er hva man sier som teller mest, men måten det blir sagt på og omstendighetene omkring samtalens eller kommunikasjonen.

I den arabiske verden verdsetter man retorikk og grasiøse ordstillinger. En vanlig morgenhilsen består av utveksling av høflighetsfraser, der den ene overgår den andre, i en serie som kan forlenges etter omstendighetene og innbyrdes forhold. Det er en måte å vise respekt for hverandre på:

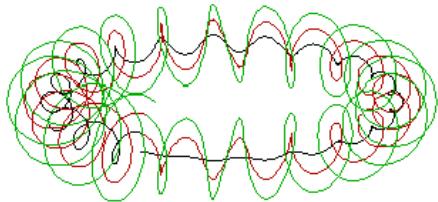
- Sabah al-kheir «godhetens morgen»
- Sabah an-nur «lysets morgen»
- Sabah al-ful «jasminenes morgen»
- Sabah al-ishta «den tykke fløtes morgen»

En slik hilsemåte der man også spør om natten og søvnen, om familien og helsen, er vanlig i mange afrikanske grupper. Bruk av gode metaforer (billedlige uttrykk) bidrar til velbehagelig poesi, harmoni og respekt.

«Tykk fløte» som i eksemplet ovenfor, har meget positive konnotasjoner i arabiske land: «Hennes hud er melkehvit og hennes kropps konsistens er som tykk fløte» er en rosende omtale av en vakker kvinne.

Arabisk talemåte preges ofte av små sprang. Taleren innleder samtalen med helt perifere ting, berører forsiktig temaet, og forlater det igjen. Deretter kan taleren gjennom ord som understreker mer personlige relasjoner, f.eks. vennskap, vende tilbake til temaet igjen, bare for å forlate det etter noen korte runder. Slik kan en bevege seg mot målet for samtalen, bit for bit, avbrutt av sløyfer uten tilknytning til temaet.

Sløyfemodell

3D spiral

Det er ikke bare arabere eller andre semitter som uttrykker seg på denne måten. Også latinamerikanere er kjent for å bruke sløyfemodellen. Personlige forhold betyr svært mye for en samtales forløp – en samtale som ofte tar mange krumspring etter vår målestokk. Et enkelt «ja» er ofte ikke helt enkelt å tolke. Et «ja» kan like gjerne bety «kanskje», et «nei» blir gjerne omskrevet med «kanskje», eller «hvis Gud så vil».

Parallelmodell

I semittiske språk (arabisk, jødisk) bygger en ofte på en kompleks serie av parallele konstruksjoner etter en parallelmodell. Denne måten å bygge opp en tekst på egner seg godt i muntlige kulturer. Gjentakelsen gjør det lettere å huske det som blir sagt. Konstruksjonen blir også brukt i poesi.

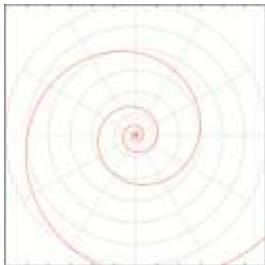
Gammeltestamentlige salmer som opprinnelig er skrevet på hebraisk, et semittisk språk, benytter seg ofte av denne konstruksjonen:

Jorden og det som fyller den,
Verden og de som bor i den,
Alt hører Herren til.
For han har grunnlagt jorden på havet,
Reist den over strømmene i dypet.
Hvem kan gå opp til Herrens fjell,
Hvem får stå på hans hellige sted?
(Salme 24.1-3)

Spiralmodell

Spiralmodellen illustrerer en samtale som sirkler rundt og rundt. I motsetning til den lineære modellen går den ikke rett på sak, men antyder bare temaet i omskrivende vendinger.

Sakens kjerne nevnes ikke direkte, men den sirkles inn mer og mer slik at samtalepartnerne skal skjønne hva det snakkes om. Kunsten er å snakke om en sak uten å nevne den. Det er vanlig å bruke metaforer og allegorier (billedlige omskrivninger).

Spiral

To mennesker som er vant med denne kommunikasjonsformen, vil oftest forstå hverandre, mens en utlending som er mest vant til en mer direkte kommunikasjon kan ha problemer med å forstå hva saken egentlig gjelder. Vi sier de går «som katten rundt grøten». Nordmenn kan bli nokså frustrerte når vietnameseren snakker rundt og rundt «grøten». «Kan du ikke komme til saken?» vil vi tenke.

I japansk konversasjon blir setningene ofte ikke fullført, slik at tilhøreren selv kan fullføre dem. Det gjelder å skape en felles sone av harmoni, slik at begge bevarer ansiktet, også når vanskelige ting skal diskuteres. Innbyrdes sosiale forhold er en del av samtalekulturen.

Eksempel

På en dør på flyktningkontoret på Hamar stod det et skilt med ordene «Adgang forbudt». Siden vietnameserne ikke forstod den norske teksten, ble de bedt om å oversette den til vietnamesisk. Det ble litt flere ord: «Vær så vennlig å vende deg til skranken ved siden av og si hva du ønsker.» Den norske direkte uttrykksmåten føltes uforskammet og brutal.

Også i Norge kan en bruke mer omskrivende vendinger. En nabo som vil låne et redskap, spør ikke rett ut «Kan jeg ta stigen i dag», men heller slik: «Hvordan er det, du skal vel ikke bruke stigen i dag? Hvis du ikke skal bruke den, kan jeg kanskje få låne den?»

I de fleste samfunn blir forespørslar uttrykt i mer sirkulære vendinger. Det gjelder også avslag. Man ønsker ikke at den andre skal oppleve at en er avvisende eller uhøflig. Men det finnes subtile uskrevne regler som kan føre til forvirring.

Eksempel

En nordmann som får en invitasjon til et besøk som ikke kan følges opp, svarer gjerne: «Takk, men det passer dessverre ikke». Den som inviterer, vet da at hun ikke skal spørre mer; hun har ingen rett til å vite hvorfor det ikke passer.

En pakistaner som får en invitasjon som ikke kan følges opp, vil heller uttrykke seg slik: «Takk skal du ha, kanskje jeg prøver.» En annen pakistaner vil forstå at dette er et avslag, for usikkerheten er uttrykt i to ord, «kanskje» og «prøver», og begge indikerer at den inviterte ikke kommer. Men det ville være uhøflig å si «nei» eller «ikke» rett ut. En nordmann ville ved et slikt svar sannsynligvis tro at pakistaneren aksepterte invitasjonen.

Eksempel

USA og Storbritannia har av og til vært kalt «two countries divided by a common language». Dette gir seg ikke bare utslag i bruk av ulike ord slik som sidewalk/pavement, apartment/flat, truck/lorry, etc, men ikke minst i uttrykksmåten:

I USA kan du se skilt med: «No dogs allowed». I Storbritannia vil det mer sannsynlig stå: «We regret that in the interest of hygiene dogs are not allowed on these premises». For å uttrykke uenighet, vil en brite ofte si noe slik som dette: «I may be wrong, but ...», «There is just one thing in all what you have been saying that worries me a little ...». Det er sjeldent en hører en nordamerikaner uttrykke seg på en slik måte. Jeg har en følelse av at nordmenn flest her ligner mer på amerikanerne.

Det er slett ikke er slik at folk i Vesten utelukkende bruker en lineær modell, araberne en sløyfemodell, mens asiatene bruker en spiralmodell. De ulike uttrykksformene brukes i de fleste kulturgrupper alt etter situasjon, forventet høflighet og hensikt med samtalen. Men tendensene til valg av uttrykksmåte kan være (sub)kulturelt betinget.

Paralingvistikk

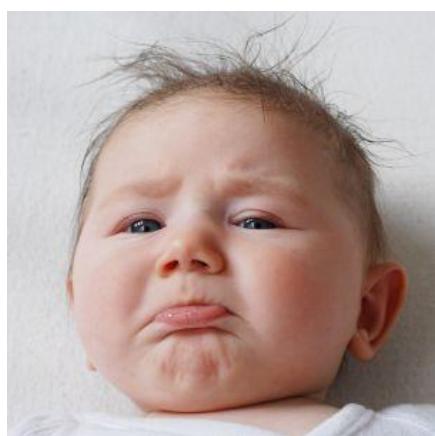
Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Paralingvistikk \(54120\)](#)

Måten noe sies på har stor betydning. Stemmen, tonefallet, styrken og variasjoner er med på å formidle det som skal sies. Dette kaller vi for **paralingvistiske faktorer**.

Paralingvistiske faktorer

Baby som gråter

Enkelte forskere hevder at disse såkalte paralingvistiske faktorene (av gresk *para* som betyr "ved siden av" eller "i tillegg") er enda viktigere for dannelsen av mellommenneskelige holdninger enn selve det verbale innholdet i en samtale. Hvordan ting sies er ofte det som sies!

Tonehøyde, tonebevegelse, lydstyrke, lydlengde, rytme og bruk av pauser kan være viktige tegn som brukes for å få frem nyanser i språket. Likeså måten å uttrykke seg på: å tale leende, gråtende, bydende, beveget o.l. Til paralingvistikken hører også bevisst bruk av stemmen som for eksempel å tale hviskende, andpusten, sløret, med sprukket stemme, dyp røst, osv.

Paralingvistiske variasjoner

Paralingvistiske variasjoner?

Det forekommer paralingvistiske variasjoner mellom ulike språkgrupper eller (sub)kulturer. Folk i Thailand oppfatter høy stemme som et uttrykk for sinne. Skal man vise en dannet holdning, bør man tale mykt og varsomt. Italienerne er kjent for å ha et klangfullt språk, mens spansktalende grupper har et bredt og meget uttrykksfullt register. Mange synes derimot at amerikanere fra Midtvesten har et monoton språk.

Stillhet som kommunikasjonsmiddel

Til paralingvistikken kan vi også regne bruken av stillhet og pauser, som vi allerede har nevnt. I mange land er det for eksempel upassende å snakke sammen under et måltid. Mens stillheten brukes lite som kommunikasjonsmiddel i Norge, spiller den en viktig rolle i østlige land. En vietnameser uttrykte seg slik: «I vårt land er stillheten noe meget vakkert. Vi bruker den for å vise respekt, enighet eller uenighet, og vi kan få frem forskjellen mellom disse tre holdningene.»

Oppgaver

1. Observer hvordan du og andre på skolen bruker paralingvistiske signaler. Noter resultatet av observasjonene. Hva uttrykker de ulike paralingvistiske signalene i tillegg til det som blir sagt med rene ord?
2. Finn en filmsnutt på youtube eller andre steder på nettet der paralingvistiske signaler er viktige for å formidle personlighetstypene eller handlingen. Hva uttrykker disse signalene utover ordene som blir brukt?

Hva er ikke-verbal kommunikasjon?

Hva er ikke-verbal kommunikasjon? Innledning

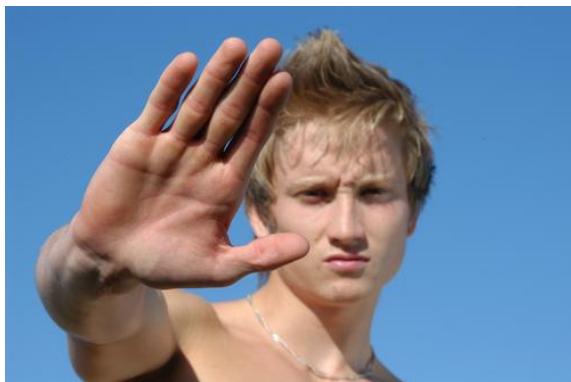
Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Hva er ikke-verbal kommunikasjon? \(55568\)](#)

Ikke-verbal kommunikasjon vil, enkelt sagt, bety kommunikasjon uten ord, i motsetning til verbal kommunikasjon som er muntlig kommunikasjon med bruk av ord. Betegnelsen «nonverbal» blir også brukt. Det er kanskje litt merkelig å definere denne formen for kommunikasjon ved noe den *ikke* er – den er ikke kommunikasjon med ord.

I denne delen om Ikke-verbal kommunikasjon skal vi ta for oss kroppsspråk og fokusere på ansiktet, øynene og blikket og håndbevegelser, såkalte gester. Videre skal vi se på kroppsbevegelser, eller posisjoner, og kroppskontakt og hilsesikker. Vi skal også se på hvordan avstand og rom brukes i ulike kulturmøter. Til slutt skal vi se på andre ikke-verbale signaler.

Kroppsspråk

Hva er da ikke-verbal kommunikasjon? Er for eksempel musikk, matematikk, arkitektur, lukt, dans og temperatur ikke-verbal kommunikasjon? Alt dette kan forstås som ikke-verbal kommunikasjon.

Her skal vi likevel begrense oss til ikke-verbal kommunikasjon i situasjoner der mennesker møtes ansikt til ansikt. Det omfatter kroppsferd, mimikk, gester, kroppsbevegelser, kroppskontakt og bruk av avstand og rom. Vi vil også ta med utseende og klesdrakt, mens kulturprodukter som kunst, teater, ballett, musikk, matematikk og skjønnlitteratur vil bli holdt utenfor i denne sammenhengen. Imidlertid blir slike ytringer behandlet i andre deler av KK1.

I romaner og annen skjønnlitteratur er det ganske vanlig med henvisninger til ikke-verbale koder som å hviske, brøle, nikke, se bort, smile, rynke pannen, sette seg, reise seg, klesdrakt, møbler, bosted, osv. Det kan være svært nyttig å legge merke til slike uttrykk når vi her skal drøfte ikke-verbal kommunikasjon. Vi skal også drøfte forholdet mellom tekster og ytringer senere.

Svært ofte opptrer flere ikke-verbale uttrykk samtidig. Du kan for eksempel smile, nikke og slå ut med armene. Du kan også snakke samtidig. På den måten kan verbale og ikke-verbale ytringer bidra til å forsterke eller svekke det som blir sagt.

På samme måten som ved verbal kommunikasjon, kan ikke-verbale ytringer oppfattes som tegn og symboler som står for noe annet enn det umiddelbare. De kan være bevisste eller ubevisste, villet eller ikke villet. For de fleste av oss er rødming noe som vi ikke selv har kontroll over. Skarpe iakttakere kan gjennom å lese våre ansiktsuttrykk og vårt kroppsspråk gjette seg til vår sinnsstemning, særlig dersom vi deler samme kulturelle koder.

Dersom vi ikke deler de samme kulturelle koder, kan avlesningen ofte være feil. Kroppsspråket er nemlig ikke internasjonalt. En bulgarer vil nikke når han mener nei, og riste på hodet når han mener ja. Dette kan oppleves ganske forvirrende for oss som gjør det motsatte.

Også tegnspråket som døve bruker, varierer fra land til land. Døve trenger også en tolk som kan oversette tegnspråket til den varianten de selv bruker.

I denne delen må vi nødvendigvis bruke en hel del stereotypier om land, folk og skikker. Stereotypiene er karakteristikkere av grupper av mennesker tatt under ett, men selvfølgelig finnes det mange individuelle variasjoner innenfor et land.

Den beste måten å lære hvordan riktig ikke-verbal oppførsel er, er å se, spørre seg for og lære av de som lever i den kulturen vi er gjester i. Det er mye i ordtaket: "When in Rome, do as the Romans." Regler for ikke-verbal kommunikasjon er ofte ubevisste, og det er først når noen spør og legger merke til dem at en blir oppmerksom på alle de uskrevne regler som finnes.

Oppgaver

- Når du velger hvilke klær du skal ta på deg, tenker du da på hva du kommuniserer utad? Snakk sammen om hva dere mener med valg av klesdrakt.
- Er bruk av smykker og parfyme en form for ikke-verbal kommunikasjon? På hvilken måte?
- Diskuter uttrykket "When in Rome, do as the Romans." Hva innebærer det? Hvordan skiller ikke-verbal kommunikasjon seg fra verbal kommunikasjon? Bruk denne [artikkelen](#)

Kroppsspråk

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Kroppsspråk \(55573\)](#)

Det ikke-verbale språket er, i likhet med det verbale språket, et språk. Vi sender og tolker tegn: Vi retter frem hånden og tar imot hender til hilsen, vi vinker, trekker på skuldrene, vender oss til og fra samtalepartnere, ser dem i øynene eller viker unna, smiler eller rynker pannen.

En mengde kroppshandlinger har gitt opphav til [idiomer](#), «særegne uttrykk» i språket, som f.eks.: Vi «holder avstand fra», «vender ryggen til», «bøyer oss for» eller «tar hatten av for» våre medmennesker. Slik atferd er tegn som kan brukes i kommunikativ hensikt.

Men all kroppsatsferd er ikke kommunikativ. Vi har nevnt rødming, som vi neppe har kontroll over. Heller ikke blunking, besvimelse, gjesping o.l. er alltid kommunikative tegn. Men selv om de ikke er ment som kommunikasjon, kan de oppfattes slik av andre.

Tegnklasser

Gjesping, kan for eksempel oppfattes som at personen er trøtt, selv om det ikke var **intendert** – gjort med hensikt - fra den andres side. Vi skal her anvende fem tegnklasser for ikke-verbalt språk (Øyslebø 1988:189f1). De er egentlig beregnet på håndbevegelser, det som kalles **gester**, men er anvendelige også på andre kroppslike uttrykk, så vi tar dem med her innledningsvis:

Emblemer

Disse er tegn som en etter hvert har blitt enige om betydningen av. De som lever i samme kulterkrets vil forstå dem på samme måte. De kan også oversettes til språk, og de fungerer også uten samtidig tale. Emblemer er oftest bevisst. Eksempler: nikke eller riste på hodet, «vise fingeren», hilsetegn.

Illustratorer

Disse er etterlignende tegn, de brukes for å illustrere det som blir sagt. Illustratorer er delvis bevisst. Eksempler: peke med fingeren for å angi retning, vise fingrer for å angi tall, tegne en bue i luften for å illustrere en vakker kvinne, bruk av taktstokk.

Regulatorer

Disse er tegn som går på samhandlingen mellom partene. De regulerer og holder samtalen i gang. Regulatorer er oftest svakt bevisst, de brukes uten at en tenker over det. Eksempler: be om eller gi fra seg ordet - tur-skifte, skiftende blikkkontakt, spørrende uttrykk, nikke som respons fra mottaker.

Følelsessymptomer

Disse er tegn som viser følelser eller sinnstilstanden. De kan forsterke eller motsi en verbal påstand. Følelsessymptomer kan være naturlig eller tillært, bevisst eller ubevisst. Eksempler: smile høflig, veksle blikk, rødming. Det er vanlig at nyforelskede er svært observante overfor følelsessymptomer.

The collage contains four images: 1. A handshake between two people, labeled 'Håndtrykk'. 2. A person pointing upwards with their index finger, labeled 'A vise finger'n'. 3. A cartoon illustration of a person with a wide-open mouth and tongue sticking out, labeled 'Tunga ut'. 4. A hand icon with one finger pointing, labeled 'peke'.

Berørere

Disse er tegn som for eksempel berøring av seg selv, den andre eller gjenstander. Slike tegn er ofte ubevisste eller en uvane som ikke er ment som kommunikativt tegn. Eksempler: fikle med halskjedet eller slipset, klø seg i ansiktet, glatte håret, fikle med en blyant.

De fem tegnklassene

Det er glidende overganger mellom disse fem tegnklassene. Å klø seg i hodet (berører) har for eksempel fått **emblematisk** betydning, dvs. vi tillegger tegnet bestemte meninger som vi i vår kultukrets oppfatter mer eller mindre på samme måten. For eksempel oppfatter vi det å klø seg i hodet som at vi grubler på noe. Noen tegn kan oppfattes som **ikoner** (billedlige), andre som **indeks** (peketegn), noen som **symboler** (vilkårlige). Vilkårlig vil her si at det ikke er en direkte likhet mellom tegnet og det som uttrykkes, betydningen er tilegnet kulturelt som en **konvensjon** (overenskomst).

Oppgaver

- Gjør rede for de fem tegnklassene og hva som karakteriserer hver av dem.
- Finn andre eksempler enn de som er oppført i dette avsnittet.
- Hvordan vil du klassifisere tegnet «kyss» når to forelskede kysser hverandre? Er det emblem, illustrator, regulator, følelsessymptom eller berører? Kan det være alle på en gang?
- I enkelte kulturer, som for eksempel Frankrike, blir kyss brukt ved vanlig hilsing. Hvordan ville du klassifisere kysset i slike tilfeller? Hvilken (-e) tegnklasse (-r) ville du regne hilsingskysset inn i?
- Se på bildene. Hvilken tegnklasse hører de til?
- [Fordypningsoppgave til "Kroppsspråk"](#)

Les mer

[Tegn og meldinger](#)

Ansiktet

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Ansiktet \(58174\)](#)

Vi skal nå se hvordan vi bruker hele kroppen i ikke-verbal kommunikasjon. Vi begynner med ansiktet og øynene og fortsetter med hendene og kroppsbevegelser, kroppsstillinger og kroppskontakt.

«Ansiktet røper deg,» sier vi ofte. I ansiktet kan vi ofte lese av sinnstemninger og følelser. Det finnes undersøkelser som viser at det er god overensstemmelse mellom det et menneske føler, det som vises gjennom ansiktsuttrykket – minen – og det andre mennesker tror at vedkommende føler (Ekman & Rosenberg 2005

[Oppgave til "Ansikt"](#)

[Fordypningsoppgaver
"Ansikt, smil og blikk"](#)

What the face reveals: basic and applied studies of spontaneous expression using the facial action coding system / biblio

<http://ndla.no/nb/node/57891>

).

Ansiktet er utrolig uttrykksfullt, og vi observerer det ofte oppmerksomt under en samtale: smil, små rykninger på tiendedels sekunder, nikk, grimaser, rynker, øyebryn, trekninger om munnen – alt kan tillegges mening, mer eller mindre tillært i en bestemt kulturell kontekst. Men det finnes variasjoner etter (sub-)kultur, alder og kjønn.

Ansiktet er den mest informative kroppsdelen vi har, etterfulgt av hendene. Føttene kommer på tredje plass.

Noen ansiktstrekk er ubevisste, andre er bevisste tegn som sendes med hensikt (signaler): rynke pannen eller nesen, lage trutmunn, rekke tunga, kysse. Ofte er de emblematiske, dvs. at de har fast betydning innenfor en kulturkrets. Neserynking er for eksempel et tegn på avsky hos oss, mens slengkyss er en kompliment og tegn for gode ønsker. Andre trekk er illustratører, for eksempel grimaser.

Hva uttrykker et ansikt med store, vidåpne øyne?

Et fjes merket av tiden har mange detaljer

Eksempel

Pannen er nest etter blikket det ansiktsområdet som produserer flest samtaleregulatorer. Ansiktsuttrykket røper også følelser. Smatting er i noen folkegrupper et uttrykk for anerkjennelse, interesse, forundring, fare eller avsky. Alle mennesker har følelser, men de gir ulike uttrykk for sine følelser, og slike følelsesuttrykk kan være farget av kulturell bakgrunn.

Eksempel

En norsk lærer i et afrikansk land opplevde at en regulær skjennepreken for en uforskammet elev ble møtt med latter, noe som gjorde den arge læreren enda mer irritert. Senere lærte han at latter kan være et uttrykk for forlegenhet, en slags forsvarsmekanisme i en trengt situasjon.

Eksemplene viser at noe så allment som latter langt fra tillegges samme følelsesinnhold innen alle kultursammenhenger. Antropologen Unni Wikan (1990¹) forteller fra Bali at latter og smil var en vanlig reaksjon i forhold til sorg og død. Det samme gjelder noen steder i Øst-Afrika. Latter i forbindelse med dødsfall er ment å bidra til å lette den vanskelige situasjonen for de pårørende.

Eksempel

Når vietnamesiske morsmåslærere ler av barnas tegninger i barnehagen, vil norske førskolelærere reagere med å tro at det barna har tegnet blir latterliggjort. I Vietnam er imidlertid latter et uttrykk for anerkjennelse.

De samme vietnamesiske morsmåslærerne reagerer på sin side negativt på norske «pekesanger» der barna skal peke på hverandre. I Vietnam er det å peke på mennesker meget ufint, og vietnameseren kan reagere med å si: «Hvis du ikke slutter å peke, så slår jeg!»

Slik er det også på Madagaskar. Hvis gasserne skal peke ut en retning, bruker de leppene, for å unngå å peke på et annet menneske eller på en grav, noe som er tabu. Hos oss ville det å peke med leppene oppleves som upassende. I Kamerun peker de med haken.

Smil kan ha mange funksjoner. Det spontane gledessmil ser ut til å være universelt. Misjonæren og lingvisten Eugene Nida (1982²) anbefalte misjonærer som kom til en ukjent etnisk gruppe, å smile, rekke hendene frem og snakke hele tiden mens de nærmet seg. En slik tilnærming hører til de mest positive kroppssignaler.

Smil som settes opp ved bestemte anledninger, sosiale smil, er ofte regulatorer. De kan brukes til å modifisere negative utsagn, som tegn på interesse eller vennlighet, som bifall eller som oppmuntring til latter. Men også her finnes kulturelle variasjoner. Japan er kjent for sitt «uutgrunnelige smil». Smilet benyttes gjerne som en slags ytre maske som dekker over sinnstemninger som måtte befinne seg bak masken, enten det er sinne, sorg eller forakt (Samovar, Porter, & McDaniel 2007³).

Mona Lisa

Hva mente Mona Lisa med sitt smil?

Thailand er kjent som «smilets land». Folk verdsetter en høflig og lett omgangstone. Smidighet og omgjengelighet kommuniseres gjennom et naturlig smil som sjærerer alle besøkende. Harmoni på overflaten er en norm. Men smilet kan dekke over dype psykologiske spenninger. Kriminalstatistikken viser at Thailand har en av verdens høyeste mordrater (Mulder 2001⁴).

Smilet er trolig vårt første lærte samhandlingstegn. Når barnet smiler til sin mor, begynner en inspirerende kommunikasjon med omverdenen. Morens samhandling med spedbarnet både utvikler, former og sosialiserer barnets evne til å uttrykke seg (Øyslebø 1988⁵).

- 1. Wikan U. 1990. [Managing turbulent hearts: a Balinese formula for living](#)
- 2. Nida EA. 1982. [Customs and cultures: anthropology for Christian missions](#)
- 3. Samovar LA, Porter RE, McDaniel ER. 2007. [Communication between cultures.](#)
- 4. Mulder N. 2001. [Inside Thai society: religion, everyday life, change](#)
- 5. Øyslebø O. 1988. [Ikkeverbal kommunikasjon: introduksjon til en tverrvitenskap.](#)

Smilet - et universelt språk?

Forfatter: Eli M. Huseby

[Smilet – et universelt språk? \(108021\)](#)

Kroppsspråk kan ha mange ulike betydninger i forskjellige kulturer. Smilet, derimot, er et av de få ansiktsuttrykkene som forskerne har funnet har den samme grunnleggende betydning i de fleste kulturer. Selv om forskjellige grupper på tvers av og innenfor kulturer kan ha forskjellige regler for uttrykk av den samme følelsen, har et stort smil hos ei norsk jente og hos en tradisjonelt oppdratt japansk jente sannsynligvis den samme grunnleggende betydningen.

Er det slik at et smil har en universell betydning? La oss undersøke denne påstanden.

Alle smiler på samme språk

Diskuter

1. Se på påstanden om at smilet kan ha den samme grunnleggende betydningen, uavhengig av kultur. Stemmer det, tror du?
2. Er betydningen av det å smile noe som i så fall er medfødt, eller er det noe vi har lært?
3. Oppfattes et smil alltid positivt?

Analyser

1. Hva tenker du når du ser denne tegningen?
2. Hva tror du kunstneren vil uttrykke?
3. Hva er det mest iøynefallende du finner i tegningen?
4. Se på fargene. Hva uttrykker de? (konnotasjoner, positivt, negativt, stemning)
5. Illustrasjonen har tegneseriepreg (cartoon). Hvorfor tror du kunstneren har valgt denne uttrykksformen?
6. Kunstneren har prøvd å få fram mange kulturer i illustrasjonen. Hvilke kjennetegn på ulike kulturer ser du?
7. Kunstneren har kalt tegningen sin *Alle smiler på samme språk*. Synes du han har fått fram dette i tegningen sin?

Forsøk

INSTRUKSJON

Dere skal nå undersøke hva som skjer når dere i en offentlig situasjon smiler til tilfeldig forbipasserende. Noter hvilke reaksjoner dere møtte når dere smilte eller lot være å smile til en person.

Følgende regler gjelder:

1. Velg et strøk hvor dere ikke er alene. Tenk dere om.
2. Personen skal være en fremmed. Velg især personer på deres egen alder, noen barn og voksne av hvert kjønn.
3. Du skal oppnå øyekontakt med personen, uansett om du smiler eller ei, for å være sikker på at han eller hun har sett deg.
4. Bestem deg for om du vil smile eller ei før du nærmer deg en person. og hold fast ved den beslutningen.
5. Velg helst en person som er alene. Det påvirker folks reaksjoner når de er sammen med andre.
6. Dere går to sammen, men litt fra hverandre når dere nærmer dere en person.

Dette skal dere merke dere:

Var det vanskelig eller lett å la være å smile, hvis en person selv smilte først? Hvordan føltes det å smile til en person som ikke smilte tilbake? Er det alders- eller kjønnsforskjeller i folks reaksjoner? Hvilke omstendigheter kunne ha ført til andre resultater: tid, sted, vær? Hvilke typer av smil observerte dere?

Oppsummer funnene deres i klassen. Hvilke observasjoner har dere gjort? Kan dere trekke noen konklusjoner om smilets universelle betydning? Smiler hele verden på samme språk?

Noen fakta om smil

Forskere mener at betydningen som tillegges et smil, er lært og ikke medfødt. Dersom man smiler til et lite barn og samtidig viser tennene, begynner barnet ofte å skrike (trolig assosierer barnet blottede tenner med en trussel, slik som dyr flekker tenner)

I 2011 sendte det amerikanske flyselskapet Delta sine 11.000 ansatte på smilekurs etter kanselleringer og klager fra kunder om at det ikke virket som de ansatte likte jobben sin. Selskapet satset 2 milliarder dollar på smilekurset og andre tiltak for å forbedre kundeservicen.

Reklametegneren Harvey Ball fant opp smiley-en slik vi kjenner den i dag, i 1963. Han brukte 10 minutter på å tegne den og tjente 45 dollar. Smiley-en er det emotikonet som brukes mest, i nær sagt alle sammenhenger. Men visste du at ikke alle blir like begeistret? En norsk mann ansatt i et internasjonalt regnskapsfirma sendte en smiley på en kort e-mail til sin franske sjef. Det mislikte hun sterkt. Hun syntes det var altfor uformelt.

Visste du at det å smile også er en hersketeknikk? [Hersketeknikker](#)

Øynene og blikket

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Øynene og blikket \(58199\)](#)

«Dine lepper sier nei, nei, dine øyne sier ja, ja!» Utallige diktere har prisert øynenes evne til å kommunisere. Det er nesten ubegrenset hvor mange tegn og signaler som kan formidles med øynene. Vi kan bruke dem til å oppnå øyekontakt, unngå øyekontakt, se ned, «flakke med blikket», stirre stivt fremfor oss, eller rett og slett lukke dem.

Det er utrolig hvordan vi kan karakterisere andre mennesker på bakgrunn av øynene. En person kan være følsom, pågående, intelligent, bedrøvet, hard, tillitsfull eller mistenksom. Alle disse slutningene kan være fremkommet ved avlesning av øynene.

Under en samtale bruker vi blikket som en samtaleregulator. Når vi møtes ansikt til ansikt, skifter partnerne blikk til stadighet. Vi bruker mer øyekontakt overfor en vi liker, og økt øyekontakt blir oftest besvart med øyekontakt fra den andre.

I gruppessamtaler bruker vi 30 til 50 % av tiden til øyekontakt med andre. Det er anslått at 10 til 30 % av blikkene har en varighet på ca. ett sekund. Dersom vi ser på en person, er det som vi sier på en ikke-verbal måte: «Jeg er klar til å snakke med deg eller lytte til deg.»

I mange kulturer blir menneskene lært opp til å unngå øyekontakt i møte med eldre mennesker, fremmede eller autoritetspersoner. Det oppfattes som tegn på respekt at man ikke ser den andre inn i øynene. Her kommer noen eksempler:

Eksempel

En afrikaner som møter i en norsk rett, vil, oftest uten å tenke over det, unngå dommerens blikk. Dette for å vise respekt overfor en autoritet. Mange jurister er ikke klar over at manglende øyekontakt kan være et kulturelt trekk og vil tolke det som et tegn på at den anklagede lyver, er feig eller har noe å skjule (Gotaas 2006¹).

[Oppgave til "Øynene og blikket"](#)

[Oppgave om blikk og kultur](#)

[Fordypningsoppgaver "Ansikt, smil og blikk"](#)

Kaste et blikk

Eksempel

Japanske barn læres opp til ikke å se folk inn i øynene. I stedet skal de rette blikket mot den andre personens hals, i høyde med slipsknuten. Som et resultat av dette vil japanere og europeere bruke blikkontakten forskjellig. Mens en europeisk forretningsmann gjerne vil se japaneren inn i øynene, vil japaneren føle det ubehagelig og kanskje litt frekt.

Eksempel

I det tradisjonelle Kina skulle den yngre vise respekt overfor den eldre ved å unngå øyekontakt. Hvis den eldre stod, skulle den yngre rette blikket mot føttene. Hvis han satt, kunne den yngre se bort på knærne til den sittende.

Men en kan også finne eksempler på den motsatte ytterlighet:

Eksempel

Det er vanlig at araberne ser sine samtalepartnere rett inn i øynene. Mange arabere mener at øynene er nøkkelen til personligheten, «øynene er sjelens speil». Bruken av solbriller innendørs – ofte under forhandlinger – forhindrer at den andre skal kunne avdekke ens innerste sjel.

Også pupillstørrelsen tillegges betydning. Det sies at menn tiltrekkes av store pupiller. Ettersom øynene er den eneste delen av ansiktet kvinnene i enkelte muslimske land viser offentlig, får dette ikke-verbale kommunikasjonsmidlet stor betydning, og noen bruker kunstige midler for å utvide pupillene. [Se illustrasjon i Øyslebø s. 152²]

Enkelte norske jenter på ferie i middelhavslandene har opplevd at unge fremmede menn gjør tilnærmelser overfor dem uten at de har oppført seg utfordrende. Det de ikke er klar over, er at vanlig norsk omgangsform, og spesielt direkte blikkontakt, kan bli tolket som en invit til «noe mer». Slike reaksjoner kan komme svært overraskende på jentene.

De fleste menn i disse landene viser kvinnene respekt ved å unngå å stirre på kvinner offentlig. I Frankrike og Italia er slik stirring derimot akseptert.

- 1. Gotaas N. 2006. [Cultural background and communication in court](#).
- 2. Øyslebø O. 1988. [Ikkeverbal kommunikasjon: introduksjon til en tverrvitenskap](#).

Håndbevegelser – gester

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Håndbevegelser – gester \(58227\)](#)

«Dersom du binder armene på en italiener, får han ikke sagt et ord!», heter det. Italienere og andre folk rundt Middelhavet er kjent for sin bruk av armbevegelser mens de snakker. Fakter og gester understreker det som skal sies. Vi skandinaver bruker også hendene, men er kjent for å være mer tilbakeholdende med å bruke dette kroppsspråket.

Håndbevegelser er et studium for seg (Axtell 1995

[Oppgave til
"Håndbevegelser -
gester"](#)

Kroppsspråkets skikk & bruk verden rundt: en guide til gester og fakter fra hele verden / bibliotek

<http://ndl.no/nb/node/23606>

). Her kan vi bare ta med noen eksempler. Tenk over hvordan vi uttrykker følgende utsagn med hendene: «Kom nærmere», «Få den der tinget vekk!», «Du er helt sprø!», «Nå gir jeg opp!».

Slike håndbevegelser er ofte kulturarvhengige og mennesker i andre kulturer kan bruke andre gester for å uttrykke tilsvarende budskap. Å peke på nesen i Japan betyr «Det er meg». Hos oss peker vi på brystet. På enkelte restauranter i Afrika og Østen bør man være forsiktig med å vinke med fingeren eller knipse etter servitøren. Det oppleves som fornærmende.

Eksempel

Når vi skal vinke på noen, bruker vi fingeren eller hånden med håndflaten opp. Hos mange andre folkeslag i Afrika og Asia anses denne måten å være meget upassende og fornærmende. Slik gjør man bare overfor dyr, for eksempel en hund. Å vinke på den måten kan oppfattes som «du er en hund», og hunden er ofte ansett som et urent dyr.

Den riktige måten å vinke «kom hit» på er å vinke med håndflaten ned. Hos oss kan denne gesten oppfattes som «Farvel!» eller «Ha det!».

Fransk hilsemåte

Dersom vi vinker med håndflaten ned, f.eks. for å si «Ha det!», kan vi i Sør-Amerika oppleve at den personen vi vinker til, kommer nærmere. I dette området – og flere andre steder i Asia og Afrika – betyr denne gesten «Kom hit!». Hos oss vinker vi med fingeren mot oss, noe som anses meget upassende og fornærrende hos mange andre folkeslag. I land som Jugoslavia og Malaysia brukes denne bevegelsen bare overfor dyr. I slike land kan den norske «kom hit»-gesten oppfattes som «Du er en hund!».

Eksempel

Mange gester er fornærrende. Mest kjent er «å vise finger'n», dvs. vise langfingeren rett opp. En forstørret versjon av langfingerrykket er «underarmsrykket». Den høyre armen bøyes i albuen, og så slås den venstre hånden ned i armkroken samtidig som den knyttede hånden rykkes oppover. Begge gestene er klare sexsymboler og er svært utbredt.

Andre fornærrende gester er «å peke nese» eller å sette tomlene inn mot tinningene med de andre fingrene spredt ut. Sannsynligvis etterligner man «dumme dyr» med disse gestene. En misjonær i Kamerun skulle velsigne menigheten og holdt hendene opp foran menigheten. Dessverre sprikte han med fingrene, og gesten ble oppfattet som en forbannelse!

Håndbevegelser kan klassifiseres etter de tegnklassene som vi introduserte tidligere i dette kapitlet. Noen illustratører (eller emblemer) har forskjellig betydning i forskjellige kulturelle omgivelser.

Eksempel

Pekefinger mot tommelfinger betyr hos oss noe slik som perfekt!, helmaks!. I USA er dette et tegn for OK, i Frankrike null (verdiløst), i Japan betyr det penger, blant arabere brukes tegnet sammen med det «å vise tenner» som et uttrykk for sterkt fiendskap, mens latinamerikanerne oppfatter det som et fornærrende seksuelt symbol.

Eksempel

Hos oss betyr pekefinger mot tinningen i en skrubevegelse noe slik som «Helt sprø!». I USA er en slik gest illustratorisk for pistolen og betyr emblematiske «Pass deg!».

Mange følelsessymptomer er også selvberørere, som f.eks. å vri hendene (å være i et vanskelig dilemma), twinne tommeltotter (nervøs), skjule et gjesp (søvnig), håndgrep om haken (tankefull) eller klø seg i hodet (usikker).

Disse gestene kan imidlertid utføres i enerom uten at en blir beskyldt for å «prate med seg selv». De har altså en svak kommunikativ funksjon. Men en skal ikke være for trygg: I Japan er gesten «å klø seg i hodet» uttrykk for sinne. Andre mener det kan bety lus!

Norsk hilsen

Noen gester forutsetter en mottaker, selv om de også uttrykker avsenders holdning og sinnsstemning: en finger over leppene (hysj, ikke si noe), hånden bak øret (snakk høyere), håndflaten over munnen (forsnakkelse), vaggende pekefinger (advarsel), slå i bordet (besluttssomhet), slå noen på skulderen (vennskap).

Slike gester blir oftest oppfattet på tvers av kulturelle skillelinjer, sannsynligvis fordi de representerer bilder av alminnelige handlinger. Men en kan aldri være sikker på konnotasjonene.

Kroppsbevegelser

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kroppsbevegelser \(58235\)](#)

«Å riste på hodet» betyr hos oss vanligvis nei, mens et nikk tolkes som ja. I enkelte middelhavsland, som f.eks. Bulgaria, og deler av Hellas og Tyrkia, betyr hoderisting ja, mens et rykk med hodet, som vi oppfatter som et nikk, betyr nei. Betydningen av kroppsbevegelser er ikke internasjonal.

[Oppgave til "Kroppsbevegelser"](#)

Eksempel

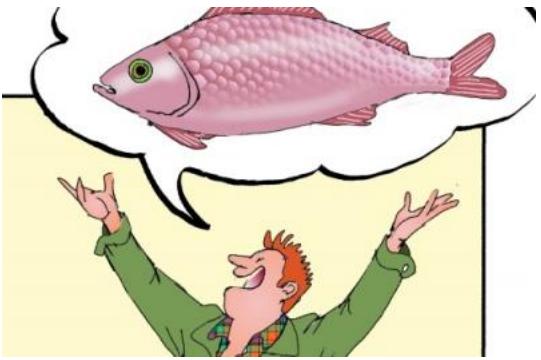
En norsk turist i India hadde fått koffertene båret opp på rommet av hotellets pikkolo. Turisten gav ham litt tips. Pikkoloen ristet på hodet og turisten tenkte at han ikke var fornøyd. Han gav ham enda en mynt. Gutten ristet fortsatt på hodet. Nå ble turisten usikker på hvor mye som var passende å gi i dette landet, og gav ham enda en mynt. Pikkoloen ristet på hodet igjen. Men nå ble turisten ergerlig og sint. Pikkoloen på sin side, kunne ikke forstå den fremmedes oppførsel; han hadde allerede akseptert flere ganger ...

Dersom du har prøvd deg som lærer eller taler til en forsamling, har du sikkert merket om forsamlingen er med eller om du «snakker til veggen». Men hva er det som gir oss den fornemmelsen? Tilbakemeldinger i form av rytmiske mikrobevegelser og ansiktsbevegelser spiller sannsynligvis en stor rolle. Smil og nikk, eller at forsamlingen ler av dine vitser forteller deg at de hører på deg.

[Fordypningsoppgaver til "Kroppsspråk"](#)

Du har kanskje lagt merke til at under en samtale uttrykker vi interesse ved å vende oss mot hverandre. Ofte blir kroppsbevegelsene en refleks av den andres bevegelser. Dersom du lener deg frem og snakker med stor iver, kan du oppleve at også den andre lener seg frem og ser på deg med stor oppmerksomhet og bryter inn i samtalens innlegg.

Dette kalles synkronisering – innstilt på samme tid. Her er det også kulturelle varianter: Arabere synes det er upassende å samtale dersom man ikke er vendt mot hverandre. Å samtale under en spasertur anses derfor ikke som særlig bra hvis da ikke samtalepartnerne stopper opp og vender seg mot hverandre. Kineserne foretrekker ofte at en sitter ved siden av hverandre i viktige samtaler. Møterommet er ofte møblert slik at dette blir mulig.

Store armbevegelser

Mange kroppsbevegelser er følelessessymptomer og gir uttrykk for sinnsstemninger. Sorg eller bedrøvelse synes å kunne formidles gjennom færre og langsommere bevegelser med hode og hender. Mange slike tegn er utenfor bevisst kontroll. Vi bør være oppmerksomme på at de kan avkodes forskjellig i ulike kulturelle sammenhenger.

Kroppsstillinger – positurer

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kroppsstillinger – positurer \(58270\)](#)

Positur er måten mennesker står på, måten å gå på, sitte, knele, ligge og lignende. Vi vil her også ta med kroppsbevegelse, for også måten kroppsstillinger endres på, for eksempel hvordan man reiser seg opp fra en stol, kommuniserer. Den kan for eksempel bety: «Nå passer det å avslutte samtalens..»

Kroppen er uhyre fleksibel, og vi bruker den både emblematisch, illustratorisk, regulatorisk, for å uttrykke våre følelser og som berørere, for å bruke de betegnelsene vi innførte ovenfor. Vi kan her bare ta med noen eksempler.

[Oppgave til "Kroppsstillinger"](#)

[Fordypningsoppgaver til "Kroppsspråk"](#)

Eksempel

Fulanergjeterere i Mali kan stå i timevis og vokte sine kveg. De har funnet en hvilestilling der de setter den ene fotsålen mot kneet til den andre foten, mens de lener seg til gjeterstaven.

Mange afrikanere reagerer på europeernes måte å gå på. Europeernes travelhet viser seg ved at mange går fort og målbevisst. I Afrika er en rolig fremadskridende bevegelse et tegn på verdighet og sinnssro. Mange steder bør en ikke gå forbi eldre personer uten å be om tillatelse først, eller med en håndbevegelse «be om vei». Hos oss uttrykker vi noe av det samme ved at det er regler for hvem vi lar passere gjennom en dør først.

Politipositur

Sittestillingen kan være et kulturbetinget kjønnsrollemønster. Åpen beinstilling hos kvinner er i mange kulturer utfordrende og kan oppfattes som en erotisk invitasjon. Det er mer vanlig at kvinner sitter med beina sammen – enten utstrakt, eller trukket opp til seg. Menn kan derimot ofte innta en mer åpen beinstilling.

Å sitte på huk er en naturlig hvilestilling, men enkelte steder ansett som uestetisk – muligens fordi det er stillingen for avføring og vannlating. Vi og amerikanerne kan gjerne slenge oss ned i en stol og legge beina i kors. Til dels kan vi også strekke beina ut på kontorpulten, selv om det ikke regnes for å være god skikk.

Eksempel

Å legge beina i kors eller på kontorpulten anses som meget vulgært i Thailand, Kina og Japan. Fotsålen skal ikke vises til samtalepartneren. Også araberne reagerer negativt på en slik kroppsstilling. Begge føttene skal helst hvile på bakken.

Betydningen av måten å sitte eller stå på varierer fra sted til sted. Noen steder skal man for eksempel sitte når autoritetspersonen taler for å vise respekt. Hos oss er det mest vanlig å reise seg for autoritetene. Afrikanske høvdinger sitter gjerne på en stol, mens undersåttene må vise en krypende holdning for å vise respekt.

Det finnes også rituelle posisjoner som praktiseres under utøvelsen av religion. For eksempel å knele foran et alter, eller å bøye seg og nikke med hodet under bønn som ortodokse jøder foran klagemuren. Ved bønn vil enkelte løfte armene og håndflatene opp, andre folder hendene, noen kaster seg mot bakken og berører den med pannen, som muslimer i bedestilling.

Prosesjoner og dans er også uttrykksmåter som er viktig å studere når vi snakker om positur, men vi skal ikke drøfte slike kroppsbevegelser her.

Militære kommandostillinger er ofte symmetriske (bortsett fra håndgester). Asymmetri er et generelt avslappingstegn. Sove- og hvilestillinger er vanligvis asymmetriske.

Kroppskontakt og hilseskikker

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Kroppskontakt og hilseskikker \(58316\)](#)

Dersom du har reist litt rundt i verden, oppdager du fort at det fins store variasjoner når det gjelder kroppskontakt, særlig mellom kjønnene. Typiske **kontaktkulturer** er Øst-Europa, Sør-Europa, Midtøsten og Latin-Amerika der det er vanlig ikke bare å håndhilse, men også klemme og kysse. I **ikke-kontaktkulturer** er hilsemåten preget av mer fysisk avstand, slik den vanligvis er i vårt eget land når vi ikke kjenner den vi hilser på.

Ikke-kontaktkulturer er ifølge Edward Hall blant annet Skandinavia, Storbritannia, Nord-Amerika og Det fjerne Østen (Kina, Japan, Korea) (1966). Men utviklingen i vårt eget land har vist at slike kategorier ikke er absolute. Det er blitt mer og mer vanlig at en gir hverandre en klem når en hilser på gamle kjente. Men dersom man møter ukjente, er det fortsatt vanlig å håndhilse og presentere seg.

Fra gammelt av kan hilseskikker være uttrykk for åpenhet. En åpen hånd viser at du ikke bærer våpen. Det kan også være et tegn på underkastelse eller underdanighet som indeks-tegn. Det gjelder for eksempel det å bukke og neie – jo dypere, desto høfligere.

Russere er kjent for å kysse og klemme (dette gjelder også mellom menn) på en måte som er uvant for oss. Også sørøver i Europa som for eksempel i Frankrike og Italia bruker kyss og klem i langt større grad enn hos oss.

Fransk hilsemåte

Hos mange folkeslag i Østen, blant annet i Kina og Japan, hører kyss og klem til i den private og intime sfære. Det er høyst uvanlig å se slike utfoldelser offentlig. Men Vestens medier har brakt med seg nye impulser. Det viser seg ved at en i Japan i de senere år har fått et vestlig lånord: kissu (engelsk: kiss).

Hva som er passende atferd mellom kjønnene avspeiler seg også i hilseskikkene. I Midt-Østen skal en mann ikke ta en kvinne i hånden. Men dersom to menn møter hverandre, er det vanlig å håndhilse, og dersom en kjenner hverandre godt, trekker en

den andre inntil seg slik at en kan «dele samme pust».

I Uganda skal en kvinne som hilser på en mann gå ned i kne. Det gjelder også blant santaler i India. Norske kvinner ville nok reagere på denne måten å vise sin underdanighet på.

I mange land i Østen og i Afrika er det svært uvanlig at mann og kvinne kan spasere hånd i hånd offentlig. Når det likevel skjer, er det gjerne resultat av vestlig påvirkning. Blant arabere og mange afrikanere er det derimot ikke uvanlig for to menn å leie hverandre i hånden. Det er et uttrykk for vennskap og har ingenting med homoseksualitet å gjøre, som mange fra Vesten er tilbøyelige til å tro.

Folk fra Midtøsten, Afrika og Latin-Amerika bruker å håndhilse og har ofte kroppskontakt.

En nordmann kan føle ubehag i Sør-Amerika når den andre klemmer og slår ham på ryggen, samtidig som han rister hånden flere ganger.

I Asia er kroppskontakt på offentlige steder vanligvis ikke akseptert. I India, Thailand og andre land i Sørøst-Asia hilser man ved å sette håndflatene mot hverandre og bøye seg litt fremover. Hendenes posisjon bestemmes av innbyrdes forhold, dvs. hvem som har høyest rang.

I Japan er det vanlig å bukke og bøye kroppen fra midjen i grasiøse bevegelser. Det uformelle bukken er ca. 15 grader fremover med hendene langs siden. Det formelle bukken er 30 grader med håndflatene mot knærne. Hvor dypt man bukker, hvor lenge og hvor mange ganger avpasses etter innbyrdes rang, overordnet, underordnet, gruppetilknytning, osv.

I Thailand anses hodet for å være hellig. Berøring av hodet er derfor tabu, for eksempel å klappe et barn på hodet. I Kina kan man nikke når man ser en person for første gang. Men håndhilsing er også utbredt.

I Frankrike og Tyskland er håndhilsing langt mer utbredt enn i Norge. Det er vanlig å håndhilse hver gang en møtes. Hos vanlige nordmenn derimot er håndhilsing i ferd med å forsvinne. Det er helst ved mer høytidelige presentasjoner at vi håndhilser.

Men i enkelte ungdomskulturer ser en innviklede hilsingsritualer som antakelig er inspirert både av filmer, populærmusikk og innvandrerkultur. Tenåringsgutter på Slemdal i Oslo kan hilse med give me five-tegn og andre detaljerte håndhilsingsritualer sannsynligvis påvirket av den svarte kulturen i Afrika og Amerika. Slike ritualer er «kult» i mange ungdomsmiljøer. Eksemplet viser at kulturmøter gir muligheter for utveksling, innflytelse og endring.

Hos arabere og i mange afrikanske folkegrupper er det tabu å berøre den andre med venstre hånd. Det kommer av at venstre hånd er toaletthånden; den brukes bak. Høyre hånd, derimot, brukes til å spise og hilse med. Slik har det nok også vært i Europa. Tenk bare på uttrykkene for høyre hånd på engelsk og fransk the right hand; la main droite, den «rette» hånden.

Det er lett å gjøre feil når en er ute og reiser og møter fremmede. Det kan være lurt å observere hvordan andre hilser og hvordan de tar på hverandre eller lar være å ta på hverandre. Samtidig bør en ikke la seg skremme. Mange utlendinger er kjent med vestlig håndhilsen og forventer ikke annen opptreden når de møter oss europeere.

Det verste er kanskje at vi nordmenn ofte ikke håndhilser heller. Vi klarer oss ofte bare med «Hei!» og «Ha det!», noe som er ganske sjokkerende for folk fra land som er vant

til mer formelle omgangsformer.

[Les mer](#)

[Internasjonale hilseskikker](#)

Oppgaver

[Oppgave til "Kroppskontakt og hilseskikker"](#)

[Fordypningsoppgave til "Kroppsspråk"](#)

Fra manus til rolle

Forfatter: Eli M. Huseby, Senter for nye medier, Høgskolen i Bergen

[Fra manus til rolle \(117980\)](#)

Skuespillere kan mye om kommunikasjon. Hva kan vi lære av hvordan profesjonelle skuespillere arbeider, fra de får manuset i hånden til de skal omforme ordene til en rolle? Bergens-skuespilleren Tom Larsen som har spilt i alt fra reklamefilmer til dramafilmer, gir oss i et innblikk i hvordan han forbereder rollene sine.

Før du ser videoen (ca. 10 min) bør du se gjennom lærerstoffet om kroppsspråk og ikke-verbal kommunikasjon.

Fra manus til rolle / video

<http://ndla.no/nb/node/117481>

Oppgaver til videoen

1. I de to første korte klippene fra *Bestevenner* og reklamefilmen for Komplett.no står Tom Larsens rollefigurer overfor problemer. Sammenlign de to rollefigurene. Du kan blant annet se på:

- utseende
- klesdrakt
- kroppsstilling – positur
- kroppsbevegelser
- håndbevegelser og gester
- øynene og blikket
- mimikk
- språk
- stemmebruk og prosodi

Hvordan bidrar dette til å bygge opp forventningene til hva som skal skje videre?
Hvorfor tror vi at utfallet vil bli mye verre i det første tilfellet enn det andre?

2. Vi får se et klipp videre i *Bestevenner*. Hvordan har Tom Larsens rollefigur utviklet seg? Ta utgangspunkt i lista over. Hva er det som gjør at vi nå får større sympati for rollefiguren?

3. For å framstille rollefiguren Øllik, mener Tom Larsen at mimikken var særlig viktig. Hvorfor, tror du? Foruten mimikken, hva er det som bidrar til at Øllik-figuren lever opp til navnet sitt? Hvordan bidrar lille Jonas til dette bildet?

4. Språk er identitet. I klippene snakker Tom Larsen gebrokkent norsk, bergensdialekt og nynorsk. Hvordan bidrar språket i hvert enkelt tilfelle til rollefiguren og hvordan han framstår?

5. Se på den improviserte scenen fra *Smil*. Kommenter kommunikasjonssituasjonen. Hvilke verbale og ikke-verbale signaler sender den kvinnelige skuespilleren om at hun IKKE ønsker å komme inn? Hvilke teknikker bruker Tom Larsens rollefigur for allikevel å få det som han vil? Kjenner du igjen noen hersketeknikker?

Rollespill

1. Ta utgangspunkt i den improviserte scenen fra *Smil*. Spill omvendte roller, der kvinnnen ønsker seg inn, mens mannen ikke ønsker det.
2. Lag små rollespill der dere dobbeltkommuniserer, ikke har samsvar mellom verbalt språk og kroppsspråk, har skjulte budskap eller underkommuniserer noe og bruker en eller flere hersketeknikker.
La tilskuerne analysere hva dere har demonstrert.

Drøft

Du har lært om identitet og hvordan konflikter kan oppstå når vi ikke kan identifisere oss med noe eller noen. Tom Larsen syntes det var vanskelig å nærme seg rollefiguren til en psykopat. Drøft om skuespillere kan lære oss noe om å forstå andre mennesker og deres motiver. Kan vi lære dette ved å bruke noen teknikker?

Bruk av avstand og rom

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring
[Bruk av avstand og rom \(58277\)](#)

Mange mener at nordmenn omgir seg med en privat «boble» der vi helst ikke vil slippe fremmede nærmere. Men det er avhengig av tid, sted og situasjon. Når det er trangt på bussen, kan vi godta større nærhet enn det som er vanlig ellers. Avstanden mellom samtalepartnere varierer fra kultur til kultur.

Når det gjelder innbyrdes avstand mellom samtalepartnere, er det store forskjeller til og med innen Europa. I Frankrike står menneskene nærmere hverandre når de samtaler enn de gjør i Norge, Tyskland eller Storbritannia.

Eksempel

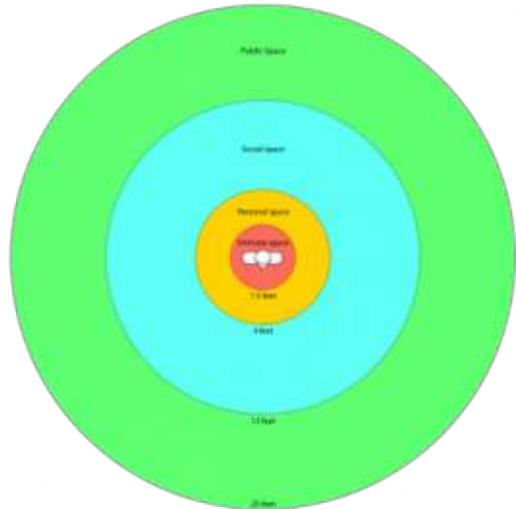
I Norden foretrekker vi «sikker avstand». «Tommelfingerregelen» er at du kan putte tommeltotten inn i øret på samtalepartneren. Den avstand vi har da opplever vi som en passende avstand. Dersom noen kommer nærmere, rykker vi uvilkårlig tilbake.

Også det «å snuse hverandre på kinnet» er ansett for en vennlig hilsen i mange etniske grupper, som for eksempel i Mongolia, på Samoa, i Burma og i enkelte samekulturer. Maori på New-Zealand (og inuitene på Grønland) klemmer nesene mot hverandre for å hilse.

Japans kronprins Naruhito lærer seg å hilse på Maorianes vis

Bruk av avstand og rom varierer mye. Alder, kjønn, samtaleemne, hensikt, sosial status og valg av språk betyr ofte mye for personenes innbyrdes plassering.

Personlig avstand, amerikanske målinger.

Ved diplomatiske forhandlinger er delegasjonene ofte plassert på hver sin side av et lengre bord. I japansk forretningskultur synes plassen ved kortsiden av et bord, lengst borte fra døren, å være den som har høyest status. Kineserne foretrekker å sitte ved siden av hverandre når man skal ha viktige samtaler. De er da gjerne tilbaketrent og har armene hvilende på armlener.

Forretningsfolk som møter til forhandlinger, opplever ofte plasseringens betydning. I mange land med autoritære tradisjoner er det vanlig at maktpersonen møter den fremmede sikkert plassert bak et imponerende skrivebord. I andre land, hvor det legges vekt på en mer uformell stil, møtes man heller til samtale i en sittegruppe. Skrivebordet oppleves som en barriere for personlig kontakt.

Når man kommer til en fremmed kultur, er det en god regel å vente med å sette seg til man blir anvist plass av verten.

I amerikanske rettssaler står vitnene vendt mot juryen, hos oss er vitnet vendt mot dommeren.

Plassering av møbler offentlig og i hjemmene forteller også atskillig om kulturelle konvensjoner og sosiale omgangsformer. I kinesisk og japansk kultur er det vanlig å orientere skrivebord og stoler etter [feng shui - vind og vann](#), også i forretningslivet.

Oppgaver

[Oppgave til "Bruk av avstand og rom"](#)

Andre ikke-verbale signaler

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Andre ikke-verbale signaler \(58320\)](#)

Vi har sett på hva ikke-verbal kommunikasjon innebærer. Her skal vi kort ta for oss andre signaler vi sender ut, slik som utseende, klesdrakt, berøring, lukt, smak, bruk av farger og gaveoverrekkelse.

Utseende

På hvilken måte
illustrerer disse
bildene fagteksten?
Hvordan henger det
som illustreres
sammen med
kultur?

Maori

Emo

Burka

Nerd?

Indianere i Brasil

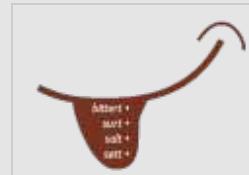
Bunad

Holde hender

Parfyme

Smak

Farger

Julegaver

Eksempel

En norsk kvinne som hadde jobbet som misjonær i Kamerun, kom tilbake på besøk etter å ha vært i Norge i flere år. Det var hyggelig å treffe gamle venner, men hun ble litt sjokkert da de sa: «Så gammel du er blitt, så fet du er blitt, og så blek du er blitt!»

Alle karakteristikkene som vennene i Kamerun kom med, var ment som komplimenter. Å være gammel er tegn på visdom og ære. Å være tykk og fet er tegn på velstand. Å være blek er tegn på skjønnhet. Det er vanlig at kvinner i Afrika og i Østen forsøker å skjerme seg for solen, for eksempel med en parasoll, for å bevare huden så lys som mulig. Å være blek er altså et tegn på skjønnhet.

Meningene som tilskrives frisyre, skjegg, bruk av kosmetikk og smykker er mange, og svært ofte kulturavhengig. Hva som er akseptabelt og ønskelig, kan være gjenstand for diskusjon mellom generasjonene. Slik oppstår det også endringer. Fjernsynsmediet og reklamen har også stor påvirkningskraft når det gjelder normer for utseende og klesdrakt.

Klesdrakt

Det er vanlig å kle seg etter situasjon og omgivelser. Kjeledressen passer ikke i kirken eller i operaen. Turister som skal besøke templer og hellige steder, må ofte tildekke hodet og armer og ta av seg skoene.

Forretningsfolk og offentlig ansatte i utlandet er ofte meget bevisste på hvordan de kler seg. I forretningslivet foretrekkes ofte et formelt og konservativt antrekk. I Norge varierer kravet til antrekk sterkt etter hvilken bransje du jobber i. Enkelte utenlandske selskaper holder på en formell kleskode, databransjen er mer uformell, og universitetsfolk og lærere er ofte svært uformelle.

I forretningslivet i Japan og flere andre land i Østen er det viktig å være korrekt antrukket. I Norge er det ikke uvanlig å kle seg opp når vi skal i selskap. I USA er det motsatt – der er det vanlig å kaste jakken og komme i dongeri og T-skjorte, såkalt casual wear når en er invitert til selskap om kvelden.

Bruken av religiøse hodeplagg offentlig og på jobb har vært et diskusjonstema i senere tid. I Norge er det mange muslimske jenter som kler seg med hijab – et sjal som dekker håret og nakken. I Israel bruker mennene kippa på hodet; det er en liten kalott som brukes under bønnen. Sikhene i India bruker turban som dekker hele håret.

Hva som er tekkelig og anständig, kan det være delte meninger om. I Saudi-Arabia, og i mange andre muslimske land, skal kvinnene være nesten helt tildekket når hun viser seg offentlig. På øya Yap i Mikronesia brukte kvinnene bastskjørt som nådde til anklene mens de var bare oventil. I yapeisk oppfatning var bare ankler et tegn på uanständighet, mens udekkede bryster ikke var det (Nida 1982).

I Thailand bør kvinnene gå i kjole med ermer, bukser er vanligvis upassende. I Kina, derimot, er bukser et alminnelig kvinneplagg og har vært det i generasjoner. I Norge var det vanlig at kvinnene brukte skjørt og kjoler som dagligantrekk til langt ut i 60- og 70-årene. I dag er det nesten sjeldent å se det uten ved spesielle anledninger.

Berøring

Berøring er et sterkt kommunikativt tegn. Men hva slags berøring som er akseptabelt kan variere etter tid, sted, situasjon, kjønn, kulturell tradisjon eller innbyrdes relasjoner. Vi har også sett hvordan berøring kan tolkes forskjellig i kontaktkulturer og ikke-kontaktkulturer. Ulik forståelse av berøring kan være et interessant tverrkulturelt studium.

Lukt

At lukt kan kommunisere, er også velkjent. Parfymer brukes bevisst de fleste steder. Men det finnes også lukt som kommuniserer uten at avsenderen vet om det. Det hevdes at kinesere og japanere synes at europeere og amerikanere har dårlig kroppslukt på grunn av deres store konsum av melk og kjøttprodukter.

Smak

I likhet med lukt kan også smak vekke minner som ofte er kulturelt betinget. Med flere innvandrerrestauranter har Norge blitt beriket med mange flere muligheter for ulike smaksopplevelser de senere år.

Bruk av farger

Mens rødt hos oss står for kjærlighet, er det hos andre et uttrykk for sinne. Flere steder i Afrika bør en unngå å skrive med rødt blekk.

I vår del av verden er antrekket i begravelser mørk dress. Svart er sørgefargen. Hos kineserne er det den hvite fargen som kommuniserer sorg og død. Enkelte blomster kan brukes i brylluper, mens andre brukes ved dødsfall. En fremmed kan få helt gale assosiasjoner når han eller hun opplever farger og blomster gjennom sine egne kulturelle briller.

Gaveoverrekkelser

Å gi gaver er en ikke-verbal kommunikasjonsform som har stor utbredelse. Vi vet av egen erfaring hvordan vi tilpasser gaven til den som skal få den. Og hvordan mottak av gaver kan utløse gjengave som igjen skal stå i forhold til det som er mottatt.

I mange kulturer kan dette være et følsomt spill. Det kan være viktig å forhøre seg hos noen som kjenner de kulturelle kodene, for å hindre at man går i baret. En bør f.eks. ikke gi en tollekniv til japanere. Mens en nordmann kanskje vil oppfatte en fin kniv som et symbol på godt håndverk og som et nyttig redskap når han er på tur, vil en japaner kanskje oppleve den som en drapstrussel.

Enkelte amerikanere synes det er litt sjenerende å få blomster fra nordmenn som kommer på besøk. Blomster formidler for dem noe romantisk. En mer passende gave ville være et gjestehåndkle, en vinflaske eller en gjenstand som er typisk for det landet gjesten kommer fra.

Vin er ikke alltid vellykket i USA heller. I utdraget *When Rich Came For Sunday Dinner* fra Amy Tans roman *Lykke og glede (The Joy Luck Club)* inviterer hovedpersonen som er en annengenerasjons amerikaner med kinesiske foreldre, sin amerikanske kjæreste hjem på middag for første gang. Han tar med seg en flaske vin som gave, og foreldrene får et svært ufordelaktig inntrykk av frieren til datteren.

Oppgaver

Ta utgangspunkt i eksemplene på ikke-verbale signaler og lag rollespill der misforståelser rundt dette fører til kommunikasjonssvikt.

Flere oppgaver finner du her [Oppgave til "Andre ikke-verbale signaler"](#)

Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon?

Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon? \(55191\)](#)

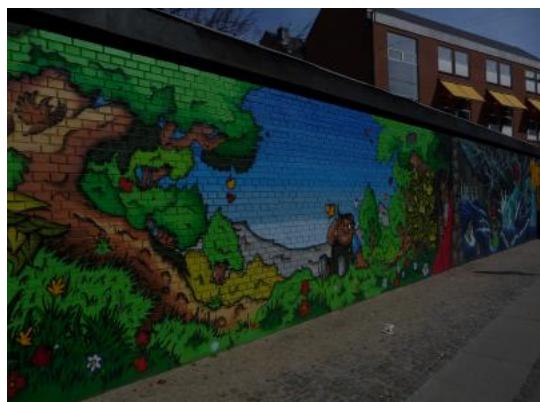
Ordet kontekst kommer fra latin og betyr «sammenvevning», det å binde noe sammen. Konteksten er det som er rundt teksten, det som opptrer sammen med teksten, altså omgivelsene. Mange utsagn eller tekster vil være uforståelige om en ikke kjenner konteksten.

Vi kan som et eksempel tenke oss et fotografi. Et portrett får en annen betydning når du ser to personer på bildet eller når du ser en varde i bakgrunnen. Kanskje er de to kjærester, eller venner, kanskje har de besteget en fjelltopp. Konteksten hjelper oss til å tolke bildet riktig.

En tegneserie?

Slik er det også med tekster og språklige handlinger. Omgivelsene er viktige for å forstå hva som blir formidlet og hvordan det skal tolkes. Konteksten kan også fort endre seg og forandre fokuset for kommunikasjonen. To som går og prater ivrig sammen på et fortau, legger nesten ikke merke til omgivelsene inntil de møter en sperring. Plutselig blir sperringen en relevant del av konteksten, samtalen kan til og med få et annet fokus og et nytt forløp.

Hvordan tolker du dette bildet? Sammenlikne med dine medelever.

Hvordan tolker du dette bildet?

I denne fremstillingen har vi vært opptatt av at mennesker er forskjellige og bærer med seg sine [særegne referanserammer eller kulturfiltre](#) som vi kalte det i kapittel 2. Den del av konteksten som gjøres relevant, behøver ikke være den samme for de to partene i en kommunikasjon.

I eksemplet med [sykepleierne og japanerne](#) så vi at for sykepleierne som stod ved hovedinngangen av sykehuset var konteksten en vanlig røykepause, mens for japanerne var konteksten kvinner som røyker på offentlig sted - altså horer.

Høykontekst og lavkontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, Eirik Befring

[Høykontekst og lavkontekst \(57808\)](#)

Konteksten spiller ikke den samme rollen i alle former for kommunikasjon. I interkulturelle kommunikasjonsstudier skiller man gjerne mellom **høykontekst** og **lavkontekst**-kommunikasjon.

En av pionerene innenfor interkulturelle kommunikasjonsstudier, Edward T. Hall, skilte tidlig mellom disse formene for kommunikasjon (1976:165). Flere forfattere, som for eksempel Jandt (1), har trukket ideene hans enda lenger og innført begrepene høykontekst- og lavkontekstkultur som en dimensjon ved tverrkulturell kommunikasjon.

I en lavkontekstkultur har konteksten mindre betydning, fordi det meste av informasjonen finnes i den uttrykte koden, i det som blir sagt. I en høykontekstkultur er det motsatt, der er lite av informasjon i den uttrykte koden; det meste finnes i omgivelsene - konteksten. I en høykontekstkultur ligger meningen like mye i det som ikke er blitt sagt som i det som er blitt sagt.

Eksempel 1:

Dersom du møter en fremmed, må du uttrykke deg ganske tydelig og kanskje litt omstendelig for at han eller hun skal skjønne hva du snakker om. Det er en lavkontekst-kommunikasjon fordi dere ikke deler felles erfaringer. På den annen side: Dersom du kommuniserer med din bror eller søster, som du kjenner helt fra dere var små, trenger du ikke si stort, fordi dere bruker den samme erfaringen i kommunikasjonen - det blir en høykontekst-kommunikasjon. Det kan for eksempel være nok at du nevner et navn, så ler din søster. Informasjonen ligger i konteksten. Overfor en fremmed måtte du til en lengre forklaring for at hun eller han skal skjønne hvorfor dere ler.

[Les mer](#)

**om Edward T. Hall
og hans teorier**

[Edward T. Hall](#)
[Hva er interkulturell og
tverrkulturell
kommunikasjon?](#)

[Interkulturell og
tverrkulturell
kommunikasjon](#)

**Om japanske te-
seremonier**

[Japansk teseremoni](#)

Eksempel 2:

Det ikke-verbale språket kan også være forskjellig. Et kast med hodet til din søster kan bety: «Der går mor igjen». En fremmed vil ikke vite hva dette kastet med hodet skulle bety uten at du gir ham en lengre lavkontekst-forklaring.

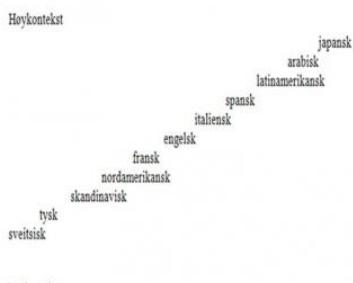
Eksempel 3:

En japansk teseremoni er en høykontekst-kommunikasjon. Ingenting blir sagt; all mening ligger i konteksten, tehuset, blomsterarrangementet, klesdraktene, keramikk-mønsteret i koppene og kannene, kalligrafien - skjønnskriften som brukes i bildene, osv. Seremonien reflekterer gamle tradisjoner på en høykontekst-måte.

Japansk te-sermoni / video

I en lavkontekstkultur er et *ja* et *ja* og et *nei* et *nei*. I en høykontekstkultur er det ofte slik at et *ja* ikke nødvendigvis betyr ja fordi informasjonen ligger i konteksten, ikke i den uttrykte koden *ja*. Tilsvarede betyr ikke et *nei* nødvendigvis *nei*, for den som er vant med å lese konteksten, kan det godt hende at det betyr «*nei, men...*». I alle kulturer finnes det både høykontekst- og lavkontekst-meldinger, men sannsynligvis har Hall rett i at vektlegginga av kontekst varierer fra land til land og fra region til region. Hall setter selv opp en skala:

Høykontekst og lavkontekst

Det er all grunn til å være skeptisk til slike forenklinger av virkeligheten hvor land og regioner stilles opp på en skala fra en ytterlighet til en annen. De fører lett til såkalt stereotypisering av store grupper/nasjoner. Det er også viktig å spørre hvem som setter opp skalaen. Kanskje oppfatningen av høy- og lavkontekst ville vært annerledes om japaneren skulle laget en skala? Sannsynligvis er virkeligheten mer komplisert, men en stereotypi er også en «første beste gjetning» om en gruppe mennesker, og slik sett kan plassering på en skala være et nyttig utgangspunkt når en skal sammenligne ulike grupper. Men som vi har sett, varierer også kommunikasjon innen gruppen etter tid, sted og - ja nettopp: kontekst.

Det kan være svært viktig å kjenne til konteksten når en skal kommunisere med mennesker med annen kulturbakgrunn. Her skal vi bare ta frem noen få eksempler. Både i Latin-Amerika og i arabisktalende land trenger deltakerne å vite mer om hverandre før de kan gjøre en handel. En araber handler helst bare med kjentfolk som han vet at han kan stole på.

En norsk forretningsmann som skal gjøre en handel med en araber gjør klokt i å ta seg tid til å etablere et vennskap dersom han skal selge noe. Det ligger mye sant i utsagnet: "I Vesten stoler man på kontrakten, i Østen på kontakten."

Både i Østen og i Midtøsten bør en selger ta seg tid til å sitte ned og drikke te/kaffe med eventuelle mulige handelspartnere. Mange nordmenn har ikke vært flinke til å gå de innledende rundene og snakke om løst og fast - såkalt small talk - før man kommer til den mer forretningsmessige saken. På den måten har de mistet mange kontrakter, og også gode kontakter. Uten de riktige innledningene og kjennskap til konteksten blir det ikke forretninger.

Eksempel 4:

Mange ganger kan det stå mye på spill, slik som da den historiske Oslo-avtalen ble undertegnet i Washington i 1993 mellom Yitzhak Rabin (Israel), Yasir Arafat (PLO). USAs daværende president, Bill Clinton, var med undertegningen.

Oslo-avtalen underskrives, Washington 1993

Oppgaver

[Oppgaver til høykontekst- og lavkontekstkommunikasjon](#)

[1. Jandt FE. 2007. An introduction to intercultural communication: identities in a global community.](#)

•

Mer om kommunikasjonens kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Mer om kommunikasjonens kontekst \(57813\)](#)

Kommunikasjon skjer aldri i et vakuum (tomrom). Konteksten er en del av omgivelsene og er med på å gi nøkler til hvordan vi skal forstå de tegn vi sender verbalt eller ikke-verbalt. Jo lenger vi oppholder oss i et annet kulturelt fellesskap, og jo mer vi kommuniserer, desto mer vil vi forstå at vi trenger å vite noe mer om omgivelsene.

Konteksten kan være fysiske omgivelser, som hvor kommunikasjonen foregår - er det ute eller inne, på gaten eller i skogen? Kontekst kan være forutsetningen for kommunikasjonen - hva er det som ligger bak? Det kan dreie seg om hensikten for samhandlingen - hva er målet for kommunikasjonen? Det kan være sosiale og kulturelle forutsetninger, verdier og normer, religion og historie - kort sagt alt som kan danne bakgrunn for de kommunikative handlingene.

Formell tale / video

<http://ndla.no/nb/node/17580>

Slike referanserammer eller kulturelle kontekstfaktorer er viktige, men skal vi begynne å liste dem opp, blir det snart et stort og uoversiktig materiale. Som tidligere nevnt, kompliseres bildet ytterligere ved at partene i en kommunikasjon vanligvis gjør ulike deler av disse faktorene relevante.

Ut ifra det vi tidligere har sagt om [den dynamiske kulturforståelsen](#), er kultur ikke bare noe mennesket har, men noe det skaper eller gjør gjeldende i en samhandling. Hver av partene bærer med seg sitt sett av referanserammer som kan brukes som kulturelle innkodings- og avkodingsnøkler, det som vi tidligere har kalt [kulturfiltre](#).

Hinduistisk skikk

Eksempel på humoristisk innslag i en tale / video

<http://ndla.no/nb/node/17587>

Vi må derfor gjøre et utvalg av mulige hovedområder av disse kontekstfaktorene i den hensikt å peke ut noen som er viktige for samhandlingen. I dette kapitlet skal vi ta for oss tre hovedgrupper:

1. Verdensbildet (religion, verdier, normer, tid, osv)
2. Sosiale faktorer (status, familie, alder, kjønnsroller, jobb, osv)
3. Individuelle faktorer (erfaring, tenkemåte, beslutningsmåter, følelser osv)

Det er ikke skarpe grenser mellom disse kontekstfaktorene. De går over i hverandre. Derfor er de tegnet opp som tre sirkler som delvis dekker hverandre. Noen elementer, som vi skal se nærmere på nedenfor, er plassert mer eller mindre tilfeldig i en sirkel, men kunne like gjerne vært tegnet inn i en annen sirkel.

Enkelte av disse elementene, som for eksempel forholdet til tid, kunne for eksempel like gjerne vært studert under områdene for sosiale eller individuelle faktorer. Vi vil drøfte betydningen av tid [her](#)

Måter å ta beslutning på kan ha både individuelle og sosiale komponenter. Måter å tenke på berører både verdensbilde og individuelle faktorer. Felles for dem alle er at de kan være viktige for hvordan deltakere i en kommunikasjon tilskriver mening til kommunikasjonsprosessene og hvilke meninger som gjøres relevante.

Konteksten ligger i omgivelsene for en kommunikasjonssituasjon. Men samtidig er det opp til den enkelte hvilke faktorer han eller hun gjør gjeldende i den aktuelle samhandlingen eller samtalen. Ofte skjer utvalget av kontekstfaktorer ubevisst.

En nær og uformell samtale

Oppgave: Kontekst og kommunikasjon

Verdensbildet som kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK
[Verdensbildet som kontekst \(57814\)](#)

Verden kan oppfattes på mange måter. Kulturfilteret er de brillene vi ser verden i gjennom, og vi har drøftet hvor vanskelig det er å ta av seg disse brillene og analysere det vi ser rundt oss. Ved å komme i nærmiljø med andre kulturer, kan vi bli mer bevisste på våre egne holdninger og verdier, og kanskje innse at vår verdensanskuelse ikke er den eneste - eller riktigste - måten å se verden på.

Verdensbildet er «et sett av mer eller mindre systematiserte trosforestillinger og verdier som en gruppe mennesker bruker for å vurdere og å gi mening til sine omgivelser,» ifølge antropologen Charles Kraft

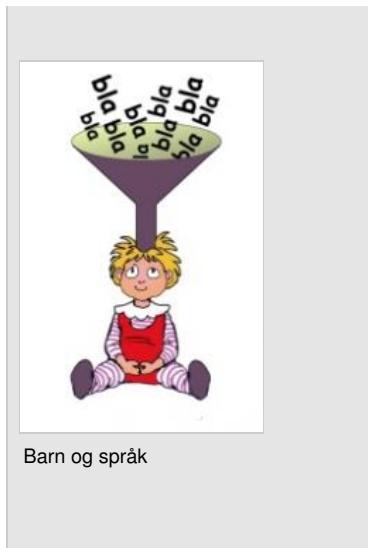
Worldview in intercultural communication: identities in a global community / biblio
<http://ndla.no/nb/node/58095>

. Verdensbildet brukes til å forme verdier og normer og til å forklare livets hensikt og menneskets rolle – i forhold til universet, i forhold til overnaturlige makter og i forhold til andre mennesker.

Hvor mye tror du landskapet påvirker vårt verdensbilde?

De fleste av oss tar oftest vårt eget verdensbilde for gitt. Det er ofte slik at det er først når vi møter andres verdensbilde at vi blir klar over at vi har et selv. I møte med annerledes troende begynner kristne å stille spørsmål ved det kristne verdensbildet. I møte med kristne og ateister blir også en muslim oppmerksom på sitt verdensbilde. Verdensbilde og religion henger også nøyne sammen, som vi skal se.

Barn og språk

Ingen er født med et særskilt verdensbilde. Vi tilegner oss verdensbildet fra våre omgivelser, fra foreldre og søsken og gjennom omgang med andre. Vi lærer å tolke virkeligheten ut fra de referanserammer som finnes.

For en som ser på sykdom som et resultat av trolldom og onde ånders inngrep, vil det være naturlig å forstå sykdom på denne måten. For en som er vokst opp i Norge der vi legger stor vekt på vestlig medisin, er det mer naturlig å tenke seg at sykdommen skyldes bakterier, virus, kreftsvulster eller et annet fysisk påviselig fenomen.

Behandlingen, og forklaringen av en helbredelse, vil også bestemmes ut fra det gjeldende verdensbilde. Når antibiotika virker, vil vi i Vesten gi en forklaring ut fra vestlig skolemedisin. En som har et **animistisk** (*Animisme*) verdensbilde der åndene har en stor plass, vil kunne mene at antibiotika har en magisk kraft, eller hevde at det står sterke ånder bak virkningen.

Selv om en utenforstående kan hevde at den ene oppfatningen er gal og den andre er riktig, vil oppfatningen av sykdom og sunnhet bestemmes ut fra det verdensbildet som den enkelte opplever som det riktige og beste.

Verdensbilden som religion

Verdensbilden er ofte preget av religiøse oppfatninger, og mange ganger kan de to ikke skilles fra hverandre. Religion kan forstås som et system av trosforestillinger som gir retning og innhold til individenes tenkning, vurderingsmåte og handlemåte.

Religionen forbinder det vi ser og har rundt oss med det som ikke kan ses eller erfares direkte. Den gir tolkningsrammer som mennesket bruker for å orientere seg i tilværelsen. Religionen sier ikke bare hvordan tingene er (beskrivende), men også hvordan de bør være (normativt). Derfor er etikken - levereglene - ofte knyttet til religiøse oppfatninger.

Mange religioner er preget av et totalsyn på menneskelivet. De kan omslutte hele den menneskelige erfaring og i tillegg referere til det som ikke kan sanses. På denne måten kan religionene få en absolutt autoritet som kan gjennomsyre alle andre deler av menneskelivet.

En slik oppfatning kan være vanskelig å forstå for oss nordmenn med bakgrunn i vår skandinaviske kristendomsform. I vårt verdensbilde regner vi oftest med delsystemer med hvert sitt kompetanseområde. Religionen er ett av dem.

Fotografen har tatt bilde av meksikanske produkter som skal hjelpe mot følgende (fra venstre): Te mot diabetes, såpe for kjærlighet, lys som beskytter mot fiender, pudder for rikdom/penger).

[Human-Etisk Forbund](#)

Innenfor luthersk kristendom skiller «det åndelige» fra «det verdslige regimentet». Kirken har etter dette ikke kompetanse når det gjelder politiske løsninger, tekniske konstruksjoner og jordbruk. Likevel har kirken et moralsk ansvar for det som skjer innenfor «det verdslige regimentet» og kan uttale seg om samfunnsspørsmål som for eksempel atomvåpen, menneskerettigheter og naturvern.

Prester for miljøvern / video

<http://ndla.no/nb/node/58292>

I mange andre religioner regner man ikke med slike delsystemer. Alt som finnes er integrert i en totalpakke. Det er utenkelig at noen sektor skal ha sin egen autonomi, sin egen selvstendige begrunnelse. Slik er det innenfor flere retninger innen islam. En troende muslim i en slik tradisjon vil anse Koranens beskrivelse av verden, samfunnet og mennesket som naturlig, objektiv, absolutt og ikke gjenstand for spørsmål.

Symboliserer hijab kun ett bestemt verdensbilde?

Nordmann?

Innenfor et slikt verdensbilde blir alt fra styresett til moral dermed udiskutabelt. Ortodoks (rettroende) islam er derfor ikke bare en annen religion, men en bestemt måte å se på verden og sine omgivelser på. Hvordan man skal kle seg, hvordan man kan spise og hva man kan drikke, bestemmes ut fra religionen. Derfor var det å tråkke i «den kulturelle salaten» da et norsk eksportfirma sendte en kasse whisky som «takk for hjelpen» til sin forretningsforbindelse i Saudi Arabia. Alkohol er forbudt for troende muslimer!

Alle de store verdensreligionene, som buddhisme, hinduisme, islam, naturreligioner og kristendom, har en sterk innflytelse på verdensbildet i de kulturkretsene de finnes, og dermed også på kulturelle ytringsformer.

Selv om vårt eget samfunn er blitt temmelig verdsliggjort (sekularisert), spiller likevel de religiøse tradisjonene fra flere hundreårs luthersk kristendom en viktig rolle i språkbruk, forestillinger og vurderinger. (Om vi ikke ser det selv, kan vi spørre en innvandrer fra en iransk eller indisk minoritet. De kan ofte se det vi selv ikke ser).

Nordmenn er derfor, på en måte, mer religiøse enn de selv er klar over. En norsk ateist - en som ikke tror på Gud - er vokst opp i en kulturtradisjon som på mange måter er preget av kristne oppfatninger. Og selv om ateister ikke bekjenner seg til noen religion, vil de likevel bære med seg et verdensbilde som er preget av den.

På samme måten vil en kristen som er vokst opp i vårt verdsliggjorte (sekulariserte) samfunn, ikke la religionen gjennomsyre alle deler av sitt liv, slik som en retroende muslim ville gjøre.

Dersom vi skal forsøke å forstå tankegang og forestillinger hos mennesker i en annen kulturell kontekst, vil det være nødvendig å sette oss inn i verdensbildet generelt og i religionen spesielt. Det gjelder ikke bare misjonærer, men også ingeniører, helsepersonell og forretningsfolk. Verdensbildet, enten mennesket kaller seg religiøst eller ikke, vil være en del av konteksten for kommunikasjonen.

Noen nordmenn om mening / video

<http://ndl.no/nb/node/58345>

Verdensbildet kan brukes som en nøkkel til å forstå fenomener rundt oss. I vårt samfunn er vi vant til å mene at våre naturlige omgivelser er forutsigbare og forståelige slik at de kan beskrives av vitenskapen. Vi forsøker derfor å forstå og beskrive årsakene til - eller i det minste de viktigste faktorene bak - fenomener som stormer, oversvømmelser, sykdom og helse, lykke og ulykke (1).

Når noe skjer, forsøker vi å finne ut hvordan det skjedde, selv om vi ikke alltid kan svare på hvorfor det skjedde. Ønsket om å analysere, forstå og forklare er naturlig for oss, vi læres opp til det fra vi er små. Det gir oss også muligheter til å gripe inn og forsøke å beherske maktene eller naturkraftene.

Mennesker som har med seg andre verdensbilder, kan ha andre oppfatninger om universet og livet rundt seg. Deres logikk og tenkevei kan være like god (eller dårlig) som vår, men fordi utgangspunktet er annerledes, kommer de frem til helt andre resultater enn oss, stilt overfor samme fenomen.

Det kan for eksempel være mye mellom himmel og jord som vi ikke kan forklare med vår vitenskap, men på grunn av vår tillit til vitenskap og forskning, velger mange ofte å anse fenomenene som foreløpige «huller» i kunnskapen, noe som nok etter hvert vil kunne forklares. Vi velger dermed å overse det uforskbarlige, eller bortforklare det. Ofte er vi så opptatt av å beskrive hvordan tingene hendte, at vi lar spørsmålet om hvorfor det skjedde bli liggende ubesvart.

Eksempel:

Mange steder er menneskene mer opptatt av hvorfor ting skjer enn hvordan. En nuer fra Sudan spør ikke bare om hvordan en person ble bitt av en slange da han passerte et tre. Han vil vite hvorfor akkurat denne personen ble bitt av akkurat denne slangen på akkurat dette tidspunktet. Mens vi med vår vestlige kulturbakgrunn ville si: «Det var en tilfeldighet,» eller: «Slangen ble skremt opp», kan nuer-medisinmannen gi en helt annen forklaring: «Denne personen har en fiende i landsbyen. Fienden har forhekset slangen slik at den hugg til ham akkurat denne dagen.»

I synet på helse, sykdom og helbredelse blir verdensbildet viktig. Sykdomsforklaringer som går på teorier om balanse mellom kulde og varme, og mellom ulike kroppsvæsker er svært utbredt. Ifølge unanimedisinen, som er særlig utbredt blant muslimer, er det fire kroppsvæsker: svart galle, slim, blod og gul galle. Disse er knyttet til naturelementer som jord, vann, luft og ild, og til organer som milt, hjerne, hjerte og lever. (2)

Også kostholdet er viktig for å opprettholde balansen og sunnheten. For mange muslimer omfatter «kald» mat f.eks. enkelte grønnsaker, poteter, sitrusfrukt, ris, yoghurt og melk. «Varm» mat er blant annet alle typer kjøtt og fisk, gulrøtter, smør, olje, sukker og honning. Ved slutten av en graviditet er en kvinne i en «varm» tilstand. Etter fødselen, derimot, er hun «kald». Derfor er varm mat påbudt og kald mat forbudt for å gjenopprette balansen i kroppen.

Det onde øyet er en forklaringsmåte for sykdom og uhell. Oppfatninger om det onde øyet finnes over store deler av verden. Det onde øyet er en skadelig kraft i mennesker som virker gjennom blikk, ofte kvinnens blikk. Misunnelse er ofte den bakenforliggende årsak.

Eksempel:

Muslimske kvinner i Oslo har fortalt at de gjennom svangerskapet og i barseltiden frykter det onde øyet fra kvinner som ikke kan få barn eller kvinner som har abortert ufrivillig. Derfor forsøker de å begrense kontakten med andre mennesker i denne tiden og beskytter seg med amuleller og forskjellige ritualer. Mange liker ikke at helsesøster eller andre roser de nyfødte barna deres, da det kan føre til at noen vil kaste det onde øyet på dem.

I tradisjonell kinesisk tankegang holder de universelle kreftene yin og yang hverandre i balanse slik som fremstilt i det kjente symbolet i figuren nedenfor. Yin står for det kvinnelige, mørke og jordiske. Yang står for det mannlige, lyse og himmelske.

Yin Yang

Alle motsetninger, også yin og yang, går opp i en høyere enhet: Tao - et gåtefullt ord som ofte oversettes med «veien» eller «prinsippet».

"Det Tao som kan defineres, er ikke det evige Tao. Det navn som nevnes, er ikke det evige navn. Navnløst er opphavet til himmel og jord, nevnt ved sitt navn er det alle ting mor. Er man bestandig fri for begjær, - derved kan man skue dets under; er man bestandig underkastet begjær, - derved skuer man bare dets utkant. Disse to er i sitt opphav ett og det samme, bare navnene er forskjellige. Under ett kaller man dem det dunkle. Det dunkles stadig dypere dunkelhet - alle mysteriers port. "(3)

Sitatet skulle være tilstrekkelig til å vise at det ikke er lett å forstå Østens tenkning og oversette den til vestlige språk. Selv om en kan finne tilnærmet tilsvarende begreper innen vestlig religion og filosofi, er meningsinnholdet bak begrepene så forskjellig at en lett får helt andre assosiasjoner enn det som ligger i begrepene på originalspråket.

Les mer

[Human-Etisk Forbund](#)

[Muslimer i Norge](#)

[Buddhistforbundet](#)

[Hinduisme i Norge](#)

[Unge sikher i Norge](#)

Oppgaver

[Religion og kommunikasjon](#)

- 1. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon](#).
- 2. Hansen I. 2005. [Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn](#)
- 3. Henne H. 1978. [Alt innenfor de fire hav - streiftog i kinesisk historie og kultur](#).

Sosiale faktorer som kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Sosiale faktorer som kontekst \(57815\)](#)

Sosiale faktorer legger vekt på mellommenneskelige relasjoner. Vi er alle født inn i en sosial sammenheng med familie, venner og kjente. Fra vi er små, blir vi påvirket av menneskene rundt oss, vi lærer å snakke og oppføre oss på en bestemt måte. Vi lærer hvordan vi skal forholde oss til andre mennesker, jevnaldrende, yngre og eldre, mennesker av samme kjønn som oss selv og mennesker av motsatt kjønn – kort sagt: vi blir sosiale vesener.

Det er i fellesskap med andre at vi blir kulturmennesker. Det er ikke medfødt. Hvordan vi kler oss, og at vi kler oss er tillært, hvordan vi kommuniserer med ord, ansiktsuttrykk og gester, hvordan vi spiser (med finger, spisepinner eller kniv og gaffel), alt dette er lært. Gradvis tilegner vi oss *sosiale konvensjoner* (overenskomst, vaner), hvordan vi skal ta bussen, hvordan vi finner frem på kjøpesenteret, hvordan vi kler oss når vi skal «på tur», i det hele tatt - hvordan vi oppfører oss.

De fleste sosiale konvensjoner av denne typen tar vi for gitt, vi tenker ikke over dem og tar dem nærmest for naturlitte. Men kommer vi utenfor våre vante sirkler, så møter vi andre konvensjoner, og blir plutselig oppmerksomme på at andre mennesker har andre måter å omgås hverandre på. Noe synes vi er merkelig, noe er interessant, noe kan vi faktisk lære av, og viktigst av alt: det er ved å lære om andre at vi forstår hvem vi selv er.

Marokkansk hilsing / video

<http://ndla.no/nb/node/58418>

Kjønnsroller

Siden det er kvinner som føder og mater spedbarn, er det vanlig i alle samfunn at det er blitt et skille mellom en husholdningssfære og en offentlig sfære. Det blir klare skiller mellom det menn kan gjøre og det kvinner kan gjøre - såkalte *kjønnsroller*. Kvinnenes status - plikter og rettigheter - er da gjerne knyttet til husholdningen, mens mennenes status har vært knyttet til den offentlige sfæren.

Blandingsekteskap / video

I mange parforhold der partnerne har ulik kulturbakgrunn har ulike forventninger til kjønnsrollemønstre skapt problemer. En latinamerikansk mann har gjerne forventninger til at den norske kona skal følge opp det rollemønsteret han kjenner hjemmefra. Oftest har han hatt en mor som har stelt hus og hjem, og som har tatt alt ansvar for mat og barn. Den norske kona forventer på sin side at han skal ta del i husarbeidet og barnepass slik som andre norske menn. I ulike forventninger til kjønnsrollene ligger kimen til mange konflikter.

Kjønnsrollekonflikter kan en finne også i helnorske parforhold der partnerne har med seg ulike forventninger fra sin oppvekst og bakgrunn. Det er «to hus inn i ett», som det har vært sagt. Uklar kommunikasjon om forventningene til den andre er ofte en kilde til konflikter mellom mann og kvinne i parforhold.

Politiske embeter innehås oftest av menn i mange samfunn. Men det behøver ikke bety at kvinnene er uten makt. Ofte kan kvinnene utøve atskillig innflytelse bak kulissene - og noen ganger også «midt på scenen» - i mannsdominerte samfunn. Arabiske kvinner har vanligvis det avgjørende ord i alt som har med husholdning, og barneoppdragelse å gjøre, og ofte også når det gjelder å finne ekteskapspartnere for sine barn. Jo eldre hun blir, jo større status og makt har hun. En som er mor til sønner, har enda høyere status enn en som ikke har det.

I norske øyne kan mange kvinnerroller i andre samfunn synes meget undertrykte og ufrile. Kvinner utnyttes og underordnes, de føder barn, koker mat og produserer mat. De uteslukkes fra politisk og religiøst liv. Det gjelder også mange kvinner fra minoritetsgrupper i Norge. Det er ektemann, fedre, brødre og sønner som har kontrollen over kvinnenes produkter og de barn de føder.

Mange muslimske kvinner kan ikke bevege seg fritt utenfor hjemmet uten at de er i følge med andre kvinner eller sammen med sin egen mann eller nære mannlige slektninger. Mange slike kvinner hevder at de ikke opplever restriksjonene som undertrykkende. Ordningen gir dem sikkerhet, beskyttelse, ærbarhet og respekt. For å bevare sitt eget rykte og kvinnens ærbarhet gjør vestlige menn på besøk i muslimske hjem klokt i å ikke oppdre for familiært overfor kvinner.

[Kjønnsrollemønstret sett utenfra](#)

[LO sviktet kvinnelønna](#)

Muslimske familier er like forskjellige som andre familier, men det er noen ganger lettere å se at de tilhører en bestemt religion.

Kollektive samfunn

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kollektive samfunn \(63752\)](#)

Ordet *kollektiv* kommer av latin (colligere, samle). Det brukes for å betegne at mennesker avhenger av hverandre moralsk, politisk og sosialt. Et kollektiv er en gruppe (familie, klan, stamme, samfunn). Ordet brukes ofte i motsetning til *individ*, enkeltpersoner. Individene i et kollektiv vil føle sterk lojalitet til kollektivet.

I våre skandinaviske samfunn sosialiseres vi inn i et *individualistisk* orientert samfunn. Som nyfødte legges vi i en egen seng, vi trilles alene i barnevognen og bades alene. De fleste barn og ungdommer i Norge har eget rom. *Barneoppdragelsen* har som mål at vi skal lære «å stå på egne bein» og kunne ta selvstendige valg og avgjørelser.

I Japan, og mange andre steder, skal barnet ligge hos moren sin, det bæres på ryggen, det bader sammen med voksne. Målet for barneoppdragelsen er ikke at barnet skal lære å stå på egne bein, men at det skal lære å innordne seg i kollektivet - i storfamilien og i gruppen.

Når en japaner presenterer seg selv, er det vanlig først å nevne hvilken gruppe eller hvilket firma han tilhører, deretter sier han sitt familienavn, og til slutt fornavnet.

Familie

Eksempel

En japaner vil ikke presentere seg ved å si: «Mitt navn er Hiroshi Motoyama.» Dersom han arbeider for Takashimaya Department Store i Tokyo, vil han si: «Takashimaya no Motoyama Hiroshi.» Dette betyr: Takashimayas Motoyama Hiroshi. Firmatilknytningen og posisjonen i firmaet gir ham sosial status.

For japanerne er gruppertilhørigheten overordentlig viktig. Dersom de ikke kjenner tilhørigheten til en fremmed, er det ikke mulig å identifisere innbyrdes rang. Det blir da usikkerhet om hvordan man skal tiltale hverandre og hvordan man kan sitte i forhold til hverandre.

Løsningen på problemet er for japanerne å utveksle visittkort når man møter fremmede. Visittkortet inneholder viktige opplysninger om tilhørighet, for eksempel hvilket firma vedkommende arbeider i, hvilken stilling han har i firmaet, og til slutt navn og adresse. Individet representerer storfamilien og bedriften til enhver tid.

Storfamilien er også det sentrale utgangspunkt i de fleste afrikanske sammenhenger. Nelson Mandela forteller:

Som barn kan jeg faktisk knapt huske en eneste gang da jeg var alene. I afrikanernes kultur blir sønnene og døtrene til tanter og onklar betraktet som ens brødre og søstre, ikke fetttere og kusiner. Vi skjelner ikke mellom slektninger på samme måte som hvite. Vi har ingen halvbrødre eller halvsøstre. Min mors søster er min mor, min onkels sønn er min bror, min brors barn er min sønn eller datter (

Veien til frihet / biblio

<http://ndla.no/hb/node/23691>

).

Et afrikansk ordtak sier «Mennesket er andre mennesker». Et menneske er ikke noe menneske uten i samspill med andre. «Vi» er mer brukt enn «jeg» av mennesker med en kollektiv bakgrunn. Motsatsen til storfamilien er kjernefamilien som er det mest vanlige utgangspunktet hos oss: mor, far, barn. Våre onkler og tanter kan ikke kalles «far» og «mor», våre fettere og kusiner kalles ikke «brødre» og «søstre».

Kommunikasjonssfærer

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK
[Kommunikasjonssfærer \(63753\)](#)

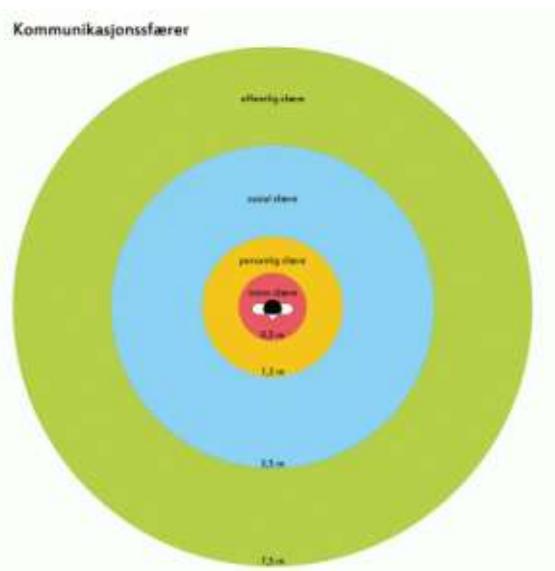

Vi kommuniserer på ulike måter - både verbalt og ikke-verbalt - med personer som står oss nær, for eksempel ektefelle, foreldre og venner, og personer som står oss fjernt, for eksempel en ansatt på et skattekontor. Samtaleemnene er heller ikke de samme.

Vi kan illustrere dette fenomenet med ulike sirkler rundt personen «ego» og kalle dem *kommunikasjonssfærer*.

Sett innenfra utover kan vi gi dem navn og sette i parentes hvilke sosiale relasjoner de åpner for:

1. intim sfære (familiemedlemmer)
2. personlig sfære (venner)
3. sosial sfære (arbeidskamerater, bekjente, forretningsforbindelser)
4. offentlig sfære (myndigheter, politikere)

Kommunikasjonssfærene omringjer oss.

Slike kommunikasjonssfærer er til vanlig ikke synlige, men blir synlige i visse situasjoner. Når noen overskridet den usynlige grensen mellom intim sfære og personlig sfære, eller mellom sosial sfære og offentlig sfære, oppstår det lett irritasjoner og misforståelser. Ved at vi beveger oss innenfor feil kommunikasjonssfære, kan vi lett såre andre uten at vi ønsker det.

Dersom partene i en kommunikasjon har ulik sosial eller kulturell bakgrunn, kan det lett oppstå slike sfæreoverskridelser. Når en som er norsk lærer for minoritetsgrupper om morgenen får følgende spørsmål fra sine studenter «Hvordan har mannen din det, hvordan har barna dine det?», kan det føles som en innstrenging i den personlige sfæren. Hun kan tenke noe slikt som dette uten å si det: «Det har du ikke noe med, det er mitt privatliv».

Minoritetsstudenten oppfører seg bare helt naturlig i forhold til alminnelige normer for høflighet i sitt hjemland. Han eller hun kan på sin side bli lett forvirret når slike innledende, kontaktskapende spørsmål, ikke blir fulgt opp fra lærerens side. Det ville vært en selvfølge der vedkommende kommer fra.

På den annen side: Når læreren har sagt at de kan kalle henne med fornavnet Wenche og si «du» til henne, kan det ut fra den andres kulturelle referanseramme oppfattes som en invitasjon til å bevege seg inn i den mer intime sfæren. I hans kultur er det kanskje vanlig å bruke tittel og etternavn. Slike situasjoner kan lett oppleves forvirrende for begge parter.

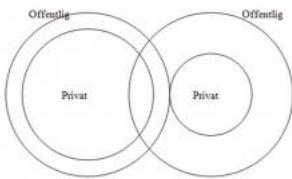

Fig. Når sfærer møtes. Figuren illustrerer hva som skjer når en med stor offentlig sfære (til høyre) bryter inn i den private sfæren til en som har liten offentlig sfære (til venstre). Det kan føles svært ubehagelig.

På samme måten kan en norsk forretningsmann i Kina bli overrasket når kineseren rett etter den første hilsenen spør hvor mye nordmannen tjener, eller hvilket parti han stemmer på. For kineseren kan slike spørsmål høre til den offentlige sfæren, for nordmannen hører de til den personlige sfæren som han vanligvis bare åpner for nære venner.

For kineseren er det viktig å kjenne til sosial status og rang for å kunne bygge riktige sosiale relasjoner. Det er derfor han spør, noe som ville vært helt akseptabelt i kinesisk kultur.

I Norge har vi en praksis som krever offentlig innsyn i økonomiske forhold. Amerikanere som bor i Norge og skatter til norske myndigheter, reagerer oftest negativt på at skattelistene er offentlige. For dem gir denne praksisen offentlig innsyn i det de oppfatter som personlige affærer, noe som føles krenkende.

Oppgave: [Sosiale faktorer som kontekst 1](#)

Kjønnsroller

Forfatter: Marita Aksnes
[Kjønnsroller \(84958\)](#)

Siden det er kvinner som føder og mater spedbarn, er det vanlig i alle samfunn at det er et skille mellom en husholdningssfære og en offentlig sfære. Vi skal se på hvilke utslag dette kan gi.

Det er ofte klare skiller mellom det menn kan gjøre og det kvinner kan gjøre – såkalte kjønnsroller. Kvinnenes status – plikter og rettigheter – er da gjerne knyttet til husholdningen, mens mennenes status har vært knyttet til den offentlige sfæren. Dette reguleres i høy grad av kultur.

Ulik kulturbakgrunn

Ulik kulturbakgrunn

I mange parforhold der partnerne har ulik kulturbakgrunn har ulike forventninger til kjønnsrollemønstre skapt problemer. En latinamerikansk mann har gjerne forventninger til at den norske kona skal følge opp det rollemønsteret han kjenner hjemmefra. Oftest har han hatt en mor som har stelt hus og hjem, og som har tatt alt ansvar for mat og barn. Den norske kona forventer på sin side at han skal ta del i husarbeidet og barnepass slik som andre norske menn. I ulike forventninger til kjønnsrollene ligger kimen til mange konflikter.

Kjønnsrollekonflikter

Husmor

Kjønnsrollekonflikter kan en finne også i helnorske parforhold der partnerne har med seg ulike forventninger fra sin oppvekst og bakgrunn. Det er «to hus inn i ett», som det har vært sagt. Uklar kommunikasjon om forventningene til den andre er ofte en kilde til konflikter mellom mann og kvinne i parforhold.

Kvinner og makt

Gro Harlem Brundtland

Politiske embeter innehas oftest av menn i mange samfunn. Men det behøver ikke bety at kvinnene er uten makt. Ofte kan kvinnene utøve atskillig innflytelse bak kulissene – og noen ganger også «midt på scenen» – i mannsdominerte samfunn. Arabiske kvinner har vanligvis det avgjørende ord i alt som har med husholdning, og barneoppdragelse å gjøre, og ofte også når det gjelder å finne ekteskapspartnerne for sine barn. Jo eldre hun blir, jo større status og makt har hun. En som er mor til sønner, har enda høyere status enn en som ikke har det.

Kvinneroller i andre land med norske øyne

Afghanske kvinner

Med norske øyne kan mange kvinnerroller i andre samfunn synes meget undertrykte og ufrile. Kvinner utnyttes og underordnes, de føder barn, koker mat og produserer mat. De uteslukkes fra politisk og religiøst liv. Det gjelder også mange kvinner fra minoritetsgrupper i Norge. Det er ektemann, fedre, brødre og sønner som har kontrollen over kvinnenes produkter og de barn de føder.

Mange muslimske kvinner kan ikke bevege seg fritt utenfor hjemmet uten at de er i følge med andre kvinner eller sammen med sin egen mann eller nære mannlige slektninger. Mange slike kvinner hevder at de ikke opplever restriksjonene som undertrykkende. Ordningen gir dem sikkerhet, beskyttelse, ærbarhet og respekt. For å bevare sitt eget rykte og kvinnens ærbarhet gjør vestlige menn på besøk i muslimske hjem klokt i å ikke oppdre for familiært overfor kvinner.

Norske kjønnsroller med et "fremmed" blikk

Se videoklippet.

- Hvordan vil du oppsummere synet som framkommer fra U-landslaget om norske kjønnsroller?
- Hvorfor er dette temaet så aktuelt i flerkulturelle samfunn?
- På hvilken måte kan slike initiativ som Leo viser her være med på å forebygge kulturkonflikter?

[Leo og U-landslaget](#)

Film og oppgaver

I filmen *Den grønne sykkelen* møter vi ei saudi-arabisk jente. Hennes høyeste ønske er en sykkel. I Saudi-Arabia er det forbudt for kvinner å kjøre bil. Det var også forbudt å sykle. Filmen forandret på det. Se filmen (1t 30 min.) og gjør oppgaver. Hva sier den om kvinnerollen i Saudi-Arabia? Er Wadjda undertrykt?

[Den grønne sykkelen – film og oppgaver](#)

Les mer

[Kjønn, etnisitet og likestilling](#)

[Kjønnsroller](#)

Ansikt, ære og skam

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Ansikt, ære og skam \(63756\)](#)

I mange kulturer, og særlig i Kina og Japan, er *tap av ansikt* svært alvorlig. Ansikt må i denne sammenheng ikke forstås bokstavelig, det dreier seg om ære, anseelse eller sosialt omdømme. Tap av ansikt kan inntrefte ved offentlig irtesettelse, dersom en medarbeider insisterer på å rette en feil, ved åpen konfrontasjon, ved at overordnede blir satt i en pinlig situasjon, eller ved latterliggjøring - for eksempel vitsing på andres bekostning.

En kinesisk-amerikansk forsker har påpekt at i flere østlige kulturtradisjoner er det ikke bare ens eget ansikt/omdømme som skal bevares - self-face. Ofte er det minst like viktig å være opptatt av den andres ansikt - other-face (

Communicating across cultures / biblio

<http://ndl.no/nb/node/23726>

).

For å ikke miste ansikt lønner det seg å være flink til å ta på seg de riktige maskene.

Eksempel

På en norsk folkehøgskole var det to elever fra Thailand i en klasse. De hadde lært godt norsk og pratet lett med andre medelever. Men lærerne klaged over at de var passive i timen. Da saken ble undersøkt nærmere, kom det frem at i Thailand var det ikke vanlig å stille vanskelige spørsmål til læreren, for hvis læreren ikke kunne svare, ville læreren miste ansikt foran hele klassen. Det ville være så alvorlig at elevene tidde heller stille. Hvor mange norske elever har tenkt på det når de stiller spørsmål til læreren?

Ting-Toomey hevder også at enda viktigere enn å bevare eget eller den andres ansikt er det å bevare familiens ansikt. Foreldre kan formane barna til å bevare kollektivets eller familiens omdømme. Det veloppdragne barn skal lære å lytte, men må ikke svare sine foreldre eller eldre foresatte. Harmonien må fremfor alt bevares.

I Kina og Japan er frykten for å tape ansikt, og dermed sin selvrespekt, så sterk at mange vil gjøre hva de kan for å unngå skammen. Ritualer og korrekte omgangsformer blir da viktige for å holde relasjonene innenfor godtatt normer. Å gjøre feil, å dumme seg ut, eller å bli latterliggjort, må for all del unngås. Særlig gjelder det å vise eldre og autoritetspersoner ære. Harmoni og balanse er viktige stikkord for det mellommenneskelige forholdet.

«Å miste ansikt» henger nøye sammen med begreper som *skam og ære*. Skam og ære regulerer fellesskap og samliv i tette samfunn der menneskene lever nær hverandre uten muligheter til å flytte unna. Menneskene må forholde seg til gruppen og får sin status og verdi innenfor denne sammenhengen. Anerkjennelse fra andre blir dermed viktig og viser hvilken plass den enkelte har i gruppen.

Ære er den anerkjennelse som en person blir tillagt, ikke bare av seg selv, men også av samfunnet for øvrig. En araber vil vokte sin families ære, verdighet og rykte, og legger vekt på å opptre på en slik måte at andre får et godt inntrykk av ham. Spesielt er han opptatt av at kvinnene i hans familie beskyttes og bevarer sin ærbarhet. Derfor kan de ikke gå ut uten i følge med mannlige familiemedlemmer.

Skam er å miste ære, det er «å tape ansikt», å bli utsatt for fellesskapets spott. En person uten skamfølelse er en respektløs, nærmest pervers person som åpenbart bryter samfunnets normer.

En jente som er ulydig mot sin far, for eksempel når det gjelder hvem hun vil gifte seg med, viser ikke respekt eller ærefrykt, men utsetter familien for skam. Indirekte viser hun også alle andre at familiefaren er en mann som ingen trenger å respektere. Da kan det bli viktig for faren å vise at datteren tok feil. Har hun krenket familiens ære, vil mange mene at hun fortjener straff og - i enkelte tilfeller skjer mishandling og *æresdrap*.

Å følge samfunnets regler og normer kan være med å forhindre at familien og du selv mister ære.

Æresdrap er ikke bare noe som rammer kvinner fra minoriteter. «Siden årtusenskiftet og til 2009 er 81 kvinner drept av sine menn i Norge. Når det er hvite, heterofile norske menn det gjelder, så kalles drapene gjerne en 'familietragedie', dersom de har minoritetsbakgrunn kalles det 'æresdrap'. Bidrar begrepene til å tildekke at lite blir gjort med noe som er et alvorlig samfunnsproblem?» (1)

Se også [Kvinnedrap i Norge](#) hvor det finnes flere artikler om fenomenet.

1. Lunde HN. 2009. [Æresdrap på norsk](#).

[Spørsmål til samtale -
Æresdrap](#)

Individuelle faktorer som kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Individuelle faktorer som kontekst \(57821\)](#)

I Norge er vi sosialisert inn i en *individualistisk kultur* – en kultur som setter individet og individets plikter og rettigheter i sentrum. De fleste vil forstå hva en individualistisk kultur er, etter at vi ovenfor har drøftet dens motsetning, den kollektivistiske kulturen.

Vi skal her ikke gi en utgjøring om individualistiske samfunn. I stedet skal vi ta for oss hvordan individet observerer og danner seg inntrykk - persepsjon, og hvordan mennesker har følelser og viser følelser - emosjon. Slike individuelle faktorer er viktige for hvilke forventninger vi har, og for hvilke tolkningsnøkler vi stiller med, når vi sender tegn og meldinger til hverandre og forsøker å tilskrive dem mening.

Persepsjon - vi ser med vår erfaring

Persepsjon handler om hvordan vi oppfatter og fortolker de inntrykk vi får via våre fem sanser: syn, hørsel, lukt, smak og berøring. Vi mottar en ustanselig strøm av sanseinntrykk, men det er bare noen få av disse vi legger merke til.

Det betyr ikke at andre sanseinntrykk går tapt. De danner en vag bakgrunn med mer eller mindre klare detaljer. De er ofte til stede i underbevisstheten og kan få oppmerksomhet straks det skjer noe som gir ny informasjon. Når vi sitter og leser, er oppmerksomheten knyttet til lesningen; men hvis noen roper, skifter straks oppmerksomheten.

Både ytre og indre faktorer spiller inn. Ytre faktorer som intensitet, størrelse, kontrast og bevegelse har stor betydning for hva oppmerksomheten rettes mot. Dette gjelder særlig visuell persepsjon.

Men også indre faktorer er av betydning: motivasjon, forventning, verdier, vaner og holdninger. Dersom du trenger penger og du er i farten, er det bare én ting som kan fange din oppmerksomhet: skiltet med bokstavene MINIBANK.

Persepsjon er utvelgende, utfyllende og organiserende. Hvordan er vi i stand til å sortere ut visse begivenheter fremfor andre? De fleste forskere er enige om at denne kunnskapen er et resultat av læring i en kulturell kontekst. Gjennom en rekke enkelterfaringer helt fra vår første barndom læres vi opp til hva vi skal se etter og hva som er viktig.

De begreper og kategorier som vi bruker til å klassifisere og systematisere våre iakttakelser, har vi tilegnet oss ut fra det språk vi har lært, og som resultat av sosiale og kulturelle fellesskap som vi er blitt sosialisert inn i. Og som vi har sett, er slike kategorier ikke universelle, men kulturbestemte.

Vår kulturelle bakgrunn og erfaringer farger det vi ser.

Forventningsfullt ansikt

Dersom vi ser en husfasade, vet vi av erfaring at det er mer bak. Det er ikke bare en pappkulisse. Vi vet at vi kan gå rundt huset og inn i huset. Når vi åpner et rektangulært vindu, vil det gradvis forandre utseende fra rektangel til trapes inntil vi bare ser siden med hengslene. Likevel vet vi at vinduet hele tiden er rektangulært. Vi ser formen med vår erfaring.

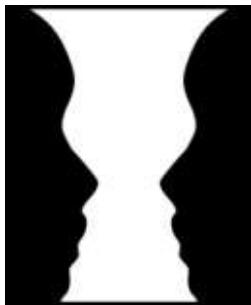
Utviegelsen av inntrykk og organiseringen av disse er ikke tilfeldig, men påvirkes av våre interesser og behov, følelser overfor og relasjoner til den andre, tidligere erfaringer og ikke minst forventninger.

Forsøk viser at vi har en tendens til å se det vi forventer eller ønsker å se. Har vi dårlig samvittighet, ser vi anklager i andres blikk. En kvinne som er gravid for første gang vil se gaten full av kvinner med store mager. Første dag du går tur med en hund, ser du mange andre som går tur med hund. Tidligere har du ikke lagt merke til dem.

Vi kunne kanskje tro at oppfatning av bilder foregår på den samme måten i alle kulturelle sammenhenger. Men slik er det ikke.

Eksempel

En misjonær viste frem et bilde av den bortkomne sønnen som kom hjem til sin far. Bildet var laget av en europeisk kunstner. Faren løp mot sønnen med utstrakte armer. Da folk ble spurta hva de så, sa de at faren var sint. «Han vil slå sønnen!» Misjonæren skjønte at bildet var ubruklig og fikk en afrikansk kunstner til å fremstille scenen. Han laget et bilde som viste sønnen på kne foran faren. Faren la kjærlig hånd på skulderen hans. Dette bildet oppfattet afrikanerne umiddelbart.

Hva ser du?

Synsbedrag?

Emosjon - følelsene kommuniserer

Smilet finner du i alle kulturer. Det er vanligvis et uttrykk for glede og lettelse. Alle mennesker har følelser - emosjoner, men de uttrykkes forskjellig, og uttrykkene kan ha ulik betydning etter hvordan personen er blitt sosialisert inn i en kulturell sammenheng. Heldigvis finnes det flere følelser, som på samme måte som smilet, uttrykkes på lignende måte i ulike kultursammenhenger. Kommunikasjonsforskeren Ekman rapporterer fra sine omfattende studier at de seks såkalte fundamentale følelsene - vrede, bedrøvelse, glede, frykt, overraskelse og avsky har noenlunde samme uttrykk i ulike deler av verden. Disse resultatene bygger på undersøkelser blant mange forskjellige etniske grupper både med og uten skriftspråk og også blant blinde og døve barn (Ekman & Rosenberg 2005¹).

Følelser kan også gis forskjellige uttrykk i forskjellige kulturer. Det er også store individuelle variasjoner innen kulturen. For den som kommer utenfra, er det ikke alltid lett å forstå hva som ligger i følelsesuttrykkene. Noen viser følelser åpent enten det er kjærlighet, glede, sorg eller sinne. Andre undertrykker følelsene - f.eks. for å beholde fasaden. Det fikk noen norske bistandsytere på Sri Lanka erfare:

Undertrykkelse av aggressivitet og andre sterke følelser var for oss like uforståelig til å begynne med som våre følelsesutbrudd var det for dem. Vi hadde vanskelig for å tolke singhalesere som alltid viste blide ansikter og smilte uansett om de var glade, lei seg, eller ble utskjelt. Litt etter hvert lært vi oss å tolke, forstå og herme ... (2).

For en nordmann er det ikke unaturlig å bli sint og «tenne på alle pluggene,» som vi sier. En spontan utblåsning kan rense luften og legge grunnen for en sunn videreutvikling. I Sør Europa er dette kanskje enda mer alminnelig enn i Norge.

På Sri Lanka, i Japan og blant flere andre folk i Østen, legges det derimot vekt på at fasaden beholdes, særlig overfor overordnede. Der oppleves slike følelsesutbrudd som umodenhet, manglende selvkontroll og rett og slett inkompetanse.

Fulanerne i Vest-Afrika er kjent for å skjule og beherske sine følelser. En norsk kvinne som var jordmor på et sykehus i Kamerun, fortalte at det var vanskelig å vite hvor langt fødselen hos en fulanerkvinne var kommet, for hun forsøkte å ikke vise riene.

Andre jordmødre forteller at kvinner fra Tyrkia gjerne hyler og bærer seg. Det er forventet at de skal gi uttrykk for hva de føler i en slik situasjon. «Smerten oppfattes som noe positivt som forutsier hvordan fødselen skrider fram» (3).

Også de gjensidige følelsene kan være av betydning. Ofte er det slik at egne følelser projiseres (overføres) på andre. Hvis den ene part er mistenksom, opplever vedkommende gjerne at den andre er ute etter en. Hvis du selv ikke har baktanker, tror du oftest også godt om andre. Tidligere positive eller negative erfaringer vil spille en viktig rolle.

Nøkkelen til all kommunikasjon er *tillit*. Selv om det tar tid å opparbeide tillit, er det vel verdt anstrengelsene.

Oppgave:

[Sosiale faktorer som kontekst 2](#)

Oppgave:

[Sosiale faktorer som kontekst 1](#)

- 1. [Ekman P, Rosenberg EL](#). 2005. [What the face reveals: basic and applied studies of spontaneous expression using the facial action coding system](#).
- 2. [Fagerberg Y](#). 1984. [Mottakerne forsto ikke begrepet "Hjelp til selvhjelp"](#). Norkontakt, . 2
- 3. [Hanssen I](#). 2005. [Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn](#).

Tid som kontekst

Forfatter: Øyvind Dahl

[Tid som kontekst \(57835\)](#)

Hva er tid? Kirkefaderen Augustin skal ha sagt: «Hvis ingen spør meg, vet jeg det. Hvis jeg skal forklare det til noen som spør meg, vet jeg det ikke.» *Tid* er en del av vårt liv og erfaring og ikke lett å forklare. Men vi vet at den går hele tiden. Eller gjør den det?

Det finnes hvite mennesker som hevder at de aldri har tid. De løper hodeløse omkring, som om de er besatt av djevelen, overalt hvor de kommer skaper de angst og ulykke, fordi de har mistet tiden sin. Denne besettelsen er en fryktelig tilstand, en sykdom som ingen medisinmann kan helbrede og som smitter mange mennesker og fører dem ut i elendigheten. (

Papalagi; taler / biblio

<http://ndla.no/nb/node/57908>

)

Eric Scheurmann har skrevet ned disse ordene som skal være fra høvding Tuiavii fra Samoaøyene. (Sannsynligvis avspeiler boken en europeers stereotype oppfatninger om samoanerne. Kommentarene er likevel betegnende.) Scheurmann forteller at høvdingen hadde vært i Europa og gjort skarpe iakttakelser som han ville formidle til øybeboerne i noen taler. Han hadde oppdaget at europeerne ikke har tid: «Når klokken slår, klager den hvite mann over at tiden går, at tiden løper fra ham. I stedet burde han tenke på at når klokken slår, betyr det at det kommer en helt ny time til!»

Jeg tror tiden glir unna ham som en slange i en våt hånd, nettopp fordi han holder den for fast. Han lar ikke tiden komme til seg. Han jager alltid etter den med utstrakte hender, han unner den ikke ro til å hvile i solen. Den skal alltid være like i nærheten, skal synge og si noe. Men tiden er stille og fredelig og elsker ro og det å hvile på matten. (Tuiavii & Scheurmann 1981:60

Papalagi; taler / biblio

<http://ndla.no/nb/node/57908>

).

- 1. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon](#).
- 2. Johansen A. 2001. [All verdens tid](#).
- 3. Johansen A. 2001. [All verdens tid](#).
- 4. Dahl Ø. 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon](#).

Alle mennesker har et forhold til tid. Men opplevelsen av tid kan variere. I vårt oppjagede industrialsamfunn synes Tuiaviis beskrivelse å være nærmest paradisisk. Det er slik vi gjerne vil ha det i ferien. Vi har alle ulike forventninger til tiden.

På Madagaskar brukes *metaforer* (billedlige uttrykk) om tid som tyder på at fremtiden ligger bak dem mens de ser inn i fortiden. En av dem sa det slik til meg:

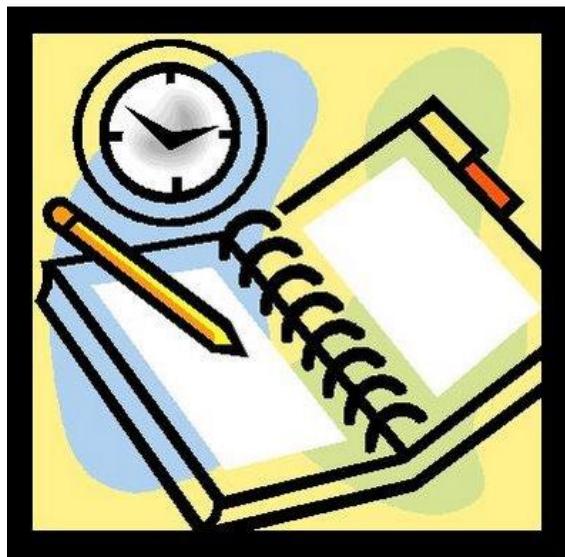
Når jeg ser på deg, er du nåtid, nærværende (eng: presence) her foran meg. Når jeg lukker øynene, kan jeg se for meg det som hendte i går, jeg kan se for meg hendelser som har vært, jeg ser mine foreldre og besteforeldre og forfedrene. Alt dette ligger foran meg. Men ingen av oss har øyne i nakken, vi kan ikke se inn i fremtiden (Dahl 2001:165).

Dersom vi skal se tid på denne måten, må vi dreie verdensbildet 180 grader slik at vi kan oppleve at fremtiden kommer bakfra. Denne måten å se det på, er uvanlig for oss. Hos oss kappløper vi med en fremtid som hele tiden ligger foran oss, så legger vi tiden bak oss, opplevelsene blir fortid. Vi får aldri nok tid.

Når gasserne ønsker hverandre godt nyttår, sier de: «Gratulerer for året har innhentet deg!» De behøver med andre ord ikke jage etter en tid som unnsliper dem, for tiden kommer bakfra, den blir nåtid i det nærværende og fortsetter inn i fortiden som alltid ligger foran dem.

Disse måtene å tale om tid på er selvsagt metaforer, men flere studier tyder på at det går an å leve med ulike forestillinger om tid (2). Vi skal ta for oss tre måter å oppfatte tiden på.

Lineær tid

Planlegging

I en *lineær tidsoppfatning* må vi se for oss tiden som en akse. Vi kan regne fremover og bakover på denne aksen. Vi kan markere med streker på aksens ting som har skjedd i fortiden, og vi kan markere hva som skal skje i fremtiden. Konsekvensene av denne måten å se tid på er at den blir målbar og forutsigbar.

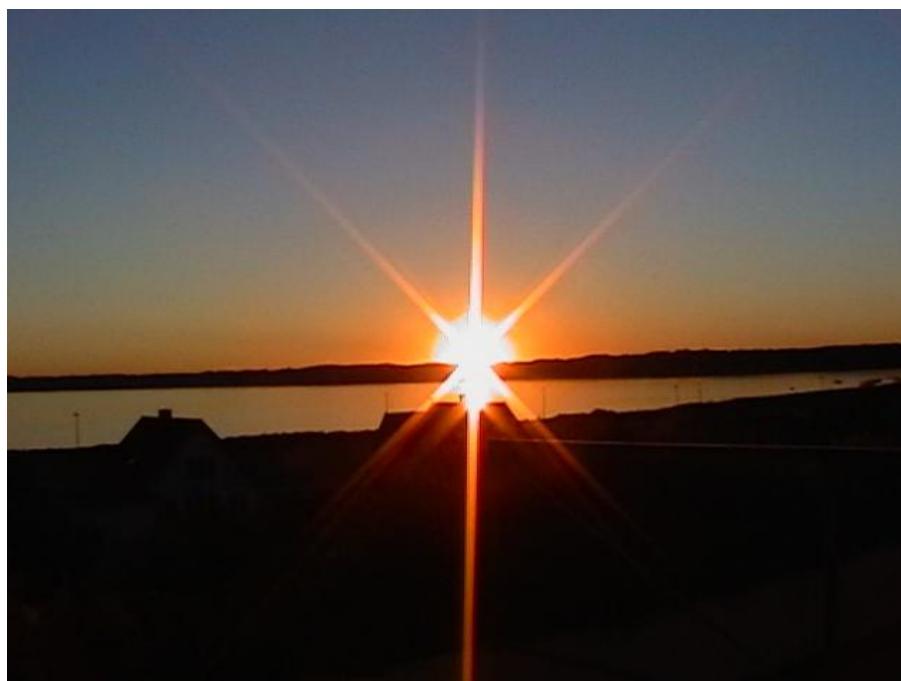
Vi bruker ur, kalendere og mobiltelefoner for å hjelpe oss med målingen. Med andre ord: Tiden er blitt en ting, et *objekt*, som vi kan forholde oss til. Legg merke til at vi bruker de samme begreper om den som vi bruker om ting: Tid kan spares, brukes, kastes bort. Vi forvalter tiden som en annen gjenstand, vi budsjetterer med den, og deler den opp i timer, minutter og sekunder.

Et viktig resultat av denne tidsforståelsen er at planlegging blir mulig. Vi er blitt dyktige til å planlegge dag, uke og måned. Vi avtaler møter, lager timeplaner og plotter avtaler inn på mobilen for å holde kontroll med tiden vår. Vi må passe tidsfrister, det som engelskmennene betegner med et dramatisk navn *deadlines*.

Det er ikke bare vårt daglige arbeid som må planlegges. Vi planlegger også fritid og ferier, likevel får vi aldri nok tid. Hele vår arbeidsdag preges av industrialsamfunnets idealer: punktlighet, disiplin, kontroll. I vårt samfunn må barn ganske raskt lære denne tidsforståelsen. Allerede i barnehagen blir klokkeslettene drillet inn. Barna må lære å respektere andres tid.

En konsekvens av den lineære tidsforståelsen er at vi i stor grad blir fremtidsorientert og ikke klarer «å leve i nuet». Vi jager hele tiden mot noe som ligger der fremme, og har nesten ikke tid til å se oss tilbake. Tiden blir et knapphetsgode som vi blir holdt ansvarlig for og som vi aldri får nok av.

Syklistisk tid

Solnedgang

I en *syklistisk tidsoppfatning* kan tiden oppfattes som noe som roterer rundt og rundt i en sirkel. Gjentakelse og rytme er viktige stikkord for denne oppfatningen. Forkynneren i Det gamle testamentet sier det slik:

Det som var, skal alltid være, og det som skjedde, skal etter skje.

Det finnes ikke noe nytt under solen. (Fork. 1.9)

Alt som har vært, skal komme igjen; det som er, er bare en repetisjon av fortiden. En slik holdning til tid er egentlig svært naturlig. Hver dag er en *syklus*: Solen står opp, vi gjennomfører visse morgenritualer, frokost og tannpuss, så er det arbeid, måltider, solen går ned, og det er sengetid. Dette gjentar seg om igjen og om igjen.

Naturen selv markerer rotasjon i syklusen: Dager, måneder og år, begivenheter og festdager kommer med jevne mellomrom, og årstidene følger etter hverandre etter et fast mønster. Vi ser etter vårtegn, de første snøklokker, og skriver i avisene når visten er kommet til Jæren.

Mennesker som lever tett opp til naturen - bønder, jegere, fiskere og nomader - følger med i rytmen. Dyrene skal på beite, de følger sesongvise vandringer, slik som det ble gjort i den norske seterdriften. Lofotfisket og sildefisket var klare sesongmarkører. For skoleelever er ferier og merkedager slike markører. *Syklistisk tid* er ikke bare en eksotisk tidsforståelse som vi finner i sydlige egne. Vi kan selv kjenne oss igjen i denne oppfatningen.

En konsekvens av denne sykliske oppfatningen av tid er at personer i større grad kan bli fortidsorientert. Det fikk jeg klart for meg når jeg spurte bøndene på Madagaskar om hvorfor de samlet såkorn. Jeg tenkte at det i det minste kunne ligge et element av planlegging i slike handlinger. Men svaret var: «Det har vi alltid gjort på denne tiden av året.» Med andre ord: Det var sesongbestemt. Fremtiden var en gjentakelse av fortiden.

Fremtiden ses ikke som et valg blant ulike alternativer. Den er bestemt av det som har skjedd før. Men den neste syklusen behøver ikke bli helt identisk med den forrige. En kan tenke seg tiden som en kombinasjon av lineær og syklisk tidsforståelse ved å tegne en *spiral* som viser en viss fremdrift, fra den ene til den andre syklusen.

Med en slik tidsforståelse blir tiden ikke knapp. Det kommer hele tiden mer tid, slik som høvdingen fra Samoa antydet. Det blir mer et spørsmål om å innordne seg i naturens rytmе.

Selv om de mest ekstreme konsekvenser av en slik livsforståelse kan virke noe eksotiske for oss, innser vi at også vi har med oss elementer av denne tidsforståelsen i vår egen livsrytmе i vårt eget samfunn.

Hendelsestid

Filippinsk buss

Denne tidsoppfatningen er på flere måter den lineære tidsoppfatningens røke motsetning ved at den er en subjektiv opplevelse av tid. Tid er når noe skjer - det er hendelser som gir opplevelse av tid (3).

Hendelsestid kan ikke måles, kastes bort, eller spares, men bare erfares. Tiden er knyttet til at noe skjer - hendelser. Det er hendelsene som setter i gang aktiviteter - handlinger. Når det drypper i senga, må taket repareres, men ikke før. Det er hendelsen - lekkasjen - som setter handlingen i gang. Handlingen er ikke et resultat av planlegging, men av at noe skjer som krever handling.

Det er mange som har opplevd dette når det innkalles til et møte. Til fortvilelse for mange europeere som er lært opp til planlegging og tidsbestemte avtaler, så begynner ikke møtet på et fastsatt tidspunkt, men når «alle» er kommet. «Alle» betyr de viktigste personene som skal være med på møtet.

Slik er det også med bussen. Bussen går når den er full. Det er ikke tidspunktet som er det avgjørende for når bussen skal gå. Det er hendelsen - at den er full - som setter den i bevegelse.

Dette systemet ligger nær opp til en *hånd-til-munn-økonomi*, som tilsier at det er viktig å ha nok passasjerer for å kunne betale omkostningene. En lagerforvalter på en jordbrukskole i Afrika fulgte samme prinsippet. Han bestilte aldri nye varer til lageret før det var tomt. Nye varer til lageret, reservedeler og varer for salg til bøndene ble bestilt når lageret var tomt og ikke før. Det var hendelsen: det er ikke mer igjen, som førte til ny bestilling. (4).

Den afrikanske religionsforskeren John Mbiti (5) har skrevet om afrikansk tidsforståelse. Han forteller følgende eksempel:

Det sitter en afrikaner under et tre uten å gjøre noe. En europeer som kommer forbi, vil si at han «kaster bort» tiden. Men det gjør han ikke, sier Mbiti, for så lenge intet skjer, er det ingen hendelse, det er «ikke-tid», og følgelig er det intet å kaste bort!

Tenk på det neste gang du venter på en buss som ikke kommer. Når intet skjer, er det «ikke-tid».

I et slikt tidsperspektiv blir mennesker viktige og gitt *prioritet* - forrang. «Jeg kunne ikke komme før, for jeg møtte min onkel på veien,» sa en student til meg på Madagaskar. Jeg hadde gjort avtale med ham at han skulle møte på kontoret mitt på et bestemt tidspunkt.

Mennesker av kjøtt og blod er viktigere enn abstrakte tidsavtaler. Derfor er det også vanlig å gjøre om avtaler og *improvisere* - finne løsninger på stående fot. Faktisk er det slik at improvisasjoner, der en setter andre ting og avtaler til side for den personen en akkurat nå snakker med, bekrefter de menneskelige relasjonene som aller viktigst.

Eksempel:

Jeg hadde gjort avtale med en lærarbeider i Afrika at han skulle fikse vesken min. Da jeg spurte når den ville være ferdig, sa han: «Kom igjen i neste uke!» «Kan du ikke si det litt mer presist, betyr det mandag, onsdag eller fredag,» spurte jeg. «Nei, det er så mye som kan skje, kona mi er syk, og det kan komme andre som det haster mer for og som betaler mer,» svarte han. Så sa han noe jeg ikke har glemt siden: «Enhver virksomhet må ta så lang tid som den viser seg å ta!».

En konsekvens av denne tidsforståelsen er en sterk nátdsorientering. Planlegging for fremtiden blir helt abstrakt, tidsfrister blir meningsløse. Å regne ut alder i antall år er dumt. Fødselsdager blir uten mening, noe det norske utlendingsdirektoratet også har oppdaget når nye innvandrere skal registreres. Det er mange som ikke aner når de ble født. De har heller ikke attestert som kan vise det. Hva gjør man da når man skal registrere personnummer?

Sydhavshøvdingen sier det slik:

Hvor gammel man er, betyr hvor mange måneder man har levd. Denne tellingen og regningen er full av farer, for på denne måten har man funnet ut hvor mange måneder de fleste menneskeliv varer. Alle passer helt nøyaktig på, og når ganske mange måneder er omme, sier de: «Nå må jeg snart dø.» De føler ingen glede mer og dør da også ganske snart (Tuiavii & Scheurmann 1981:59⁶).

Selv om denne tilnærmingsmåten til tid kan virke noe fremmed på oss, må vi vel innrømme at også vi kan oppleve tid subjektivt. I et hyggelig selskap går tiden fort, mens når vi venter på en buss som ikke kommer, går den sent. Også hos oss spiller handlingens tid en viktig rolle, men den kommer ofte i konflikt med kravene som den lineære tiden stiller til oss.

Kanskje hendelsestiden ligger nærmere et barns oppfatning av tid? Tiden er fylt med innhold og ikke noe abstrakt. Kanskje vi alle har noe å lære av andre oppfatninger av tid?

Se intervju om tid og det å dvele

[Intervju med Arne Næss](#)

Oppgaver

[Tid som kontekst](#)

[Fordypningsoppgaver - kontekst](#)

- [5. Mbiti J.](#) 1969. [African religions & philosophy](#).
- [6. Scheurmann T, Scheurmann E.](#) Submitted. [Papalagi; taler](#).

Hva er interkulturell kompetanse?

Hva er interkulturell kompetanse? Innledning

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Hva er interkulturell kompetanse? \(57846\)](#)

Ordet *kompetanse* kommer fra latin *competentia*, og refererer til «å kunne noe», «å være i stand til». Motsetningen er *inkompetanse*, «å ikke kunne noe», udugelighet. Når et barn lærer å kommunisere på en hensiktsmessig måte, har det tilegnet seg kommunikativ kompetanse. Når barnet har lært når det skal tale, når det skal tie, hva det kan snakke om, med hvem, når, hvor, og på hvilken måte, så har barnet *kommunikativ kompetanse*.

Ingen ting av dette er medfødt. Barnet lærer av sine foreldre, sine søskener, og sine venner. For å tilegne seg kommunikativ kompetanse er det nødvendig å leve i en sosial sammenheng. Følgende begreper hører med til hva vi alle lærer for å kommunisere: [kultur](#), [kommunikasjon](#), [interkulturell kommunikasjon](#), [verbal](#) og [ikke-verbal](#), kommunikasjon og kontekst.

Vi har også sett at det er ikke nok å kunne ord og begreper. Språket er knyttet til personer, tid og sted. Hva som er passende språkferd i selskap, i butikk, ved bruk av telefon, i møte med familiemedlemmer, venner og fremmede er noe en ikke kan lære fra en ordbok. Det er kun ved å leve i samfunn en lærer språkets praktiske bruk, *pragmatikken*.

Hvordan folk uttrykker seg varierer også fra land til land og fra kultur til kultur. Når en japaner sier yes, maybe, yes, fulgt av små nikk, kan det være en høflig måte å si nei på. Mange forretningsfolk har bommet fordi de har tatt yes for å bety «ja». Ved å ikke være oppmerksom på betydningen av «å miste ansikt», har de også mistet kontrakter.

Mange minoriteter i Norge er blitt sjokkert over at nordmenn ikke hilser på dem, noe som ville vært en selvfølge der de kommer fra.

Ungdomsspråk

Språk kan være vanskelig
å forstå ved første
øyekast

Norsk hilsen

Eksempel: Noen innvandrere hadde flyttet inn i en blokk i utkanten av Oslo. De la merke til at nordmennene som bodde i blokken ikke hilste

på dem. «Først trodde vi at de var rasister, siden de ikke ville hilse på oss som har mørk hud. Så var vi sikre på at de ikke likte oss, siden de ikke snakket til oss. Det gikk ett og et halvt år før vi oppdaget at de heller ikke hilste på andre nordmenn.»

Norsk (manglende) høflighet er faktisk noe en nykommer må lære for å kunne opptre «på en norsk måte» blant nordmenn. På samme måten må nordmenn legge seg litt i selen for å håndhilse når de kommer til Frankrike og si bonjour monsieur (God dag, min herre), bon soir madame (God kveld, min dame) og lignende uttrykk. Bruken av «herr» og «fru» er helt gått av moten her hos oss, mens det er vanlig i Tyskland og Frankrike.

I alle disse eksemplene ser vi at den kommunikative kompetansen den enkelte har opparbeidet i sin egen kultirkrets, ikke er tilstrekkelig. I kulturmøtet trengs en kompetanse som favner videre, det vi vil kalte interkulturell kompetanse.

Med begrepet interkulturell kompetanse vil vi forstå evnen til å kommunisere hensiktsmessig og passende i en gitt situasjon i forhold til mennesker med andre kulturelle forutsetninger (Dahl 2001:1751).

Interkulturell kompetanse betyr ikke at en må «legge seg flat for» den andres kulturelle skikker og normer og tilpasse seg betingelsesløst til en fremmed kultur. Det kan være like viktig å klargjøre sine egne forutsetninger og sin egen bakgrunn i møte med den andre. Evnen til å se, lytte og lære står ikke i motsetning til det å være seg selv og finne sitt eget ståsted i forhold til det nye.

Ofte er møtet med det nye og fremmede nettopp en anledning til å bli klar over hvem en selv er og hvilke verdier en selv vil stå for. Et kulturmøte er en stor utfordring og samtidig en spennende mulighet til «å finne seg selv». Dagens globalisering og utviklingen av multietniske samfunn utfordrer oss til utvikling av interkulturell kompetanse i skole, høyere utdanning, helsevesen og næringsliv.

Hvem er en interkulturelt kompetent person?

Vi kan beskrive tre viktige områder som er vesentlig for det vi kaller *interkulturell kompetanse*: atferd, kunnskap og holdninger.

1. Atferd

Atferd viser til hvordan mennesker handler og oppfører seg i vid forstand, også når det gjelder tale. Innenfor psykologien finnes en hel retning som kalles *atferdpsykologi*. Det vi er opptatt av i dette kurset, er hvordan mennesket oppfører seg når det kommuniserer med andre mennesker - *kommunikativ atferd*.

Kommunikativ atferd innebærer evnen til å anvende verbalt og ikke-verbalt språk i sin kulturelle kontekst, evne til å avkode og innkode meldinger, evne til å skape og opprettholde kontakt og til å være aktivt lyttende. Sosial oppførsel er nært knyttet til atferd. Vi inntar alle sosiale roller som elever, lærere, foreldre, barn og voksne. Vi forholder oss til andre personer på måter vi har tilegnet oss gjennom oppvekst og erfaring.

Oppgave:

Interkulturell kompetanse - ikke-verbal kommunikasjon

Det betyr at vi stiller med forventinger om hvordan også andre mennesker skal oppføre seg. Innenfor en kulturell sammenheng lærer vi hva som er passende og upassende oppførsel, hva vi kan gjøre og hva vi ikke bør gjøre.

I møte med andre mennesker som har en annen kulturell bakgrunn, kan det hende at våre forventinger ikke stemmer med den andres atferd. Da utfordres vi. Vi har et valg: Skal vi tilpasse oss den andres atferd, eller skal vi holde oss til vår egen innlærte atferd, eller kan det hende at vi kan finne en mellomting - et kompromiss?

2. Kunnskap

Kunnskap har med læring og erfaring å gjøre. Vi lærer gjennom hele livet og tilegner oss kunnskap fra omgang med andre mennesker og fra å lese bøker, se på filmer og lytte til musikk. I dette faget har vi fokus på hvordan vi med økt kunnskap skal bli bedre formidlere.

Gjennom et bevisst forhold til interkulturell kommunikasjon kan vi se lenger enn til vår egen nese. Vi kan lære hvordan mennesker med ulike forutsetninger tolker og forstår hverandre. Med større innsikt i prosessene som ligger bak interkulturell samhandling, kan vi forbedre vår evne til kommunikasjon.

Ufordinningen er å overskride vår *etnosentrisme*, altså at vi ser alt, bedømmer alt og måler alt ut fra vår egen målestokk. Vi må lære å se tingene slik de ser ut fra den andres ståsted, med de forutsetninger den andre har - *empati*. Derfor er det nødvendig å gi både en generell kulturforsståelse og redegjøre for allmenne prinsipper om interkulturell kommunikasjon. Kunnskap om andre kulturer og andre måter mennesker oppfører seg på kan utvide vår forståelse for andre og gjøre oss i stand til å knytte kontakter over kulturelle grenser.

Både generell kunnskap og særskilt (spesifikk) kunnskap om andre såkalte fremmede kulturer og kommunikasjonsmønstre er nyttig for å øke vår kommunikative kompetanse.

3. Holdninger

Kunnskap er ikke nok for å styre vår atferd og våre handlinger. Gjennom livet tilegner vi oss *holdninger* som preger vår atferd og vårt forhold til andre mennesker. Holdninger kan være basert på kunnskap eller være ervervet gjennom læring og erfaringer. Men ofte har vi overtatt dem mer eller mindre ubevisst fra våre foreldre, venner og andre grupper som vi velger å identifisere oss med.

Eldre om innvandring / video

<http://ndla.no/nb/node/58290>

Holdninger kommer til uttrykk gjennom våre oppfatninger og meningsytringer, følelsesmessige reaksjoner og i våre handlinger.

I forbindelse med kommunikasjon ser vi at personlighetstrekk som åpenhet, nysgjerrighet, evnen til undring, evnen til å ta den andres perspektiv (empati) og respekt for andres verdier er viktige holdninger.

Oppgave:

[Interkulturell kompetanse - kommunikasjonskunnskap](#)

Oppgave:

[Interkulturell kompetanse - egne holdninger](#)

Oppgave:

[Interkulturell kompetanse - egne holdninger2](#)

Videre er evnen til å forholde seg fleksibelt til nye situasjoner og nye mennesker med ulik bakgrunn, andre verdier og religioner vesentlig for god kommunikativ kompetanse. Evnen til å kunne tilpasse seg flertydige situasjoner kan åpne for nytenkning og gi ny innsikt i hvordan en kan møte og etablere et forhold til mennesker med andre kulturelle erfaringer.

Fordommer avkreftes / video

<http://ndla.no/hb/node/58291>

Oppsummering

Det sier seg selv at interkulturell kompetanse basert på atferd, kunnskap og holdninger ikke er et stillestående fenomen. Det er fullt mulig å jobbe med seg selv og forandre egne holdninger og atferd. Med dagens internasjonalisering, globalisering og utvikling av multietniske samfunn blir utvikling av interkulturell kompetanse mer og mer viktig.

Vi kan tilhøre ulike sosiale fellesskap på en gang. Vi har tidligere omtalt [det dynamiske kulturbegrepet](#). Vi sa at kultur er vår stadige nyfortolkning av situasjonen i møte med andre. Hvilken atferd, kunnskap og holdninger vi gjør gjeldende i møte med andre kan være avgjørende for vår interkulturelle kompetanse.

Vi er alle sammensatte personer med ulik atferd, kunnskap og holdninger. Slik tilhører vi ikke bare én kultur. På samme tid kan vi være medlemmer av ulike interessegrupper eller kulturer.

Eksempel: En kvinne kan være nordmann med norsk pass, med bakgrunn fra Marokko, muslim, liberal, glad i farger, skolelærer, heteroseksuell, opptatt av homofiles rettigheter, partimedlem, teaterentusiast, tennisspiller og jazzmusiker. Hvilken kultur tilhører hun?

Hver kommunikasjonssituasjon er unik. Hva kvinnen i eksemplet ovenfor spiller ut av sin kulturelle bakgrunn i et møte med andre er avhengig av situasjon, samtalepartnere, kontekst, hensikt med møtet, osv. Det er kanskje den sosiale og deltagende kompetansen som er den viktigste.

Oppgave:

[Interkulturell kompetanse - Spørsmål til samtale](#)

[1. Dahl Ø.](#) 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon.](#)

•

Temaer om interkulturell kompetanse

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Temaer om interkulturell kompetanse \(57851\)](#)

Vi skal ta for oss noen temaer som er aktuelle ved studiet av interkulturell kompetanse.

Åpen og lukket kommunikasjon

Måten vi kommuniserer på som avsendere og mottakere kan være avgjørende for utfallet av en kommunikasjonssituasjon. Er vi villige til å lytte og prøve å forstå hva den andre mener, hvorfor hun mener det hun sier, hva hun vil oppnå, osv, eller er vi kun opptatt av å få frem vårt eget budskap - å få rett!

Eksempel

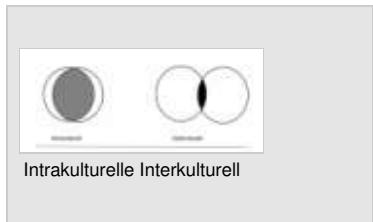
Se på disse to måtene å kommunisere på, vi kan kalle dem henholdsvis lukket og åpen kommunikasjon:

Lukket Kommunikasjon Åpen kommunikasjon

- Min oppgave er å få deg til å se at forsvere mitt syn, standpunktet mitt er men skape muligheter riktig. • Min oppgave er å for å avdekke svakheter.
- Hvis du likevel ikke ser riktigheten av mitt standpunkt åpent syn, da vil jeg ta det og be deg om å som et bevis på reflektere rundt det manglende intelligens og oppfordre deg til å eller at du har skjulte legge frem ditt syn motiv. slik at jeg kan reflektere rundt det.
- Da vil jeg • Hvis du ikke ser at argumentere sterkere jeg har noe å fare og mer direkte, rolig med, da vil jeg og mer utspekulert vurdere muligheten eller skifte mellom av at du ser noe jeg flere sett av ikke ser. argumenter.
- Jeg vil poengtere • Da vil jeg oppmunstre mitt syn direkte, og gi deg til å begrunne overbevisende nærmere din argumenter eller stille tankegang som har spørsmål slik at du ført til en annen blir nødt til å komme konklusjon enn min. til de samme konklusjoner

Spørsmål til samtale

1. Se på tabellen i eksemplet ovenfor.
2. Har dere møtt disse måtene å kommunisere på? Gi eksempler.
3. Diskuter konsekvensene av å ha en åpen eller en lukket holdning til kommunikasjon. Finn eksempler.
4. Finnes det situasjoner der vi bevisst velger å bruke en lukket kommunikasjonsform? Gi eksempler.
5. Finnes det situasjoner der vi bevisst velger å bruke en åpen kommunikasjonsform? Gi eksempler.

Dobbeltkommunikasjon, symmetri og asymmetri

Dobbeltkommunikasjon oppstår når du sier noe, samtidig som du egentlig uttrykker noe annet, kanskje det motsatte.

Eksempel:

Dagens foreldre er eksperter på dobbeltkommunikasjon. Hør på dette: «Ja, så gå på den festen da ... men du får egentlig ikke lov!» Også kroppsspråket formidler at dette liker de egentlig ikke. Men du har din egen vilje og er vant til å få den. Kjenner du deg igjen?

Eksempel:

Møtelederen sier med en traurig stemme og et kroppsspråk som uttrykker alt annet enn glede, kanskje sjenanse: «Det er en glede for meg ønske dere alle velkommen til dagens møte.»

I det første eksemplet sies to motsatte ting på en gang. I både det første og siste eksemplet er det motsetning mellom utsagn og kroppsspråk, tonefall og fremferd.

Også atferd og livsstil kan komme i konflikt med det som sies.

Eksempel:

«Jeg mener at en nøy som livsstil er det beste både for mine medmennesker og miljøet. Samtidig gleder jeg meg enormt til Sydenreisen sammen med mine venninner. Vi skal leie bil slik at vi kommer oss lettint omkring. Klærne og smykkene er vanvittig billige på Kreta.»

Eksempel:

En norsk utviklingsarbeider i et afrikansk utviklingsprosjekt kan hevde at de menneskene han arbeider blant skal ha medbestemmelsesrett et utviklingsprosjekt, samtidig som strukturene og premissene for det hele utelukker enhver likeverdig medbestemmelse. Når det kommer ti stykket, er det utviklingseksperten som bestemmer - i kraft av sin rolle i organisasjonen av prosjektet og i kraft av pengene han disponerer. Hele situasjonen kommuniserer hvem som er overordnet og hvem som er underordnet, hvem som bestemmer reglene for samhandlingen.

Eksemplene ovenfor viser at det ikke alltid er samsvar mellom liv og lære, mellom ord og handling. Vanligvis taler handlingene sterkere enn alle ordene.

Eksemplene viser også et annet viktig poeng ved kommunikasjon. Kommunikasjonsrelasjoner kan være *symmetriske* eller *asymmetriske*. En *symmetrisk relasjon* innebærer at kontroll, makt og myndighet er jevnt fordelt mellom partene, slik at de danner likeverdige relasjoner. Ofte oppleves det slik i forholdet mellom gode venner eller kolleger som i ord og handling viser gjensidig respekt for hverandre. *Symmetri* forutsetter balanse i forholdet og at man opplever hverandre som jevnbyrdige.

Asymmetri er det motsatte, at den ene har mer makt, kontroll eller autoritet enn den andre. Relasjonen kan medføre et slags foreldre-barn-forhold også mellom voksne, hvor den ene blir liten, usikker, trassig eller opprørsk, mens den andre blir stor, selvsikker, moralsk eller autoritær. Den ene blir svak, den andre sterk, og dette er en opplevelse de begge på sett og vis deler.

Eksempelvis kan asymmetrien i forholdet mellom terapeut og pasient være bestemt gjennom rollefordelingen. Den ene er hjelper, den andre er den som trenger og mottar hjelp. Enhver omsorgssituasjon innebærer et asymmetrisk forhold. I slike situasjoner er det viktig at den makt den sterke har, som i og for seg er legitim, ikke blir misbrukt overfor den svake. Den sterke må heller ikke ta alt ansvar bort fra den svake så sant vedkommende er i stand til å mobilisere sine egne ressurser (Eide and Eide 2007¹).

Uformell samtale

Symmetrisk eller asymmetrisk kommunikasjon?

[Oppgave til interkulturell kompetanse - Dobbeltkommunikasjon](#)

Relasjonskommunikasjon

Når vi kommuniserer om et saksinnhold, et bestemt tema eller et problem, kan vi kalle det for *innholdskommunikasjon*. En slik kommunikasjon kan være overveiende verbal, men understøttes av ikke-verbal kommunikasjon. Vi kan imidlertid også samtidig kommunisere om vårt innbyrdes forhold, det vi kan kalle *relasjonskommunikasjon* (Dahl 2001²).

En *relasjonskommunikasjon* foregår ofte ikke-verbalt, for eksempel med små trekninger i ansiktet, ulike typer smil eller manglende smil, oppsøkende eller avvikende blikkontakt og små «ja»- og «hm»-lyder. Slik respons vil ganske effektivt formidle om vi er interessert i å utdype kontakten, eller om vi ønsker å «kutte ut».

Relasjonsaspektet er knyttet til måten vi formidler innholdet i en kommunikasjon på, dvs. den holdning vi - verbalt og ikke-verbalt - henvender oss til andre med, for eksempel ved å vise interesse, likegyldighet, utålmodighet, vennlighet eller irritasjon.

Relasjonskommunikasjon kan selvsagt også formidles verbalt eller skriftlig ved antydninger som «Min gamle venn», «Drittsekken», «Kjærlig klem» eller «Vi ses snart». De innbyrdes relasjonene, som gjerne også omfatter mer følelsesmessige forbindelser mellom kommunikasjonspartnerne, er utrolig viktige for vår måte både å sende og motta tegn og signaler på.

Sympati og empati

Ordet *sympati* kommer av gresk og betyr medfølelse eller medlevelse (gresk: sym = med, patheia = følelse). *Empati* betyr innfølelse eller innlevelse (gresk: em = i).

Vi kan vise *sympati* når vi gir uttrykk for å forstå en annens følelser fordi vi har opplevd noe lignende selv. Vår evne til å tenke oss selv i den andres sted er selvsagt begrenset, for vi kan aldri gå inn i en annens identitet. Oftest kan vi bare forestille oss hvordan vi selv ville ha tenkt, talt og handlet i den andres sted ut fra våre forutsetninger.

Vi kan ikke like lett si hvordan den andre virkelig tenker, taler, føler og handler ut fra sine egne forutsetninger. Denne forskjellen er viktig. Hvis jeg for eksempel forteller deg at jeg nylig har mistet min tante, kunne du forestille deg hvordan du ville ha følt det om det var din tante som var død? Dersom jeg nylig hadde mistet min jobb, eller arvet en million kroner, kunne du tenke deg hvordan du ville følt om det hadde hendt deg? Denne følelsen kalles *sympati*.

Empati er innfølelse eller innlevelse. Denne følelsen går ut på å forestille seg den andres opplevelse ut fra hans eller hennes forutsetninger (3). Dette er mye mer krevende. Ved *sympati* tenker du deg selv inn i en annens sted, men du er like fullt deg selv, og du opplever verden gjennom din egen referanseramme - ditt eget kulturfiltre.

Ved *empati* tenker du deg inn i den andres sted på en slik måte at du føler, ser og opplever ut fra den andres ståsted, gjennom den andres kulturelle briller. Dette er selvsagt ikke fullt ut mulig, men innlevelse kan være et ideal, og i interkulturell kommunikasjon kan det være avgjørende for en virkelig forståelse. Likevel må vi understreke at *empati* handler om å oppfatte den andres følelser, men også å vite at denne følelsen ikke er ens egen.

Eksempel:

Det fortelles at dronning Marie Antoinette under den franske revolusjonen, da bøndene stormet kongens palass, spurte hvorfor de bråkte sånn. «De har ikke brød!» ble det sagt. «Kan de ikke spise kaker?» spurte dronningen. Hennes kontakt med bøndenes daglige virkelighet var så liten at hun hadde ingen evne til innlevelse i deres situasjon. Hennes *sympati* strakte seg til å tenke seg inn i deres sted med sine egne erfaringer. I et slikt tilfelle ville hun selv ha spist kaker. Hun så altså situasjonen ut fra sin egen referanseramme.

Det kan se ut som mannen i sivil ønsker at denne samtalen skal ende så fort som mulig.

Alderdom / video

<http://ndla.no/nb/node/56110>

En del kvinnesaksforkjempere i Vesten ser ut til å mene at alle kvinner har (eller burde ha) samme reaksjoner overfor det å være kvinne i hvilken som helst kulturell sammenheng. Men ved denne antagelsen risikerer de å begå grove feil. Det er nemlig slett ikke sikkert at en kvinne som er vokst opp under helt andre kulturelle forutsetninger, opplever det å være kvinne på den samme måten. Mange viser mye *sympati*, men liten evne til *empati*.

Kommunikasjonsforskeren Richard Brislin (4) hevder at mennesker med en empatisk holdning har lettere for å utvikle andre kommunikasjonsferdigheter enn de som er karakterisert som å være ikke-empatiske. Å ha en empatisk holdning er derfor en viktig forutsetning for interkulturell kompetanse.

Kulturell neddykking

Vi skal nå se hvordan vi kan bruke dette empati-synspunktet i en modell som vi kan kalle *kulturell neddykking*. Den går ut på å vise hvordan vi kan lære nye kulturelle spilleregler å kjenne for å kunne kommunisere med mennesker i en ny kultur. Det er fem trinn i modellen, som er tilpasset etter Milton Bennetts modell (1979) (Dahl 2001 5).

1. Kjenn deg selv

Første trinn i modellen går ut på å lære seg selv og sin egen kulturbakgrunn å kjenne. Det er svært viktig at vi selv har en kulturell forankring når vi møter andre. Vi må kjenne våre egne verdier og normer.

Den som har lært seg selv å kjenne og er trygg på seg selv, behøver ikke være redd for å bli stilt overfor det ukjente og fremmede. Riktignok kan våre egne verdier, normer og tro utfordres i møte med andres verdier, normer og tro. Men det kan være sunt å bli utfordret av andre. Ofte fører det til at vi får et mer gjennomtenkt forhold til våre egne verdier og normer.

Møtet med det fremmede er ikke en fryktinngytende, ukontrollerbar situasjon. Tvert imot kan det på den ene siden bidra til at vi bedre kan leve oss inn i andres tanker og følelser, og på den andre siden bidra til at vi selv får økt innsikt også i egne tanker og følelser. Dermed taper vi ikke vår identitet, men befester den.

Å lære seg selv å kjenne betyr også å lære å kjenne det vi kan kalle vår egen *kommunikative stil*. Vi formidler ikke bare gjennom våre ord, men også gjennom vårt liv og våre handlinger. Det kan være nødvendig å stille kritiske spørsmål til våre verbale og ikke-verbale ytringer: Er vi oppmerksomme og åpne, eller nervøse og lukkede? Har vi evnen til å se og lytte, eller er vi forutintatte og fordomsfulle? Avbryter vi den andre, holder vi «tråden» i en samtale, smiler vi, virker vi troverdige, inngir vi tillit? Hvordan virker vi på våre omgivelser?

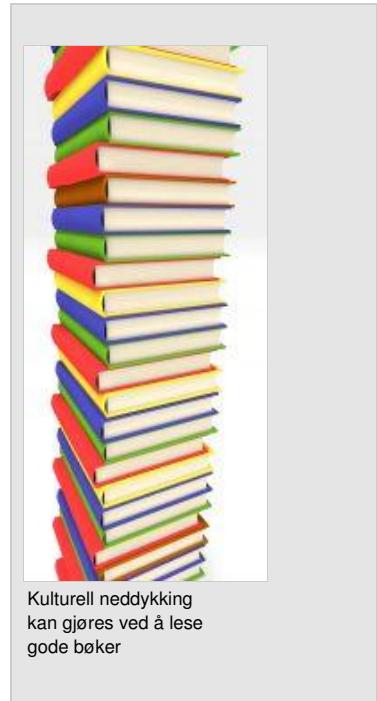
2. Selvoppgivelse

I det andre trinnet foretar vi selve «neddykkingen». Det betyr at vi må forlate vår egen posisjon og nærmest oppgi vår egen identitet. Dette kan selvsagt være lettere sagt enn gjort. Det kan heller ikke være snakk om noe annet enn en foreløpig selvoppgivelse. For empatiens skyld blir vi nødt til å legge igjen hjemme våre egne målestokker, og våre egne meninger om rett og galt.

3. Innlevelse (empati)

I dette trinnet har vi da tatt skrittet fullt ut og forsøker å være åpne og se, lytte og lære mest mulig ut fra den andres forutsetninger. Det betyr at vi, i hvert fall tilnærmet, forsøker å leve oss inn i den andres levemåte, tro og verdier. Det er som å bli som barn igjen: Å ta imot inntrykk og herme etter de andre og innpasse oss i omgivelsene slik som de møter oss. Det er empati.

Denne situasjonen kan vi sammenligne med den som vi kan oppleve når vi leser en fengslende roman eller opplever en film eller et teaterstykke. Vi lever oss inn i personene i romanen eller stykket, identifiserer oss med dem, tenker som dem og reagerer som dem. I den aktuelle virkeligheten er det imidlertid ikke romanfigurer eller skuespillere vi møter, men virkelige mennesker av kjøtt og blod. Vi beveger oss inn på et fremmed område som oftest oppleves utilgjengelig: en annen persons tanker og erfaring.

Kulturell neddykking
kan gjøres ved å lese
gode bøker

4. Tilbakevendelse

Etter den empatiske innlevelsen skal vi så vende tilbake til oss selv og vår egen identitet. Vi skal finne oss selv igjen og forlate den andre. Det er ikke minst på grunn av dette trinnet at det er så viktig å kjenne seg selv slik som nevnt under det første trinnet. Vi finner igjen vårt eget verdensbilde, våre egne verdier og normer. Det gir trygghet.

5. Refleksjon

De erfaringer vi har gjort, gjør at vi etter et slikt eksperiment likevel ikke lenger er helt de samme som før. Opplevelsene i den andres situasjon gir oss et kritisk blikk både på hans eller hennes kulturbakgrunn og på vår egen. Vi kan for eksempel stille erfaringene opp mot hverandre. Ut fra et slikt eksperiment vil vi kanskje enda klarere se forskjellene og likhetene mellom oss selv og den andre. Vi blir mer klar over hvor våre egne toleransegrenser befinner seg.

Hvor lenge dette eksperimentet skal vare, avhenger av formålet med neddykkingen. For en mer overflatisk kontakt, slik som enkelte turister eller forretningsfolk opplever, kan man til og med klare seg uten. Antropologer bruker denne metoden som de kaller «deltagende observasjon» når de gjør feltarbeid i en annen kultur. Det er vanlig at de bruker ett til to år på en slik innlevelse. Men den er selvsagt ikke like intens hele tiden.

Bistandsarbeidere og misjonærer må nok regne med enda lengre tid om deres innsats skal bli varig. En misjonær blant motilon-indianerne i Colombia levde sammen med indianerne i fem år uten å drive noen form for forkynnelse. Han lærte først deres språk, tankegang og verdier (6).

Erfaringene fra en slik *kulturell neddykking* kan gi oss verdifulle kunnskaper om andre måter å tenke og leve på. Vi lærer hvilken mening andre tillegger ulike kulturelle ytringsformer. Slik blir det mulig for oss å bruke ord og uttrykk som gir mening for våre samtalepartnere. Og kanskje klarer vi å oppleve nye meningsfellesskap som kan være givende for begge parter.

Oppgave:

[Empati og sympati](#)

Oppgave:

[Kulturell neddykking](#)

- 1. [Eide H, Eide T](#). 2007. [Kommunikasjon i relasjoner: samhandling, konfliktløsning, etikk](#).
- 2. [Dahl Ø](#). 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon](#).
- 3. [Bennett MJ](#). 1979. [Overcoming the golden rule: sympathy and empathy](#). International Communication Association.
- 4. [Brislin RW](#). 1981. [Cross-cultural encounters: face-to-face interaction](#).
- 5. [Dahl Ø](#). 2001. [Møter mellom mennesker: interkulturell kommunikasjon](#).
- 6. [Smith DK](#). 1988. [Make haste slowly: developing effective cross-cultural communication](#).

Praktiske råd

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Praktiske råd \(57871\)](#)

«Når du kommer til et land, bør du spørre om skikkene,» sa den kinesiske vismannen Konfucius til sine disipler. Et godt norsk uttrykk er «å stikke fingeren i jorden der du kommer». Det gjelder både innenlands og utenlands, i møte med norske og utenlandske kulturer eller subkulturer, som for eksempel skolekamerater, arbeidskolleger, minoriteter, eldre.

Bli kjent med den andre og deg selv

Dersom vi planlegger å flytte til et annet land, til en ny by eller bygd, eller skifte skole, søker jobb eller forventer å møte en ny kulturell setting på en eller annen måte, er det flere ting vi kan gjøre for å forberede oss. En god måte å bygge opp en *meningsfylt kommunikasjon* på er å bli kjent med representanter for den andre gruppen. Det kan gjøres på flere måter.

Det beste ville være å flytte til og bo i den andre gruppen og leve mest sammen med de andre for kortere eller lengre tid. Slik kan en bli kjent med de nye menneskene og deres skikker og måter å leve på og gjøre ting på.

Fordommer avkreftes / video

<http://ndla.no/nb/node/58291>

Selv om denne løsningen sikkert er den beste, er det ikke alltid mulig å gjennomføre den. Men man kan også forberede seg ved å søke opplysninger fra slike kilder som kan fortelle om de andre menneskenes levemåter:

- *Medier* som bøker, film, fjernsyn og internett kan formidle mange opplysninger og innsikt i fremmede forhold, og andre tankemønstre og tradisjoner. For eksempel er lokal skjønnlitteratur (eventuelt i oversettelse) et utmerket hjelpemiddel for å lære om hvilke kulturstrømninger som gjør seg gjeldende i den andre gruppen. Vi må imidlertid være klar over at de som har laget boken, filmen eller hva det nå er, beskriver tingene slik de ser det eller vil at vi skal se det. Det kan derfor lønne seg å være kritisk slik at vi ikke automatisk overtar andres stereotypier og fordommer.
- Andre mennesker som har vært i nærbane med det andre kulturelle miljøet, kan gi mange nyttige opplysninger. Men også her bør vi være kritiske og åpne for at våre informanter kan ha tatt feil, eller at de representerer en bestemt klasse eller gruppe som ikke er representativ for miljøet.
- Enkelte organisasjoner eller bedrifter gir opplæring i form av kurs om interkulturell kommunikasjon for sine utsendinger og familiene deres. Det kan være mange tips og erfaringer å få med seg fra slike opplegg. Mer kulturspesifikke innføringer om land, folk og religion kan også være nyttig.

Spørsmål som vi bør forsøke å finne svar på, er slike som disse:

- Hvordan ser menneskene på seg selv og sine omgivelser?
- Hvordan lever de sitt liv?
- Hvilke tradisjoner har de i familien og i gruppen?
- Hvilke *verbale* og *ikke-verbale* koder bør vi kjenne?
- Hvor åpne og direkte er menneskene i kommunikasjonen?

- Hvordan ser de på fremmede?
- Hvilke [stereotypier](#) har de om oss?
- Hvor går toleransegrensene i de kulturelle strømningene som finnes?
- Hva skjer hvis vi ikke følger reglene?

Det er et godt råd å søke hjelp hos *kulturelle rådgivere* - folk vi har tillit til, og som har tillit til oss, i den kulturelle konteksten vi kommer til. Dersom det personlige forholdet først er etablert, vil mange synes at det er en glede å hjelpe oss ut av en vanskelig situasjon.

Møtet med andre mennesker gjør også at vi blir mer kjent med oss selv. Vi utfordres og må stille spørsmål til oss selv og til ting vi har tatt som en selvfølge. Det kan være like viktig som å bli kjent med den andre at vi lærer oss selv å kjenne og vet hvem vi er og hva vi står for.

Spørsmål til oss selv kan være slike som disse:

- Hvilke stereotypier har jeg om de andre?
- Hvilke stereotypier må jeg forandre?
- Hvordan reagerer jeg i møte med fremmede og ukjente livsformer?
- Har jeg [fordommer](#)? Kan jeg gjøre noe med dem?
- Hvilke verdier vil jeg prioritere i mitt liv?
- Hvor går grensen for det jeg vil akseptere hos meg selv, i mitt hus?
- Er det noe jeg må jobbe med når det gjelder meg selv og mine holdninger?

Benytt samtaleteknikk

I en kommunikasjonssituasjon kan generelle regler for god *samtaleteknikk* være nyttig. Det finnes en rekke bøker og referanser på internett om samtaleteknikk som kan være til god hjelp selv om de ikke tar opp de kulturelle aspektene spesielt. Her er noen generelle råd:

1. Vis respekt for samtalepartneren!

Respekt kan bety følgende:

- Husk navnet! Uansett hvor uvant og merkelig det klinger i våre ører, er det hellig for ham eller henne.
- Benytt tittel dersom dette er vanlig skikk.
- Vær høflig i språkbruk og atferd overfor den andre. (Bruk også passende klesdrakt.)
- Respekter religiøse helligdager og kulturelle skikker selv om de virker uforståelige og underlige for oss. Latterliggjøring er like ille som fordømmelse.
- Vær ikke «ovenfra og ned». Unngå befalinger, trusler, moraliseringer og «forhør», dersom dette ikke er din oppgave.
- Vis interesse!
- Vis tillit!

2. Gjør en innsats for å lære språket!

Språket er selve porten inn i en annen kultur. Så langt det er mulig bør vi forsøke å snakke det samme språket, både det verbale og det ikke-verbale. Dersom dette ikke er mulig, bør vi forsøke å tilpasse oss til den andre så godt vi kan. Tegnspråk kan være til god hjelp. Manglende ordforråd burde ikke stoppe en kommunikasjon. I stedet bruker vi ganske enkelt de ord, tegn og uttrykk som vi kan og forsøker å gjøre oss forstått.

3. Gi tilbakemelding og fang opp motpartens tilbakemelding!

Tilbakemelding er det beste middel til å registrere om partene forstår hverandre. Dersom tilbakemeldingen viser *misforståelser* eller *manglende forståelse*, kan en prøve med nye formuleringer. Når du forstår at du ikke forstår, oppstår gylne øyeblikk som åpner for ny forståelse. Da kan du stille spørsmål. Tilbakemeldinger kan være både verbale og ikke-verbale. De kan være tydelige, slik som når en delegasjon marsjerer ut av en forsamlings i protest, eller de kan være utsynlige, slik som et lett drag over ansiktet, utålmodig tromming med fingrene o.1.

En måte å sikre seg mot misforståelser på er å få partneren til å gjenta eller forklare innholdet i det som er blitt sagt. Slik kan eventuelle feil rettes opp i tide. Gi anledning til spørsmål! Vi bør også selv formidle tilbakemelding både ikke-verbalt ved ansiktsuttrykk, små smil, nikker eller lignende, og verbalt ved motspørsmål eller med små utbrudd som: «Jaså!», «Sier du det!» og lignende.

Plutselige utfall og følelsesmessige reaksjoner kan blokkere videre kommunikasjon. Det er en god regel «å telle til ti», hvis du blir sint.

4. Ta deg tid! Snakk langsomt! Uttal ordene tydelig! Bruk pauser!

De aller fleste som er usikre på et nytt språk, synes at den andre personen snakker for fort. Det kan være godt å ta tiden til hjelp. Tålmodighet og små pauser i en samtale kan være viktige for å gi anledning til tilbakemelding og spørsmål.

5. Vær oppmerksom på forskjellig bruk av ja og nei!

Vi har tidligere vært inne på at mange (særlig mennesker fra Øst-Asia) helst svarer «ja» uansett hva en spør om. Tankegangen bak er at de vil være høflige og tekkes spørren. Meningen kan også være at de bekrefter at de har forstått spørsmålet, noe i likhet med «Jeg hører hva du sier», uten at de har tatt stilling til innholdet i spørsmålet. Begrunnelsen for et «Ja» kan også være å unngå at den andre «taper ansikt». Svareren vil gjerne vise at han eller hun er velvillig, og viser respekt. Også «nei» kan brukes på en annen måte enn vi er vant til hos oss, som vi har sett.

6. Unngå spørsmål som kan besvares med et enkelt ja eller nei!

Spørsmål som «Har du forstått?» kan lett gi villedende svar. Som regel besvares det med et «ja», selv om innholdet i det som skal formidles, ikke er forstått. Da er det bedre å stille direkte spørsmål og få opplysningene på annen måte. Kontrollspørsmål vil vise om innholdet i det som er sagt, er forstått. Det kan være bra om den andre gjentar det som er ment med andre ord.

På mandarinkinesisk har de verken ja eller nei. Når kineserne skal snakke engelsk, brukes derfor ofte yes og no helt vilkårlig. På sitt eget språk stiller de spørsmålet slik: «Du liker kaker, stemmer, stemmer ikke?» Svar: «Stemmer».

Når enkelte svarer «Ja» på et nektende utsagn, betyr det ofte at vedkommende bekrefter det negative innholdet i setningen. Oppfordringen «Ikke gå ut i gaten!» besvart med «Ja!» betyr hos mange folk «Nei, jeg skal ikke gå ut i gaten». Når sykepleieren spør en vietnameser: «Har du ikke tatt tabletene?» og vietnameseren svarer «Ja», betyr det at hun ikke har tatt tabletene.

7. Bruk spørreord!

Spørsmål som kan besvares med et enkelt ja eller nei - såkalte ja/nei-spørsmål, kan ofte gi oss villedende svar. Da er det bedre å bruke spørrepronomen som for eksempel hva, hvem, hvorfor, når, og hvilken. Slike spørsmål må besvares med hele setninger. På spørsmålet «Hvilke tiltak mener du vi må sette i verk?» må svareren komme med forklarende setninger. Det er ikke nok å svare «Ja» eller «Nei».

Nå bør vi være oppmerksomme på at bruken av spørsmål varierer i forskjellige miljøer. Direkte spørsmål kan oppleves støtende innen en rekke asiatiske grupper. Derfor gir de ofte heller ikke direkte svar på slike spørsmål. Ofte må partene ha kjent hverandre og ha opparbeidet et tillitsforhold før direkte spørsmål blir besvart.

8. Forsök å få tak i hva den andre parten mener!

Still gjerne spørsmål dersom du tror at du kan ha misforstått. Gjenta gjerne innholdet i det du tror den andre har sagt. Si det på en annen måte slik at han eller hun forstår at du har forstått hva han mener. Et slikt utsagn kalles gjerne en *parafrase*. Du kan for eksempel si «Mener du at ...?», «Var det dette du tenkte på?», «Eller er det slik at ...?» Men her gjelder det også å unngå ja/nei-fellene. En annen mulighet er å *gienspeile følelsene* til den andre. Et eksempel: «Jeg forstår at du er ergerlig for denne måten å behandle saken på.» Du kan også foreta en *oppsummering* og sette frem foreløpige konklusjoner. Kryssjekking er også nyttig. Finn ut på andre måter om budskapet er oppfattet.

9. Bruk myntenhet og måleenheter som brukes i vedkommende land!

I USA brukes fahrenheit grader, fot og tommer i dagligtale selv om centigrader og metersystemet er innført for vitenskapelig bruk. Tallordene kan også forvirre. En milliard (9 nuller) kalles en billion i USA. (En billion i Europa skrives med 12 nuller.)

10. Unngå sjargong og slanguttrykk! Unngå språklige og kulturelle særuttrykk

Disse uttrykkene kan være vanskelige for en utlending: «Det skulle bare mangle!», «Ikke så verst!», «Jeg føler meg litt deppal!», «Litt av ei snelle!», «Gå på tå hev», «Små gryter har også ører» (betydning: «Ungene kan høre hva vi snakker om»). Bare tenk på hvordan du vil oversette slike uttrykk til engelsk, så skjønner du at det kan bli vanskelig.

11. Vurder situasjonen før du bruker humor!

Spøk og vitser kan lett misforstås på et annet språk. Når slike historier er morsomme, er det ofte fordi de har overraskende poenger som ikke svarer til forhåndsforventningene. Men forhåndsforventninger er nøye forbundet med kulturelle tradisjoner. Derfor har mange opplevd at en god historie som slår an i eget miljø, ikke blir oppfattet i en annen kulturell sammenheng. [Humor](#) er kanskje noe av det som er vanskeligst å oversette til et annet språk.

Men humor kan også være en brobygger når vi finner de rette poengene som blir forstått. En spøk og en god latter i rette øyeblikk kan fremme god interkulturell kommunikasjon. Et smil som uttrykk for vennlighet er universelt! Latter er fellesmenneskelig. Men som vi har pekt på, kan det også ligge andre meninger under smil og latter, meninger som vi er vant til å uttrykke på andre måter.

12. Vær oppmerksom på språklig interferens!

Når uttrykksmåter som er vanlige på et språk, overføres ubevisst til kommunikasjonsspråket kalles *språklig interferens*.

En nordmann ble tilbudt en kopp kaffe av en engelsktalende kollega. På spørsmålet: Would you like coffee? svarte han Yes, thanks!. Utsagnet var en direkte oversettelse av norsk uttrykksmåte. På engelsk burde han ha sagt Yes, please!. På flere språk er det for øvrig slik at «takk» kan bety enten «ja, takk» eller «nei, takk».

13. Vær oppmerksom på valg av samtaleemne!

Det kan være viktig å unngå tabutemaer og velge samtaleemne som interesserer partneren. Gå ikke over grensene for de [sosiale sfærene](#). Det er ikke bare Østens folk som kan «tape ansikt!».

Dersom det er vanskelig å komme i gang med en samtale, kan det være et godt råd å forsøke å finne ut hva den andre interesserer seg for og få vedkommende til å snakke om det. Vi mennesker liker ofte å snakke om oss selv og vårt eget. Det kan i hvert fall sette kommunikasjonen i gang. Ofte kan det også være lærerikt og nyttig.

Et felles kontaktpunkt - felles kjente, felles steder eller felles opplevelse - kan være et godt utgangspunkt for en samtale med ukjente.

Vær deg selv! Vær ekte!

I all vår tale om å forstå den andre og gå inn i den andres situasjon, må vi ikke miste vår egen identitet. En del europeere har forsøkt å ta etter og leve som afrikanere og asiater når de lever i deres land. Ofte blir slike forsøk på «å spille innfødt» gjennomskuet og oppfattet som latterlige. Men situasjonen kan variere fra land til land, og fra gruppe til gruppe, og en form for kompromiss må vi oftest finne frem til, for omplantet i en ny situasjon kan vi heller ikke leve slik som vi gjorde hjemme i vårt eget miljø.

I de aller fleste miljøer setter folk pris på at man er den man er. En nordmann blir aldri japaner eller nigerianer. Det beste råd som kan gis, er at du er ærlig og ekte. Husk at «du kan ikke ikke-kommunisere!» (1). Hva du enn gjør eller ikke gjør, så forteller dine ord, og handlinger og din klesdrakt noe om deg. Vi blir alle «lest» av våre omgivelser, både i arbeid og fritid. Matforbruk, alkoholvaner, omgang med det annet kjønn, respekt eller manglende respekt for andre, - alt forteller noe om oss. Våre handlinger sier mer enn ord om hvem vi er og hva vi står for.

[1. Watzlawick P, Bavelas JB, Jackson DD. 1967. *Pragmatics of human communication*.](#)

Oppgave:

[Ny kulturell kontekst:](#)

[Gode råd](#)

Oppgave:

[Ikke-kommunikasjon](#)

Internasjonale hilseskikker

Forfatter: Eli M. Huseby

[Internasjonale hilseskikker \(108629\)](#)

Verden har blitt mindre. Vi reiser mer og får mange impulser, samtidig som vi i vårt multikulturelle samfunn stadig støter på folk med en annen kulturell bagasje enn oss selv. Hilsemåten vår er en viktig del av vår identitet og anskueliggjør mye av våre kulturelle verdier.

Hvordan møter vi en person som har en annen kulturell bakgrunn enn oss selv for første gang? Skal vi kysse på kinnet (i så fall hvor mange ganger), skal vi gi en klem, hilse i handa, bøye oss eller gni nesene mot hverandre?

Det første møtet

I alle kulturer er det første møtet med representanter fra andre kulturer avgjørende. Tradisjonelt var det viktig å avgjøre: Er personen en venn eller fiende? Skal vi møte personen med respekt og varme eller skepsis og til og med fiendlighet? Hvis dette er det første vennlige møtet, vil måtene vi kan signalisere vår velvillige innstilling og respekt på, variere fra kultur til kultur.

Oppgave

- Du vil gi et godt inntrykk, hvordan vil du tilkjennegi dette første gang du møter en person fra en fremmed kultur?
- Du er i et fremmed land med en annen hilseskikk. Hvordan vil du hilse på en person fra dette landet første gang du ser han/henne?
- Du møter en person fra et fremmed land med en annen hilseskikk i ditt land. Hvordan vil du hilse på denne personen for første gang?
- Drøft hvem som skal ta hensyn til den andres hilseskikker.

Filmklipp 1

I denne videoen forklarer foreleseren Younis Hamza Al Hirz om hilseskikker i Bahrain.

Se videoen og finn ut:

- Hvor ligger Bahrain?
- Når brukes hilsenen salam aleikum?
- Hvordan skal menn og kvinner hilse?
- Skal man utveksle håndtrykk?
- Hva sier hilsemålene her om de kulturelle verdiene i Bahrain?

Filmklipp 2

Sosialantropologen Arne Rokkum forklarer om hilseskikker i ulike kulturer. Se filmklippet og svar på disse oppgavene:

- I intervjuet starter de med Japan. Hvorfor tror du?
- Hvordan minner Zulu-folkets hilseform på den vestlige?
- Beskriv masaienes vanlige hilsemåte.
- Hvordan er det vanlig at to japanske kamerater skiller?
- Hvis du tar utgangspunkt i de hilsemåtene du hører om her, hvor tenker du at kulturavstanden er størst i forhold til din egen kultur?
- Hva sier disse hilsemåtene om kulturelle verdier i Japan, hos zuluene og masaiene?

Japansk hilsemåte / video

<http://ndla.no/nb/node/58286>

Formell eller uformell? Vert eller gjest?

Det er ingen tvil om at måten vi møter folk på, kan åpne døra til felles forståelse og vennskap. Hva skjer hvis vi trår feil i dette første møtet?

Se på dette bildet:

Kong Olav V gratulerer Dalai Lama med Nobels Fredspris i Oslo i 1989. Hvilken hilseform ser vi her? Hvilken rang er involvert? Hvem har høyest rang? Hvem er vert, og hvem er gjest? Spiller religiøse verdier også inn her?

Dalai Lama og Kong
Olav

Vi ser et håndtrykk, men Dalai Lama bøyer seg. Kong Olav er vert, Dalai Lama er gjest. Kong Olav har høy verdslig rang, Dalai Lama har høy religiøs rang (som buddhistenes øverste leder). Munker skal ikke berøre andre mennesker. Ifølge buddhistisk tro stjeler man da energien deres. Her er det mange dilemmaer involvert.

Diskuter

Du kjenner sikkert uttrykket: "Når du er i Roma, bør du gjøre som romerne." Diskuter hva dette innebærer. Hvor aktuell er den regelen når det gjelder hilseformer?

Internasjonale hilsemåter

Kwintessential er en britisk nett-tjeneste som tilbyr assistanse til kommersielle aktører som har en stor internasjonal kontaktflate. Det å kjenne til andre kulturer og deres leveregler er særlig viktig i handel og forretningsliv. Nettsidene gir verdifull informasjon om hvordan man kan opparbeide seg interkulturell kompetanse. Se på denne alfabetiske listen over land og [Internasjonale hilsemåter](#).

Gjør oppgavene under:

1. I grupper: Velg dere ett land hver på Kwintessentials liste og én hilsemåte. Lag en visuell presentasjon, f.eks. i MovieMaker, hvor dere også laster opp en video (fra mobil etc.) der dere utfører hilsenen. Gi bakgrunnsinformasjon og drøft de kulturelle verdiene som er involvert.
2. Diskuter forbeholdet Kwintessential tar når de lister opp ulike hilsemåter rundt omkring i verden. Hvordan harmonerer dette med det dere har lært om

kulturbegrepet?

"Advarsel! Kultur er ikke statisk!

Det er viktig å huske på at denne veilederen bare er generell. Den er på ingen måte definitiv. Vi har ikke til hensikt å lage stereotypier, sette i bås eller kvantifisere folk eller noen kultur ... Men disse løse rådene kan være til hjelp for å fremme felles forståelse og unngå at vi fornærmer noen uten å ville det" (norsk oversettelse)

Vårt etiske ansvar

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Vårt etiske ansvar \(57879\)](#)

Hensikten med kommunikasjon er å oppnå forståelse og vinne ny innsikt. Vi kan oppleve situasjoner der vi skjønner at vi ikke forstår. Da oppstår gylne øyeblikk. Når vi forstår at vi ikke forstår, kan vi stille spørsmål og få rede på nye ting. Slike situasjoner kan anspore oss til nye undersøkelser og nye oppdagelser – helst til fordel for begge parter.

Innsikten som vi har fått i begrepene og mekanismene som ligger under interkulturell kommunikasjon gir oss også makt. Vi kan bruke den positivt til beste for alle, eller vi kan misbruke den. Kunnskapen om kommunikasjon kan også ha moralske konsekvenser. Vi skal her se på noen temaer som er aktuelt å være bevisste på når det gjelder vårt etiske ansvar.

Maktmisbruk

Det er lett å tro at kommunikasjon bare er å få positiv respons, og å få folk til å gjøre det vi vil ha dem til å gjøre. Men da blir det ikke kommunikasjon, det er manipulasjon. Ingen har rett til å beherske en annens liv. Kommunikasjon er ikke å «trykke et budskap nedover hodene» på andre mennesker.

Både reklame, næringsliv, reiseliv, hjelpeorganisasjoner, bistand og misjon besitter teknologi, økonomi og kunnskap som kan brukes til å bestikke, manipulere og hjernevasker mennesker. Men slik bruk av kommunikasjonskunnskap blir maktmisbruk og ikke kommunikasjon etter grunnbetydningen - «å gjøre felles». Fellesskap forutsetter dialog der begge parter søker etter mening.

Sosiale medier kan også brukes til manipulering av venner og kontakter dersom man har den rette kompetansen.

Korrupsjon

Korrupsjon er å bruke sin stilling eller posisjon til å skaffe seg egen vinning på andres bekostning. Det er all grunn til å advare mot korruption og *bestikkelsjer*. I mange land og kulturer er korruption svært utbredt. Likevel vil vi hevde at det ikke er riktig å si - som det ofte blir sagt - at korruption er «en del av deres kultur».

Vi vil avvise at kriminalitet er en del av vår norske kulturbakgrunn, selv om det begås kriminelle handlinger også av nordmenn. Også mennesker i Brasil, Kamerun og Japan vet at korruption er galt og ønsker å motarbeide uvesenet. Svindlere og utsugere er verken respektert eller likt noen steder. Folk flest forakter et slikt system. Dersom noen der hadde sagt at det var en del av deres kultur, ville de fleste følt det dypt krenkende og insinuerende.

En påstand om at korruption er en uunngåelig del av kulturen, noe som man bare må akseptere og innrette seg etter, bør imøtegås og avvises. Det er forkastelig i vårt eget land og det er forkastelig også andre steder. Det er altfor lettvint å legge skylden på offeret.

Empati

Innlevelse i andre menneskers livsmønster og tenkemåte er svært vanskelig, men også spennende. Der hvor vi lykkes, er vi kommet hverandre nokså nær inn på livet. Det skaper bånd av gjensidig tillit, forståelse og lojalitet. I vår egen sammenheng kan vi i stor grad på forhånd beregne hvordan andre mennesker vil reagere på våre handlinger og holdninger.

I en fremmed kulturell kontekst, derimot, er det mye vanskeligere å forutsi hvordan reaksjonen vil bli. Det er grunn til å stille et kritisk og selvransakende spørsmål: Hvilken rett har vi til å utnytte mellommenneskelig kontakt til egne og private formål?

Vi skal være klar over at empati også kan gi makt til den som går inn i prosessen. Kulturinnlevelse reiser derfor viktige etiske spørsmål: Hva brukes denne makten til? Er vi for eksempel villige til selv å slippe andre innpå oss? Hvordan ville vi like å bli utsatt for et annet menneskes ønske om å komme inn på våre «private enemerker»? Disse spørsmålene fortjener kritisk ettertanke.

Sympati og empati

Oppgaver

Drøft

- Forfattaren hevder at det ikke er riktig å se på korruption og smøring som "en del av kulturen deres." Er du enig? Hvilke konsekvenser vil et slikt synspunkt ha for dine holdninger til andre mennesker?
- Hvilken rolle spiller empati i mellommenneskelig kontakt? Forfatteren hevder at empati kan gi makt. Hva mener han?

Finn ut

Les artikkelen [Korrasjon](#). På hvilken måte har personen som omtales brukta sin stilling til personlig vinning? Hvorfor tror du slike tillitsbrudd fordømmes i de aller fleste kulturer?

Kultur som meningsfellesskap

Forfatter: Øyvind Dahl, NRK

[Kultur som meningsfellesskap \(57880\)](#)

Som mennesker har vi et *felles erfaringsområde* samtidig som vi også har våre *særrområder*. Vårt meningsfellesskap kan utvides ved læring og mellommenneskelig kontakt. Men det må være gjensidighet i læringen. Jo mer A lærer om B, og jo mer B lærer om A, dess større blir felles erfaringsområde, og jo større sjanse er det for at vi lykkes i å kommunisere med hverandre og forstå hverandre.

Men som vi har sett ovenfor er det ikke nok med kunnskaper. Også atferd og holdninger er en viktig bestanddel av interkulturell kompetanse. Jo mer vi lærer om andre, jo mer må vi også selv arbeide med egen atferd og egne holdninger.

X-ray Posse / video

<http://ndla.no/nb/node/56115>

Interkulturell kompetanse kan brukes både til godt og ondt. Innsikten kan brukes til å selge en defekt bil til en godtroende kjøper. Den kan brukes til å underminere den andres verdensbilde og kulturelle forutsetninger eller til manipulasjon og hjernevask. Maktbruk blir umoralsk.

Innsikt i interkulturell kommunikasjon kan også brukes til å søke felles løsninger på fellesmenneskelige problemer - kultur som meningsfellesskap. Felles søker kan bringe fornyelse og inspirasjon og bidra til utveksling av tanker og erfaringer mellom likeverdige mennesker, der alle kan gi og få. Vi må alle ha frihet til å låne, frihet til å gi, frihet til å ta imot, frihet til å omskape og frihet til å nyskape! Det er kulturmøtets spennende mulighet!

[Fordypningsoppgaver - interkulturell kompetanse og kommunikasjon](#)

EDUTAINMENT / video

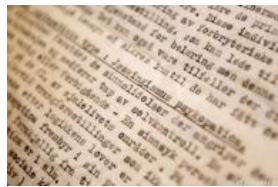
<http://ndla.no/nb/node/56041>

Hva er en tekst?

Hva er en tekst? Innledning

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Hva er en tekst? \(63136\)](#)

Kommunikasjon og kultur 1 har muntlig eksamensform, og det muntlige vil trolig stå sentralt i klassetimene. Gjennom diskusjoner, gruppearbeid og presentasjoner vil du få øvelse i å både snakke om sentrale emner i faget, og trening i å tilpasse ditt eget muntlige språk til ulike tilhørergrupper.

Likevel vil du også måtte produsere andre teksttyper – både skriftlige og sammensatte, og du vil måtte analysere ulike typer tekster.

På disse sidene skal vi se nærmere på hva som faktisk inngår i tekstbegrepet, og vi skal introdusere noen grunnleggende begrep som kan være nyttige både når du skal analysere tekster, og når du selv skal produsere dem.

Flere av de tingene vi kommer inn på her, vil bli utdypet senere.

Det utvidede tekstbegrepet

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Det utvidede tekstbegrepet \(63144\)](#)

Når vi til vanlig benytter ordet "tekst", tenker vi som regel på skriftlig tekst, slik vi for eksempel kan lese i en lærebok. De trykte bokstavene som sammen danner ord, setninger og hele bøker omfatter det tradisjonelle tekstbegrepet.

Om vi ser nærmere på hvilke *egenskaper* en tekst har, ser vi raskt at den skriftlige teksten også har mye til felles med annen språk- og tegnbruks. En helt sentral egenskap er at tekster er satt sammen av flere tegn som er "vevd" sammen etter et mer eller mindre fast eller bestemt mønster til et større og sammenhengende stykke.

Ser vi på den latinske opprinnelsen til begrepet, blir denne betydningen tydeligere: Tekst kommer nemlig av det latinske ordet *textum*, som betyr "sammenvevd" eller "sammenflettet".

En sammensatt tekst

I dagligtale bruker vi lignende ord som *tekstil* og *tekstur*, og dette er gjerne mer kjente ord for oss. Tekstil er et ord vi bruker om det stoffet klærne våre er laget av, og det er også noe som er sammenvevd. I dette tilfellet er det sammenvevd av mange tråder, men det er i prinsippet det samme: Det viser til en helhet som er sammenvevd av mindre biter eller tråder.

Et annet viktig trekk er at disse sammenvevde tekstene gjerne har et innhold som kan bety noe (se [Kulturfiltermodellen](#)) for mottakeren. De kan altså gi mening for den som mottar teksten.

Disse egenskapene ser vi også innenfor andre tegnsystem som for eksempel i bilder, i musikk, i film og i tale når vi snakker med hverandre. De er alle sammensatt av mange små biter eller tegn i form av bokstaver, lyder og bilder som sammen utgjør en større sammenheng, og som danner grunnlag for en mening.

Storyboard / video

<http://ndla.no/hb/node/51640>

Dette *utvidede* tekstbegrepet omfatter både bilder, musikk, lyd, tale m.m. i tillegg til skrift. En film, en samtale og et bilde kan slik sett godt bli omtalt som tekster.

I noen tilfeller kan vi også si at klær og arkitektur kan fungere på samme måte og har mange av de samme egenskapene som tekster. Også slike uttrykk er satt sammen av mindre biter etter faste normer og regler, og kan også romme en mening for den som studerer disse uttrykkene.

Noen ganger har vi behov for å si mer presist hvilken teksttype det er snakk om, men i forhold til kommunikasjonsteoriene og tekstteoriene vi skal jobbe med, er det ofte bedre å bruke *tekst* som et samlebegrep for alle disse tegnsystemene.

Ofte ser vi også at ulike teksttyper blir knyttet sammen. Tenk deg for eksempel en film – den kan inneholde musikk, tale, skrift i tillegg til bildene som beveger seg over lerretet. Likevel tenker vi på film som ett "produkt". Det samme gjelder for eksempel avisene eller tegneseriene vi leser. Vi leser dem som en tekst, men egentlig er de sammensatt av flere og ulike teksttyper. Slike tekster kaller vi *sammensatte tekster*.

Pondus av Frode Øverli

Det som kjennetegner sammensatte tekster, er at de kombinerer ulike teksttyper, og at de spiller på ulike modi. Men egentlig er alle tekster multimodale. Dette skal vi utdype nedenfor når vi går inn på de ulike teksttypene, men først skal vi definere hva vi mener med begrepet tekst.

Tekstdefinisjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Tekstdefinisjon \(63154\)](#)

Vi har sett at tekstbegrepet rommer både tale, skrift, lyd, musikk, bilder, film og i noen tilfeller også klær og arkitektur. Tekstbegrepet vi benytter i dag er altså utvidet i forhold til den tradisjonelle oppfattelsen vår av hva en tekst er.

Når tekstbegrepet er så omfattende og inneholder så mye, bør vi ha en definisjon som sier noe om hva kjernen i dette er, og hva som er felles for de ulike teksttypene. Det finnes mange forsøk på å gi slike definisjoner, og til en viss grad vil definisjonene variere alt etter hva en er på jakt etter i arbeidet sitt. Her skal vi prøve å nærme oss et brukbart forslag for vårt fag gjennom å se på noen sentrale trekk.

Tekstanalyse / video

<http://ndla.no/nb/node/61194>

Ord og setninger

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Ord og setninger \(63164\)](#)

Det var en gang en setning

De minste byggesteinene i språket vårt kaller vi *fonem* eller lyd i talespråk, eller *grafem* eller bokstav i skrift. I skrift vil vanligvis ikke et grafem alene ha noen mening ("i" og "å" er de vanligste unntakene), det er først når vi setter flere grafem sammen til et ord, at vi kan se et innhold.

Ordet "tekst" er for eksempel satt sammen av fem grafem eller bokstaver, som uten mellomrom danner ordet "tekst".

I talespråk kan enkeltlyder derimot ofte utgjøre et ord. I mange dialekter er for eksempel det personlige pronomenet "jeg" uttrykt med bare en vokal: "e", "i", "æ".

I skrift er et ord markert med mellomrom på begge sider av bokstavsmannensetningen, og viser slik at bokstavene som står sammen uten mellomrom, skal leses og forstås som *ett ord med egen betydning*. I tale blir dette markert ved trykk.

Ovenfor så vi at tekst stammer fra det latinske ordet *textum*, som altså betyr sammenvevd. At tekst er noe som er satt sammen av flere mindre biter, er en viktig egenskap som definisjonen vår bør få med. Vi kan godt si at ord er sammenvevd av mindre biter, men det har liten hensikt å definere enkeltord som tekst. Dersom vi skal sette sammen to eller flere ord i skriftspråket, må vi følge de reglene som gjelder for *setningsoppbygningen*.

I norsk grammatikk må en setning inneholde et verbal og et subjekt, altså en handling og noe/noen som utfører handlingen, og et punktum. "Per leser.", er slik sett en setning, og er satt sammen av seks grafem, to ord, et verbal, et subjekt og et punktum.

Hvorvidt vi kan definere en setning som tekst, er det ulike meninger om. Innenfor litteraturvitenskapen viser begrepet tekst som regel til en sekvens som er lengre enn en setning

Litteraturvitenskapelig leksikon / bibliotek

<http://ndla.no/nb/node/76903>

. Det finnes likevel eksempler som ikke uten videre passer til denne definisjonen, for eksempel [Jan Erik Volds](#) dikt.

Skal vi følge skillet mellom setning og tekst, er Vold i grenselandet, men det kan leses både som en og flere setninger. Vi skal så langt skille mellom setning (minimum et verbal og et subjekt) og tekst, forstått som sekvens av to eller flere setninger.

Sammenheng og formål

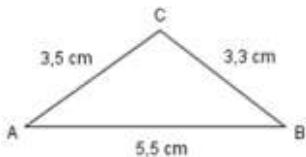
Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Sammenheng og formål \(63168\)](#)

"Jenta bråbremset. Nå kaster jeg ballen. Brakonøkkelen skal dreies rundt tre ganger. Grovt brød inneholder mye jern."

Ut fra det vi har sagt tidligere, vil dette kunne være et eksempel på tekst. Det følger de reglene som gjelder for setningsbygning, og det er her tre setninger som er satt sammen. Vi forstår også hva som blir sagt i setningene. Sett sammen gir de derimot liten eller ingen mening, og vi ser ingen sammenheng mellom de fire setningene. Resultatet blir at vi ikke greier å trekke ut noen mening av det vi leser, eller sagt på en annen måte: De kommuniserer ikke noe meningsfylt, og det er ikke noen sammenheng mellom dem.

I og med at dette faget i stor grad handler om kommunikasjon, vil vi i stor grad jobbe med tekster som faktisk kommuniserer noe *meningsfylt* for den som leser teksten, altså mottakeren.

Cosinussetningen: Er dette en tekst?

Avsenderen vil på sin side som regel ha et formål med teksten han sender fra seg. Kanskje vil han prøve å ytre en personlig mening, kanskje vil han overbevise oss om noe, eller kanskje vil han bare gi oss en opplevelse eller sette oss i en stemning.

Det vil som regel alltid være slik at vi som mottaker av en tekst må fylle inn noe informasjon selv for at teksten skal gi mening for oss. En tekst som sier alt, vil både bli svært kjedelig og tung å lese, og ikke minst svært lang. Tenk bare hvor langt tekstepeksemplet ovenfor hadde blitt om vi skulle forklart hva alle ordene betydde! For at en tekst skal kunne kommunisere, må det være en balansegang mellom det å si for mye og det å si for lite.

Et viktig krav til tekster, både for at mottakeren skal klare å trekke ut en mening, og for at mottakeren skal kunne nå sitt formål, er derfor at de har en viss *sammenheng*. Teksteksemplet ovenfor mangler dette. Selv om ordene og også setningene hver for seg gir mening, ser vi ingen sammenheng i helheten – det er ikke noe samlende emne eller tema i den, og hver setning kommer mer eller mindre som en overraskelse.

Det er flere måter å skape sammenheng på, og som regel trenger vi ikke tenke så mye over det heller. Bare det å gi teksten en tittel, kan være med på å forberede leseren på hva som møter ham.

Kunstverket *Fountain* av Marcel Duchamp er et eksempel på dette. I seg selv er det vanskelig å tenke seg pissoaret som noe annet enn nettopp et pissoar. Men ved blant annet å sette en tittel på dette skaper kunstneren nye forventninger til mottakeren – vi ser på gjenstanden med ønske om å forstå noe.

Konteksten, altså situasjonen som omslutter kommunikasjonen, fungerer på samme måte. Forskjellige former for språk er som regel rettet inn mot og tilpasset forskjellige situasjoner. Vi bør for eksempel være forberedt på at fantastiske ting kan skje i romaner og filmer som ellers er realistiske på mange måter.

I filmen *Snikende tiger, skjult drage* kan vi gjerne bli overrasket over mange av scenene, for eksempel når personene ser ut til å kunne fly, og klatre oppover loddrette vegger, men de gjør ikke filmen uforståelig av den grunn, tvert om. Hvis foreldrene dine forteller en lignende historie om seg selv, vil vi nok stusse mer over dette..

I nyhetssendingene venter vi ut fra konteksten at vertene serverer oss nyheter. Hvis de plutselig starter med å fortelle private fiskehistorier, vil vi trolig reagere på dette. Det gir ikke mening ut fra konteksten.

Det vi sier eller skriver må altså stå i forhold til den sammenhengen det blir sagt i. Først da kan vi regne med at mottakeren forstår formålet med teksten.

Et krav om sammenheng er særlig viktig å tenke på for avsenderen av en tekst. Han må kanskje vite hvor mye mottakeren vet, hvilke erfaringer han har, hvilket språk han snakker, hvor gammel han er osv. Først da har vi et grunnlag for å sende fra oss en tekst som kommuniserer.

Når vi vil oppnå sammenheng i en tekst, er det derfor viktig å ha et mottakerfokus. Vi må se for oss hvem som skal bruke teksten, og vi må tilpasse teksten til ham.

Sjanger

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Sjanger \(63177\)](#)

I tillegg til at vi kan snakke om ulike teksttyper, kan vi også snakke om ulike *sjanger* innenfor de ulike teksttypene.

En sjanger er en *norm* eller et sett med retningslinjer for hvordan en bestemt tekst skal utformes og til en viss grad hva den skal inneholde. Sjanger er noe vi som *avsender* må tenke over når vi skal lage en ny tekst.

En annen viktig funksjon en sjangernorm har, er å gi *mottakeren* en pekepinn på hvordan teksten skal leses. Når vi leser et dikt, leser vi med andre øyne enn når vi leser en bruksanvisning - vi leter etter ulike typer budskap alt etter hvilken sjanger det er snakk om. Langt på vei vil sjanger også være styrt av den funksjonen (lenke til språkfunksjonene) teksten er ment å ha.

Sjanger er med på å strukturere virkeligheten som blir servert i tekstene, og sjangrene sier oss også noe om hvilken virkelighet vi skal stille oss inn på. Er det en oppdiktet virkelighet som i romaner og filmer, er det en virkelighet vi må konstruere selv som i lyriske tekster, er det en objektiv virkelighet som i nyhetssendinger, er det en subjektiv virkelighet som i et essay?

Når vi leser en tekst, stiller vi oss som regel automatisk inn på et virkelighetssyn, og vi leser teksten ut fra dette. Da må vi også være klar over at sjangrene kan misbrukes eller brukes til å forføre eller lure oss til å tro at den virkeligheten vi får servert, er noe annet enn det den kanskje er.

Wikipedia blir ofte trukket fram i denne sammenhengen. Sjangeren som råder her, er leksikonartikkelen. Dette er en informerende sjanger - den skal være objektiv og sann, og når vi leser tekstene her, er vi innstilt på at det vi leser er sant. Men kan vi være sikre på at det vi leser her virkelig er sant?

Innenfor skjønnlitteraturen er det vanlig å skille mellom de tre storsjangrene epikk (prosatekst med en forteller), lyrikk (tekst skrevet på vers) og dramatikk (tekst ment for framføring som f. eks. skuespill). Disse har igjen flere undersjanger som hver har sine kjennemerker og som vi vil komme tilbake til.

Også i sakprosaen kan vi foreta inndelinger i ulike sjanger alt etter hva som kjennetegner teksten. Artikkelen, rapporten og essayet som du ofte skriver i skolesammenheng, er eksempel på dette. De har hver sine typiske trekk som vi bør kjenne til når vi skriver, og som også leseren av tekstene forventer skal være på plass.

Du kan lese mer om sjanger og sjangerinndeling på NDLA sine [norsksider](#).

Slike sjangerinndelinger bruker vi også innenfor de andre teksttypene vi nevnte ovenfor. Både film, musikk, talekunst og billedkunst opererer med ulike sjanger med egne normsett.

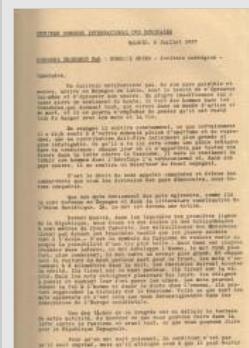
Faglitteratur

Forskellige sjanger

Tekst-tv

Et historisk dokument

Alle disse teksttypene
leses med forskjellig
utgangspunkt.

Borettslaget / video
<http://ndla.no/hb/node/14986>

I tillegg til sjangerer innenfor litteratur, sakprosa, film osv, kan vi også snakke om sjangerer i klær. Også slike fenomener kan og være bygget opp av mindre biter som er satt sammen etter faste regler og som på mange måter også kan formidle et budskap. Bunaden er for eksempel bygget opp på faste mønster. Det samme kan også gjelde plagg vi bruker til høytidelige seremonier som for eksempel bryllup, dåp, gravferd. Også innenfor ulike yrkesgrupper finner vi eksempler på faste kleskoder.

[Sjangeroppgave](#)

Sjangerblanding

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Sjangerblanding \(63188\)](#)

Ikke alle tekster vi møter kan uten videre plasseres i en tekstbås. Ofte kan vi ha problem med å slå fast om vi har å gjøre med et dikt eller en roman, en dokumentarfilm eller en spillefilm, et fotografi eller et maleri. Blandingsprodukter finner vi overalt, og utover 1900-tallet ser vi særlig at de litterære sjangrene ofte glir over i hverandre.

Selv om vi som mottakere ofte vil og kanskje bør forvente at tekstnormene blir fulgt, kan det også være ekstra spennende å lese tekster som bryter opp med det vi er vant med, såkalte sjangerblanding.

Anne av Paal-Helge Haugen er et eksempel på dette. Denne teksten har både lyriske, prosaiske og dokumentariske innslag, men blir likevel regnet for å være en roman. Det setter kunnskapene og forventningene våre på prøve, og i mange tilfeller lærer vi noe nytt om både hva en sjanger er, og hva en tekst kan være.

Innenfor filmtekster representerer Bollywood-filmene en sjangerblanding som kanskje er uvant for mange i vår del av verden.

Noen ganger kan det likevel gå for langt, og avstanden mellom tekst og mottakerens forventninger til teksten kan bli for store. Da snakker vi gjerne om et sjangerbrudd. Et slikt sjangerbrudd kan føre til misforståelser og sterke reaksjoner hos mottakeren. Det er derfor viktig at avsenderen vet hvilke situasjoner som krever en tydelig sjanger.

Sjangerbrudd kan vi også finne i klær. Et bunadskledd menneske med caps og joggesko kan utvilsomt ytre noe gjennom måten han eller hun er kledd på, men sjangerbruddet ødelegger på mange måter for det budskapet en bunad i utgangspunktet sender ut – nemlig et budskap om geografisk tilhørighet, slekt og tradisjon.

Andre ganger kan likevel selve opplevelsen av sjangerbrudd være et mål i seg selv, og det kan være med på å vekke til live gamle mønster og forestillinger som vi tar for gitt.

Oppgave

[Sjangerbrudd](#)

Oppsummering

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Oppsummering \(63195\)](#)

Så langt har vi sett på noen sentrale sider ved tekstbegrepet, og en essens i det vi har sagt er at en tekst må være i stand til å formidle mening.

Det er likevel lett å finne tekster som ikke gir mening for akkurat "deg og meg", men som likevel kan kalles tekster. Så langt kan vi likevel kanskje nøye oss med å slå fast at en tekst er *en rekke med tegn som har en sammenheng og en kommunikativ funksjon eller et formål*

Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/63216>

Oppgave

For å øve deg på tekstbegrepet kan du gjøre dette som oppsummeringsoppgave:

Se filmen *Un chien Andalou* som ble innspilt i 1928. Du finner hele filmen (ca. 17 min.)

på YouTube . Vurder filmen i lys av det vi har drøftet om tekstbegrepet.

- Hvilke tekstkriterier er på plass i denne filmen?
- Er det noen kriterier som ikke er på plass?

Et bilde av kunstneren Salvador Dalí var inspirasjon til "Un chien Andalaou"

Hvordan er en tekst satt sammen?

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Hvordan er en tekst satt sammen? \(63217\)](#)

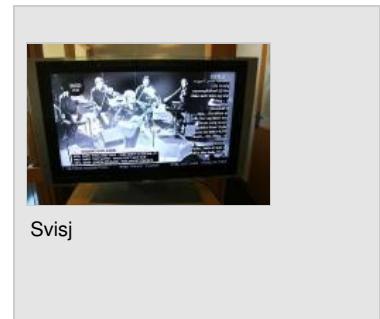

I løpet av en dag er du både avsender og mottaker av en rekke ulike tekster. Det kan være tekstmeldinger, diskusjoner på nettet, faglige tekster på skolen, muntlige foredrag, filmer, nettsider osv.

Fra norskfaget kjenner du begrepet sammensatte tekster, det vil si tekster som kombinerer to eller flere uttrykksmåter. TV-program, nettsider, filmer og konserter er eksempler på sammensatte tekster der skrift, bilde, lyd og levende bilder er satt sammen på ulike måter.

Et annet navn for sammensatte tekster er *multimodale tekster*. Multi betyr flere, mens *modale* kommer fra modus og betyr måte. Når vi skal lage en tekst, har vi mange *modi* (et modus – flere modi) eller teksttyper tilgjengelige. Eksempler på modi kan være skrift, fotografi, maleri, musikk, typografi, farger, lyder, blikk, klær, stemmebruk og kroppsspråk.

Modiene vi har tilgjengelige kan settes sammen på mange måter, og de realiseres i et bestemt materiale eller medium. Er det et tv-program, en film, en samtale, en nettside, en bok eller et radioprogram? En reklamefilm på tv kan være en kombinasjon av musikk, dans, bilder/film og tekst. En bildebok for barn kan være en kombinasjon av bilder og tekst, men bildene kan være av ulike typer, for eksempel fotografi, tegninger eller animerte bilder.

Svisj

Barneboka Tjuven av Rune Belsvik

Hvordan er en tekst satt sammen? / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/63217>

[Sinna Mann from Visuelt.org on Vimeo.](#)

Kippet er et utdrag fra animasjonen basert på barneboka "Sinna mann" (Gro Dahle, 2003).

Når en person snakker, vil personens stemmebruk, dialekt, språk, påkledning og kanskje også utseende styre vår tolkning av det som blir sagt. En muntlig tekst som en samtale, vil være en sammensatt tekst fordi vi har ulike modi å velge mellom når vi skal uttrykke oss muntlig.

Også klær kan være en tekst. Kombinasjonen av klesplagg, stoffkvalitet, farge, design og merke som du har på deg, utgjør en sammensatt tekst.

På bildet ser du en avisside. Avisens valg av skriftyper, størrelser på overskrifter, ingresser, brødtekst og oppsett vil sammen med den skriftlige teksten gjøre avissiden til en sammensatt tekst. Standard oppsett for skriftlige innleveringer på skolen er skriftypen Times New Roman, men du kan velge mellom en rekke andre skriftyper, noe som vil ha betydning for teksten din. Du kan lese mer om ulike skriftyper [her](#).

Med bakgrunn i dette kan vi si at alle tekster er sammensatte eller multimodale. Den som produserer en tekst har alltid flere ulike modi eller tekstdeler å velge mellom, og det er egentlig umulig å tenke seg en tekst som består av bare ett modus

Alle tekster er sammensatte / bibliotek

<http://ndla.no/nb/node/76904>

Vi skal likevel skille mellom tre hovedtyper tekster: Sammensatte tekster, skriftlige tekster og muntlige tekster. Det er ikke vanntette skiller mellom disse, og utgangspunktet er at avsenderen alltid vil bruke to eller flere modi i produksjonen av en tekst. Men noen ganger er det tydelig at skrift eller tale er den modusen som dominerer, som i en artikkel eller i en samtale. En artikkel vil derfor være en skriftlig tekst, mens en samtale vil være en muntlig tekst.

Hva vil vi med teksten?

Hva vil vi med teksten? Innledning

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Hva vil vi med teksten? \(63255\)](#)

Til nå har vi sett på hva vi legger i tekstbegrepet, hvordan vi kan definere tekst. I dette kapitlet skal vi se nærmere på en av de "kvalitetene" som vi trakk fram i definisjonen ovenfor – nemlig den kommunikative funksjonen.

At en tekst har en kommunikativ funksjon betyr selvfølgelig at teksten kan kommunisere noe. Men på et mer grunnleggende nivå betyr det også at vi bruker tekster for å oppnå noe – vi vil altså alltid noe med teksten.

Men hva er det egentlig vi vil? Det kan variere mye fra situasjon til situasjon. Derfor er dette også med på å styre utformingen av teksten.

Språkfunksjoner

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Språkfunksjoner \(63256\)](#)

Det er vanskelig å komme unna at all språkbruk kommuniserer et eller annet, selv om vi ikke alltid er oss bevisst det.

Vi bruker også språket på ulike måter alt etter hva vi vil oppnå med det. En av de som satte disse tankene i system, var Roman Jakobson, som er blitt særlig kjent for teorien om språkets seks *funksjoner*, der hver av funksjonene fokuserer på visse sider ved språket og det vi vil oppnå med det: Selv om all språkbruk handler om kommunikasjon, kan altså fokuset i det vi kommuniserer ligge på ulike områder av kommunikasjonssituasjonen.

Emotiv språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes
[Emotiv språkfunksjon \(63257\)](#)

Den emotive funksjonen er særlig tydelig i tekster der vi er opptatt av våre egne følelser. Fra engelsk kjenner vi ordet "emotion", som nettopp betyr følelser. Kanskje vil vi uttrykke kjærligheten vår overfor en annen person, kanskje vil vi i et sint leserinnlegg fortelle hvor irritert vi er over at bussene alltid kommer for sent, eller kanskje vi som Sigbjørn Obstfelder i diktet "Jeg ser" vil uttrykke oppfatningen vår av verden.

Slike tekster der *avsender selv* står i sentrum, kaller vi emotive tekster.

Jeg ser
Jeg ser på den hvide himmel,
jeg ser på de gråblå skyer,
jeg ser på den blodige sol.
Dette er altså verden.
Dette er altså klodernes hjem.
En regndråbe!
Jeg ser på de høie huse,
jeg ser på de tusende vinduer,
Jeg ser på det fjerne kirketårn.
Dette er altså jorden.
Dette er altså menneskenes hjem.
De gråblå skyer samler sig. Solen blev borte.
Jeg ser på de veklædte herrer,
jeg ser på de smilende damer,
jeg ser på de ludende heste.
Hvor de gråblå skyer blir tunge.
Jeg ser, jeg ser ...
Jeg er vist kommet på en feil klode!
Her er så underlig ...

(Sigbjørn Obstfelder, fra samlingen Digte, 1893.)

Konativ språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Konativ språkfunksjon \(63258\)](#)

Andre ganger er vi mer opptatt av *mottakeren* i kommunikasjonssituasjonen. Vi prøver å tale direkte til ham og kanskje også å påvirke ham. Selv om avsenderen gjerne har personlige mål med det som blir sagt, ligger fokuset på den som leser eller hører på.

Både innenfor reklame og politikk (særlig i valgkamper) er den konative funksjonen sterkt representert. Mottakeren blir her minnet om at vi bare må ha det og det produktet, det er bra for oss, eller at det og det partiet vil gjøre hverdagen bedre for oss.

Referensiell språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Referensiell språkfunksjon \(63259\)](#)

I mange tekster, kanskje særlig innenfor skole, utdanning og forskning, er det derimot verken avsenderen eller mottakeren som står i fokus, men i stedet det vi litt generelt kan omtale som *verden* eller *selve saken*. Dersom vi for eksempel skal skrive en analyse av en roman, eller en rapport fra et fysikkforsøk, er det ikke først og fremst oss selv eller den som skal lese analysen eller rapporten som er interessant. Det som virkelig er viktig, er det vi snakkar om, enten det nå er romanen eller fysikkforsøket.

I slike tilfeller søker vi gjerne etter det *referensielle* språket – den språkbruken som refererer til noe eller informerer om noe utenfor både avsender og mottaker.

Metaspråklig språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Meraspråklig språkfunksjon \(63261\)](#)

Av og til opplever vi at den vi snakker med ikke forstår hva vi mener. Det kan være ord og uttrykk vi bruker, eller at vi rett og slett snakker for lavt eller utsydelig. Vi merker gjerne at samtalepartneren vår blir usikker, og vi må prøve å forklare nøyere. Da gjør den *metaspråklige funksjonen* seg gjeldende.

Prefikset meta blir brukt i flere sammenhenger, og betyr over. Metaspråk er altså et språk som er "over det vanlige språket", og i praksis vil det si at vi bruker et språk om språket, for liksom å slå fast eller være sikre på at vi snakker det samme språket.

Det finnes mange eksempler på metaspråk. Ordlista og fremmedordboka er metaspråk satt i system. Dette er bøker som inneholder tekster om ordene og språket vårt, og forklarer hva ordene betyr. Også i muntlig språk finner vi eksempler på dette. Når vi for eksempel spør samtalepartneren vår om "han skjønner hva vi mener", eller om vi ganske enkelt forklarer et vanskelig ord vi har brukt, er dette eksempler på metaspråk.

Interessen for hva språket egentlig betyr, finner vi også eksempler på i radioprogrammet [Språkteigen på NRK](#).

Fatisk språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Fatisk språkfunksjon \(63264\)](#)

Å kommunisere innebærer å holde kontakt med noen. Denne kontakten er viktig for at kommunikasjonen skal fungere, men av og til må vi jobbe litt ekstra for å opprettholde den.

Tenk deg for eksempel at du står og snakker med en venninne som du ikke har sett på en stund. Dere prøver å få i gang en samtale, men merker at det stopper litt opp. Da kan vi for eksempel legge inn noen "ekstraord" som "liksom", "eee", "ja ja", osv. På den måten sørger vi for at det hele tiden blir utvekslet ord og lyder, og vi holder liv i kommunikasjonen.

Dette begrepet blir gjerne erstattet med sosial. Det kan ofte tydeliggjøre et viktig poeng ved denne typen språkbruk. Dersom den sosiale funksjonen står mest sentralt i språket, er vi mer opptatt av den sosiale og mellommenneskelige delen av kommunikasjonssituasjonen, enn vi er av innholdet i det vi sier.

To mennesker som snakker om været mens de venter på at bussen skal komme, er gjerne ikke veldig opptatt av om det regner eller snør, men de er trolig ganske interessert i å ha kontakt med hverandre, og i alle fall unngå det vi ofte kaller "pinlige pauser"...

Hva kan vi snakke om når vi ikke kan snakke om været?

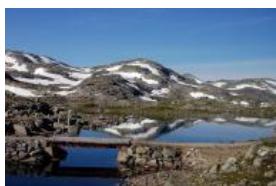
Fatisk språkfunksjon / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/63264>

Poetisk språkfunksjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Poetisk språkfunksjon \(63268\)](#)

Den siste funksjonen vi skal ta med her, er den poetiske funksjonen. Som navnet tilsier, har dette noe med skjønnlitteratur å gjøre. Den poetiske funksjonen er særlig tydelig når fokuset ligger på språket selv, og det er ofte tilfelle i skjønnlitteraturen.

Kanskje særlig når vi leser lyriske tekster, som for eksempel et dikt, legger vi spesielt merke til hvordan lyrikeren har *ordlagt* seg. Gjennom ordvalg, vers- og strofeinndeling og ulike språklige virkemidler som skiller seg fra "hverdagsspråket", ser vi gjerne raskt at språket i seg selv blir ekstra tydelig.

Som en parallel til den tradisjonelle kommunikasjonsmodellen, kan vi sette de ulike språkfunksjonene opp i et liknende system:

FUNKSJON	FORKLARING	EKSEMPEL
Emotiv funksjon (følelser)	Fokus på avsender	"Jippi!"
Konativ funksjon (overbevise)	Fokus på mottaker	"Stem på oss!"
Referensiell/informativ funksjon (saksforhold)	Fokus på konteksten	"Tigeren kan vi kjenne igjen på stripemønsteret. Det er det største nålevende kattedyret vi har."
Metaspråklig funksjon (forklaringer til språket)	Fokus på koden	"Forstår du hva jeg mener med det begrepet...?"
Fatisk funksjon (sosial)	Fokus på formidlingen/kontakten	"Ja ja...fint vær i dag...ja ja men sann..."
Poetisk funksjon (språket i seg selv)	Fokus på språket/meldingen	"Dråpen / henger der / ikke"

Oppgaver

[Dagens språkfunksjoner](#)

[Tekstanalyse av politisk debatt](#)

Selv om eksemplet ovenfor inneholder de fleste språkfunksjonene vi har trukket fram her, kan vi nok slå fast at den konative funksjonen er den viktigste, og det som altså i størst grad blir kommunisert, er at vi/mottakaren bør stemme på dette partiet.

Legg likevel merke til at dette budskapet aldri blir kommunisert direkte. En språkfunksjon kan godt komme til uttrykk indirekte, og i mange tilfeller bruker vi også kroppsspråket til å vise hva vi faktisk vil si.

Ofte kan vi også sette nye språkfunksjoner i fokus bare ved å endre på formen:

Ofte

kan vi

sette nye språkfunksjoner i

fokus

bare ved å

endre på

formen

Kommunikative funksjoner

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Kommunikative funksjoner \(63289\)](#)

Språket er viktig for oss mennesker, og ordene vi velger å bruke kan være avgjørende for utfallet av en situasjon. I diktet "Det er ganske mange måter du kan be om potetgull på" av Helene Uri lister hun opp hele 19 måter å spørre om potetgull på.

Det er ganske mange måter du kan be om potetgull på:

Kan du være så snill å sende meg potetgullet, tror du?

Jeg ble visst ikke helt mett av den middagen, jeg.

Er det bare du som skal ha potetgullet, eller?

Kunne jeg også få litt potetgull, kanskje?

Gi meg potetgull med en eneste gang!

Kunne du ha sendt meg potetgullet?

Send meg potetgullet, er du snill!

Kan du sende meg potetgullet?

Jeg vil gjerne ha litt potetgull.

Kan jeg også få litt potetgull?

Hitover med potetgullet!

Send meg potetgullet!

Hit med potetgullet!

Gi meg potetgullet!

Potetgull!! Hit!!

Potetgull! Nå!

Potetgull!!!

Gull!!!

... eller du kan bare peke på potetgullbollen ...

(Helene Uri: Den store faktaboka om språk, 1998)

Studiet av hvordan vi bruker språket, har fått navnet *pragmatikk*. Ordet pragma kommer fra gresk og betyr handling eller gjerning. "Det er umulig å snakke uten å følge regler, men fullt mulig å snakke uten å kunne formulere reglene. Pragmatikk handler om hva vi kan når vi kan et språk, og hva vi gjør når vi snakker og skriver", skriver Eli Glomnes¹.

Men hva er det egentlig vi gjør når vi snakker og skriver? Hvordan kan vi vite at vi forstår hverandre? Hvordan kan vi vite at vi forholder oss til den samme virkeligheten? Når vi produserer en tekst, gjør vi mange språklige valg, både bevisste og ubevisste. Den ferdige teksten vil ha ulike kommunikative funksjoner, og kan opptrer på ulike måter avhengig av både mottakeren og konteksten.

Når du skriver en tekst i norskfaget, vil teksten din representere ulike handlinger ut fra hva du skriver om. Blir du bedt om å skrive en artikkel om et faglig emne, blir det forventet at du informerer leseren om virkeligheten. Skal du derimot lage en reklame, er du mindre opptatt av å informere leseren, men vil bruke språkhandlinger som kan overtale mottakeren. Skal du skrive et leserinnlegg, vet du at det er viktig å få fram ditt personlige synspunkt.

[1.](#) Citekey 63279 not found

Sannhetsinnholdet i en ytring

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes
[Sannhetsinnholdet i en ytring \(63292\)](#)

Vi vil automatisk bruke vår kunnskap om verden til å forstå ytringer. Så lenge vi forholder oss til sakprosa, noe vi gjør store deler av dagen, forventer vi at det vi leser eller hører skal være sant. Når du leser denne nettsiden, forventer du at det du leser, er sant, og ikke noe forfatteren har funnet på for å lure deg. Samtidig har du også en hel del bakgrunnskunnskap som gjør at du forstår det du leser.

Tenk deg at en sønn (avsender) ytrer denne meldingen til sin mor (mottaker):

"På tirsdag skal kameraten min reise til England."

Moren regner med at det sønnen sier er sant, og det gjør hun på bakgrunn av sin kunnskap om sønnen og om verden. Dette kaller vi proposisjoner. For å avgjøre om en ytring er sann eller ikke kan vi dele den inn i proposisjoner, og en proposisjon kan vi avkrefte som sann eller usann. Ytringen ovenfor kan ha fire proposisjoner, og mottakeren må bekrefte disse som sanne eller usanne:

1. Det finnes en person X (i dette tilfelle deg som avsender) som har en kamerat Y.
2. Kameraten Y har mulighet til å dra på reise.
3. Det finnes en ukedag som heter tirsdag.
4. Det finnes et sted som heter England som det går an å reise til.

Moren bruker sin kunnskap om sønnen og verden og trekker tre ulike typer sluttninger for å forstå sønnens ytring

Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / bibliotek
<http://ndla.no/nb/node/23601>

. For det første må hun kjenne til ytringens referanse, altså hvordan det blir referert til tid, handlinger, steder, gjenstander og personer. Vi får høre om en kamerat, dagen tirsdag og landet England, og mottakeren må vite hva dette refererer til.

For det andre må mottakeren redusere flertydighet. Mange av ordene vi bruker kan ha flere mulige betydninger, og da må vi velge den rette. Ordet "kappe" kan være substantivet "en kappe" eller verbet "å kappe". Som oftest vil det gå fram fra konteksten hvilken betydning som gjelder, men ikke alltid.

For det tredje må mottakeren fylle ut konteksten rundt ytringen. Hvis vi nå sier at sønnen sier dette midt i sommerferien, og moren vet at sønnens kamerat har en mor fra England, vil det ikke være usannsynlig at denne kameraten skal reise til England.

Mye informasjon tar vi for gitt, og vi forstår hele tiden ytringer i forhold til all den kunnskapen vi allerede har. Derfor må vi også anta at noe av informasjonen vi utveksler, er kjent. Skal vi gjøre rede for alle proposisjonene hver gang vi ytrer noe, blir det fryktelig tungvint. Da kan det bli som dette: "Jeg har en kamerat, og han skal på tirsdag, som er en ukedag som kommer etter mandag, reise til England, som er et land i Europa, som er en verdensdel osv."

Det tilsvarende gjelder for skriftlige tekster. Vi må hele tiden anta at mottakeren er kjent med noe informasjon, ellers vil det bli fryktelig tungvint både å lese og å skrive. Samtidig vil mye av denne kunnskapen være kulturavhengig. Du som vokser opp i Norge vil forstå tekster ut fra en norsk forståelsesramme.

Her kan du lese mer om begrepet kontekst:

[Mening og kontekst](#)

[Hva er kontekst i en kommunikasjonssituasjon?](#)

[Mer om kommunikasjonens kontekst](#)

I en kommunikasjonsprosess vil deltakerne hele tiden trekke sluttninger om det som blir sagt. Det er viktig at mottakeren gjør helt bestemte antakelser om verden slik at proposisjonene blir sanne og ytringen gir mening, men det innebærer jo også at vi har den noenlunde samme forståelsen av verden rundt oss. Her vil den kulturelle avstanden være sentral. Jo kortere den kulturelle avstanden er, jo lettere forstår vi hverandre. Når det oppstår misforståelser, kan det skyldes at man trekker feil sluttninger, og vi kan få humoristiske situasjoner.

Vi må tenke for å forstå prosesser

Oppgave

[Ytringsanalyse](#)

Kroppsspråk - sketsj / video

<http://ndla.no/nb/node/22548>

Språkhandlinger

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Språkhandlinger \(63295\)](#)

I løpet av en dag skriver du sannsynligvis mange tekstmeldinger. I meldingene dine kan det tenkes at du informerer om noe: "Jeg rekker ikke 14-bussen, så kommer litt senere til middag.", eller at du gir uttrykk for følelser "Utrolig kjedelig skoledag..." Og kanskje i kombinasjon med et ønske: "Utrolig kjedelig skoledag. Kan vi pliis ha noe godt til middag?".

Å informere om noe, å gi uttrykk for følelser eller å komme med et ønske er eksempler på språkhandlinger.

En tekst kan representere en eller flere språkhandlinger. Vi utfører handlinger med språket avhengig av hva vi ønsker å oppnå med teksten vår. Det er fem grunnleggende språkhandlinger: påstander, ordre, løfter, følelsesuttrykk og kvalifiseringer [1](#).

Med påstander kan vi konstatere noe om verden. Da kan vi bruke språkhandlinger som å påstå, informere, fortelle, forklare eller gjengi. Avsenderen forplikter seg til at påstanden er sann, og mottakeren kan bekrefte om påstanden stemmer. "Bussen til Stavanger går klokken 16" og "Oslo er hovedstaden i Norge" er eksempler på påstander med utsagnssetninger.

Noen ganger vil vi at andre skal utføre handlinger for oss, eller vi vil påvirke andres holdning. Med språkhandlingen *ordre* kan vi be om noe, beordre noen til å gjøre noe eller kreve at noen gjør noe. Da bruker vi ofte spørresetninger: "Kan du gi meg den boka?" eller imperativsetninger: "Gjør leksene nå!"

Tagging - en påstand eller en annen språkhandling?

Som avsender kan du forplikte deg til å gjøre noe ved å gi et *løfte*. Det er viktig at den som gir løftet, også kan holde det. Vi kan love noe: "Jeg lover å hjelpe deg neste gang", garantere noe: "Vi garanterer for at dette produktet er det beste på markedet" eller tilby noe: "Vi tilbyr deg den beste løsningen."

I retten må du avgj løfte før du vitner

Brylluper / video
<http://ndla.no/nb/node/56037>

Kvalifiseringer er språkhandlinger som kan forandre verden og skape en ny virkelighet. En kvalifisering kan være en domsavsigelse, en krigserklæring eller en åpningserklæring. Når presten i kirken under en vielse sier: "Jeg erklærer dere for rette ektefolk å være", har han gjort en kvalifisering. For de to menneskene som gifter seg, blir det en ny virkelighet. De har gått fra å være kjærester eller samboere til å bli ektefolk. Nye regler gjelder for forholdet mellom disse to menneskene.

Oppgave

[**Språkhandlinger**](#)

[1.](#) Citekey 63287 not found

•

Indirekte språkhandlinger

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Indirekte språkhandlinger \(63337\)](#)

Kommunikasjon handler om samarbeid. Et fotballag der fotballspillerne gjør det som passer den enkelte, gir dårlig samarbeid og sannsynligvis også dårlige resultater. Slik er det også når vi kommuniserer: Vi må samarbeide for å forstå hverandre.

Samarbeidsprinsippet er en kommunikasjonsteori om nettopp samarbeid, laget av filosofen H. Paul Grice. Han mente at samtalepartnerne alltid har et felles mål om å opprettholde kommunikasjonen. Dette formulerte han i samarbeidsprinsippet:

"Utform ditt bidrag til samtalen slik som det er påkrevet på det enkelte stadium ut fra det aksepterte formålet med den språklige samhandlingen du er engasjert i." (Grice: "Logic and Conversation" (1975)[1](#)).

Uansett type samtale, formell eller uformell, krangel eller diskusjon, må deltakerne samarbeide. Avsenderen må tilpasse seg mottakeren og verken si for lite eller for mye, men uttrykke seg slik at mottakeren forstår. Grice foreslo fire grunnregler for hvordan vi kan kommunisere så effektivt som mulig:

1. Vær oppriktig. Ikke si noe du tror er feil, eller som du mangler grunnlag for å si.
2. Vær informativ. Vær så informativ som situasjonen krever. Ikke gi mer informasjon enn det som kreves, men heller ikke for lite.
3. Vær relevant. Mottakeren må oppleve at det som ytres, er relevant i den aktuelle situasjonen.
4. Vær klar. Unngå en uklar og tvetydig framstilling. Vær kort og ryddig.

Det er ikke et krav at vi skal følge disse reglene, men som oftest gjør vi det fordi kommunikasjonen da blir mest effektiv.

Noen ganger bryter vi likevel med de fire grunnreglene og uttrykker oss på en mer indirekte måte. Det kan være ulike årsaker til det, og vi gjør det sjeldent uten grunn. Da ligger det informasjon på et underliggende plan som mottakeren må tolke seg til, såkalte indirekte språkhandlinger.

Er du alltid **høflig** og **oppriktig**? Venninna din har kjøpt seg ny bukse, og hun spør om den er fin. Du synes ikke det, men svarer ja likevel. Da har du brutt grunnregelen om oppriktighet fordi du vil være høflig. Alternativt kan du forsøke å svare med et kompromiss: "Jo, den var ganske fin, men jeg ville valgt en annen farge."

Vi kan også være litt mindre oppriktige og snakke på en indirekte måte for ikke selv å tape ansikt. Lytt til denne podcasten fra Språkteigen:

Politisk samarbeid

Kunstnerisk samarbeid

Ironi er en indirekte språkhandling der avsenderen ikke er oppriktig. Han/hun sier det stikk motsatte av det han/hun mener, og mottakeren må forstå den underliggende meningen.

Kristoffer og Atle lager mat / video

<http://ndla.no/nb/node/56067>

Her kan du lese mer om [ironi og sarkasme](#).

Noen ganger hender det også at vi **lar være å si ting** fordi vi tror at mottakeren forstår, og politikere blir ofte beskyldt for å svare **irrelevant og lite informativt**. Det er også mulig å foreta et helt irrelevant svar, det vi kaller "god dag mann økseskraft" etter eventyret "God dag, mann!" - "Økseskraft" som du kan lese og høre her:

[Eventyret "Goddag mann - økseskraft"](#)

Dersom mottakeren velger ikke å svare, foretar han/hun et totalt brudd. I en samtale der den du snakker med velger en slik løsning, vil kommunikasjonen stoppe opp. Høsten 2009 pågikk det en rettssak i DR Congo der to nordmenn var dømt for drap. De to nordmennene valgte av ulike årsaker en stund ikke å svare i rettssalen. De brøt alt av samarbeid, og kommunikasjonen ble vanskelig for alle parter.

Oppgaver

[Rices grunnregler](#)

[Språkhandlinger og indirekte språkbruk](#)

[Språkfunksjoner og språkhandlinger](#)

1. Citekey 63285 not found

•

Retorikk

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NTB scanpix

[Retorikk \(63296\)](#)

Begrepet retorikk kan vi oversette med *talekunst*, og som regel tenker vi på retorikk som et fag hvor en studerer eller underviser i overbevisende språkbruk, og som langt på vei setter dette i et system.

Retorikken er i dag kanskje viktigere og har en høyere status enn på lenge. Særlig tydelig ser vi dette innenfor politikken. Både under valgkampen i USA som endte opp med seier til Barack Obama, og under de siste valgkampene her hjemme, har kommentatorene ofte vært like opptatt av *hvordan* talerne kommuniserer som hva de faktisk sier.

Når vi skal analysere tekster i dette faget, er vi gjerne på jakt etter kvaliteter som *kommunikasjon* og roller som *avsender* og *mottaker*. I analysen vår vil vi ofte se etter hvilke "grep" avsenderen benytter for å nå fram til mottakeren med budskapet sitt, og kanskje vil vi også vurdere tekster etter bruken av slike virkemidler.

Siv Jensen vinner velgere
med et folkelig språk.

Retorikken er også sterkt knyttet opp til hva vi vil med teksten og hvordan vi går fram for å oppnå dette. Slike spørsmål har mennesket vært opptatt av lenge, og allerede i antikken ble det utviklet metoder og teorier om talekunst. Retorikken ble utviklet på 400-tallet f. Kr. i den greske kolonien på Sicilia. På denne tiden ble tyrannen Syrakus styrtet, og folket ønsket å styre kolonien selv gjennom offentlige forhandlinger. Dette var et viktig prinsipp i demokratiet, og særlig i tvister om eiendomsrett ble det nå viktig å kunne føre sin egen sak. Dette presset fram behovet for metoder i talekunst, og retorikken ble etter hvert et utbredt fag. Gjennom visse "regler" og "grep", skulle det være mulig for alle å legge fram sitt syn på best mulig måte.

Det er lite av denne tidlige retorikken vi kjenner i dag. Derimot henter vi mye av retorikken vår fra tre andre personer - nemlig Aristoteles, Cicero og Quintilian. Når vi snakker om retorikk i dag, er det i hovedsak en teori slik vi kjenner den fra disse tre, og det er en teori som i nokså liten grad har endret seg fra den tida.

Aristoteles tenkte seg i utgangspunktet at retorikken atskilte seg fra poetikken ved at retorikken koncentrerte seg om mulighetene for overbevisende tale, og var slik sett myntet på det vi i dag kaller saktekster, mens poetikken handlet om estetikk i litteraturen.

I dag bruker vi likevel ofte retorikk i forbindelse med litterære tekster, selv om en da gjerne ikke er så opptatt av det kommunikative aspektet i retorikken, men i stedet ser på den kunstferdige utformingen av språket.

Retorikken viser oss at vi langt på vei kan forme, styre og påvirke omverdenen gjennom språket. I et samfunn og i en tid der meninger og informasjon ikke har geografiske grenser, er dette viktigere enn noen gang.

De fem fasene i utarbeidingen av en retorisk t..

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[De fem fasene i utarbeidingen av en retorisk tekst \(63350\)](#)

Arbeidet med å utarbeide en retorisk tekst, kan vi litt forenklet dele inn i fem faser:

Fase	Forklaring	Eksempel
1) <i>Inventio</i>	Denne fasen handler om å <i>finne ut</i> hva en skal si, altså hva talen skal handle om og hva den skal inneholde	Tankekart, idémyldring, lete etter kildelitteratur
2) <i>Dispositio</i>	Som navnet tilsier, koncentrerer denne fasen seg om <i>disposisjonen</i> for talen. Her må en avgjøre hvilken rekkefølge og struktur stoffet skal ordnes etter	Sette ideene i system, lage innledning, hoveddel og avslutning
3) <i>Eloquatio</i>	I denne fasen arbeider en med <i>utformingen</i> av språket, og en må avgjøre hvilke ord en skal bruke og hvilken stil som skal prege talen	Objektivt og saklig språk i artikkelen, høytidelig språk i konfirmasjonstalen, humor og ironi i kåseriet
4) <i>Memoria</i>	Navnet på denne fasen sier oss at dette dreier seg om å <i>huske</i> talen for å kunne framføre den uten å være låst til en skrevet tekst	Øve inn rekkefølgen i en muntlig presentasjon, lage et kortfattet manuskript med viktige stikkord
5) <i>Actio</i>	Denne fasen ser på selve <i>framføringsfasen</i> , og handler om hvordan talen skal framføres og hvordan taleren skal eller bør opptre	Kle seg anstendig til jobbintervjuet, sørge for å ha blikkontakt med publikum under presentasjonen

At retorikken i utgangspunktet var tenkt i forhold til muntlige tekster (for eksempel taler) blir tydelig særlig i forhold til den fjerde og femte fasen - memoria og actio. Likevel kan det meste av retorikken også brukes på både skriftlige og sammensatte tekster.

Inventio - ide

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Inventio - idemyldring \(63352\)](#)

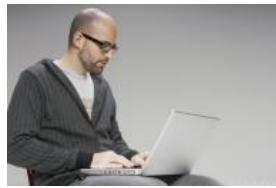
Tenk deg skolestilen i norsk som et eksempel. Selv om du som regel må skrive en tekst i forhold til en gitt oppgaveformulering, må du likevel starte med å finne ut hva du faktisk skal skrive om og hvor du skal hente informasjon til oppgaven.

Kanskje setter du også opp et tankekart eller en idéliste med momenter som kan passe i forhold til oppgaven. Da har du vært innom inventiofasen.

Dispositio - strukturering

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Dispositio - strukturering \(63354\)](#)

Dersom det for eksempel er en artikkel du skal skrive, har du gjerne fått høre at du bør ha en innledning, en hoveddel og en avslutning. Dette er første ledd i dispositiofasen.

Videre må du bestemme hvor du skal plassere momentene du fant fram i idèmyldringsfasen. Dersom du skal skrive en argumenterende tekst, er det vanlig å plassere de ulike argumentene i hoveddelen, og å starte med hovedargumentet, før deretter å ta for seg de andre argumentene etter hvor viktige og sterke de er.

Petter Stordalen planlegger pressekonferanse / video

<http://ndla.no/nb/node/66955>

Eloquio - stil og sjanger

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Eloquio - stil og sjanger \(63355\)](#)

Som regel vil du også måtte skrive oppgaven din etter en gitt sjanger, og du må derfor tenke over hvilken stil som skal prege teksten din. Humor og ironi fungerer dårlig i en artikkel eller en jobbsøknad, men kan gjøre stor lykke i et kåseri.

I artikkelen vil vi derimot gjerne legge oss på en saklig stil med mer eller mindre nøytral ordbruk. Slike vurderinger hører hjemme i eloquiofasen.

Stordalenogvideo / video

<http://ndla.no/nb/node/67239>

Memoria - innøving

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Memoria - innøving \(63356\)](#)

Memoriafasen er som sagt ikke like aktuell i dag som han var på Aristoteles' tid, og denne fasen er heller ikke like aktuell i skriftlige og sammensatte tekster som den er i forbindelse med muntlige tekster. Men i og med at dette handler om å huske talen til framføringen, er det gjerne noe du har bruk for når du skal holde en muntlig presentasjon eller et foredrag.

Det er vanlig å støtte seg til et manus i slike situasjoner – det kan hjelpe oss til å gjøre presentasjonen tydelig og struktureret. Likevel bør vi ikke være fullstendig låst til manuset vårt – da mister vi raskt kontakt med publikum, som på sin side fort mister interessen for det vi snakker om. Poenget med å kunne lage et tydelig manuskript med de viktigste stikkordene og hovedstrukturen i presentasjonen og i tillegg kunne bruke dette fritt, er nok det som fortsatt gjør memoriafasen aktuell.

StordalenOever / video

<http://ndla.no/nb/node/67238>

Actio - presentasjonsform

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Actio - presentasjonsform \(63361\)](#)

På samme måte er også actiofasen i hovedsak rettet mot muntlige tekster, som for eksempel foredrag du holder i forbindelse med skolearbeidet. Denne fasen handler altså like mye om den som skal tale som om selve talen. Spørsmål om hvordan du skal stå, hvor du skal holde hendene dine, hvor du skal rette blikket og hvordan du skal kle deg er aktuelle i forhold til slike presentasjoner, og det vil ha store konsekvenser for resultatet av det du sier.

Står du med hendene i bukselomma og ser i gulvet mens du snakker, vil du virke uengasjert. Stiller du opp på jobbintervju med hullete bukse og lua nedover øynene, vil du trolig ikke framstå som "rett mann til jobben". Både i media og i politikk i vestlige kulturer blir dress oppfattet som seriøse klær, og det er sjeldent vi ser mennesker som skiller seg fra denne normen.

Stordalenpresentasjon / video

<http://ndla.no/nb/node/67241>

De fem fasene i utarbeidingen av en retorisk tekst dreier seg altså om alt forarbeidet som kommer før teksten får sin mottaker. Husk likevel på at vi bør ha mottakeren i bakhodet hele tiden. Det er han eller hun teksten skal tilpasses til, det er han eller hun vi skal overbevise.

De tre appellformene

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[De tre appellformene \(63364\)](#)

For Quintilian var retorikkens viktigste oppgave å føre den som talte fram til en overbevisende språkbruk, altså en språkbruk som kan brukes for å få mottakerne til å bli enige med oss/avsenderen. Han mente at det særlig var tre virkemidler som virket overbevisende:

- 1) *Etos* – det å spille på **avsenderens** integritet og troverdighet
- 2) *Patos* – det å spille på **mottakerens** følelser
- 3) *Logos* – det å spille på mottakerens fornuft og intellekt i forhold til **saken**

Dette kaller vi de tre *appellformene* i retorikken, og de er knyttet til de hovedelementene i den retoriske situasjonen – en taler/avsender, en sak og en mottaker. Det ligger i navnet at dette dreier seg om å appellere, henvende seg til eller påvirke, og i dette tilfellet er det altså mottakeren som skal påvirkes.

Når vi skal analysere en retorisk tekst for å prøve å finne ut hvordan den virker og hvordan den argumenterer, er det gjerne disse tre appellformene vi tar utgangspunkt i. En tekst kan godt inneholde alle disse tre appellformene, men har gjerne hovedfokus på en av dem.

I [Stortingets videoarkiv](#) kan du se forskjellige retoriske eksempler.

Etos

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Etos \(63368\)](#)

Når en tekst spiller på kvaliteter som troverdighet, integritet, faglig kompetanse og moral hos avsender, sier vi at etos står sterkt i teksten.

I politiske og faglige spørsmål er etos ofte særlig viktig. Når vi stemmer på et politisk parti ved stortingsvalgene, stemmer vi ofte også på en statsministerkandidat. For denne er det viktig å stå fram med god etos og også prøve å formidle god etos i debatter under valgkampen. En statsministerkandidat som ikke framstår som troverdig og som et godt menneske, vil trolig sanke få stemmer ved valget. Derfor er det ofte avgjørende at han eller hun på alle måter greier å vise velgerne at han er et godt menneske.

Vi kan trekke fram fire egenskaper som særlig er med på å styrke troverdigheten til den som taler:

1) **Forstandighet:** Framstår taleren som klok, kunnskapsrik og erfaren? I mange spørsmål vil det være avgjørende at den som uttaler seg faktisk har greie på det vedkommende snakker om. Utdanning og erfaring innenfor det aktuelle saksområdet vil som regel alltid være en fordel.

2) **Dyd:** Framstår taleren som et menneske med gode verdier og høy moral? Særlig i etiske og moralske spørsmål er det viktig at den som uttaler seg selv framstår som et godt menneske. Som mottakere forventer vi at det er samsvar mellom liv og lære.

3) **Velvilje:** Viser taleren respekt og velvilje overfor tilhørerne? Talere som ikke viser interesse for tilhøreren, mister som regel fort publikumet sitt. Evnen til å ikke bare snakke, men også lytte og å ta til seg kritikk og tilbakemeldinger blir oppfattet som en positiv egenskap, og gjør at taleren framstår som sympatisk.

4) **Autentisitet:** Framstår taleren som ekte og troverdig, og som den samme personen hele tiden? Dersom vi skal ta imot råd eller la oss overtale av noen, vil vi gjerne vite hva slags menneske vi har med å gjøre. Det skjer best dersom taleren er seg selv og ikke minst er ekte hele tiden. Rollespillet blir som regel raskt avdekket, og personer som spiller ulike roller i ulike situasjoner framstår som et lite egnert ankerfeste for meningene våre.

Oppgave

[Etos](#)

Patos

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Patos \(63391\)](#)

Har du noen gang sett en kampanje for organisasjoner som Redd Barna eller Plan?

Da har du kanskje også hatt dårlig samvittighet for at du selv ligger på sofaen og koser deg med god mat og drikke. Men redningen er ofte nær: Vi kan ringe et telefonnummer og automatisk gi 200 kroner til trengende barn i Afrika.

Å spille på samvittighet og lignende følelser er et sterkt virkemiddel, og er særlig mye brukt i kampanjer og annonser. Årsaken er at denne typen argumentasjon ofte får oss til å handle eller gjøre noe aktivt, som for eksempel å gi penger, kjøpe varer eller stemme på et parti. Vi blir altså gjort oppmerksom på at noe er feil eller at vi mangler noe, og får samtidig vite hvordan vi kan rette opp i dette.

Kroppsspråk og politikere / video

<http://ndla.no/nb/node/56119>

Det er flere måter en kan vekke følelser på. En kan blant annet aktivisere sansene til mottakeren ved hjelp av lyd og sterke bilder, eller en kan gjøre detaljerte skildringer av en aktuell situasjon i saken.

Det viktigste virkemiddelet er likevel å ha eller å gi inntrykk av å ha de samme følelsene som en selv prøver å vekke hos mottakeren. Dersom en greier det, ligger forholdene til rette for å mane til handling hos dem som hører på.

Logos

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Logos \(63394\)](#)

All retorikk handler i mer eller mindre grad om å påvirke mottakeren i forhold til et saksforhold. Men som vi ser av det vi nå har sagt om etos og patos, trenger ikke påvirkningen å ta utgangspunkt i denne saken. Dette er en av årsakene til at retorikken i lang tid ble sett ned på og oppfattet som tomt prat. Det å skulle overtale noen til å ta et standpunkt i en sak ut fra hvem avsenderen er eller hvor dårlig samvittighet vi har, kan utvilsomt ha sine negative sider.

For Aristoteles var den formen for appell som konsentrerte seg om selve saken, den viktigste. I retorikken kaller vi denne formen for logos.

Logos er kjennetegnet ved å spille på fornuft og det som er mest sannsynlig. Ved å argumentere for en sak gjennom å peke på hva som er fornuftig og sannsynlig, retter vi fokuset mot nettopp saken og bort fra utenforliggende faktorer som i mange tilfeller er uvesentlige.

Med det nærmer vi oss også grensen for hvilke emner og spørsmål retorikken kan ta opp. I motsetning til logikken, som konsentrerer seg om spørsmål som vi enten kan bekrefte eller avkrefte, tar retorikken opp spørsmål som i utgangspunktet har et usikkert grunnlag – vi kan ikke helt definitivt svare ja eller nei, men vi kan argumentere for at noe er mer sannsynlig enn noe annet.

Oppgave

[Logos](#)

Den retoriske situasjonen

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Den retoriske situasjonen \(63399\)](#)

I denne gjennomgangen har vi sett på utarbeidingen av en retorisk tekst og på de viktigste appellformene.

En viktig side ved retorikken som vi skal nevne her til slutt, handler om å tilpasse talen til situasjonen, eller sagt mer presist: Noen situasjoner legger sterke føringer for *at* noe skal sies, for *hvem* som skal si det og for *hva* som skal sies. På fagspråket kaller vi denne situasjonen for *kairos*, som vi kan oversette med "det rette tidspunktet".

Ved å benytte seg av de mulighetene som ligger i den aktuelle situasjonen, kan virkningen av den retoriske teksten forsterkes.

Eksemplet med [George Bush](#) kan tjene som eksempel her. I den situasjonen USA var på dette tidspunktet (altså rett etter angrepene) var det helt nødvendig at noe måtte sies – både for å informere og for å trøste. Vi kan også si at det var naturlig at det var presidenten som øverste leder som kom med disse ordene. I tillegg til å informere og trøste, kan vi også si at situasjonen gjorde det mulig for Bush å mane til kamp og samle støtte til et kommende motangrep og en invasjon av Afghanistan.

Bush grep med andre ord den retoriske situasjonen, og utnyttet de mulighetene som lå i denne.

Da prinsesse Diana omkom i en bilulykke i 1997, forventet mange at dronning Elisabeth skulle uttale seg og uttrykke sorg på vegne av kongehuset. Det skjedde aldri, og hun utnyttet slik sett ikke situasjonen slik hun kanskje burde ha gjort.

Den som derimot sa noe, var broren til Diana, og han utnyttet slik sett situasjonen til fulle. Den retoriske situasjonen hadde da sitt utgangspunkt i at dronningen ikke sa noe. Ved å holde en tale under begravelsen, fikk broren både uttrykt sorg over tapet av søsteren, og også indirekte rettet kritikk mot henne som aldri sa noe – nemlig dronningen...

Folk minnes fortsatt
Prinsesse Diana, selv flere
år etter hennes død.

Ulike talemåter

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, Eirik Befring

[Ulike talemåter \(63412\)](#)

Ettersom retorikk opprinnelig er en teori som omhandler hvordan man holder en tale, er talemåten viktig. Når vi bruker stemmen, kan vi velge mellom forskjellige virkemidler. Vi kan variere tempoet og volumet, vi kan legge trykk på bestemte ord og bruke pauser, løne kroppen fram eller tilbake og bruke kroppsbevegelser, særlig armene. Ansiktsuttrykket vårt vil også avsløre noe om talemåten.

I denne artikkelen skal vi ta for oss ulike talemåter.

I retorikken er det laget et system for måter å bruke stemmen på. Her har man satt opp tre hovedtyper for talemåte: **Den alminnelige talen**, **den lidenskapelige talen** og **den forstørrende talen**

Retorikk i skolen / biblio

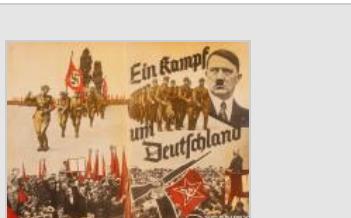
<http://ndla.no/nb/node/63280>

. Innenfor de tre talemåtene finnes det flere underkategorier, og vi skal se på noen av disse.

Den alminnelige talen har en avslappet talemåte, men man kan uttrykke seg på litt ulike måter. Ved å snakke rolig og dempet kan man virke alvorlig. Dersom man varierer stemmeleiet og tempoet mer, blir det en mer fortellende stil, og er man lett og munter i tonefallet, blir det en mer spøkefull stil.

Den lidenskapelige talemåten innebærer en talemåte preget av mer volum og kraft i stemmen. Her kan man snakke raskt og med stigende volum, eller man kan komme med kraftige utrop samtidig som man legger inn korte pauser.

Den forstørrende talen brukes særlig når man vil vekke sterke følelser hos mottakeren, og her finner vi blant annet den oppildnende talen. Den har stikkord som raskt tempo, utrop, et gjennomtrengende blikk og raske og dramatiske bevegelser med den ene armen.

Adolf Hitler brukte en
forstørrende talemåte
kombinert med en
lidenskapelig talemåte

Martin Luther King brukte
en lidenskapelig talemåte,
for eksempel i "I Have a
Dream"

Hitler brukte en forstørrende talemåte, og professor i retorikk, Jonas Bakken, beskriver Hitlers talemåte slik: "Han begynte gjerne i en alvorlig talemåte, og gradvis bygde han seg opp til det vi kan klassifisere som lidenskapelig eller oppildnende tale. Det er kanskje den oppdelte formen for lidenskapelig tale vi forbinder med Hitler: de kraftige utropene, de mange og lange pausene og ikke minst det gjennomtrengende blikket og de raske håndbevegelsene"

Retorikk i skolen / biblio

<http://ndl.no/nb/node/63280>

Massemedia har endret på mulighetene for framføring av en tale. En ting er at talen raskt kan spres til mange millioner mennesker, men viktigere er hvordan radio og fjernsyn har endret på talerens stemmebruk og kroppsspråk. Radioen fanger opp alle nyanser i stemmebruken, og fjernsynet gjør det mulig å se alle nyanser både i stemmebruk og kroppsspråk. Den vanligste taleformen vi finner i dag er derfor den alminnelige talen. Den lidenskapelige talen kan rett og slett bli "too much" med dagens medier.

Oppgave

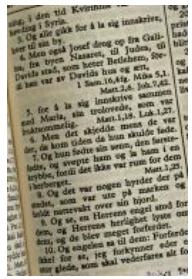
[Oppgave: Skriv og hold en tale](#)

Tekst og samfunn

Tekst og samfunn - innledning

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Tekst og samfunn \(63620\)](#)

Alle tekster kan på den ene eller andre måten plasseres i forhold til tid og sted – noen tydeligere enn andre.

Den mest åpenbare koplingen ligger selvsagt i at en tekst – enten den nå er muntlig, skriftlig eller sammensatt, er produsert på et tidspunkt i historien og at tekstoproduksjonen kan plasseres geografisk. Slike opplysninger er som regel enkle å finne – enten gjennom opplysninger i den skriftlige teksten, ved hjelp av dateringsmetoder og historiske opplysninger eller ved hjelp av andre tekster.

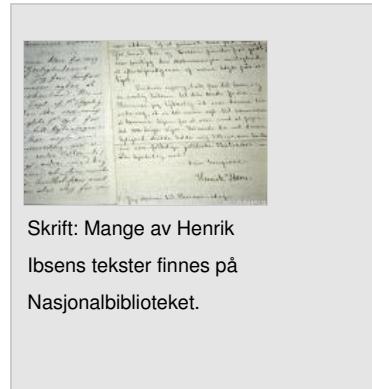
En annen form for kopling finner vi i måten mange tekster på ulike måter kommenterer sin egen samtid. Gjennom for eksempel å skildre, hylle eller kritisere sin egen samtid, samfunnet og kulturen teksten er oppstått innenfor, kan den gi mottakeren et innsyn i denne samtiden.

Men tekster kan også kommentere samtiden sin indirekte. Gjennom forhold ved teksten som sjanger og stil, ordbruk, medium kan leseren danne seg et bilde av den kulturen som er grunnlaget for teksten.

I dette faget benytter vi begrepet *kontekst* for de ulike elementene som omslutter teksten. På mange måter er samfunnet, i alle fall deler av det samfunnet teksten oppstår i, en del av denne konteksten.

Hvorvidt det er en interessant eller i det hele tatt relevant kopling mellom tekst og det vi kan kalte kontekst, kan derimot variere mye fra tekst til tekst. Noen ganger kan det være nettopp interessant å studere denne koplingen. Andre ganger er det helt nødvendig, men vi kan også velge å lese en tekst "historieløst" og likevel være tilfreds med det. Det fins ulike meninger om forholdet mellom tekst og kontekst i det hele tatt er et tema. Der noen velger å lese teksten i lys av samtiden, kan andre velge å fokusere på teksten totalt løsrevet fra tid og sted.

Her skal vi se nærmere på ulike teorier om forholdet mellom tekst og kontekst. Men først skal vi se på selve kontekstbegrepet.

Skrift: Mange av Henrik Ibsens tekster finnes på Nasjonalbiblioteket.

Kontekstbegrepet

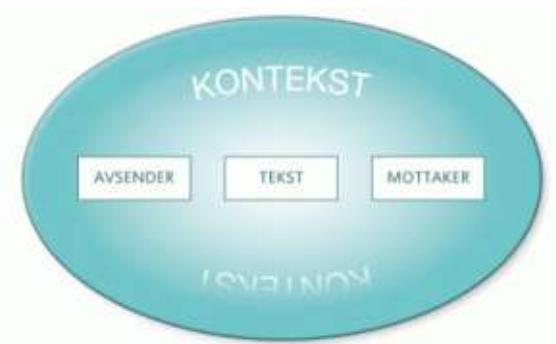
Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Kontekstbegrepet \(63625\)](#)

Vi bruker kontekst som samlebegrep for det som på en eller annen måte omslutter teksten.

Litt skjematiskt kan vi sette det opp slik:

Kontekst

I forhold til den enkle kommunikasjonsmodellen plasserer konteksten seg omkring teksten, og utgjør det vi kan kalle *kommunikasjonssituasjonen*. I innledningskapitlet slo vi fast at tekster må ha en sammenheng, eller koherens. Det kan vi oppnå på flere måter, men konteksten spiller ofte en viktig og avgjørende rolle. La oss se på et teksteksempel:

Her er litt is. Prøv!

Dette eksemplet er satt sammen av to setninger, men den store sammenhengen mellom dem kan være vanskelig å se, det gir liten mening. Om vi derimot tenker oss teksten sett i en situasjon, kan dette endre seg.

Det er vinter og to unger vil prøve skøyttene for første gang. De går ned til et vann for å se om isen har lagt seg, og den ene sier:

Her er litt is. Prøv!

I en slik sammenheng ser vi at teksten får sammenheng, og den betyr noe som vi kan forholde oss til.

På samme måte kan teksten få en annen mening om vi plasserer den i en annen situasjon:

To unger er hjemme alene, og får lyst på noe ekstra godt. De åpner fryseboksen, og den ene av dem tar opp en boks med iskrem og sier: *Her er litt is. Prøv!*

Bare ved å endre på situasjonen, får ordet is og hele teksten ikke bare mening, men den får også en *ny* mening. I tekstvitenskapen kaller vi denne situasjonen *kontekst*, og som vi ser av eksemplene ovenfor, er dette ofte en helt avgjørende faktor når vi skal forstå hva som menes med en tekst.

Vagle definerer begrepet slik: "Kontekst er alt man trenger ut over en ordbok- og grammatikkunnskap for å forstå en ytring" (

Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/63216>

:24). Å ha kjennskap til konteksten kan altså være avgjørende for å forstå en ytring, men hva konteksten faktisk er, kan variere mye. Konteksten kan være satt sammen av både språklige og ikke-språklige elementer(

Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/63216>

). De språklige elementene er den større tekstsammenhengen som teksten inngår i, for eksempel den sammenhengen en roman utgjør for en enkelt setning, eller den sammenhengen en hel diskusjon utgjør for en enkelt ytring.

De ikke-språklige elementene kan være alt fra det fysiske stedet hvor teksten blir brukt, mediet den kommer til uttrykk i, situasjonen og tiden den blir brukt i, til de kunnskapene, den språklige bakrunnen til deltakerne i situasjonen, familiebakrunnen og religionen deres, det politiske ståstedet og mye, mye mer.

Språk, kunnskap og erfaringer er ofte avgjørende for oss om vi vil forstå ulike tekster, og er på den måten også en del av konteksten. De kontekstuelle rammene kan du lese mer om i kapitlet om [interkulturell kompetanse](#).

Diskursanalyse

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Diskursanalyse \(63630\)](#)

Sosialisering

Opphavsmann: [Wiluna](#)

Vi har så langt sett på to viktige begrep i faget: [tekst](#) og [kontekst](#).

Vi har også sett at for å forstå en tekst, må vi også se den i lys av konteksten, og at dette er ofte avgjørende for om teksten står fram som sammenhengende og meningsfull.

Vi kan også snu dette på hodet: På samme måte som konteksten kan hjelpe oss til å forstå teksten, kan teksten hjelpe oss til å forstå konteksten. Ofte kan teksten nemlig si oss noe om den *sosiale sammenhengen* den inngår i, for eksempel fagfeltet den er knyttet til, tiden den er skrevet i, religionen den er skrevet innenfor, synet på kjønn i samfunnet og mye mer. Når vi ser tekster i en slik større kontekstuell sammenheng, er vi i ferd med å foreta en *diskursanalyse*. Målet med en slik diskursanalyse er gjerne å finne fram til den tenkemåten og de holdningene som teksten bygger på, og som avsenderen på en eller annen måte er påvirket av.

Diskurs kan vi definere som *tekst i kontekst*

Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/63216>

:35). Det er altså samspillet mellom teksten og konteksten og språket i bruk vi er opptatt av når vi snakker om diskursen. En diskursanalyse går ut på å analysere de ulike lagene konteksten som omslutter teksten.

Tidligere så vi at det er flere ting som kan inngå i konteksten - språk, geografi, erfaring, kunnskap - kort sagt den kulturelle bakgrunnen til dem som deltar i kommunikasjonssituasjonen. Når vi jobber med diskursanalyse, kan vi dele dette opp i ulike lag. Disse lagene kan på ulike måter si oss noe om den sosiale sammenhengen teksten inngår i. Vi skal konsentrere oss om tre lag: Tekstuell kontekst, situasjonskontekst og kulturkontekst. I tillegg til desse lagene har vi selve teksten, og en diskursanalyse bør starte med en analyse av teksten.

I boken "Å forstå avisar. Innføring i praktisk presseanalyse"

Å forstå avisene. Innføring i praktisk presseanalyse / bibliotek

<http://ndla.no/hb/node/76915>

setter Yngve Benestad Hågvar opp en modell for diskursanalyse. Den skal vi stor grad støtte oss til her.

DISKURSANALYSE

Diskursanalytisk modell

Tekstanalyse

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Tekstanalyse \(63631\)](#)

Tekstanalyse kjenner du trolig til fra andre sammenhenger, for eksempel i norskfaget. I denne sammenhengen skal vi ikke foreta en uttømmende tekstanalyse, men i stedet konsentrere oss om noen sider ved teksten som kan være relevant i forhold til diskursanalysen ellers. Husk at diskursanalysen har som formål å gjøre greie for de ideologiene, normene og kulturelle føringene som ligger til grunn for teksten. Dette bør tekstanalysen også fokusere på.

Ord og uttrykksmåter

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Ord og uttrykksmåter \(63633\)](#)

For å forstå de ulike tegnene og ordene i en tekst, må vi ha en viss kunnskap om språket som er brukt. Vi må for eksempel vite at "is" ikke er et verb i det norske språket, men at det er et substantiv som kan bety enten frosset vann, eller iskrem som vi kan spise til dessert. Men dette er bare en del av det som inngår i den tekstuelle konteksten.

I skriftlige tekster sier ikke ordnivået oss så mye, men noen ting kan vi slå fast:

1) Ordene kan si oss hvilket språk avsenderen representerer eller mestrer. Dette kan i sin tur danne grunnlag for slutninger knyttet til den nasjonale kulturen avsenderen kan tenkes å representere. Vi må likevel ha i bakhodet at dette er et tynt grunnlag alene.

2) Ordene som er brukt i for eksempel norske tekster, kan som regel si oss hvorvidt avsenderen er nynorskbruker eller bokmålsbruker, eventuelt hvilke forhold avsenderen har til målformene. Er målformen han eller hun bruker selvalgt, eller er hun pålagt å bruke en av målformene med utgangspunkt i til f.eks. jobb- eller utdanningssituasjon?

Om vi i tillegg inkluderer muntlige tekster, kan vi se på

3) Dialekten og sosiolekten språkbrukeren snakker kan si oss noe om geografisk tilhørsel og av og til hvilket miljø hun eller han representerer.

Både i muntlige og skriftlige tekster kan vi dessuten studere uttrykksmåter i teksten. De fleste ting kan uttrykkes på ulike måter og med ulike ord, men ordene vi bruker kan også si noe om mer grunnleggende ideer i kommunikasjonssituasjonen. Uansett hva vi måtte mene om ulike ting, er det objektivt sett vanskelig å avgjøre hva som er rett ord å bruke, men vi kan slå fast at ordene vi velger ofte vil speile holdningene til den som bruker dem.

Mennesker som blir oppfattet som *terrorist* av noen, vil andre betegne som *frihetskjemper*. Fra vår egen historie er Max Manus et eksempel på dette. (Se oppgave nedenfor.) Liknende eksempel kan være forholdet mellom å *gråte* og å *sutre*. Det første ordet speiler en nokså nøytral holdning, mens det andre ordet har en mer negativ klang.

Slike ordpar kaller vi pluss- og minusord, der plussord altså viser til ordbruk som blir oppfattet positivt, mens minusord viser til mer negative holdninger. Det er likevel ikke slik at et plussord alltid er et plussord(!) Det kommer an på hvem som bruker det. I politikken er for eksempel *sosialisme* et plussord dersom det er en politiker fra venstresiden som bruker det. For en politiker fra høyresiden vil det derimot oftest være et minusord.

Andre ganger er det nødvendig å velge andre ord for å tydeliggjøre en nyanse, eller for å være mer presise. Sko kan vise til så mangt, men en profesjonell løper vil trolig skille mellom hverdagssko og løpssko. På den måten kan fagspråk eller andre former for spesialisert språk si oss noe om hvilke kunnskaper, utdanning eller interesser språkbrukeren har.

Ordene vi bruker kan også fungere som et *maktmiddel*, og en analyse av ordbruken kan derfor si oss noe om dem, blant annet om de sosiale forholdene, synet på kjønn og livssyn. Å omtale noen med titler som herr, fru, *Deres Majestet*, eller noe så enkelt som å bruke både fornavn og etternavn, viser forholdet mellom den som taler og den som blir omtalt. I salmer fra barokken blir Gud ofte opphøyd fra andre særnavn ved å bruke to store bokstaver: *GUd*.

Varierende grader av maktbruk kan vi også se i yrkestitler. "Jordmor" og "kontordame", og begrep som "vaskekjerring" sier oss at dette i alle fall tradisjonelt har blitt oppfattet som kvinneyrker med forholdsvis lav status. Å kalle en kvinnelig lærer for *lærerinne*, kan si oss at kvinnnen i dette tilfellet har brutt en grense og gått inn i et yrke som i utgangspunktet er ment for menn. Disse har på sin side sjeldent blitt omtalt som noe annet enn *lærer*. Ordbruken kan på den måten si oss noe om både normene i samfunnet og holdningene til den som bruker ordet.

Oppgave

["Ord og uttrykksmåter"](#)

Sjanger

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Sjanger \(63634\)](#)

Også sjanger er en viktig del av tekstanalysen vår. Som vi har sett tidligere, er sjangrer ulike normsett som gjelder for ulike tekster. Både som mottaker og avsender av en tekst, må vi som regel holde oss til slike normer for at teksten vår skal bli "godtatt", og for at vi skal kunne forstå den helt ut.

Vi må for eksempel være klar over at ironi er et sjangertrekk ved kåseri, og for å forstå budskap i en slik tekst, må vi også være innstilt på den ironiske undertonen. I en fagartikkel derimot, vil ironi fungere svært dårlig.

Langt på vei har ulike diskurser "sine" sjangrer. Vi kan for eksempel si at nyhetssendingene på tv er en egen diskurs med en egen sjanger: Oppleseren skal sitte ved en pult, han skal ha formelle, pene klær og være nøkterne og formelle i opplesningsstilen, og språket skal helst være skriftnært (altså nær opp til enten bokmål eller nynorsk). Disse sjangertrekene oppfatter vi som seriøse, og de er med på understreke alvoret eller vektleggingen av sannhet og objektivitet i det som blir lagt fram.

På samme måte kan vi se at ulike grupper har sine diskurser med egne sjangrer. Ulike aldersgrupper, grupper i ulike faser i livet og ulike interessegrupper kan være eksempel på dette.

Oppgave

[Oppgave til "Sjanger"](#)

I vår tid ser vi likevel at mange langt på vei holder seg til flere parallelle diskurser og gjør bruk av ulike sjangrer når de kommuniserer.

Mediet

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Mediet \(63636\)](#)

Også mediet som er brukt kan fungere på denne måten. Alt etter hvilken mottakergruppe og emne det er snakk om, kan en tenke seg at disse favoriserer visse medier, eller at saken rett og slett egner seg bedre for noen medier enn for andre.

Men også innenfor ett medium kan vi finne store forskjeller. Et tydelig eksempel på dette er de tre hovedkanalene i NRK radio: P1, P2 og P3.

Oppgave

["Mediet"](#)

Valg av medium vil også til en viss grad styre måten vi kan legge saken fram på. Som vi har sett i kapitlet om ulike teksttyper, har ulike tekster ulike fortrinn og ulemper, og det samme gjelder ulike medium.

Rammebetingelser	Samtale	Telefon	Chat	Brev	Radio	Bok
Kan deltakerne se hverandre?	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
Kan deltakerne høre hverandre?	Ja	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei
Er språkbruken spontan?	Ja	Ja	Ja	Nei	Ja/Nei	Nei
Er signalene flyktige?	Ja	Ja	Nei	Nei	Ja	Nei
Kan deltakerne bytte på å føre ordet?	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei	Nei
Er det en privat senderinstans?	Ja	Ja	Ja	Ja/Nei	Nei	Ja
Er adressaten individuell?	Ja	Ja	Ja	Ja/Nei	Nei	Nei

(

Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / biblio
<http://ndl.no/nb/node/23601>

)

Intertekstualitet og allusjoner

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Intertekstualitet og allusjoner \(63637\)](#)

Mange vil hevde at å skape helt nye tekster i dag, er helt umulig. Slike påstander må vi kanskje ta med en klype salt, men langt på vei er det et faktum at tekstene vi leser har en kopling til andre tekster og løner ideer, uttrykksmåter og tematikk av dem. Det kan være i form av likheter, henvisninger, direkte sitat, tematiske koplinger og liknende.

I *Litteraturvitenskaplig leksikon* er intertekstualitet definert som "alle tenkelige forbindelser mellom tekster". (1:100). Det fins ulike meninger om hvilke forbindelseslinjer det er interessant å se på, og noen er mer synlige enn andre. Å åpne et kåseri med setningen "Det var en gang..." er et tydelig eksempel på intertekstualitet, i alle fall i vår kultur. Vi vil med en gang tenke på eventyrsjangeren og de trekkene som preger disse tekstene.

Slik bruk av andre tekster kaller vi *allusjon*, og når vi viser til andre tekster på denne måten, utvider vi også meningsinnholdet i vår egen tekst, og svært ofte vil slik bruk av allusjoner også hente inn verdier og holdninger fra de tekstene det blir alludert til. Bibelallusjoner og allusjoner til sangtekster er nok de vanligste formene for allusjon i vår del av verden, og gjennom slike allusjoner blir tekstene også koplet sammen rent holdningsmessig.

Oppgave

["Intertekstualitet og allusjoner"](#)

Med introduksjonen av allusjonen er vi i ferd med å bevege oss utenfor den konkrete teksten og ut i konteksten.

[1.](#) Citekey 63213 not found

•

Tekstuell kontekst

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Tekstuell kontekst \(63639\)](#)

Tekstuell kontekst viser til det samspillet analyseteksten vår har med annen tekst. I forbindelse med tekstanalysen har vi allerede vært inne på bruk av allusjoner. Men også andre former for intertekstualitet hører hjemme i den tekstuelle konteksten.

I media ser vi for eksempel ofte at en sak føyer seg inn i en lengre rekke reportasjer om samme emne, eller at den blir koplet opp til viktige hendinger i samfunnet. Ved å utnytte situasjonen, kan den aktuelle teksten bli forsterket og synliggjort på en måte som ellers ikke ville ha vært mulig.

Eksempel

Tjostolv Moland og Joshua French har fått mye oppmerksomhet i norske medier.

Fotograf: [Heiko Junge](#)

I 2009 ble de to nordmennene Tjostolv Moland og Joshua French arrestert i Kongo mistenkt for blant annet drap og spionasje. Saken fikk bred dekning i media, men etter hvert ble også andre saker med en viss tilkoping også slått opp som viktige saker av nasjonal interesse, for eksempel at bestefaren til Joshua French gikk bort:

[Bestefaren til French er død](#)

Gjennom å benytte seg av situasjonen, kunne aviser selge stoff som kanskje ellers ikke ville ha vært så interessant.

En mer umiddelbar tekstuell kontekst er de tekstene eller tekstdelene som er fysisk nært teksten som skal analyseres.

En diktsamling er for eksempel satt sammen av flere tekster. Selv om vi bare skal analysere ett av diktene i en slik samling, er det naturlig å se det i sammenheng med de andre diktene. Vi kan f. eks. se om det er en felles tematikk i tekstene. Kanskje de kommenterer og til og med korrigerer hverandre?

I en roman er dette enda tydeligere. Å lese et kapittel midt i boka gir som regel liten mening om vi ikke har lest de foregående kapitlene. Slik bør vi også tenke i forhold til andre teksttyper.

Å lese en avistekst uten å reflektere over hvor i avisens teksten er plassert kan gi oss feil inntrykk av teksten. Som regel er avisstoffet plassert i ulike seksjoner som f.eks. "Aktuelt", "Innenriks", "Utenriks", "Kultur", "Underholdning" osv. I tillegg har avisens en forsiden, en siste side og ofte også temavedlegg, for eksempel i helgeutgavene. På den måten sorterer avisens nyhetsbildet for oss, men den legger også føringer for hvorledes vi skal tenke rundt det vi leser.

Hva skal for eksempel plasseres på forsiden? Vi tenker som regel at det viktigste som har skjedd det siste døgnet skal plasseres her. Men gjennom plassering blir det faktisk avisens som "avgjør" hva som er det viktigste og hva som "bare" hører inn under underholdningsmerkelappen.

Situasjonskontekst

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Situasjonskontekst \(63666\)](#)

Går vi i et hakk oppover i de kontekstuelle lagene, kommer vi til situasjonskonteksten. Som navnet tilsier, er vi på dette stadiet i analysen mer opptatt av situasjonen i tid og rom. Men også mediet er interessant i denne sammenhengen

Situasjon og rolle

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland
[Situasjon og rolle \(63667\)](#)

I gjennomgangen av retorikken så vi blant annet på det vi kaller kairos, som altså betegner hvorledes situasjonen i tid og sted kan brukes til talerens fordel. Situasjonskonteksten svarer til dette på den måten at vi også her ser på hvorledes omstendighetene rundt teksten er utnyttet, eller hvorledes de styrer og påvirker teksten.

Når vi snakker med vennene våre om hvorledes skoledagen har vært, vil trolig den aktuelle konkrete situasjonen påvirke både *hva* som blir sagt og *hvorledes* vi sier det, altså hvorledes vi ordlegger oss. Har vi en samtale om samme emnet med våre besteforeldre, vil vi trolig endre litt på både hva og hvorledes. Dette har å gjøre med hvilke *roller* vi spiller i de ulike situasjonene – er vi den personlige og fortrolige kameraten, eller er vi det høflige barnebarnet?

Oppgave

["Situasjon og rolle"](#)

Situasjonskonteksten viser altså til de umiddelbare omgivelsene til teksten, og til den konkrete sammenhengen den står i. Det gjelder både den situasjonen teksten blir produsert innenfor, og den situasjonen teksten blir lest innenfor.

Kulturkontekst

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Kulturkontekst \(63668\)](#)

Kulturkonteksten er det mest omfattende kontekstuelle laget vi skal se på, og som navnet tilsier handler dette om den kulturen som teksten springer ut av. I mange tilfeller er dette en ramme som vi ikke trenger å tenke så mye over. Teksten kan for eksempel springe ut av den nasjonale kulturen eller den skolekulturen vi selv er en del av. Det vil i slike tilfeller være nokså enkelt å forstå teksten.

Andre ganger representerer teksten kulturer vi ikke kjenner inngående, eller mer spesialiserte kulturer.

Om vi går noen tiår bakover i tiden, var det vanlig at avisene i landet representerete ulike sider i norsk politikk. Den riksdekkende avisen Dagbladet var for eksempel en "rød" avis med sterkt forankring i arbeiderbevegelsen.

Utover 1980- og 90-tallet forandret dette seg. I dag er de fleste avisene, inkludert de to riksavisene VG og Dagbladet, i utgangspunktet partiuavhengige og markedsorienterte, og eierskapene i avisene er mer sammensatt. Likevel har vi fremdeles eksempel på det vi kaller meningsbærende aviser, som f.eks. Vårt Land, med en tydelig kristen profil, og Klassekampen som i stor grad har overtatt den rollen Dagbladet tidligere hadde.

Vi har også aviser som fokuserer på felt som økonomi og næringsliv, representeret ved bl.a. Dagens Næringsliv.

Selv om de fleste avisene i dag er partiuavhengige, kan vi likevel spore et politisk eller religiøst ståsted i mange av dem. Mange vil si at VG representerer et høyrevridd bilde av verden, som i mange saker ligger tett opp til FRP sitt politiske syn. På liknende vis kan vi se at en del regionsaviser som f.eks. Stavanger Aftenblad og Aftenposten er farget av regionale tradisjoner både i politiske og religiøse spørsmål.

Norske aviser er mange, men er de veldig ulike?

Fotograf: [John Myhre](#)

Oppgave

["Kulturkontekst"](#)

Det sier seg kanskje selv at slike kulturelle forankringer kan prege nyhetsstoffet i avisene, og det er i alle fall noe vi bør ha i bakhodet i arbeidet med diskursanalyser.

Også i andre sammenhenger kan det kulturelle bakteppet være styrende for teksten. Bedrifter, skoler og ulike konsern, har alle sine "agendaer" – de vil oppnå noe med det de sier og skriver, og målet vil ofte være preget av nettopp den kulturen som råder.

Oppgave

[Ideologi, diskurs og monteringsanvisning hos IKEA](#)

Konvensjoner

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Konvensjoner \(63737\)](#)

Å studere kulturkonteksten handler i stor grad om å undersøke hvilke konvensjoner – altså hvilke spilleregler som gjelder for kommunikasjonen, og konvensjoner for språkbruk finner vi innenfor mange områder – skole, media, helsevesen, servicenæringen....

Felles for slike områder er at de "krever" at deltakerne i kommunikasjonssituasjonen kjenner til og holder seg til de etablerte rollene som gjelder. På samme måte som en del aviser holder seg til ideologiske konvensjoner, holder vi oss også til konvensjoner når elev og lærer møtes i klasserommet. Både elevrollen og lærerrollen legger føringer for oss når vi skal kommunisere, og vi tar det som selvsagt at disse rollene blir fulgt.

Det verdensbildet vi er flasket opp på, oppfatter vi som regel som en selvsagt sak – og dersom vi vil overbevise andre om at dette verdensbildet er det rette, må vi også legge tankene våre fram slik at det framstår som selvsagt for alle. Diskursanalyse handler i stor grad om å peke på det i teksten som blir framstilt som nettopp er selvsagt for noen, men som kanskje ikke er det sett ifra et annet kulturelt ståsted.

Eksempel på diskursanalyse

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Eksempel på diskursanalyse \(63739\)](#)

Nå har vi sett på noen sider ved diskursbegrepet og på hva en bør tenke på når en skal utføre en diskursanalyse. Til slutt skal vi se på et oppsett for hvorledes diskursanalysen kan disponeres.

Oppsett for diskursanalyse:

1) Tekstanalyse

- Presenter kort teksten med avsender, tittel og et kort referat av den ytre umiddelbare handlingen.
- Dersom det er mulig, kan du med utgangspunkt i f.eks. avsender og tittel antyde de ideologiene teksten trolig bygger på.
- Gjør greie for språk og målform.
- Trekk fram ord og uttrykksmåter du mener utmerker seg. Hvilke valg kan det tenkes at avsenderen har hatt når det gjelder disse elementene. Fins det andre ord som i utgangspunktet sier det samme, men som representerer ulike verdier?
- Hvilken teksttype er det snakk om (skriftlig, muntlig , sammensatt...) og hvilken sjanger hører den inn under? Favoriserer sjanger og teksttype visse mottakergrupper, og kan sjanger og teksttype knyttes til visse avsendergrupper?
- Hvilket medium er teksten formidlet gjennom? Kan mediet knyttes til bestemte avsender- og mottakergrupper? Hvilke rammeforutsetninger ligger det i mediet som er brukt?
- Er teksten knyttet opp til andre tekster gjennom former for intertekstualitet (sitat, allusjoner)? Ligger det bestemte verdier i disse andre tekstene?
- Summer kort opp det du har kommet fram til i tekstanalysen og gi ein midlertidig konklusjon. Hvorledes stemmer dette med det du har antydet i innledningen?

2) Tekstuell kontekst

- Ta utgangspunkt i det du har sagt ovenfor om intertekstualitet. Ligger det verdimessige føringer her? Hvilke?
- Hvor i den umiddelbare tekstuelle konteksten er teksten plassert? Hvor i kunstutstillingen, hvor i avisene (under hvilken seksjon), hvor i romanen, hvor i diktsamlingen er den plassert? Sier den umiddelbare og nære tekstuelle konteksten noe om teksten du analyserer? Hvilke føringer eller verdier ligger i det plasseringen? Høyt prioritert, lavt prioritert, sentralt eller mindre sentralt i den tekstuelle konteksten, er det gitt mye eller lite plass til teksten?
- Foreløpig konklusjon. Hvilke verdier kommer til uttrykk i forhold til tekstuell kontekst?

3) Situasjonskontekst

- Hvilken situasjon og hvilket sted er teksten produsert i? Er det sammenhenger mellom det teksten snakker om og situasjonen?
- Hvilken situasjon og hvilket sted leser du/mottaker teksten i? Hva har dette å si for din tolkning av teksten?

- Ligger det føringer i forhold til situasjonen – styrer situasjonen tolkningen i noen retning? Hvorfor er teksten produsert akkurat på det eller det tidspunktet? Hvorfor leser du teksten på akkurat det eller det tidspunktet?
- Utvider eller forsterker situasjonen teksten på noen måte?
- Foreløpig konklusjon. Hvilke verdier kommer til uttrykk gjennom situasjonskonteksten?

4) Kulturkontekst

- Hva vet vi om f.eks. avsenderens ideologier? Hva vet vi om mediets ideologier?
- På hvilken måte er det vi har pekt på i tekstanalysen og i analysen av tekstuell kontekst og situasjonskontekst med på å underbygge, forsterke eller tydeliggjøre disse ideologiene?
- Hva er forholdet mellom tekst, tekstuell kontekst og situasjonskontekst på den ene siden, og kulturkontekst på den andre siden?

Hersketeknikker

Forfatter: Marion Federl, Eli M. Huseby

[Hersketeknikker \(108281\)](#)

Hersketeknikker er uttrykksmåter og atferd som noen bruker for å få en annen person til å føle seg underlegen og dum. Ingen bør finne seg i den slags "argumentasjon". Dersom vi kjenner igjen knepene, kan det være lettere å vite hva man skal gjøre hvis man blir utsatt for dem.

I videoklippet forteller Hilde Sandvik litt om hersketeknikker. Sammen med Jon Risdal har hun utgitt boka *Hersketeknikker* (2007).

Om hersketeknikker - Store Studio / video

<http://ndla.no/nb/node/16250>

Spørsmål

Se videoklippet og tenk over spørsmålene.

- Hvem kom først opp med begrepet "hersketeknikker"?
- Hva var bakgrunnen for at begrepet oppstod?
- Begrepet oppstod på 1970-tallet. Kan du tenke deg noen grunner til at det oppstod akkurat da?
- Hvorfor har det ifølge Sandvik vært nødvendig å utvide begrepet?
- Hva synes du om atferden tidligere statsminister i Sverige, Göran Persson, demonstrerer her? Hva kan grunnen være til at han opptreder slik?

Berit Ås og hennes fem hersketeknikker

Dette er de første hersketeknikkene tidligere politiker og professor i sosialpsykologi

Berit Ås identifiserte på 1970-tallet:

Hersketeknikker

Fotograf: [Åse Elin Langeland](#)

Prøv å gi ett eksempel på hver av disse hersketeknikkene: *usynliggjøring*, *latterliggjøring*, *tilbakeholdelse av informasjon*, *fordømmelse uansett hva du gjør*, *påføring av skyld og skam*.

Hva kan motivet være for at vi gjør bruk av slike teknikker overfor andre?

De vanligste hersketeknikkene

Mennesker som bruker hersketeknikker, er først og fremst opptatt av å vise at de har makt. De klarer ofte å "vinne" en diskusjon fordi motparten blir usikker, kanskje til og med redd. Vi skal her se nærmere på noen hersketeknikker som du sikkert kan kjenne igjen. Du har kanskje også brukt dem selv, uten å tenke over hva du egentlig gjorde?

Latterliggjøring

Nedsettende kommentarer og personkarakteristikkene kan få motparten til å bli sint og miste besinnelsen, eller til å bli såret og taus. I begge tilfeller "vinner" den som manipulerer. "Du er så sot når du er sint!" "Det du sier, er helt høl i huet!" "Noe annet var ikke å vente fra deg. Vi vet da alle at du ikke gjør annet enn å smiske for læreren!"

Et nedlatende kroppsspråk er en annen effektiv måte å forstyrre og såre andre på. Den som ler overdrevent, skjærer grimaser, himler med øynene og løfter øyenbrynene, gir tydelig til kjenne at han ikke tar den som taler, alvorlig.

Stadige avbrytelser

En som til stadighet avbryter en person som snakker, formidler indirekte: "Jeg gider ikke å høre på det du sier. Det jeg har å komme med selv, er mye viktigere." De fleste blir irritert når de aldri får snakke ferdig, og når folk er sinte, tenker de gjerne mindre klart. Dermed får den som avbryter, enda en fordel i diskusjonen.

Usynliggjøring

Det er en grunnregel i alle slags samtaler at vi gir hverandre respons. Hvis ingen kommenterer det vi sier, blir vi gjerne usikre og begynner å lure på om vi har sagt noe uvesentlig eller dumt. Hvis dette skjer mange nok ganger, skal det etter hvert mye til før vi igjen tør å ta ordet. Vi blir "usynlige".

Dobbeltstraffing

Med dobbeltstraffing mener vi at samme hvordan vi reagerer, tolkes reaksjonen i verste mening. I videoklippen ovenfor så du et utdrag fra et program med Linn Skåber. Skåber demonstrerer på en manlig kollega hva det vil si å ha "null sjanse": "Gå på kjøkkenet og smør en brødskive til meg", kommanderer hun. Når mannen blir forvirret og protesterer mot noe som han synes er urimelig, gjør Linn narr av reaksjonen hans. Hadde han reist seg og virkelig laget en brødskive til henne, ville hun sannsynligvis også ledd av dét og påstått at han da måtte skjonne en spøk.

Diskuter

Hvordan brukes hersketeknikker i sosiale medier?

Gruppeoppgave

Du finner et forsøk i kommunikasjon som dere kan utføre i klassen her:

[Hersketeknikker - oppgave](#)

Mer om hersketeknikker:

[Om hersketeknikker på ung.no](#)

[De fem hersketeknikkene](#)

Tre teorier om litteratur og samfunn

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Tre teorier om litteratur og samfunn \(63745\)](#)

Diskursanalysen dreier seg først og fremst om å studere det vi litt generelt kan kalle *saktekster i kontekst*. Gjennom å analysere ulike deler av teksten og forholdet mellom disse delene og ulike kontekstuelle lag, vil vi prøve å vise hvilken sosial sammenheng de springer ut av.

Men også innenfor teorier om skjønnlitteratur, fins det tanker som går i samme retning. En av de teoriene som slekter nærmest, er nyhistorismen som langt på vei ser den litterære teksten som et direkte resultat av historien og samfunnet den tilhører. I forhold til kommunikasjonsmodellen ligger hovedfokuset på konteksten.

Den historisk-biografiske metoden avgrenser denne konteksten til å gjelde forfatteren bak verket, og er på den måten mer opptatt av senderinstansen i kommunikasjonssituasjonen.

Nykritikken er en litteraturteori som ikke er opptatt av avsender eller kontekst, men i stedet koncentrerer seg om selve teksten.

Nyhistorisme: Litteratur og diskurs

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Nyhistorisme: Litteratur og diskurs \(63746\)](#)

Som vi så i forbindelse med diskursanalysen, tenker en seg at når sagt alle tekster viser spor av det samfunnet eller den kulturen teksten er produsert i. Denne ideen bygger også nyhistorismen på, og ser på litteratur og samfunn som en helhet – litterære tekster kan ikke forstås fullt ut uten å se dem i forhold til diskursen de er en del av.

Et av tegnene på dette er, ifølge nyhistorismen, intertekstualiteten og allusjonene som vi finner i når sagt alle tekster.

Retningen oppstod i USA på 1980-tallet, og hadde som en felles idé at alle verk blir påvirket av samfunnet de blir skrevet i.

Intertekstualitet handler om å låne fra andre tekster, eller å spille på tematikk og meningsinnhold i andre tekster. Ideelt sett vil slik intertekstualitet utvide meningen i verket som benytter seg av dette grepet.

Det er ulike meninger om all intertekstualitet er ubevisst – altså om forfatteren selv har hatt andre tekster i tankene når han har skrevet, eller om intertekstualitet er noe vi ikke kan unngå og at mer eller mindre alle tekster har referanser til andre tekster.

Nyhistorismen som litterær teori baserer seg på ideen om at alle tekster inneholder spor av andre tekster. Med det utvidede tekstbegrepet i bakhodet ser vi at det litterære verket i så fall kan romme svært mye. Vi kan f.eks. tenke oss at et litterært verk kan si oss noe om rettssystemet, om økonomien, religionen, om forholdet mellom mann og kvinne for å trekke fram noen eksempel.

Nyhistorismen endrer slik sett lesingen til å ikke bare gjelde den litterære teksten, men også tiden og samfunnet den er skrevet i. Litterære tekster låner og viser til elementer fra mange andre tekster som inngår i den same diskursen. På den måten blir det et uløselig band mellom tekst og historie.

Stephen Greenblatt:
Grunnleggeren av begrepet
"nyhistorisme"
Forfatter: [Wikipedia](#)

Oppgave

[Nyhistorisk lesing av "Et dukkehjem"](#)

Et resultat av et slikt syn er at også samfunn og historie er noe vi bare har tilgang til gjennom tekst. Dette synet er det egentlig vanskelig å være uenig i – kunnskapen vi har om vår egen historie får vi i hovedsak servert gjennom skriftlige, muntlige og sammensatte tekster. Innenfor nyhistoristisk tenking blir da også alle mulige tekster sett på som litterære.

Med tanke på hva vi som leser godtar når vi leser skjønnlitterære tekster, minner nyhistorismen oss også om hvor viktig det er å være kritisk til det vi leser og de tekstene vi tilegner oss kunnskap fra.

Nyhistorismen åpner også opp for interessen for andre tekster enn dem som vanligvis inngår i kanonen vår. En kanon er en samling av tekster som blir oppfattet som særskilt gode i en gitt kultur. Når tekstens viktigste rolle er å si oss noe om samfunn og historie, vil gjerne andre kvaliteter enn de vi verdsetter til vanlig gjøre seg gjeldende.

Dette åpner opp for en *kanondebatt*. Som regel har en slik kanon grunnlaget sitt i litterære kriterier – de er kort fortalt godt skrevet, men en nyhistoristisk tilnærming åpner for andre kanonlister med andre kriterier til grunn.

Oppgave

[Nyhistorisk kanon](#)

Historisk-biografisk metode

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NRK

[Historisk-biografisk metode \(63747\)](#)

En bedre kjent og også noe mer moderat innfallsvinkel til forholdet mellom litteratur og historie, er den historisk-biografiske metoden. Innenfor denne teorien begrenser en konteksten til avsenderen – altså forfatteren av verket.

I denne tradisjonen leser vi verket som et uttrykk for og et resultat av dikteren sitt eget liv og de meningene denne måtte ha. Det er ofte naturlig og kanskje også uunngåelig å se koplingen mellom forfatterliv og forfatterens samtid.

Om vi for eksempel leser lyrikk av Inger Hagerup og Halldis Moren Vesaas, kan vi ofte se paralleller mellom liv og livsfaser (kjærlighet og ekteskap), viktige hendninger i samfunnet i deres egen samtid (krig) og de tekstene de skrev. Dette kan vi for eksempel se i tekstene "Ord over grind" knyttet til kjærligheten og "Aust-Vågøy" knyttet til 2. verdenskrig.

Det finnes flere varianter av den historisk-biografiske metoden, og vi kan skille mellom to hovedretninger:

- 1) Fokus på forfatterdelen av avsenderen. I en slik tilnærming er en mest opptatt av hva som særmerker avsenderen som forfatter – hvilke andre forfattere er han påvirket av, hvilke sjangerer skriver han innenfor, hvilken tematikk optar ham, hvorledes utvikler forfatterskapet seg.
- 2) Fokus på biografien til avsenderen. I en slik tilnærming ser en på alle sidene ved livet til forfatteren – alt fra oppvekst, foreldre, skolegang, familie, religiøst og politisk ståsted.

Det er delte meninger om hvor gyldig og relevant den historisk-biografiske metoden egentlig er. Ofte kan vi fjerne oss langt fra det vi opprinnelig startet med – nemlig litteraturen og språket i denne. Andre ganger kan det være vanskelig å avgjøre hva i forfatterlivet som faktisk er av interesse i forhold til tekstene vi leser. Likevel ser vi at metoden står nokså sterkt fremdeles, blant annet i norske skolebøker.

Denne metoden har også en sterk tradisjon i norskundervisningen i Norge. Gjennom fokus på anekdoter og fortellinger om forfatternes liv, er målet at vi skal bli kjent med personene bak teksten, og på den måten kanskje også forstå selve teksten bedre.

Inger Hagerup
Fotograf: [Ivar Aaserud](#)

Halldis Moren Vesaas
Fotograf: [Knut Snare](#)

Tore Rem har skrevet en trebinds biografi om forfatteren Jens Bjørneboe (2009/2010). Bøkene har fått kritikk for å fokusere for mye på Bjørneboes personlige problemer.

Fotograf: [Bjørn Thunæs](#)

Oppgaver

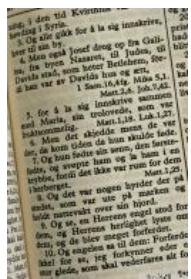
[Historisk-biografisk metode](#)

[Historisk-biografisk metode2](#)

Nykritikken

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Nykritikken \(63748\)](#)

Her skal vi se på en teori som avfeier og i alle fall ikke interesserer seg for koplingen mellom tekst og kontekst, nemlig nykritikken.

På mange måter representerer nykritikken en motsetning til både diskursanalysen og til nyhistorisme og historisk-biografisk metode. Faktisk er hele kontekstbegrepet et ikke-tema innenfor dette feltet i litteraturforskningen.

I stedet er nykritikken opptatt av å lese teksten som et selvstendig og rent språklig produkt.

Nærlesing

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Nærlesing \(63749\)](#)

Der diskursanalyse og historisk materiale danner grunnlaget for de andre teoriene vi har sett på, bruker nykritikken det vi kaller *nærlesing* som metode. Dette innebærer å undersøke og analysere de virkemidlene som er brukt i teksten, se på hvilke motsetninger, spenninger og konflikter som råder og hvorledes dette kan koples opp til temaet i teksten.

En første fase i denne nærlesingen vil være å gjøre greie for det som på et overflateplan, altså helt konkret og bokstavelig, blir sagt.

I møte med de aller fleste litterære verker vil vi likevel raskt møte på et språk som bryter med det vi kan kalle hverdagsspråket vårt, både i ordvalg, ordsammensetninger, setningsoppbygging. Den neste fasen i nærlesingen vil derfor måtte ta for seg desse bruddene med vanlig språkbruk og de spenningene disse fører med seg. Et mål med nærlesingen er å vise hvorledes disse spenningene kan forenes i en harmonisk lesing.

For nykritikken er det likevel ikke et mål å komme fram til en endelig lesing og tolkning av teksten. De spenningene som oppstår når språket bryter med den vanlige språkbruken, er i seg selv en viktig litterær kvalitet, og åpner opp for at leseren kan reflektere videre etter at lesingen er over.

Det litterære

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Det litterære \(63750\)](#)

Gjennom slik nærlæring vil en vise hva som er det spesifikt litterære i teksten – altså vise hvorledes teksten skiller seg fra både hverdagsspråk og andre former for språk vi bruker utenfor den litterære sfæren.

I forbindelse med nyhistorismen pekte vi på at litteratur bare kan leses i sammenheng med historien, og at litteraturen har en mening først når vi ser denne sammenhengen. Nykritikken insisterer på at det litterære verket "bare eksisterer i seg selv" (Johan Fjord Jensen¹). Et slikt fokus på teksten i seg selv retter fokuset mot det spesifikt litterære, og for en litteraturteoretiker er det vanskelig å se bort fra denne siden av litteraturen.

Det er særlig to *feilgrep* i litteraturteorien nykritikken vil til livs. Det første feilgrepet er det *intensjonale feilgrep*. Det innebærer at verkets mening blir forvekslet med forfatterens mening. Å komme fram til hva forfatteren har ment med teksten, er både unødvendig, uønsket og umulig. Verket kan fungere helt fint på egen hånd, det fjerner dessuten leseren fra det som er viktig – nemlig det litterære, og vi kan aldri vite om forfatteren faktisk har fått til å skrive inn sine egne meninger i teksten.

Det andre feilgrepet er det *affektive feilgrep*. Fordi nykritikken først og fremst ser etter de litterære kvalitetene i verket, er det viktig å ikke blande inn leserens følelser eller affekter i lesingen. Selv om leseren kan oppleve en stemning eller følelser i møte med verket, er dette noe som vil variere fra person til person, og som altså ikke kan brukes til å si noe sikkert og vitenskapelig om selve verket.

¹ [Citekey 63213 not found](#)

•

Teoriene sett i forhold til kommunikasjonsmodell..

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Teoriene sett i forhold til kommunikasjonsmodellen \(63751\)](#)

Som nevnt kan de ulike teoriene plasseres i forhold til kommunikasjonsmodellen som vi har brukt tidligere. Nedenfor har vi satt dette opp i et skjema. I tillegg kan du se hva som er hovedmålet for teoriene, og hvilke spørsmål som er særlig viktige i arbeidet med å nå dette målet. Bruk modellen til å svare på oppgaven.

Teori	Fokus i kommunikasjonsmodellen
	Mål og sentrale spørsmål
Nyhistorisme	Konteksten
<i>Bruke teksten til å få kunnskap om tiden den er skrevet i.</i> - Hvilke andre tekster viser teksten til? - Hva er innholdet i disse andre tekstene? - Sier teksten noe om kvinnesyn, rettssystem, politikk og liknende?	
Historisk-biografisk metode	Avsenderen <i>Bruke opplysninger om forfatteren til å kunne forstå teksten bedre</i> - Hva vet vi om forfatteren? - Hva preget forfatteren i den tiden han/hun skrev verket? - Hvorledes plasserer verket seg i forhold til det andre han/hun har skrevet?

Nykritikk Teksten Peke på hva som gjør litteratur til litteratur, og hva som skiller god litteratur fra dårlig litteratur - Hva gjør litteratur til litteratur? - Hva er det som bryter med hverdagsspråket i denne teksten?

Oppgave

Teoriene og kommunikasjonsmodellen

Selv om de ulike teoriene langt på vei utelukker andre tilnæringer, kan en ensporet lesing føre til at vi mister en del av verdien i verket. Ulike lesemåter gir oss ulike opplevelser og ulik kunnskap om og av det vi leser, og ofte er en kombinasjon av ulike lesemåter den beste arbeidsmåten når vi skal arbeide med skjønnlitterære tekster.

Skape og vurdere tekster

Skape og vurdere tekster - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Skape og vurdere tekster \(65550\)](#)

Hver eneste dag og nesten så lenge vi er våkne, forholder vi oss til tekster.

Fra vi skrur på radioen om morgenen til vi leser videre i en roman før vi sovner, har vi vært gjennom en stor spennvidde i tekster. Sjansen er også stor for at tekstene du forholder deg til gjennom en dag, er tilpasset den du er og ikke minst den situasjonen du er i.

Vi hører på radio mens vi er i bilen, og på det tidspunktet er vi kanskje mest opptatt av siste nytt og hvorvidt det er skjedd noe i trafikken som kan ha betydning for oss.

På skolen står ny kunnskap innenfor ulike fag i fokus, og som oftest tilegner vi oss dette gjennom muntlige eller skriftlige tekster. Det kan være i form av muntlige innføringer læreren holder for deg, eller tekster i bøker og på Internett.

Når vi kommer hjem, ønsker vi kanskje en mer passiv mottakerrolle og kobler av med lettere underholdning på TV. Mange synes det å lese i en bok er en fin måte å avslutte dagen på. Vi lever oss inn i fiktive univers som kanskje umerkelig fører oss inn i drømmene...

En viktig del av dette faget består i lære seg å produsere tekster tilpasset en gitt mottaker og til en gitt situasjon. Tidligere har vi sett at vi ofte ønsker å oppnå noe med de tekstene vi leverer fra oss, og at de tekstene vi selv mottar, også gjerne har et mål.

For at en tekst skal kunne nå målet sitt på en best mulig måte, er det viktig og kanskje også avgjørende at den er tilpasset tid, sted og mottaker. Tekstens avsender bør på forhånd ha tenkt gjennom hva han eller hun ønsker å oppnå med teksten, hvem og hva som kan bidra til at dette målet blir nådd, og hvordan han best kan nå denne mottakeren. Langt på vei kan vi også vurdere tekster ut fra de samme kriteriene.

Vi har sagt at alle tekster egentlig er sammensatte tekster. Det er ytterst sjeldent at vi møter på en tekst der kun én tekstype er benyttet. Det vil likevel være slik at vi finner mer av en tekstype enn en annen. Leser vi en lærebok, er det selvsagt mest skrift, men vi kan også finne bilder innimellom. Ser vi en film, er det derimot levende bilder og lyd som er de viktigste teksttypene.

Dette faget har et todelt perspektiv når det gjelder tekster. På den ene siden skal du opparbeide deg en god kompetanse i å forstå og analysere ulike typer tekster, på den andre siden skal du skape dine egne tekster. Faget har med andre ord både en teoretisk og en praktisk side. Her vil du få tips og råd når det gjelder den praktiske siden av faget.

Husk også at det er regler for kildebruk av andres tekster, enten det gjelder skrift, musikk, bilde eller film. Dette kan du lese om til slutt i denne delen som omhandler tekster. Der finner du også en oversikt med forslag til verktøy.

The block contains three images related to text:
1. A chalkboard with handwritten words: "mine venner gjennom til dag og sier at lyset er nærmere enn mørket".
2. A wall displaying a grid of many small books.
3. A screenshot of a video player showing two people talking, likely from a video about source criticism.

Tekst

Tekst

Tekst

Artikkelen om kildebruk:

[Kildebruk](#)

Å skape egne tekster

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å skape egne tekster \(65551\)](#)

Å skape egne tekster kan være å lage en reklame, skrive en tale, holde en framføring, lage en bildefortelling, skrive en fagtekst osv., altså både skriftlige, muntlige og sammensatte tekster.

Et gjennomgående prinsipp for det å skape en tekst er at du må tenke gjennom kommunikasjonssituasjonen teksten skal inngå i. Dersom du skal lage en reklame, må du tenke nøye gjennom hvem som er målgruppen for reklamen, og hvordan du på best mulig måte kan treffe mottakergruppen. Er det en reklame rettet mot barn, ungdom eller voksne?

Skal du holde en tale, må du ta hensyn til hvor talen skal holdes, hva slags tale det er og hvem du skal holde talen for. Det vil være stor forskjell på å holde en personlig tale og en politisk tale. Å tenke på avsender, mottaker, ev. støy og konteksten under arbeid med en tekst gjør at du kan luke vekk misforståelser som kan oppstå, og slik formidle meldingen din på best mulig måte.

I norskfaget lærer du å skrive tekster i ulike sjangre. Sjangeren vi velger vil styre teksten, og forteller også noe om hvilke språkfunksjoner som vil være sentrale. I en tekst vil gjerne én språkfunksjon være dominerende, noe som henger sammen tekstsens sjanger og hva som er målet med teksten.

Skriver vi en artikkel, er det ikke først og fremst en tekst om våre innerste tanker og følelser, men en saklig, informativ tekst der den informative språkfunksjonen står sentralt. Skriver vi derimot et blogginnlegg, kan vi uttrykke oss mer ekspressivt og bruke den emotive språkfunksjonen. I en reklame er målet å påvirke mottakeren, og da vil naturlig nok den konative funksjonen være sentral. I en og samme tekst vil som oftest finne flere språkfunksjoner, men sjangeren vil legge føringer for hvilke(n) som dominerer.

Å skape sammensatte tekster er spennende, men kan også være tidkrevende. Det å lage egen film kan ta lang tid, og det blir gjerne sagt at man bruker cirka en time på ett minutt film. Men det finnes mange andre måter å lage sammensatte tekster på enn film, og til slutt i dette kapitlet finner du en liste med tips til diverse verktøy for å lage sammensatte tekster.

Politisk publikum:
Annerledes mottakere enn et
konsertpublikum.
Fotograf: [Terje Bendiksby](#)

Festivalpublikum
Fotograf: [Erik Schröder](#)

Skriftlige tekster

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Skriftlige tekster \(63247\)](#)

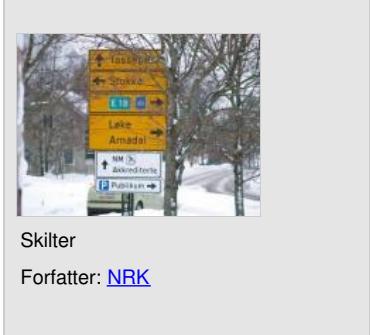
Allerede i det du drikker melk til frokost, vil du ha sett en skriftlig tekst på melkekartongen. Den forteller deg hva slags melk du drikker, den gir deg informasjon om melkens innhold, og kartongen har en design med bilde, tekst og farge. Drikker du melk fra en kartong med rosa skrift, er det i alle fall ikke fløte du drikker.

Deretter tar du bussen til skolen, og bussen har et nummer og et stedsnavn som forteller deg hvor bussen skal. På bussen leser du kanskje noen tekstmeldinger, og når du kommer på skolen, leser du i lærebøker og på nettsider. Vi lever i et skriftbasert samfunn, og en dag uten skrift er nærmest utenkelig.

En skriftlig tekst er en tekst der skrift er den dominerende uttrykksformen. Samtidig inneholder mange skriftlige tekster bilder, farger og ulike skriftypetyper, som for eksempel nettaviser, og vil også være sammensatte tekster.

Skrifftype, størrelse på bokstaver og fet eller kursiv er noen modi å velge mellom når man skal lage en skriftlig tekst. Valg av skrifftype vil for eksempel ha betydning for hvilken stil avsenderen ønsker at den skriftlige teksten skal ha. Du kan lese mer om skriftypetyper på disse NDLA-sidene:

[Skrifftyper](#)

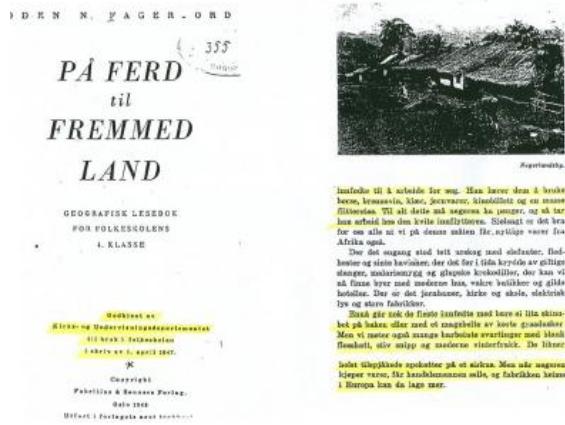

Skilter

Forfatter: [NRK](#)

Forsiden til en utgave av Magasinet, Dagbladets lørdagsmagasin

Slik var det før: Lærebok i geografi (1948)

En roman er eksempel på en skriftlig tekst. Selve den skriftlige teksten i romanen vil ikke endre seg mens du leser, den er en statisk tekst. Når vi skal avkode en skriftlig tekst på et papir eller en skjerm, bruker vi synssansen. Skriftlige tekster er derfor visuelle.

Du som leser har stor makt over en skriftlig tekst. Du kan bestemme hva du skal lese, og avsenderen ser ikke mottakeren. Avsenderen har imidlertid god tid til å planlegge det han/hun skal skrive, og en forfatter kan bruke flere år på en roman. En skriftlig tekst er ikke knyttet til en her-og-nå-situasjon, og den er lite preget av dialog. Skriftlige tekster er derfor ofte monologiske.

Ved hjelp av skriftlige tekster kan vi kommunisere over store avstander i tid og rom. De islandske ættesagaene fra 1000-tallet er skriftlige tekster som i dag gir oss kunnskap om det norrøne språket og kulturen i Norden i vikingtida. Vi kan dele inn skriftlige tekster på ulike måter alt etter formålet. I vår kultur er det vanlig å skille mellom skjønnlitteratur og sakprosa. Skjønnlitteraturen er fiksjon, altså tekster som er oppdiktet og der vi ikke forventer at det vi leser, skal være sant. Her finner vi sjangre som novelle, roman, dikt og eventyr.

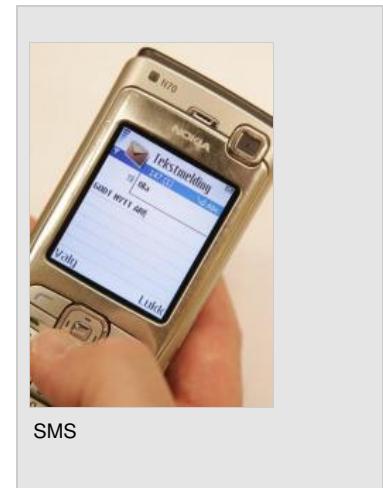
Sakprosa er tekster som forteller oss noe om virkeligheten. Disse tekstene er basert på fakta, og vi forventer at det vi leser, skal være sant. Veldig mye av det vi leser i løpet av en dag, er sakprosa, som nyhetsartikler, lærebøker, leserinnlegg, blogger osv. Du kan lese mer om forholdet mellom sakprosa og skjønnlitteratur på denne siden (norsk Vg1, se under "Les mer"!):

Sakprosa og skjønnlitteratur

Forholdet mellom fakta og fiksjon kan synes enkelt, men det finnes mange eksempler på tekster der dette likevel ikke er så enkelt. I romanen *Bokhandleren i Kabul. Et familiedrama* skriver Åsne Seierstad om sitt møte med en afghansk familie som hun bodde sammen med i 2001. Seierstad mente at hun i boka si beskrev virkeligheten, men spørsmålet om dette var en roman med innslag av fiksjon, var ikke avklart med den afghanske familien (1). Det førte til en vanskelig diskusjon du kan lese mer om i artikkelen nedenfor. Det kan også være lurt å lese forordet til *Bokhandleren i Kabul*.

Dagbladet: Er suksessboka hennes sakprosa?

Fakta brukes også ofte til å lage fiksjon. I filmen "Inglorius Basterds" (2009) av Quentin Tarantino er handlingen lagt til 2. verdenskrig. Filmen tar for seg hva som kunne ha skjedd under krigen, og det meste av historien i filmen er fiksjon. Slik spiller filmen på forholdet mellom fakta og fiksjon.

SMS

Muntlige tekster

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Muntlige tekster \(63254\)](#)

I mange tekster benytter vi oss i hovedsak av muntlig kommunikasjon. Det kan være å diskutere med venner, snakke i telefonen eller holde et foredrag. Vi er også mottakere av mange tekster der det muntlige aspektet er viktig, som å høre på radioen eller se et debattprogram på tv. I denne artikkelen skal vi se på hva som kjennetegner muntlige tekster.

Det er likevel langt fra bare det muntlige som er til stede i en muntlig tekst. Hvis du holder et foredrag, bruker du kanskje en powerpoint, hører du en musikkinnslag, og ser du et debattprogram, kan det være innslag av film.

Muntlig tekst

Muntlig tekst

Muntlig tekst

Muntlig tekst

[Les mer](#)

[Hva er ikke-verbal
kommunikasjon?](#)

[Sosiale faktorer som
kontekst](#)

Muntlige tekster er tekster der muntlig kommunikasjon er den dominerende uttrykksformen, men der også andre modi som stemmebruk, tonefall, dialekt, kroppsspråk, klær, musikk og bilder vil være sentrale for å forstå samspillet i teksten.

Kjennetegn ved muntlige tekster

Bruk av stemme og hørsel

Et viktig kjennetegn ved en muntlig tekst er at stemmen er hovedmediet, og vi må bruke hørselssansen for å avkode teksten. En muntlig tekst vil derfor være *auditiv*. Noen ganger er stemmen vår mediet, andre ganger blir det brukt medier som tv og radio for å formidle den muntlige teksten.

Stor grad av spontanitet

I en samtale har vi liten tid til å planlegge det vi skal si. Vi kan reagere umiddelbart på noe som blir sagt, og samtalen trenger ikke å vare mer enn et par minutter. Muntlige tekster er lite planlagte, spontane og lite varige, men det gjelder ikke alle typer muntlige tekster. I en nyhetssending på radioen vil nyhetsoppleren ha et ferdigskrevet manus, samtidig som det kan være innslag av intervju der nyhetsoppleren ikke kan planlegge alle detaljer.

Bruk av ikke-verbal kommunikasjon

To venner som snakker sammen kan se hverandre og ha en dialog. Underveis i samtalen kan de bruke mimikk, kroppsspråk og tonefall når de snakker med hverandre. Ved å heve stemmen kan de markere uenighet, ved å nikke med hodet kan de markere enighet. De kan avbryte hverandre og stille spørsmål når de ikke forstår.

Bruk av småord

Å snakke som man skriver er vanskelig. Når vi snakker, bruker vi småord som "liksom", "på en måte", "skjønner du", "ikke sant", eller nøleord som "eh..", "hm.." og vi uttrykker oss mer uformelt. Flere av ytringene kan også være ufullstendige, men sett i sammenheng med resten av samtalen og som en del av en større kontekst, vil de likevel gi mening.

Bruk av tilpasset muntlig språk

En muntlig tekst vil ha et muntlig språk, men språket må tilpasses sjangeren og konteksten, slik det må i alle tekster. Tenk deg at dagens nyhetssending starter slik: "I dag har det, eh, på en måte, vært en slags ulykke liksom, et eller annet sted, jeg husker ikke helt hvor, tror jeg..." Dette er språkbruk vi tenker på som privat, og som vil passe til en samtale mellom to venner.

I en nyhetssending er språkbruken offentlig. Nyhetsoppleren skal formidle nyhetene til mange mottakere, og det stiller visse krav til språkbruken. Språket må være formelt, korrekt og presist, og avsenderen har tid til å forberede det som skal bli sagt.

Sosiale faktorer spiller inn

Måten vi bruker språket på henger også sammen med sosiale faktorer som makt, kjønn, alder, sosial bakgrunn og økonomisk bakgrunn. Ungdommer har sin måte å bruke språket på, gutter og jenter bruker ikke språket likt, og også innenfor ulike yrker blir språket brukt ulikt.

Oppgave

[Oppgave: Å arbeide med muntlige tekster](#)

Muntlig framføring

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Muntlig framføring \(65562\)](#)

Mange synes at det å holde en muntlig framføring er skummelt. Vi er kanskje redde for å si noe feil, for å glemme ut det vi skal si, eller for at vi skal se nervøse ut.

Det er helt naturlig å bli nervøs før en muntlig framføring, og det ville vært rart om man ikke ble det. Men det er forskjell på å bli så nervøs at man ikke klarer å gjennomføre, i motsetning til at man kjenner at det kribler litt i magen. Ved å forberede seg godt er det fullt mulig å øve seg opp til å holde en god muntlig framføring. Husk at øvelse gjør mester! Selv om det er en klisjé, er det vanskelig å bli flink til noe dersom man aldri øver på det.

De fem retoriske fasene kan være nyttige når vi skal forberede en framføring, og de gir oss en strukturert oversikt for hva det kan være lurt å tenke på i arbeidet med en framføring. En del av dette gjør vi helt ubevisst, men det kan likevel være nyttig å tenke gjennom det.

1. Inventio: Å finne ut hva man skal si

Hjem skal du snakke for? Hva skal du snakke om? Hva er innholdet? Avklar kommunikasjonssituasjonen. Bruk for eksempel tankekart.

2. Dispositio: Å ordne stoffet

Det kan være lurt å lage en disposisjon for framføringen din. Hvordan vil du innlede? Hva skal hoveddelen bestå av? Hvordan vil du en avslutte? Det å ha en rød tråd i et foredrag gjør at lytteren henger bedre med. En god disposisjon kan også tydeliggjøre argumentasjonen din, altså logos.

3. Eloquito: Å velge riktige og uttrykk

På hvilken måte skal du snakke? Hvilke ord skal du bruke? Hva slags stil egner seg for presentasjonen din? Kommunikasjonssituasjonen vil langt på vei avgjøre dette. Skal du snakke objektivt og saklig, eller kan du legge inn litt humor underveis? Ofte kan bruk av humor lette litt på trykket, men det egner seg ikke nødvendigvis i alle sammenhenger. Det kan være nyttig å lese høyt gjennom manuset. Ofte kan en formulering virke kjempegod på papiret, men i det man leser den høyt, høres det rart ut. Husk at det er viktig med et presist og korrekt språk også når man snakker. Bruk av upresise ord som "ting" eller overdreven bruk av "ehmm" eller "liksom" bør unngås. Husk at språket er viktig for din etos.

4. Memoria: Å huske det man skal si

Å holde en framføring uten bruk av manus er positivt. Dersom du har øvd godt gjennom det du skal si, er det fullt mulig å lære seg foredraget utenat. Noen synes det hjelper å ha noe å holde i når man skal framføre, og dersom du trenger en huskelapp, kan du lage små kort med stikkord. Ikke stå og vift med store ark. Det svekker din etos og kan virke forstyrrende på mottakerne. Øv gjennom det du skal si minst to ganger. Stå gjerne foran speilet og se på deg selv når du snakker. Hvordan står du? Hva gjør du med armene? Smiler du? Dersom dere er to som skal framføre sammen, er det viktig at dere har diskutert hvem som skal si hva, og ikke minst - at dere har øvd gjennom hele framføringen deres!

5. Actio: Å framføre

Petter Stordalen i miljødebatt / video

<http://ndla.no/nb/node/66942>

Hvordan skal du framføre? Hva skal du ha på deg? Hvordan ønsker du å framstå? Klesdrakt kan være avgjørende for din etos, i alle fall ved et førsteinntrykk. Har man først gitt et godt førsteinntrykk, er det lettere å få mottakerne med seg videre i presentasjonen. Du kan også spille på mottakernes følelser ved å bruke patos, og det skader sjeldent å smile.

I dag er det vanlig å bruke et presentasjonsverktøy når vi framfører. Det kan være PowerPoint (Microsoft), Impress (Open Office) eller KeyNote (Mac), eller du kan forsøke deg på å lage en Prezi, som du finner beskrevet [her](#).

Generelle tips for en god presentasjon:

- Bruk gode og presise stikkord. Ikke bruk for lange setninger, og for all del ikke skriv alt du skal si på lysbildene.
- Bruk din kunstneriske sans og tenk helhet når det gjelder bildevalg, tekst, skrifttype og fargebruk.
- Vær kreativ! Forsøk å lage lysbilder med enkeltord og/eller bare bilder.
- Bildebruk: Kan du erstatte noe tekst med bilder? Husk også å tenke gjennom hvilken funksjon bildene skal ha. Skal de forklare det du sier? Skal de utfylle det du sier? Skal de stå i kontrast til det du sier? Eller kanskje du vil spille på mottakernes følelser med bildene dine? Husk også kildebruk når det gjelder benyttelse av andres bilder. Det kan du leser mer om til slutt i denne delen.
- Skriv korrekt! Skrivefeil er lite sjarmerende og bygger ikke opp under din etos. Be noen lese gjennom presentasjonen din før du framfører. Ofte blir man blind på egne skrivefeil.

På nettstedet [Ted](#) kan du se mange eksempler på presentasjoner. Se, lær og hent inspirasjon! Du kan også finne morsomme bakgrunner til bruk i powerpoint på denne nettsiden: [Powerpoint-estetikk](#)

Å holde en tale

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å holde en tale \(65565\)](#)

Å holde en tale har noen likhetstrekk med å holde en muntlig framføring, men det er også en del andre moment du må tenke på. Talen trenger planlegging. Her skal vi se på de retoriske fasene du bør tenke igjennom.

Inventio: Å finne ut hva talen skal inneholde

- Hva skal du snakke om?
- Hva er innholdet?
- Hvem er talen til?
- Er det en personlig tale eller politisk tale? Avklar kommunikasjonssituasjonen. Bruk for eksempel tankekart.

Dispositio: Å strukturere talen

- Lag en disposisjon for talen din.
- I hvilken rekkefølge vil du at momentene skal komme?
- Skal innholdet ordnes kronologisk, eller etter emne?

Eloquito: Å velge ord og uttrykksmåte

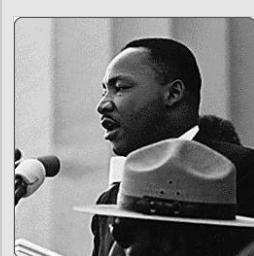
- Hvilke ord skal du bruke?
- Hvordan skal du snakke?
- Hva slags stil skal du legge deg på? Dette vil avhenge av mottakerne, og hva som er konteksten for framføringen. Skal du holde en personlig tale, vil bruk av humor alltid slå an. Er det derimot en politisk tale, kan det kanskje tenkes at ironi og sarkasme eigner seg bedre; at talen har en brodd.
- Tenk på hvilke språkfunksjoner du benytter deg av, og hvordan du går inn for å spille på etos, patos og logos.
- Les høyt gjennom talen din. Ofte kan noe virke bra på papiret, men blir rart når man skal si det. Det er viktig med et presist og korrekt muntlig språk for at framføringen skal bli bra. Upresist språk og dårlige formuleringer svekker din etos, og kan gjøre at argumentasjonen ikke henger sammen.

Memoria: Å huske det man skal si

Dersom du står på en talerstol og holder en tale, kan du gjerne legge manus foran deg, men du bør likevel ha øvd såpass godt på talen at du bare kan kaste korte blikk ned på manus. Å lese opp en tale egner seg dårlig. Skal du holde en tale i en konfirmasjon, kan du ha en liten huskelapp, men ikke vift med store ark. Det virker uprofesjonelt.

Øv på å framføre talen din foran et speil. Tenk på hvordan du kan bruke både kroppsspråk og stemmebruk virkningsfullt i forhold til kommunikasjonssituasjonen. Og for all del: Ikke snakk for fort! Ta korte pauser innimellom, og begynner publikum å le, må de få lov til å le ferdig før du fortsetter.

Actio: Å holde en tale

Martin Luther Kings tale

"I Have a Dream" er kåret til en av verdens beste taler

Opphavsmann: [Public domain](#)

Aristoteles er opphavsmann til et av de mest betydningsfulle verk vi har om retorikk

Opphavsmann: [Giovanni Dall'Orto](#)

Tenk gjennom hvordan du vil framføre talen din i forhold til situasjonen, og tenk også på hvordan du kler deg. Det kan være avgjørende for din etos, og har man lagt et godt førsteinntrykk, har man gjerne fått mottakerne over på sin side. Du kan også vurdere i hvilken grad du kan spille på mottakernes følelser under framføringen. Et enkelt tips: SMIL!

Det var knyttet stor spenning til prins Daniels bryllupstale til kronprinsesse Victoria under det svenske kongebryllupet sommeren 2010. Ville treningsinstruktøren mestre det å holde en tale på direktesendt fjernsyn til hele Norden? Det viste seg at prins Daniel slo både kong Carl Gustav og sin egen far ned i støvlene, og kanskje han også overgikk vår norske kronprins? Han framførte sin tale utenat på vekselvis svensk og engelsk, og med de avsluttende ordene "Victoria, størst av allt är kärleken. Jag älskar dig så", vant han hele det svenske folket. Her kan du se og høre prins Daniels tale [Prins Daniels bryllupstale](#).

Oppgave

[Oppgave: Skriv og hold en tale](#)

Ordfører i Oslo –
Fabian Stang –
framstod som en god
retoriker etter 22. juli
2011
Fotograf: [Knut Snare](#)

Jens Stoltenberg holder
nyttårtale
Fotograf: [Terje
Bendiksby](#)

Sammensatte tekster

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Sammensatte tekster \(63228\)](#)

Vi har sagt at alle tekster er sammensatte, samtidig som vi også vil bruke dette begrepet mer spesifikt om tekster der to eller flere av disse modiene kombineres: lyd, bilde, skrift og video. Slike tekster kan for eksempel være TV-program, film, nettsider, plakater, reklame og musikkvideo. Her skal vi se nærmere på begrepet sammensatte eller multimodale tekster. Disse begrepene blir brukt om hverandre.

Sammensatt tekst

Opphavsmann: [Anna Fiske](#)

Tekstbegrepet kan utvides enda mer, og vi kan kalle for eksempel en konsert, en utstilling og en klesdrakt for sammensatte tekster. Det betyr av vi trekker inn **modi** som klær, farger og rommet (for eksempel en konsertscene) i arbeidet med sammensatte tekster.

Når du arbeider med sammensatte tekster, er det viktig å kunne si noe om samspillet mellom modiene. Hvert modus vil ha sine kjennetegn, men det interessante er å se hva som skjer når modi settes sammen. Vi skal se på noen slike eksempler.

Musikkvideoer

Michael Jackson

Fotograf: [Terje Bendiksby](#)

Søk etter musikkvideoen "Thriller" av Michael Jackson på YouTube for eksempel. Her kombineres tekst, musikk og levende bilder, noe som er ganske vanlig for musikkvideoer. Det interessante med denne musikkvideoen, er hvordan den er bygget opp. Selve musikkvideoen forteller en skrekkhistorie der sangen "Thriller" er en del av historien. Videoen blir nesten en kortfilm, og varer i hele 14 minutter. "Thriller" har gått inn i historien som en klassiker når det gjelder musikkvideo, blant annet på grunn av skrekkscenene, dansescenene og musikken og stilten til artisten Michael Jackson.

Oppgave om "Thriller"

Les mer om Michael Jacksons musikkvideo her [Om musikkvideoen "Thriller" \(Michael Jackson\)](#)

Se på videoen til "Thriller" og finn eksempler på ulike modi som er brukt i filmen. Hvordan er de satt sammen, og hvordan vil du vurdere kommunikasjonen?

Musikk - kombinasjon av lydeffekter

Casiokids

Forfatter: [NRK](#)

Det norske elektronikabandet Casiokids kombinerer en rekke ulike lydelementer i sine sanger. De bruker enkle popmelodier kombinert med elektronisk musikk, sang, tale og analoge (fysiske) lyder og instrumenter. Casiokids er et av få norske band som synger på norsk, men som likevel har klart å gjøre det stort i utlandet.

Oppgave om Casiokids

Lytt til låten "Finn bikkjen!" (eller en annen sang) av Casiokids.

Noter ned ulike typer lydelementer du hører og diskuter samspillet mellom de ulike lydene.

Klær

Lady Gaga

Fotograf: [Peter Kramer](#)

Klærne du har på deg vil kommunisere noe om hvem du er, og for artister er klesdrakten en viktig del av deres image som artist. Når Lady Gaga går på scenen, er det neppe tilfeldig hva hun har tatt på seg. Slik vil klærne hennes sammen med musikken og resten av showet utgjøre en sammensatt tekst der mange modi kombineres.

Oppgave om klær og kommunikasjon

Se på klesstilen til to kjente personer. Det kan være artister, konglige, politikere, realitykjendiser eller andre.

Hva slags klær har de på seg? Hvilke farger har klærne? Hvilken stil har de? Hvordan er samspillet i klesdrakten? Hva kommuniserer klærne?

Flere oppgaver om sammensatte tekster

[Oppgave: Å arbeide med sammensatte tekster](#)

Blogg og wiki

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Blogg og wiki \(65599\)](#)

Blogg og wiki er eksempler på produksjonsverktøy som egner seg godt for både skriftlige og sammensatte tekster. Her kan man skrive lengre tekster, samtidig som det er enkelt å sette inn bilder og videoklipp, og å lenke til andre tekster på nettet. Skriver du en blogg, kan du enkelt publisere dine tanker og meninger om en sak.

Du finner forslag til verktøy for blogg og wiki her:

[Verktøy til tekstproduksjon](#)

Det kan være nyttig å skrive en blogg i dette faget. Kanskje klassen allerede har en blogg der dere jevnlig skriver innlegg om oppgaver som læreren poster. En blogg kan fungere som en digital skrivebok, og mange tanker og refleksjoner kan dukke opp underveis mens man skriver et blogginnlegg. Dette kan du ha nytte av hvis du for eksempel kommer opp til eksamen. Da er det raskt og enkelt å gå tilbake og se hva du skrev i bloggen din om ulike emner.

En wiki kan brukes til større prosjekt enten det er individuelt eller i grupper. Wiki egner seg godt som samarbeidsverktøy. Her kan hele klassen være forfattere på ulike artikler, og dere kan lese, kommentere og rette opp hverandres tekster og slik forbedre og utvikle arbeidet dere holder på med.

A small rectangular image showing a person from the chest up, holding a black smartphone and pointing it towards a computer monitor. The monitor displays a video conference with multiple participants. The person is wearing a dark long-sleeved shirt.

VG satser på blogger fra publikum.
Fotograf: [Bjørn Thunæs](#)

Wiki og veggavis

Forfatter: Elisabeth Kristoffersen, Eli M. Huseby

[Wiki og veggavis \(137553\)](#)

Wiki og veggavis kan egne seg til et klasseprosjekt. Enkelte klasser i kommunikasjon og kultur lager en egen wiki som fungerer som en slags lærebok. De enkelte elevenes produkt blir del av et felles produkt. Produktet vil utvides etter hvert som elevene arbeider med det, men det bør være ukentlige delmål slik at prosjektet ikke blir uoversiktlig. En veggavis egner seg mer til et avgrenset tema.

Hva er en wiki?

Ordet *wiki* har opprinnelse i det hawaiiske uttrykket «wikiwiki», der det betyr kjapp eller rask. En wiki er en eller flere nettsider eller dokumentsamlinger som er opprettet for å gi brukerne/leserne muligheten til å bidra til innhold og til å redigere det. Wikier er kjent for å gjøre det enkelt å lenke sider og å gi muligheten til å koble innhold på en mer fleksibel måte. Les mer om wiki [her](#).

Vil dere se hvordan en videregående skole bruker wiki i KK, kan dere kopiere denne adressen i nettleseren <http://kkporsgrunnvgs.wikispaces.com/>.

Tips for wiki

1. Det anbefales at læreren oppretter wikien og er administrator. Elevene blir medlemmer i wikien og kan dermed skrive og redigere tekstene i den.
2. Første side i wikien bør fungere som en forside. Ut fra denne lager dere sider. Denne forsiden bør inneholde en kort presentasjon av prosjektet (se wiki-en til Porsgrunn vgs. som ønsker velkommen).
3. Læreren bør opprette de fleste sidene på forhånd (f.eks. med utgangspunkt i læreplanen eller temaer i lærestoffet) slik at det ikke blir uendelig mange sider og dermed vanskelig å finne fram i wikien.

Arbeidet med en wiki er ganske selvinstruerende, men det kan være lurt å være litt realistisk og slå seg til ro med at produktet kanskje ikke blir veldig profesjonelt første gang dere prøver det. Fordelene med en wiki er at alle kan redigere innholdet, og at dere har en meny som viser innholdet i hele wikien. Slik kan wiki bli en god måte å organisere fagstoff på. Les mer om [Om Wiki på Wikipedia](#) og [Wikispaces](#).

Vurdering av wiki

Det er ikke alltid så enkelt å vurdere store prosjekt med flere deltagere. Noen bidrar mer enn andre, og det er noen bidrag som er mer synlige enn andre. En måte å løse dette på er at elevene skriver navn på de sidene de lager, enten det er i wikien eller i avis. Men i en wiki kan det være flere forfattere, og det anbefales da at de elevene som endrer eller tilfører fagstoff, fører opp sitt navn som medforfattere. Omskriving og redigering er også en del av prosessen og bra for prosjektet, og de som er med på å forbedre tekstene, bør derfor også stå oppført som medforfattere. Dette kan kontrolleres av lærer. Ved prosjektets slutt kan lærer vurdere de enkelte sidene elevene har laget. Det anbefales også at det blir gjort en sluttvurdering etter at prosjektet er ferdig, som en individuell prøve der fagstoffet til prøven også er hentet fra klasseprosjektet.

Se også [Å vurdere sammensatte tekster](#).

Veggavis

På Skien
videregående skole
laget KK3-klassen
veggavisen høsten
2014 etter å ha besøkt
utstillingen "Be
Democracy" på
Nobels Fredsinstitutt
og en utstilling om
norske sigøyner på
Interkulturelt museum.
Avisene ble arrangert i
en utstilling, og vi
arrangerte en
vernissasje med
andre inviterte klasser
til åpninga. Arbeidene
ble så vurdert av
medelever ut fra
kriteriene om
sammensatte tekster.

Fra utstillingen

Fra utstillingen

Veggavis er en uttrykksform som kanskje ikke virker like aktuell i dagens samfunn når man skal spre en idé eller informasjon. Lokal-TV, sosiale medier og aviser har overtatt denne rollen. Med digital hjelp er det imidlertid mye som kan tale for at en slik avis kan få en renessanse. En veggavis inneholder mer informasjon enn det vi finner på en vanlig plakat. Det er på mange måter en stor brosjyre. Ifølge Caplex er en veggavis «store plakater som slås opp på offentlige steder, ofte med kritikk mot det rådende regime el. enkelte politiske ledere. Ble særlig kjent under kulturrevolusjonen i Kina 1966–70».

Tips for veggavis

Disse rådene er videreført ut fra Høyskolen i Oslo sine hjemmesider for kunsthåndverk:

1. Når du arbeider med en veggavis, er det ofte store deler skriftlig informasjon som skal formidles, men man bør ikke gjøre avisens form for teknisk. ·
2. Lag overkrifter og avsnitt slik at leseren enkelt kan finne fram i informasjonsmengden. ·
3. Farge eller større skrift kan være en måte å rette oppmerksomheten mot de ulike avsnittene på. Det kan også være fint med mindre overskrifter over avsnittene.
4. Dersom informasjonen har en rekkefølge, kan layout og/eller nummerering bidra til å styre leserens oppmerksomhet dit du ønsker.
5. Du bør ha visuelt materiale. Gi tydelige signaler (pil, tall, bokstav el.l.) om hva/hvor bildet hører til.

Med visse tilpasninger kan det være nyttig å gjennomgå vurderingskriterier før elevene går i gang med arbeidet, se [Å vurdere sammensatte tekster](#) og [Analyseskjema](#).

En liten sjekkliste

- Er alle kildene med?
- Er alle forfatterne ført opp?
- Er det enkelt å lese tekstene og finne fram i dem?
- Gå gjennom sideutforminga. Er det relevans mellom bilde, tekst og bildetekst?
- Er bildene som er tatt med, lovlige? Det vil si: Har dere bare brukt bilder som er CC-registrert, eller er opphavspersonen spurt om tillatelse til å bruke dem?
- Dersom dere har laget wiki: Har dere ført opp stikkord og laget interne lenker til aktuelle sider i wikien?

Reklame

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland
[Reklame \(65616\)](#)

Dersom du skal lage en reklame, må du først av alt sette deg inn i kommunikasjonssituasjonen og hvem som er målgruppen. Hvem er avsender? Hvem er mottaker? Og hva skal meldingen inneholde?

Videre må du tenke på mediet du vil bruke: Skal det være en plakat? En radioreklame? En brosjyre? En reklamefilm? Mediet vil være styrende for de mulighetene du har til å utarbeide reklamen din, også i forhold til innholdet. Mange reklamefilmer på TV i dag er bygget opp som en fortelling og forteller gjerne en historie.

Gjentakelse og kontrast er enkle og velbrukte virkemidler i reklame, og her kan det også være nyttig å bruke retorikken: Hvordan kan du spille på etos, patos og logos for å selge budskapet ditt? Husk også at i en reklame er målet først og fremst å påvirke mottakeren, og den konative funksjonen vil være sentral.

Det er også viktig at reklamen din har en gjennomført komposisjon i forhold til oppsett, fargebruk, bilder og skriftypen. Dersom du lager en film, er det viktig at lyden og filmingen er god.

Bilde, film og lyd

Forfatter: Marita Aksnes

[Bilde, film og lyd \(65620\)](#)

Bilde, film og lyd kan kombineres på mange måter. En mulighet kan være å lage en bildefortelling om et tema. Da kan du velge å benytte deg av bilder og musikk, eller alternativt kan du lese inn en fortelling knyttet til bildene.

Du kan også legge inn filmklipp eller tekstutdrag underveis. Her finner du en oversikt over verktøy du kan bruke til bilde, film og lyd: [Verktøy til tekstproduksjon](#)

Våren 2010 var det en konkurranse på NRK P2 som het "Ordlyd". Den gikk ut på å lage lydspor til bok-tekster. Vinneren, Ali Parandian , ble inspirert av en tekst av forfatteren Harald Rosenløw Eeg. Du kan lese teksten som inspirerte han og om hvorfor han vant prisen her [Ordlyd](#) På grunn av NRKs restriksjoner kan du ikke se intervjuet eller høre bidraget, men du finner noe av arbeidet hans ved å gå inn på hjemmesida <http://www.aliparandian.no/music/#>

Oppgave

Finn en tekst du liker og lag et lydbilde av den. Hent idéer hos Ali Parandian.

Å vurdere egne og andres tekster

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å vurdere egne og andres tekster \(65621\)](#)

Når du skal vurdere egne og andres tekster, kan du bruke det du har lært om tekstteori, kommunikasjon og retorikk. Det kan være en utfordring å vurdere egne tekster. Man blir ofte "blind" på egen tekst, og det er vanskelig å distansere seg fra teksten og vurdere den når man har arbeidet lenge med den.

Skal du vurdere eget produkt, kan det være nyttig å starte med å begrunne valgene du har gjort. Det kan være nyttig å skrive en logg underveis i arbeidet for å dokumentere både hva du har gjort, og hvordan du har tenkt. For å begrunne valgene dine kan du trekke inn relevant fagteori. Dersom du skal vurdere din egen tale, vil det være naturlig at du bruker retorisk teori.

Når du skal vurdere andres tekster, vil vurderingen avhenge av hvorvidt det er en tekst laget av en person du kjenner, eller om du forholder deg til en profesjonell avsender. Dersom vurderingen du gjør skal leses av den som har skapt teksten, er det viktig at du begrunner vurderingen din på en saklig måte.

I [Å vurdere en tale](#) ser du et forslag på vurderingskriterier for en tale, en muntlig framføring, å skrive en fagtekst og en sammensatt tekst. Klassen kan utvikle disse videre, eller kanskje dere vil lage deres egne? Det er uansett nyttig at dere blir enige om hvilke kriterier en tekst skal vurderes ut i fra. Da blir vurderingen rettferdig og utført med utgangspunkt i faglige kriterier, og ikke en tilfeldig synsing.

Å vurdere en tale

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å vurdere en tale \(65624\)](#)

Nedenfor kan du se kriterier som kan benyttes når du skal vurdere en tale.

Kriterier	Høy kompetanse (6-5)	Middels kompetanse (4-3)	Lav kompetanse (2-1)
Innhold og struktur	Talen har et meget godt innhold. Talern har en meget godt gjennomarbeidet struktur.	Talen har et godt innhold. Talen har i stor grad en gjennomarbeidet struktur.	Talen har et mindre bra innhold. Talen mangler struktur.
Bruk av apellformer og virkemidler	Retoriske virkemidler er brukt på en gjennomført og kreativ måte. Taleren bruker etos, logos og patos bevisst og gjennomtenkt.	Retoriske virkemidler er brukt på en ganske god måte. Taleren bruker etos, patos og logos ganske gjennomtenkt.	Talen inneholder få retoriske virkemidler. Taleren bruker i liten grad etos, logos og patos.
Framføring	Taleren snakker høyt og tydelig. Taleren er løsrevet fra manus eller bruker ikke manus. Talen er meget godt tilpasset kommunikasjonssituasjonen. Taleren bruker kroppsspråk og stemmebruk virkningsfullt i forhold til kommunikasjonssituasjonen.	Taleren snakker stort sett høyt og tydelig. Taleren er stort sett løsrevet fra manus. Talen er i stor grad tilpasset kommunikasjonssituasjonen. Taleren bruker kroppsspråk og stemmebruk ganske virkningsfullt i forhold til kommunikasjonssituasjonen.	Taleren snakker utsydelig og bruker ikke stemmen godt nok. Taleren leser opp fra manus. Talen er i liten grad tilpasset kommunikasjonssituasjonen. Talerens kroppsspråk og stemmebruk er i liten grad tilpasset kommunikasjonssituasjonen.

Analyse av politiske taler

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, Eirik Befring, Eli M. Huseby

[Analyse av politiske taler \(63406\)](#)

Universitetet i Bergen har laget en oversikt for å dokumentere den politiske talens historie i Norge. *Virksomme ord* heter denne databasen. Velg taler fra denne samlingen og bruk det du har lært så langt om retorikk og kontekst, som analyseverktøy.

I databasen [Virksomme ord og politiske taler](#) finner du et utvalg av taler som har tatt pulsen på samfunnsdebatten i vårt land fra 1814 fram til i dag. I høyrekolonnen på nettsiden finner du klikkbare årstall.

Se for eksempel på denne demonstrasjonstalen: [Hent soldatene hjem!](#)

Oppgave 1

- Hvilke språkhandlinger er benyttet?
- Hvilken retorisk sjanger er dette?
- Hva kan sies om forholdet mellom situasjon, kommunikativ aktivitet og de kulturelle og samfunnsmessige forholdene rundt denne teksten?

Oppgave 2

Virksomme ord har et utvalg av taler som er framført på Eidsvoll, fra Stortingets talerstol, i NRK-studioer, på gater, i kirker, i rettssaler og ved ulike markeringer. Med unntak av de aller eldste talene, finner du lyd- og videogjengivelser på nettet. Du bør lytte, eventuelt se framførelsen. Ta for deg en eller flere av talene og vurder:

- Hvilke språkhandlinger er benyttet?
- Hvilken retorisk sjanger er dette?
- Hva kan sies om forholdet mellom situasjon, kommunikativ aktivitet og de kulturelle og samfunnsmessige forholdene rundt teksten?

I tillegg:

- Ta for deg *to* taler og sammenlign dem etter kriteriene over. Du kan eksempelvis se på taler som omhandler:
  - 22. juli 2011
  - Unionsoppløsningene i 1814 og 1905
  - Quslings og Kong Haakon VIIIs taler i 1940
  - Nordahl Griegs og Hamsuns taler under krigen
  - Shabana Rehman (2005) og Abid Rajas (2008) taler under Bjørnsonfestivalen
- Talene på *Virksomme ord* er framført i ulike medier. Velg en tale, for eksempel:
  - en tale fra 1905
  - en radiotale, f.eks. fra andre verdenskrig
  - en nyttårstale fra 1980-tallet og til slutt en nyttårstale fra 2000-tallet som er framført på TVHvilke muligheter og hvilke begrensninger gir det aktuelle mediet for talen?
- Sammenlign taler holdt fra Stortingets talerstol, f.eks. Gro Harlem Brundtlands tale om kvinner og likestilling fra 1981 med Heikki Holmås sin tale i 2005. Analyser valg av stil og retoriske virkemidler.

Her er noen av talene du finner på [Virksomme ord og politiske taler](#)

Fra Unionsoppløsningen – Danmark

Fra 1814: Nicolai Wergelands (Henrik Wergelands far) tale *Aldrig mere dansk!*, debatt om grunnlovsutkastet, Eidsvoll, 5. mai 1814

Fra unionsoppløsningen – Sverige

Fra 1905: Anders Hovden: *Flagget talar til oss*, preken i anledning folkeavstemningen om oppløsning av unionen, Krødsherad kirke, 13. august 1905

Den andre verdenskrig

1940: Haakon 7: *17. mai 1940*, over kringkastingen i Bodø, 17. mai 1940

Haakon 7: *Til norske kvinner og menn*, Kongen taler etter at Kongen, Kronprinsen og Regjeringen hadde måttet forlate Norge, London, 16. juni 1940

Vidkun Quisling: *Den nasjonale regjering har overtatt makten*, NRK radio, 9. april 1940

1941: Nordahl Grieg: *Med flygere til havs*, radiotale til Norge, 29. mars 1941

1943: Knut Hamsun: *England må i kne!*, Den internasjonale pressekonferanse i Wien, 1943

1945: Arnulf Øverland: *Vår frihetsdag*, Djurgården, Stockholm, 17. mai 1945

Etter andre verdenskrig

1957: Einar Gerhardsen: *Kong Haakon er død*, NRK radio, 21. september 1957

1975: Per Lønning: *Abortloven krenker Skaperens livslover*, avskjedstale som biskop 1. juni 1975

1981: Gro Harlem Brundtland: *Kvinners stilling i utdanning og arbeidsliv*, Stortinget, 4. juni 1981

1992: Gro Harlem Brundtland: *Det er typisk norsk å være god*, nyttårstale, NRK, Oslo, 1. januar 1992

1994: Anne Enger Lahnstein: *Stem nei!*, sluttappell i partiledederdebatt om EU, NRK TV, 25. november 1994

2000-tallet

2005: Heikki Holmås: *(Jeg er) Heikki*, stortingsdebatt om kommuneøkonomi, Stortinget, 16. juni 2005

Shabana Rehman: *Hjertets migrasjon*, Bjørnsonfestivalen, Molde, 24. august 2005

2008: Abid Raja: *Vandrerne*, Bjørnsonfestivalen, Alexandraparken, Molde, 29. august 2008

2011: Walid Al-Kubaisi: *Frihetens rike*, 17. mai 2011

Harald 5: *Nå står vi fast ved verdiene våre*, NRK1 og TV 2, 23. juli 2011

Jens Stoltenberg: *Mer åpenhet, mer demokrati*, rosetog til minne om terrorofrene, Rådhusplassen, Oslo, 25. juli 2011

Haakon Magnus: *I kveld er gatene fylt av kjærlighet*, rosetog til minne om terrorofrene, Rådhusplassen, Oslo, 25. juli 2011

Fabian Stang: *Straffen skal være mer demokrati*, rosetog til minne om terrorofrene, Rådhusplassen, Oslo, 25. juli 2011

2012: Jonas Gahr Støre: *Gode gjerninger redder verden*, minnegudstjeneste, Hole kirke, 22. juli 2012

Eskil Pedersen: *Ingen som er blitt elsket, forsvinner*, AUFs minnearrangement på Utøya, Tyrifjorden, 22. juli 2012

Hadia Tajik: *Menneskets verdi må vi markere hver eneste dag*, markering av 70-årsdagen for deportasjonen av norske jøder, Akershuskaia, Oslo, 26. november 2012

Å vurdere en muntlig framføring

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å vurdere en muntlig framføring \(65630\)](#)

Under ser du kriterier som er nyttige å bruke når du skal vurdere en muntlig framføring.

	Høy kompetanse (6-5)	Middels kompetanse (4-3)	Lav kompetanse (2-1)
Svar på oppgaven	Alle deler av oppgaven er besvart på en meget god og utfyllende måte.	De fleste deler av oppgaven er besvart på en god måte.	Deler av oppgaven er ikke besvart.
Faglig innhold	Presentasjonen har et fremragende faglig innhold der du viser bred faglig kunnskap om emnet. Du gjør greie for og bruker en rekke sentrale begreper.	Presentasjonen har et godt faglig innhold der du viser god faglig kunnskap om emnet. Du gjør greie for og bruker en del sentrale begreper.	Presentasjonen har et svakt faglig innhold der du viser lite faglig kunnskap om emnet. Du bruker enkelte sentrale begrep.
Evne til refleksjon	Du viser en meget god evne til å reflektere selvstendig, se sammenhenger og trekke overordnede linjer.	Du viser til tider evne til å reflektere selvstendig, se noen sammenhenger og forsøker å trekke overordnede linjer.	Du viser liten eller ingen evne til å reflektere selvstendig, se sammenhenger eller trekke overordnede linjer.
Muntlig presentasjon	Presentasjonen er innenfor tidsrammen. Du har et fritt forhold til manus og snakker med høy og tydelig stemme. Språket er presist og tilpasset den aktuelle situasjonen og målgruppen.	Presentasjonen er innenfor tidsrammen. Du leser noe opp fra manus, og snakker stort sett med høy og tydelig stemme. Språket er noe upresist og delvis tilpasset den aktuelle situasjonen og målgruppen.	Presentasjonen er innenfor tidsrammen. Du leser opp fra manus og snakker lavt og utsydelig. Språket er upresist og lite eller ikke tilpasset den aktuelle situasjonen og målgruppen.
Struktur og bruk av presentasjonsverktøy	Presentasjonen har en meget god struktur med fengende innledning, hoveddel og avslutning. Presentasjonen har ingen skrivefeil og presenterer gode stikkord. Presentasjonen er kreativ i utformingen med bruk av relevante bilder og/eller videoklipp.	Presentasjonen har ganske god struktur med innledning, hoveddel og avslutning. Presentasjonen har få skrivefeil og presenterer gode stikkord. I presentasjonen er det bruk av relevante bilder og/eller videoklipp.	Presentasjonen har rotete struktur. Presentasjonen har mange skrivefeil og tilfeldig bruk av stikkord. Bildevalget virker tilfeldig eller bilder mangler.
Kildebruk	Kilder til bilder og tekst er korrekt oppgitt og ryddig presentert.	Kilder til bilder og tekst er ikke oppgitt korrekt, og uryddig presentert.	Kilder mangler eller er ufullstendige.

Å vurdere skriftlige tekster

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å vurdere skriftlige tekster \(65639\)](#)

Her ser du kriterier for vurdering av skriftlig materiale.

Kriterier	Karakter 6	Karakter 5	Karakter 4	Karakter 3	Karakter 2-1
Svar på oppgaven	Alle deler av oppgaven er besvart på en særdeles god og utfyllende måte.	Alle deler av oppgaven er besvart på en meget god og utfyllende måte.	Store deler av oppgaven er besvart på en god og utfyllende måte.	De fleste deler av oppgaven er besvart på en god måte, men noen moment mangler.	Noen deler av oppgaven er ikke besvart.
Bruk av fagteori, analyse og refleksjon	<p>Særdeles god analyse med god bruk av eksempler og teori.</p> <p>Du drøfter og ser sammenhenger på flere nivåer, og har interessante refleksjoner.</p> <p>på flere nivåer, og har interessante refleksjoner.</p> <p>I teksten er det vist meget god oversikt over fagteorien.</p> <p>Det er valgt ut relevant teori og den er brukt på en god oversikt god måte.</p> <p>I teksten er det vist særdeles god måte.</p> <p>Det er valgt ut relevant teori og det er vist originalitet i behandlingen av stoffet.</p>	<p>Meget god analyse med god bruk av eksempler og teori.</p> <p>Du drøfter og ser sammenhenger på flere nivåer, og har interessante refleksjoner.</p> <p>I teksten er det vist meget god oversikt over fagteorien.</p> <p>Det er valgt ut relevant teori og den er brukt på en god oversikt god måte.</p>	<p>God analyse med bruk av noen eksempler og til teori.</p> <p>Du ser sammenheng på noen enkelte refleksjoner.</p> <p>I teksten er det vist god oversikt over fagteorien.</p> <p>Det er valgt ut relevant teori, men det teoretiske grunnlaget for drøfting og refleksjon er ikke alltid like godt.</p>	<p>Analyse av enkeltelement der det blir vist til enkelte eksempler.</p> <p>Fagteori brukes ikke alltid helt korrekt og mangler noe steder.</p> <p>I teksten er det vist god oversikt over innholdselement Det er valgt ut relevant teori, men det teoretiske grunnlaget for drøfting og refleksjon er ikke alltid like godt.</p>	<p>Du har misforstått eller ikke svart på oppgaven.</p> <p>Lite eller ingen bruk av fagteori, oppramsning av innhold, refleksjon og analyse mangler.</p>
Struktur og design					

	Særdeles god tekststruktur. Innledningen er original og du har disponert teksten mycket godt. God mottakerbevissthet. Oppsett, bildebruk och skrifftype är	Meget god tekststruktur, god innledning och en godt disponert tekst. God mottakerbevissthet. Oppsett, bildebruk och skrifftype är mycket bra utfört.	God oversiktlig struktur på teksten, men noe uklare overganger. Ganske god mottakerbevissthet.	Enkel struktur på teksten, ikke alltid like god struktur, men sammenheng innad och mellom avsnitt. Noe uklar mottakerbevissthet.	Teksten på teksten, ikke mangler sammenheng det är lite sammenheng mellom avsnitt. Mangler sammenheng mellom avsnittene.
Språk	Fagspråk er brukt korrekt, du har et meget godt ordforråd og behersker tegnsetting og rettskriving.	Fagspråk er brukt på en overbevisende måte, du har et godt ordforråd og behersker tegnsetting och rettskriving.	En del fagspråk er brukt, og du behersker i stor grad både tegnsetting och rettskriving.	Noe fagspråk er brukt, og det er noe feil i tegnsetting og rettskriving.	Lite bruk av fagspråk og manglende tegnsetting og rettskriving.
Kilder	Korrekt, kritisk og omfattende bruk av relevante kilder.	Korrekt, kritisk og omfattende bruk av relevante kilder.	Kildene oppgis på korrekt måte, og er brukt kritisk og fornuftig.	Viser til kilder, men ikke alltid på rett måte.	Få/ingen relevante kilder, store deler er avskrift.

Å vurdere sammensatte tekster

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Å vurdere sammensatte tekster \(65644\)](#)

Vi har her laget et skjema for vurdering av sammensatte tekster. Det kan tilpasses og utvides avhengig av om det er en film, en bildefortelling, en reklame osv. som skal vurderes.

Vurderingskriterium	Høy kompetanse (6-5)	Middels kompetanse (4-3)	Lav kompetanse (1-2)
Hvordan er teksten tilpasset kommunikasjons-situasjonen	Teksten er godt tilpasset kommunikasjons-situasjonen.	Teksten er ganske godt tilpasset kommunikasjons-situasjonen.	Teksten er lite tilpasset kommunikasjons-situasjonen.
Samspill mellom bilde, film, lyd og skrift	Det er klar sammenheng mellom valg av bilde, lyd, film og/eller skrift. Modiene utfyller hverandre på en meget god måte. Du har brukt bilder, musikk og filmklipp som er relevante og som er med på å forklare, utdype og utfylle fortellingen på en meget god måte.	Det er en klar sammenheng mellom valg av bilde, lyd, film og/eller skrift. Modiene utfyller hverandre tidvis på en god måte. Du har brukt bilder, musikk og filmklipp som delvis er relevante og som til en viss grad er med på å utdype fortellingen.	Det er en noe uklar sammenheng mellom valg av bilde, lyd, film og/eller skrift. Modiene utfyller hverandre enkelte ganger. Du har brukt bilder, musikk og filmklipp, men det virker noe tilfeldig.
Struktur, innhold og komposisjon	Teksten er godt strukturert. Teksten har en gjennomført komposisjon når det gjelder oppsett, fargebruk, bilder	Teksten er ganske godt strukturert. Teksten har stort sett en gjennomført komposisjon når det gjelder oppsett, komposisjon når det gjelder fargebruk, bilder	Teksten mangler struktur. Teksten har en lite gjennomført komposisjon når det gjelder oppsett, komposisjon når det gjelder fargebruk, bilder

	og skriftypen. Inneholdet er originalt og kreativt.	oppsett, fargebruk, bilder og skriftypen. Godt innhold.	og skriftypen. Mindre bra innhold.
Tekstens kommunikative funksjoner (språkfunksjoner, appellformer og virkemidler)	Det er brukt retoriske virkemidler på en kreativ og original måte. Teksten spiller på etos, logos og patos og virker overbevisende på mottakeren.	Det er brukt retoriske virkemidler på en ganske kreativ måte. Teksten spiller på etos, logos og patos og virker delvis overbevisende på mottakeren.	Det er brukt få retoriske virkemidler. Teksten spiller lite på etos, logos og patos og virker lite overbevisende på mottakeren.
Beherskelse av mediet, bildekvalitet, lydkvalitet og visuell utforming	Du viser at du behersker mediet på en meget god måte. Lydkvalitet og bildekvalitet er veldig bra, og den viseuelle utformingen er godt gjennomført.	Du viser at du behersker mediet på en god måte. Lydkvalitet og bildekvalitet er bra, og den visuelle utformingen er greit gjennomført.	Du viser at du behersker mediet på en til tider god måte. Lydkvalitet og bildekvalitet er ikke alltid like god, og den visuelle utformingen er svak.
Kildebruk	Kilder til bilder, tekst og musikk er oppgitt. Dersom du har lagt presentasjonen på Internett, er det brukt bilder og musikk merket CC, ev. har du brukt egne bilder og egenprodusert musikk.	Noen kilder til bilder, tekst og musikk er oppgitt. Du har benyttet deg av noen bilder og noe musikk merket CC dersom du har lagt presentasjonen ut på Internett.	Få eller ingen kilder er oppgitt.

Kildebruk

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Kildebruk \(65656\)](#)

Vi oppgir skriftlige kilder når vi skriver fagtekster, og tilsvarende gjelder for bilde, musikk og film – det er knyttet opphavsrettigheter også til disse teksttypene. For dette gjelder Åndsverkloven.

Åndsverk og opphavsrettigheter

Bokmålsordboka definerer et åndsverk som "resultatet av en kunstners arbeid i form av et maleri, et musikkstykke, en roman osv". Åndsverkloven er en lov for bruk av andres arbeid, og sier at oppavsmannen har rett til sitt verk, og at det ikke er tillatt å fritt kopiere et verk.

Problematikken rundt opphavsrettigheter til bilde, film og musikk kjenner du nok igjen fra debatten rundt det svenske fildelingsnettverket PirateBay, og med den svenske tjeneste Spotify har musikkbransjen fått en hard konkurrent. Dersom alle skal gjøre slik det passer dem på Internett, vil det neppe fungere særlig bra. Vi trenger felles regler for hvordan vi skal dele og forholde oss til all informasjonen på Internett slik at det kommer både oppavsmannen/kvinnnen og brukeren til gode.

Det er forskjell på å vise en presentasjon i et lukket rom og å publisere presentasjonen med alle bilder på nettet. Men uansett hvor du viser presentasjonen din, er det viktig at du er bevisst hvor du har hentet bildene dine fra.

Copyright og Creative Commons

Dersom du vil lage en film som du vil legge ut på nettet, er det viktig at du bruker bilder og musikk som du har lov til å bruke. Du kan ikke ta en tilfeldig låt som du har på PC'en din og sette sammen med en film, med mindre du har tillatelse til å bruke låten eller du har produsert den selv. Er et bilde eller en låt merket med ©, er det knyttet strenge Copyright-bestemmelser til bilde, og du kan ikke fritt benytte det.

Opphavsrett fenger: Over 300 ville høre på Jon Bing, professor i rettsinformatikk (og forfatter), Thomas Rieber-Mohn, advokat, og Thomas Nordtvedt snakke om opphavsrett. Oslo 2010.

Fotograf: [Trygve Indrelid](#)

Det å søke etter bilder på Google kan være nyttig, men ulempen er at du får opp veldig mange treff, og det er vanskelig å vite om du kan fritt kan bruke bildene du finner. For å gjøre det enklere for brukerne å vite hvilken musikk og hvilke bilder vi kan fritt benytte oss av, er det opprettet en lisens som kalles Creative Commons. Dersom du tar noen bilder og legger disse ut på nettsamfunnet Flickr (nettsamfunn for bilder), kan du selv gi bildene dine en lisens. Du kan for eksempel bestemme at andre kan få lov til å bruke dine bilder, men de har ikke lov til å redigere i dem, og de må oppgi at du er opphavsmannen. Tilsvarende lisenser gjelder for musikk.

Hva er Creative Commons?

[Det handler om å dele: Creative Commons](#)

Hvordan skal jeg bruke og vurdere kilder?

Kildebruk / video
<http://ndla.no/nb/node/66608>

Tips til nettsider og søkemotorer til bilder og musikk

Nedenfor finner du to lister med tips til nettsider og søkemotorer der kan finne bilder og musikk som du kan fritt kan bruke. Det kan likevel være noen begrensninger på bruken, for eksempel at det ikke kan brukes til et kommersielt formål. Uansett hva slags bilder og musikk du velger å bruke, må du alltid oppgi hvem som står bak bildene eller musikken.

Bilder:

Nettstedet Flickr har en søkbar database med CC-lisensierte bilder. Nettstedet krever nå en innmelding via Yahoo.

[Everystockphoto](#) - Søkemotor som søker etter bilder til fri bruk.

[Wikimedia Commons](#) - Her finnes ulike medier som kan brukes. Husk å sjekke lisensiering.

[Free Digital Photos](#) - Velg kategori i menyen til venstre. Husk å sjekke lisensiering. Vanligvis er det nok å oppgi hvem som har laget bildet.

[Image After](#) - Søkbar database med bilder som kan brukes fritt. Licensiering for disse bildene finner du under terms.

[Stockvault](#) - Her finnes det mange bilder som kan benyttes. Licensiering for disse bildene kan du lese under licensing.

Musikk:

[Partners in rhyme](#) - Her finnes lydeffekter til fri bruk. Vær obs på at det finnes mange ressurser på dette nettstedet, men en del av dem koster. Lydeffektene som her lenkes til er gratis.

[Fredrik Blom](#) - Musikk til fri bruk, men pass på å velge "Free use" fordi det bare er disse sporene som kan benyttes fritt. Husk å oppgi hvem som har laget musikken.

[The Freesound Project](#) - Det kreves registrering for å laste ned lydspor herfra, men disse kan fritt brukes. Lydsporene er lisensiert med en egen CC-lisens som heter Sampling Plus 1.0.

[Soungle](#) - Lyder til fri bruk.

[Svensk Mediedatabase](#) - Et arkiv med lyd, musikk og film - Gå til filmarkiv fra denne siden. Vær nøyne med å kreditere opphavsperson slik det framgår av nettsiden.

[Soundsnap](#) - På dette nettstedet kan man laste ned opp til fem gratis lydspor per måned. Krever registrering.

[Mobygratis.com](#) - Dette nettstedet krever registrering, men musikken kan brukes fritt.

[Podsafe musikk](#) - Du kan også få tilgang til gratis ny norsk musikk via Urørt på P3. For å få full tilgang må du registrere deg.

Verktøy til tekstproduksjon

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Verktøy til tekstproduksjon \(65598\)](#)

Her følger en oversikt over digitale verktøy til ulike formål. Alle verktøyene er gratis, men noen få krever at du har Microsoft-lisens eller at du har Mac. På de fleste nettsidene til verktøyene finner du korte instruksjonsvideoer som viser deg hvordan du kan bruke det.

Type verktøy/program	Hvor finner du det?	Hva kan det brukes til?
Presentasjonsverktøy	Powerpoint (Microsoft) Impress (Open Office) Keynote (Mac)	Verktøy for å lage klassiske presentasjoner
Prezi		Alternativt presentasjonsverktøy. Her kan du enkelt sette inn bilder og videoer fra Youtube.
Sammensatte tekster	Moviemaker Photo Story (last ned:) Microsoft Photo Story iMovie (Mac) GoAnimate.com Glogster Creaza Shape Collage	Photo Story kan lastes ned gratis dersom du har Microsoft-lisens. Hovedforskjellen på Photo Story og MovieMaker er at du i MovieMaker kan laste opp video. Det kan du ikke i Photo Story. MovieMaker er også litt mer komplisert, men har du først brukt det ene programmet, er det ikke noe problem å lære seg det andre. Merk deg at du i MovieMaker kun kan legge inn et lydspor om gangen. Det betyr at skal du lage en film med fortelling og musikk, må du først lage ferdig fortellingen med det ene lydsporet, deretter laste opp den andre videoen og legge til det andre lydsporet.

Med GoAnimate kan du lage tegneserier. Her finner du alt du trenger til musikk, bakgrunn, figurer osv. Eller du kan lage dine egne.

Med Glogster kan du lage en digital veggavis. Du kan legge til bilder, skrift, film og lyd.

Ved å opprette en konto hos Creaza får du tilgang til flere verktøy:

Mindomo: Lage tankekart

Cartoonist: Lage tegneserie

MovieEditor: Lage film

AudioEditor: Ta opp lyd og lage dine egne lyder og din egen musikk

Med Shape Collage kan du lage bildekollasjer.

Tankekart

[Mindomo](#)

[bubbl](#)

I Mindomo og Bubbl kan du lage digitale tankekart. Mindomo har atskillig flere muligheter enn Bubbl.

Bilde

[Pixlr](#)

[Wordle](#)

[Screenr](#)

[Jing](#)

Pixlr er et program for bilderedigering.

Med Wordle kan du lage ordskyer.

Med Screenr kan du gjøre enkle opptak av skjermen og ta skjermbilder. Du kan i etterkant redigere i bildene og legge til forklaringer, piler osv.

Med Jing kan du gjøre enkle opptak av skjermen og ta skjermbilder. Du kan i etterkant redigere i bildene og legge til forklaringer, piler osv.

Lage lyd og musikk	Multimediabyrå	På sidene til Multimediabyrå finner du kurs og tips for verktøy til å lage din egen musikk og egne lyder. Etter en periode ute av drift, er svenske myndigheter i gang med å opprette nettstedet igjen.
	Audacity	Audacity er et godt verktøy for lydredigering. Husk å bruke en god mikrofon for best mulig kvalitet.
Skrive- og samarbeidsverktøy	Blogger	Det finnes ulike verktøy for å lage en blogg så her blir det mest smak og behag.
	wikispaces	Ved å bruke blogger kan du bruke din Google-konto dersom du har det, og slik få tilgang til mange tjenester på en konto.
	Google Docs	Wikispaces er et godt alternativ for å lage en wiki. Her kan du søke om å få en reklamefri versjon dersom wikien skal brukes til skolebruk.
		Ved å opprette en konto hos Google får du tilgang til en rekke verktøy, som gmail og Google Dokumenter. Fordelen med Google Dokumenter er at man kan enkelt dele et dokument med andre, og det er mulig å skrive samtidig i den samme teksten. Du vil også ha tilgang til alle dokumentene dine på nett.

Medier og ungdomskultur

Medier og ungdomskultur - innledning

Forfatter: Marita Aksnes

[Medier og ungdomskultur \(71188\)](#)

Fotograf: [Jason Lee](#)

Kunnskap om kommunikasjon på tvers av og innenfor ulike kulturer skal gi den enkelte økt forståelse og respekt for sine medmennesker. Programfaget skal også gi bevissthet om kulturell tradisjon ved å vise hvordan tekster bidrar til å bevare kulturens kunnskaper, verdier og normer. Opplæringen skal bidra til den enkeltes selvutvikling og danning gjennom refleksjon over egen kultur og identitet. Programfaget kan dermed gi gode forutsetninger for å delta aktivt i informasjonssamfunnet og for å kommunisere i en globalisert verden.

Medier og kommunikasjon

Forfatter: Marita Aksnes

[Medier og kommunikasjon \(65674\)](#)

Gjennom mediene mottar vi store mengder informasjon, og vi bruker mediene til å kommunisere med ulike mennesker både når det gjelder alder, kjønn, utdannelse, yrke og sosial og kulturell bakgrunn. Vi velger sjanger og medium, og tilpasser oss konteksten og den vi kommuniserer med.

Vi skal se nærmere på hvordan medier skaper ulike forutsetninger for kommunikasjon og hvordan sosiale faktorer påvirker kommunikasjonen, særlig i ungdomskulturen. Du vil lære begreper knyttet til medier, identitet og sosiale faktorer som du kan bruke til analyse av kommunikative aktiviteter.

I dag tenker vi knapt over at vi når som helst og hvor som helst kan kontaktes og få oppdatert informasjon om det vi selv måtte ønske. Du som er ung i dag har vokst opp med mobiltelefon og Internett som en naturlig del av hverdagen din, og kommuniserer fysisk og digitalt om hverandre. I det ene øyeblikket kan du diskutere noe med en kamerat, i det andre øyeblikket kommuniserer dere på Facebook.

Det er ikke så veldig lenge siden en mobiltelefon var på størrelse med et leksikon, og en datamaskin krevde nesten et helt rom. Utviklingen de siste 30 årene har gått i et rasende tempo. Snart trenger du kun en mobiltelefon med GPS og alle vennene dine vet hvor du befinner deg.

Menneskene har i flere tusen år hatt behov for å kommunisere med hverandre på andre måter enn kun ansikt til ansikt. I Alta i Finnmark finnes det store felt med helleristninger som gir oss innblikk i mediet man kommuniserte gjennom for mange tusen år siden. Det tok lang tid å hugge i stein, og sirkler og buer var vanskelig å lage. Derfor består gjerne helleristningene av vannrette, loddrette eller diagonale streker, noe vi også ser i runealfabetet. Samtidig var det å hugge i stein en varig kommunikasjonsform. Vi kan i dag, 4-5000 år senere, lese det som ble forsøkt formidlet.

Norges første datamaskin

Fotograf: [Sverre A.](#)

[Børretzen](#)

Kommunikasjon og medium er latinske ord. Kommunikasjon betyr "å gjøre felles", mens medium betyr "det som er i midten". Bokmålsordboka definerer medium slik: "middel som noe blir spredt igjennom massem- / audiovisuelle medier / dans er det mediet han uttrykker seg best igjennom / viktige medier som film og fjernsyn".

I den enkle kommunikasjonsmodellen, prosessmodellen, ser vi forbindelsen mellom begrepene kommunikasjon og medium. Mediet binder sammen avsender og mottaker.

Kommunikasjonsprosessen skjer likevel ikke så enkelt som i modellen ovenfor. Ifølge [kulturfiltremodellen](#) har avsender og mottaker ulike kulturfiltre, det kan oppstå støy underveis, og det er langt fra slik at avsenders intenderte mening er den samme meningen mottakeren sitter igjen med.

Valg av medium skaper ulike forutsetninger for kommunikasjon, både for avsender og mottaker. Vi kan velge å uttrykke oss verbalt og/eller ikke-verbalt, og vi kan uttrykke oss gjennom tekst, bilder, lyd og film. Mediet vi velger vil ha betydning for meldingen og kommunikasjonen. En reklamefilm på TV har andre forutsetninger enn en reklameside i en papiravis, en nyhetssending på radio har andre forutsetninger enn en nyhetssending på fjernsyn, og en samtale ansikt til ansikt har andre forutsetninger enn chatting på Internett.

Utvikling av mediesamfunnet

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Utvikling av mediesamfunnet \(65676\)](#)

Det norske samfunnet har gått fra å være et tradisjonelt samfunn, via et moderne samfunn, til et postmoderne samfunn. I det tradisjonelle samfunnet, også kalt bondesamfunnet, dominerte den muntlige fortellemåten. Det var kun et fåtall mennesker som kunne lese og skrive, og skulle man gjengi noe, måtte man huske det.

Dermed var det naturlig å bruke formler som "Det var en gang" og gjentakelser for enklere å huske en historie.

På 1800-tallet startet utviklingen av det moderne samfunnet, eller industrisamfunnet. Den industrielle revolusjonen førte til store omveltninger. Ny teknologi ble tatt i bruk, mennesker ble erstattet av maskiner, nye samfunnsklasser vokste fram og menneskene var på vei inn i et mer moderne samfunn. Skolegang ble etter hvert obligatorisk og mange flere lærte å lese og skrive. Dermed ble det også et marked for massemedier.

I tiden etter 1860 ble flere aviser etablert i Norge, noe vi må se i sammenheng med samfunnsutviklingen. Arbeiderklassen vokste, de politiske partiene ble etablert, og det ble behov for stadig mer folkeopplysning. Avisene gjorde det mulig å nå ut med informasjon til mange mennesker samtidig.

Norsk riksringkasting (NRK) ble grunnlagt i 1933 og nordmenn kunne lytte til radio. Etter andre verdenskrig hadde nordmenn tilgang til aviser, film, radio og ukeblader. I 1960 startet de første, faste fjernsynssendingene. Nå kunne man få levende bilder direkte hjem i stua, og ikke bare på film.

I tiden etter 1960-tallet har utviklingen gått mot et samfunn mer og mer preget av medier, også kalt det postmoderne samfunnet. Denne betegnelsen rommer mye. Informasjon, medier og kunnskap har blitt en stadig viktigere del av livet vårt, og derav også navn som informasjonssamfunnet, mediesamfunnet og kunnskapssamfunnet.

På 1990-tallet blir vi dessuten vitne til en medierevolusjon: Internett. På 1400-tallet revolusjonerte Johann Gutenberg spredningen av informasjon ved at trykkekunsten gjorde det mulig med masseproduksjon av bøker. På samme måte har Internett revolusjonert mulighetene for kommunikasjon og å spre og dele informasjon. Samtidig har Internett ført til store utfordringer for avis-, film-, musikk- og bokbransjen.

Vi har tilgang til underholdning og informasjon døgnet rundt, og avstand i tid og rom har omtrent ingen betydning. Vi kan si at vi lever i et digitalt tekstrom(1:27). Det er med på å endre måten vi forholder oss til tekster på, og måten vi kommuniserer på.

NRK-logo: Den klassiske logoen slik den har vært siden fjernsynets begynnelse.

NRK mp3-logo: Etter hvert har NRK fått flere radio- og tv-kanaler. NRK mp3 er en radiokanal for unge lyttere

[1. Schwebs T, Otnes H. 2006. \[tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier.\]\(#\)](#)

Et begrep som brukes om mediesamfunnet, er *konvergens*, eller sammensmelting. Dagens medier er på mange måter i ferd med å smelte sammen. Grensene mellom fjernsyn, PC/internett, radio, MP3-spiller og mobiltelefon er ikke lenger så tydelige som de en gang var, og ofte vil de ulike mediene utfylle hverandre. På en nyere mobiltelefon har du tilgang til nett-TV, Internett, kamera, musikk og mobiltelefon på ett og samme sted. Mange TV-program tilbyr utfyllende nettsider der man for eksempel kan lese mer om programmet og deltakerne, delta i avstemninger og se lengre intervjuer som ikke fikk plass i TV-programmet.

[NRKBeta](#) oppdaterer
leserne på de siste
digitale utviklinger.

Mediers forutsetninger for kommunikasjon

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes
[Mediers forutsetninger for kommunikasjon \(65678\)](#)

Kommunikasjon kan foregå mellom alt fra to til mange millioner deltagere. Vi skiller derfor mellom *enveiskommunikasjon*, og mellom *personlig kommunikasjon*, *personlig mediert kommunikasjon*, *gruppekommunikasjon* og *massekommunikasjon*.

Ved *enveiskommunikasjon* er det ingen dialog mellom avsenderen og mottakeren, for eksempel i et tv-program. En samtale mellom to venner der begge parter er aktive vil derimot være *toveiscommunikasjon*. I en samtale ansikt til ansikt vil mediet være tale og kroppsspråk, mens man i en telefonsamtale har telefonen og stemmen som medier.

Personlig kommunikasjon er individuell, toveis og omfatter få personer. Det kan være en samtale mellom to venner, foreldre og barn, lærer og elev eller kunde og ekspeditør. Personlig kommunikasjon kan skje ansikt til ansikt, eller gjennom et medium, som telefon eller Internett. *Gruppekommunikasjon* er også toveis, men skjer innenfor en større gruppe, for eksempel en diskusjon i klasserommet, chatting med flere deltagere eller en diskusjon i en Facebook-gruppe.

Ved *massekommunikasjon* formidler avsenter et budskap til mange mottakere gjennom et medium, for eksempel en nyhetssending på TV2. Massemidiene (presse, radio, fjernsyn og film) gjør det mulig raskt å spre informasjon til mange mennesker samtidig gjennom et medium. I dag er Internett en naturlig del av vår mediehverdag, og vi skal nedenfor se på hvorvidt Internett er et massemedium.

Massekommunikasjon har noen kjennetegn¹:198). Avsenteren er profesjonell og kan bestå av mange mennesker, for eksempel et tv-hus som NRK eller TV2. Samtidig kan avsenteren være uklar fordi han/hun sjeldent opptrer alene. I en avis eller i en radiostasjon vil det være mange som er med på å lage produktet.

Ved massekommunikasjon er mottakerne ukjente for avsenter, og de er også ulike. Mottakerne er mange, men det er ikke alltid lett å vite hvor mange, og mulighet for tilbakemelding fra mottakerne er svært liten eller ingen. I massemidiene finner vi ulike sjangre, og noen av sjangrene går på tvers av mediene. Nyheter og debatter kan vi finne både i radio, aviser og på fjernsyn, og vi kan lytte til en konsert på radioen eller se den på fjernsyn.

¹. Citekey 65677 not found

•

Er Internett et massemedium?

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes

[Er Internett et massemedium? \(65680\)](#)

På Internett finner vi en rekke av de samme sjangrene som i massemediene, men også nyere sjangre som blogger, hjemmesider, spill og nettsamfunn. Det finnes både likheter og ulikheter mellom Internett og de tradisjonelle massemediene.

Det er uansett ingen tvil om at Internett har endret vår måte å kommunisere på.

Å si hvem som er avsenterne på Internett, er en utfordrende oppgave. I prinsippet kan alle være produsenter gitt at man har tilgang til Internett. Dagens Internett kalles gjerne Web 2.0 nettopp fordi brukerne kan være aktive og bidra med innhold, og de kan raskt veksle mellom å være avsendere og mottakere.

Mye av Internett blir for eksempel brukt til e-post, og da vil avsenteren selvsagt være den som har sendt e-posten. Enkeltindivider kan stå bak blogger og hjemmesider, og nettleksikonet Wikipedia produseres av privataktører. Avsenterne kan også være profesjonelle aktører, som på nrk.no, tv2.no og dagbladet.no, men her kan mottakerne delta i diskusjonssamfunn og avstemninger og få leserinnlegg publisert.

Mottakerne på Internett er spredte og lite organiserte, på samme måte som ved massemedier. Mottakerne kan være kjente eller ukjente for avsenteren, og nettbrukeren kan legge igjen elektroniske spor ved å kommentere ulike steder. Antall mottakere som avsenteren når ut til, kan variere. Bloggen Voe som ble skrevet av 14 år gamle Emilie Nereng var den mest leste bloggen i april 2010 med over 60 000 lesere hver dag, noe som er mer enn flere nettsteder. Du kan se et innlegg fra bloggen hennes her [Voes "Natti"](#)

Massemedia er åpent for alle, men Internett kan ha lukkede steder i form av et intranett. En læringsplattform som it's learning eller ClassFronter er lukkede steder på Internett for en spesiell gruppe brukere, i dette tilfelle elever og lærere.

Vi kan konkludere med at Internett er i en særstilling når det gjelder massekommunikasjon. Det er på en gang både et massemedium og et personlig medium. "Veien forener to funksjoner som kommunikasjonshistorisk sett har vært atskilt: Den kan på kort tid formidle det samme budskapet til mange (lik massemedier som avisene), og den kan uten tidsforsinkelse formidle individuelle budskaper over store avstander (lik personlige medier som telegrafen og telefonen)" (1:53).

Internett har endret forutsetningene for kommunikasjon fordi det åpner for både personlig kommunikasjon og massekommunikasjon. Vi kaller dette *personlig mediert kommunikasjon* (2:15). Via Youtube kan en videosnutt som i utgangspunktet var tenkt for et par mottakere, raskt spres til mange millioner mennesker. Tradisjonelle massemedier som radio, tv og papiravis åpner i liten grad for dialog med mottakeren, men Internett gir store muligheter for tilbakemelding fra mottakerne.

En nettavis vil ha fortløpende debatter om aktuelle nyheter der leseren raskt kan ytre sin mening. TV-program har egne nettsider der seerne kan legge inn kommentarer om programmet, delta i avstemninger og finne mer informasjon om programmet. På en blogg kan det foregå toveis-kommunikasjon via kommentarer, samtidig som bloggeren kan nå ut til mange mottakere som leser både bloggen og kommentarene.

Oppgave

Lag en tabell der du sammenligner tradisjonelle massemedier i forhold til Internett.

Se på disse faktorene:

- **AVSENDER:** Profesjonell aktør/Både profesjonell og amatør
- **MOTTAKER:** Ukjente og ulike/Ulike, men både kjente og ukjente
- **ANTALL MOTTAKERE:** Mange/Varierer sterkt (antall treff/brukere)
- **ÅPEN ELLER LUKKET:** Åpent for alle/Kan være åpent eller lukket
- **FLEKSIBILITET I FORHOLD TIL MOTTAKER:** Kan kun formidle til mange/Kan formidle til enkeltindivid eller til mange samtidig
- **MULIGHET FOR RESPONS FRA MOTTAKER:** Enveis-kommunikasjon/Både enveis- og toveis-kommunikasjon, personlig mediert kommunikasjon

1. Schwebs T, Otnes H. 2006. [tekst.no. Strukturer og sjanger i digitale medier.](#)

- 2. Citekey 65679 not found

Språk og sosiale faktorer

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Språk og sosiale faktorer \(65718\)](#)

Har du tenkt over at når du bruker språket, forteller du andre om hvem du er? Din måte å snakke eller skrive på kan si noe om du er gutt eller jente, hvor gammel du er, hvor du kommer fra, hva slags gjeng du tilhører, hva interessene dine er, hvor du går på skole, hva du jobber med, hva slags musikk du hører på osv.

Alder, kjønn, utdannelse, yrke, sosial bakgrunn og miljø/gruppe er sosiale faktorer som har betydning for måten vi bruker språket på. I tillegg kan vi også trekke inn kulturelle faktorer. Vi tilpasser språket avhengig av hvem vi snakker med, og hva vi snakker om, fordi sosiale og kulturelle faktorer varierer. Ved å ta utgangspunkt i ungdomskulturen skal vi se på forholdet mellom språk, identitet, kommunikasjon og sosiale faktorer.

I oppveksten blir vi sosialisert inn i ulike fellesskap som gir oss ulike språk. Vi lærer morsmålet, og får med det et nasjonalspråk og en dialekt. Etter hvert begynner vi på skolen, vi deltar i ulike aktiviteter, får ulike holdninger og blir sosialisert inn i ulike gruppesspråk. Vi tar etter hvert en utdannelse, får et yrke og tilegner oss ulike fagspråk ([1:34](#)).

Intervju med Ida Ekblad / video

<http://ndla.no/nb/node/56059>

Miljøet du vokser opp i og vennene du omgås, er med på å prege talespråket ditt. Din sosiale bakgrunn og den økonomiske situasjonen du er i, eller har vokst opp i, vil være med på å prege måten du snakker på.

Den utdannelsen du velger å ta, vil føre deg inn i et fagspråk. Lærere vil snakke om vurdering, kompetanse, læringssyn og didaktikk, noe som kan være uvant fagspråk for fysioterapeuten, som vil ha en rik fagterminologi for muskler i kroppen og treningsøvelser.

Det norske talespråket består av mange dialekter, og innenfor én dialekt finner vi sosiolekter eller gruppesspråk. Det vil si variasjoner av en dialekt innenfor en bestemt sosial gruppe. Å studere språk i sammenheng med sosiale og kulturelle faktorer kalles *sosiolinguistik*.

I større byer vil vi se at det er språkforskjeller mellom sosiale klasser. Mange av disse språklige forskjellene går tilbake til den gang det var et mye tydeligere klassesamfunn i Norge, men i for eksempel Oslo finner vi fremdeles forskjeller i språket på vestkanten og østkanten.

[1.](#) Citekey 65719 not found

•

Hva er identitet?

Forfatter: Marita Aksnes

[Hva er identitet? \(65716\)](#)

Hvem er du, og hva er din identitet? Ordet identitet kommer fra det latinske ordet *idem*, som betyr "den samme". Identiteten til en person er todelt fordi man kan være "den samme" på to måter. På den ene siden kan vi være den samme som oss selv, det vi kaller *personlig identitet*. På den andre siden kan vi være den samme som andre, det vi kaller sosial identitet eller *gruppeidentitet*.

Personlig identitet er det som gjør deg til den unike personen du er, og som skiller deg fra andre mennesker. Utseende, holdninger, kunnskaper, smak, kropp osv. er med på å utgjøre din personlige identitet.

Samtidig er mennesket del av et større fellesskap. Vi kan inngå i ulike grupper, og har en sosial identitet. Vi er en del av geografiske, sosiale og kulturelle fellesskap, som bosted, interesser, aktiviteter, politikk osv. De to identitetene er avhengige av hverandre og utfyller hverandre, og det er viktig å se dem i sammenheng.

Det finnes ulike teorier om hva identitet er, og vi kan i hovedsak skille mellom to grunnleggende oppfatninger. Den ene retningen vil si at identitet er noe medfødt. Identitet er som en kjerne inni mennesket, den er fast, forandrer seg ikke og lar seg ikke påvirke av ytre forhold. Denne retningen kalles en *essensialistisk identitetsoppfatning*.

Den andre retningen sier det motsatte. Mennesket har ingen kjerne, og identiteten kan endre og utvikle seg over tid. I Henrik Ibsens drama *Peer Gynt* finner vi en slik identitetsoppfatning. Peer skreller av lag etter lag av en løk, men kommer aldri inn til noen kjerne. Dette kan vi se på som et bilde på den retningen som kalles en *konstruktivistisk identitetsoppfatning*.

Vi kan likevel tenke oss et tredje alternativ: en kombinasjon av disse to identitetsforståelsene. Deler av vår identitet er uforanderlig, mens andre deler er i forandring. Se for deg en elv og et elveleie: Elven er den delen av identiteten som er i forandring, mens elveleiet er den mer stabile og konstante delen av identiteten. Elveleiet kan imidlertid forandre seg etter de bevegelsene som skjer i elven.

I møte med andre oppdager vi vår egen identitet. Jeg-*et* ser seg i forhold til hvordan andre oppfatter henne/ham, og det foregår en vekselvirkning mellom jeg-*et* og andres oppfatning av jeg-*et*. Dette kaller vi *identitetsforhandlinger*.

Identitetsforhandlingene er viktige for jeg-*ets* identitet. Man kan oppleve å bli tillagt egenskaper en selv ikke kjenner igjen og få en uønsket identitet. Noen kan for eksempel beskrive deg på en måte som du ikke synes stemmer overens med din identitet. Samtidig er det noen egenskaper ved mennesket vi ikke kan komme vekk fra, og som gjør oss til den vi er. Kjønn, alder og etnisitet er noe vi vanskelig kan forhandle oss vekk fra. Ofte vil det også være stereotypier knyttet til disse faktorene([1:111](#)).

Venner før og nå:

Ungdom på 50-tallet

Ungdom i dag

Opphavsmann:

[Gwennypics](#)

[1.](#) Citekey 65715 not found

•

Språk og identitet

Forfatter: Marita Aksnes

[Språk og identitet \(65720\)](#)

Når vi kommuniserer med andre, vil vi tilpasse språket vårt på ulike måter. Den språklige *tilpasningsteorien* forsøker å forstå og forklare de vekslingene vi som språkbrukere gjør. Denne teorien henger sammen med psykologiske og sosiale mekanismer, og skiller mellom to strategier: Enten konvergerer vi, eller så divergerer vi.

Å *konvergere* vil si at noe nærmer seg hverandre. I denne sammenhengen vil det si at man kan nærme seg språket til den man snakker med. På den måten kan vi oppnå likhet, men sosial status og makt vil avgjøre om dette skjer ensidig eller gjensidig. I et middagsselskap med besteforeldrene dine vil du neppe snakke helt på samme måte som med vennene dine. Du kan da konvergere ved å legge av deg noen av de typiske ungdomsuttrykkene og snakke slik at besteforeldrene dine forstår deg bedre. Da slipper du kanskje unna en diskusjon om hvordan du snakker.

Å *divergere* vil si å opprettholde en forskjell. Da bevarer vi de språklige forskjellene til den vi snakker med, og vi kan framheve sosial identitet og markere sosial avstand gjennom språket. Ofte vil man som ungdom være opptatt av å markere avstand og bevisst markere gjennom språket at man ikke tilhører samme generasjon som sine foreldre.

Ungdomskultur

Forfatter: Marita Aksnes

[Ungdomskultur \(65727\)](#)

Når vi bruker begrepet ungdom, tenker vi på mennesker i aldersgruppen 13-25 år. Språk, identitet og sosiale faktorer henger sammen og kan vanskelig løsrides fra hverandre.

I boka *Ungdomsspråk*

Ungdomsspråk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76920>

av Ingrid Kristine Hasund viser hun til undersøkelsen *Ung i Norge*. Her deltok 11 000-12 000 ungdommer fra hele landet i alderen 13-19 år i 1992 og 2002. Gjennom denne undersøkelsen kom det fram ulike ungdomskulturer basert på ungdommenes aktiviteter, verdier og holdninger.

I undersøkelsen fikk ungdommene spørsmål om hva de gjorde på fritiden, og resultatet ble tre ulike grupper: De Utadvendte ungdommene bruker mye tid på å være med venner, shopping og kafé. De Hjemmekjære ungdommene foretrekker å være med familien og være hjemme og lese bøker, mens de Rølpete ungdommene er mer aktive i fritidsklubber, mekker biler o.l.(1:29).

Videre fikk ungdommene spørsmål om sine holdninger og verdier, og det skilte seg ut fem ungdomskulturer(2:29-30):

1) **Verdiungdom** uttrykker sympati for blant annet antirasister, skolestrebere, miljøvernaktivister, avholdsfolk, kvinnesakskvinner og homofile. Disse har til felles at de viser en form for konformitet og tilpasning til voksent samfunnet, og gruppa representerer derfor en prokultur.

2) **Machoungdom** er de som er mest positive til jenter med silikonpupper og kroppsbyggere, og ungdom som er interessert i våpen og i motorsykler. I motsetning til verdiungdom representerer denne gruppa en motkultur, men har solide tradisjoner i tradisjonelle maskuline verdier.

3) **Idrettsinteresserte** er de som er positive til idrettsungdom, fotballsupportere og ungdom som går i fritidsklubb. De er opptatt av mestring og prestasjoner, og representerer en typisk prokultur.

4) **Innvandrermotstand** består av dem som uttrykker sympati for nynazister, og ungdom som er imot innvandring.

Ingrid Kristine Hasund har forsøkt på ungdom og språk.

Fotograf: [Tore Andre Baardsen](#)

Rød ungdom engasjerer seg for likhet for alle

Fotograf: [Aleksander Andersen](#)

5) **Motkultur** er de som uttrykker sympati for skeitere, taggere, sosser og “ungdom som røyker hasj iblant”. Dette er svært ulike grupper, men de har det til felles at de er preget av en viss protest og avstand til voksentenhet.

Det kom også fram i undersøkelsen at det er forskjeller mellom kjønn. Jentene liker seg best på skolen, vil ta høyere utdanning og gjør det bedre på skolen enn guttene. Samtidig er jentene minst fornøyde med utseendet sitt, men har et stertere vennenettverk og flere å snakke med om problemene sine. De deltar også i flere ulike kulturelle aktiviteter, som å gå på konserter, lese bøker og gå i teater.

Guttene er mer fornøyd med utseende sitt og har et bedre selvbilde, også i forhold til prestasjoner på skolen, selv om jentene presterer bedre. Guttene har flere problemer med rus og kriminalitet, men er i flertall når det gjelder idrett.

Når det kommer til sosial klasse, kan det være et vanskelig felt, og det vil alltid finnes unntak. Det er likevel slik at foreldrenes utdanning og yrkesnivå vil være med på å prege ungdommers valg. Ungdommer fra middelklassen får mer støtte hjemmefra og gjør det bedre på skolen, mens ungdommer fra arbeiderklassen opplever dette i mindre grad.

• [1](#). Citekey 65719 not found

• [2](#). Citekey 65719 not found

Språk, kjønn og ungdom

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Språk, kjønn og ungdom \(65730\)](#)

Jenter og gutter, kvinner og menn, bruker ikke språket på samme måte.

I artikkelen "Kvinner tier" peker språkforskeren Helene Uri

Snakk om språk / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76930>

på noen forskjeller mellom kjønn og språk. I en samtale vil kvinner og menn ha ulike mål. Kvinner er mer opptatt av likhet og fellesskap, og vil i en samtale søke å bekrefte dette. Menn er derimot mer opptatt av å framheve seg selv og å styrke sin posisjon. I en samtale vil menn derfor være mer i en maktkamp med sine samtalepartnere.

På jentedoен / video

<http://ndla.no/nb/node/76247>

Kvinner bruker gjerne flere småord enn menn, som jo, vel, nok, altså, på en måte, for å ta flere forbehold i en samtale, mens en mann vil si sånn er det. Her finnes det ulike forklaringer. Noen vil si at kvinner er mer usikre, men vi kan også si at kvinner uttrykker seg mer nyansert og gir rom for ulike tolknings. Ordet skravlekjerring er velkjent, men flere undersøkelser har vist at menn snakker mer enn kvinner.

Når det gjelder ungdomsspråk, er ungdommenes gruppetilhørighet viktigere enn kjønn. Er du soss, råner eller kulturorientert ungdom, har det mer å si for språket ditt enn om du er gutt eller jente. Men alder er også en viktig faktor, og begrepet "ungdomsspråk" forteller oss at det er forskjell på språket til unge og eldre.

Ungdom og språk / video

<http://ndla.no/nb/node/76249>

Det interessante med ungdomsspråket er at det har noen fellestrekk uavhengig av geografi og sosial klasse, nettopp fordi ungdom er i en fase av livet der de er i opposisjon til foreldregenerasjonen. Vi skal se nærmere på noen kjennetegn ved dette språket.

Kjennetegn ved ungdomsspråket

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Eli M. Huseby

[Ungdomsspråk \(65732\)](#)

I denne artikkelen skal vi se litt på kjennetegn ved ungdomsspråket. Det er knyttet mange stereotypier til språket ungdommer bruker, og til ungdomskulturen generelt. Bruker vi en **beskrivende** kulturforståelse, kan vi si at ungdommer banner mye, bruker stygge ord, snakker upresist, sier *liksom* i annenhver setning, og at alt enten er *dødskult* eller *dritkjapt*. I tillegg går alle i like klær, er på Facebook hele tida og ser på Paradise Hotel.

Som ungdom vil du kjenne deg igjen i noe av dette, men neppe i alt, og du vil nok også tenke at språket ditt varierer avhengig av hvem du kommuniserer med. Ved å bruke en **dynamisk** kulturforståelse kan vi gi en mer nyansert beskrivelse av ungdomsspråket, og av ungdomskulturen som sådan.

Vi skal se nærmere på noen trekk ved ungdomsspråket basert på Ingrid Kristine Hasunds bok *Ungdomsspråk*

Ungdomsspråk. / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76920>

. I denne boka vil du finne mange flere eksempler på ungdomsspråk.

Slang som identitetsmarkør

Ungdommer er generelt mer åpne for å ta i bruk nye ord i språket, og ofte gjelder dette ord og uttrykk fra andre språk. Engelsk er det mest utbredte språket, men vi finner også uttrykk fra språk som arabisk og spansk. Bruk av **slang** er kanskje det viktigste kjennetegnet på ungdomsspråket, og slangspråket kan være en sterk **identitetsmarkør**. Vi kan bruke forskjellige slangord alt etter hvem vi er sammen med (Hasund IK. *Ungdomsspråk*. 2006)

Vi har mange slangord for ting som er bra eller dårlig, for eksempel *digg, fett, good, ruler, døvt, kjipt, lamt, mongo* og *døll*. I tillegg settes gjerne ordene *døds-* eller *drit-* foran disse ordene, som i *dødsfett* og *dritkjapt*.

Oppgaver

Her finner du fagstoff og oppgaver om [Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk](#)

Kebab og salsa som identitetsmarkør

Slangord hentes også fra andre språk, særlig engelsk, men også fra arabiske språk, gjerne kalt **kebabnorsk**, og spansk, kalt **salsanorsk**. Vi kan si *beib* for jente, *party* for fest, *adios* for ha det, *gerro* for sigarett, *loco* for gal, *kæbe* for jente eller *sjpa/schpaa* for bra. Språk engasjerer! I dette klippet hører vi ungdommer med innvandrerbakgrunn ha en språkdebatt.

Ungdom diskuterer språk / video

<http://ndla.no/nb/node/76252>

I dette klippet får vi enda et innblikk i kebabspråk slik det brukes på Holmlia i Oslo og en bydel i Stockholm.

Ungdom og slang / video

<http://ndla.no/nb/node/76255>

Oppgaver

Her finner du mer fagstoff og oppgaver om [Ungdomsspråk – kebab og salsa](#)

Banneord som identitetsmarkør

Norske banneord er særlig knyttet opp mot religiøse **tabuer**, som i ordene *helvete* og *herregud*, eller andre tabubelagte områder, særlig sex og avføring: *drita*, *bullshit*, *fuck*, *kødd*, *porno*. Undersøkelser viser at frekvensen av banneord hos ungdom ikke er høyere enn hos eldre mennesker, men at dette er sterke ord, og da vil de raskt skille seg ut når de først blir brukt.

I disse to lydklippene hører vi to gutter fra en videregående skole i Bergens-området samtale om det annet kjønn. (Klippene er produsert av MIK-elever ved Laksevåg videregående skole.)

Lydklipp 1

Dialog mellom to ungdommer fra Askøy / audio

<http://ndla.no/nb/node/118826>

Lydklipp 2

Dialog mellom to ungdommer fra Loddefjord / audio

<http://ndla.no/nb/node/118828>

Oppgaver

Her finner du oppgaver om [Ungdomsspråk - oppgaver om banneord](#)

Diskursmarkører

Kvinner bruker gjerne flere småord enn menn når de snakker. Disse småordene som *ass*, *bare*, *liksom* og *sånn* kalles **diskursmarkører**, og vi bruker dem gjerne i uformelle samtaler. Hyppig bruk av disse småordene blir sett på som typisk for ungdomsspråket, men Hasund påpeker at dette ikke nødvendigvis er tilfellet (Hasund IK. *Ungdomsspråk*. 2006) Forskjellen er at ungdom vil bruke disse småordene i mer formelle situasjoner enn det voksne vil. Vi skal se nærmere på diskursmarkøren *liksom*.

Liksom

Et ord som *liksom* kan virke meningsløst i språket, men diskursmarkører kan ha viktige funksjoner. Tradisjonelt tilhører *liksom* ordklassen konjunksjon og binder sammen to setninger ved at det betyr "på samme måte som" eller "slik som":

Han er politi **liksom** faren.

Når vi bruker *liksom* som diskursmarkør, er det ikke alltid lett å si hvordan og hvorfor vi bruker det, men vi kan skille mellom tre bruksmåter.

Vi kan bruke *liksom* som et sammenligningsord, men da for å dempe det vi sier og gjøre det mindre presist, eller for å forsterke det vi sier:

"Hun har **liksom** hundre forskjellige bukser."

"Han er **liksom** så bra!"

Den andre måten er å bruke *liksom* når vi vil forklare noe eller utdype noe for den vi snakker med:

"Hvis du **liksom** klikker der, vil den åpne seg."

"Du tar **liksom** første vei til høyre, og så ser du det blå huset på høyre side."

Den siste måten er at *liksom* kan binde sammen ytringer, og at vi plasserer *liksom* før vi skal si noe:

"Jeg møtte ham på vei hjem fra skolen i dag, og jeg **liksom**: 'Hallo, hva skjer?'"

Ordet *liksom* har blitt sett på som et jenteord, men det kan henge sammen med at dette ordet egner seg godt som et virkemiddel i småprat, noe jenter generelt gjør mer enn gutter. De bruker også diskursmarkører, men velger kanskje andre, som *bare*, *sånn derre*, *ikke sant* og *vet du* (Hasund IK. *Ungdomsspråk*. 2006)

Lær mer om kebabnorsk

På denne lenken får du se et klipp fra Romeo og Julie på kebabnorsk og lære mer om kebabnorsk:

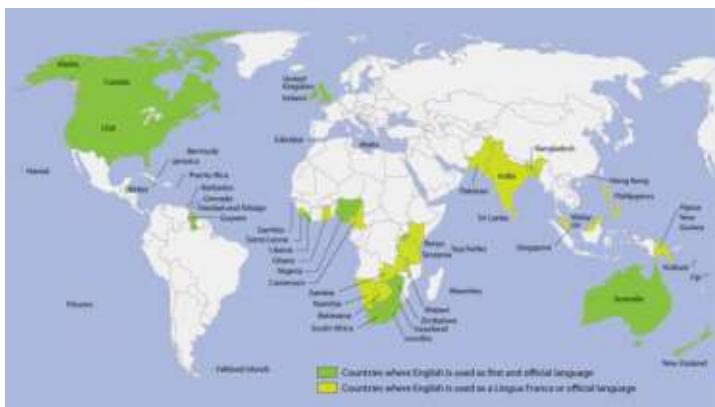
Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk

Forfatter: Eli M. Huseby

[Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk \(119219\)](#)

Les artikkelen om ungdomsspråk. Der ser vi at ungdom er mer tilbøyelig til å bruke slang, og at de er raskere til å ta til seg nye ord enn voksne. Påvirkningen kommer særlig fra engelsk. Her skal vi se på hvordan ungdomsspråket påvirkes av det engelske språk-og kulturområdet, og gjøre noen oppgaver i tilknytning til dette.

Den engelskspråklige verden påvirker norsk språk

Opphavsmann: [Amendor](#)

Tenk over:

- Hvorfor er ungdom mer mottakelige for påvirkning fra andre språk enn voksne?
- Bruker du selv engelske slanguuttrykk og -ord?
- Gjør du det for å markere fellesskap med den du snakker med? Eller fordi du synes det norske språket blir for kjedelig? Eller er det fordi du ikke finner norske ord som dekker det du vil si?
- Tenker du over når du bruker slike ord og uttrykk? Når ville du eventuelt ikke bruke dem?
- På hvilken måte er engelskspråklige ord og uttrykk viktig som identitetsmarkør for ungdom?

Engelske ord og uttrykk

Engelsk er det språket som påvirker norsk mest. Uttrykk som "What's up?" ("whazzup") og "Hi mate!" og ord som "chille", "chatte" og "dude" forekommer hyppig i ungdomspraten. Det er heller ikke vanskelig å se hvor uttrykk som "Han ruler!" eller "Den boka suger!" stammer fra. Det hadde nok vakt en viss oppsikt hvis voksne brukte slike ord og uttrykk.

Engelsk domeneovertakelse og kodeveksling

Gjennom utviklingen av det norske språket vet vi at engelsk lenge har vært en sterk påvirkningsfaktor. Mange lånord i norsk er hentet fra det britiske øyriket eller det store nedslagsfeltet for det engelske språket. De siste tiårene har vi imidlertid sett en ny utvikling. Førsteamanuensis i engelsk Annjo Klungervik Greenall ved NTNU i Trondheim påpeker i en artikkel i Aftenposten at det gradvis skjer en **domeneovertakelse**. Dette vil si at norske faguttrykk erstattes med engelske, og at engelsk også er i ferd med å erobre oppgaveskriving, undervisning og lærebøker i de høyere undervisningsinstitusjonene.

Et annet fenomen vi når det gjelder lån fra andre språk, er **kodeveksling**. Mens det tidligere var vanlig å bare ta i bruk enkeltord, tar vi nå til oss hele setninger eller fraser. En stor inspirasjonskilde her er realityprogram eller populære TV-serier.

Truer engelsk det norske språket?

Mange frykter at norsk språk skal tape terreng. Deler av Øyvind Rimbereids diktsamling *SOLARIS korrigert* er skrevet på et vestnorsk, slik han ser for seg dette i år 2480:

*Robots treng ne draumar.
SOMETIIMS ven aig ne svefnbraum kan,
Aig draumen ein simpl, silly draum,
SO er den: Aig imago meg self
Lefa innside ein astroide vid hundre odder humans,
Reisen vekk fra System Sol,
Ne meir moons*

(Øyvind Rimbereid, SOLARIS korrigert, Gyldendal, 2004)

Et tiltak for å motvirke trusselen mot norsk språk, er såkalt **norvagisering**; det vil si at man tar utgangspunkt i det importerte ordet og tilpasser det til norsk. Språkrådet har forsøkt å innføre **avløserord**. Eksempler her er *nettleser* for *browser*, *krøllalfa* for @ og *matkvern* for *food processor*. Man har også forsøkt å fornorske skrivemåten; "teip" for *tape* og "pønk" for *punk*. Språkrådet prøvde seg også med "beiken" for *bacon*, men møtte så store reaksjoner, at det ble trukket tilbake.

Ungdom og bruk av engelsk

Den tiltagende og raske påvirkningen vi ser fra engelskpråklig kultur, kommer først og fremst fra media, slik vi ser det i TV-serier og reality-program, og fra de sosiale mediene. Vi har også sett på hvordan sms- og chatspråk påvirkes fra engelsk: [CU, LOL og GAL](#). Ungdom er storforbrukere av disse mediene, og tar med seg engelske ord- og uttrykk inn i sitt språk i langt større grad enn voksne.

Gjennom mediene spres også en urban kultur seg lettere. [Urban Dictionary](#) er en nettordbok som innsendere kontinuerlig kan sende ord og uttrykk til. Også her ser vi at påvirkningen fra engelsk er massiv.

I sitt doktorgradsarbeid fra 2009 undersøkte Eli-Marie Danbolt Drange bruken av engelsk i ungdommers dagligspråk. En gruppe Oslo-ungdommer mellom 13 og 18 år hadde en opptaker med seg for å kartlegge i hvilken grad de brukte engelske ord i dagligtalen. Hun kom til en overraskende konklusjon: Av 100.000 ord forekom det bare 1% engelske ord. Blant de vanligste var:

- kul
- teit
- kjip
- sorry
- happy

Du finner mer om denne undersøkelsen i oppgave 11.

Oppgaver

1. Ta for deg en TV-serie du følger, for eksempel *That 70s Show*, *Two and a Half Men* eller *The Big Bang Theory*. Hvor mange engelskspråklige fraser og uttrykk kjenner du fra TV-serier? Bruker du disse frasene selv? Når og med hvem? Hvorfor bruker du dem?
2. Bruk tenk-over-spørsmålene i firkanten som utgangspunkt og gjennomfør en spørreundersøkelse på skolen din eller i omgangskretsen din.
3. Ta opp samtaler blant venner eller skolekamerater (spør om tillatelse først). Bruk en opptaker eller mobilen. Kartlegg bruken av engelske ord eller ord og uttrykk som har engelsk opprinnelse.
4. Sier du matkvern eller foodprocessor? Bla i denne alfabetiske avløserordlista fra Språkrådet:[Språkrådets avløserordliste](#). Finn eksempler på avløserord du selv bruker, og noen du ikke kjenner til.
5. Lag en enquete eller quiz med avløserord fra Språkrådets ordliste for å finne ut hvor utbredt bruken av ordene er.
6. Drøft: Truer påvirkning fra andre språk det norske språket? Vil det norske språket forsvinne? Er du redd for en slik utvikling? Hvorfor? / Hvorfor ikke?
7. Bruk [Urban Dictionary](#) og finn ut betydningen av disse ordene/uttrykkene. I hvilken sammenheng blir de brukt? På hvilken måte synes du de speiler ungdomskultur?
  - smartphone shuffle
  - abc sex
  - no stalk
8. Bruk urban-ordboka (lenka over) og lag en quiz der du utfordrer klassekameratene dine til å forklare uttrykkene du har plukket ut.
9. Drøft: Hvorfor vil du reagere hvis en godt voksen person bruker uttrykk som "chille", "dude" og "babe"? Hvordan vil du knytte det til det du har lært om kommunikasjon og kultur?
10. Lag rollespill:
  - 2 ungdommer som bruker engelsk slang
  - 1 ungdom som bruker engelsk slang i en samtale med en voksen
  - 2 voksne som prøver å bruke engelsk som ungdomsslang
11. Hvorfor var funnene i doktorgradsarbeidet til Eli-Marie Danbolt Drange overraskende? Hva tror du om funnene i denne undersøkelsen? [Lite engelsk i ungdomsspråk](#)

Les mer

Aftenposten har intervjuet ungdommer om bruk av engelsk, og førsteamanuensis i engelsk Annjo Klungervik Greenall ved NTNU i Trondheim kommenterer i denne artikkelen: [Helt naturlig å bruke engelsk](#)

Ungdomsspråk - kebab og salsa

Forfatter: Eli M. Huseby

[Ungdomsspråk – kebab og salsa \(120148\)](#)

I artikkelen om ungdomsspråk så vi at ungdom er mer tilbøyelig til å bruke slang, og de er raskere til å ta til seg nye ord enn voksne. Påvirkningen kommer fra engelsk, men også fra mange andre språkområder. I norsk er innslag fra arabisk, persisk, tyrkisk, urdu og spansk vanlig. Her skal vi se på hvordan ungdomsspråket påvirkes av disse språkene og kulturområdene og gjøre noen oppgaver i tilknytning til dette.

Kebab eller wollah og salsa

Blandingsspråk hos ungdom har en multietnisk opprinnelse, det vil si at lånevordene er hentet fra andre land og kulturer. I tillegg til engelsk, er arabisk, persisk, tyrkisk, urdu og spansk viktige inspirasjonskilder. Slangord med opprinnelse i arabisk, tyrkisk, urdu og persisk har ofte blitt kalt **kebabnorsk** eller **wollahnorsk**, og slangord med opphav i spansk, blir ofte kalt **salsanorsk**.

Vanlige slangord er *beib* for jente, *party* for fest, *adios* for ha det, *gerro* for sigarett, *loco* for gal, *kæbe* for jente eller *sjpa/schpaa* for bra. Hvilke språk tror du disse ordene har opprinnelse i?

Språk engasjerer! I dette klippet hører vi ungdommer med minoritetsbakgrunn ha en språkdebatt.

Ungdom diskuterer språk / video

<http://ndla.no/nb/node/76252>

Oppgave

- Hva er utgangspunkt for språkdebatten disse ungdommene har?
- Hvilke slangord hører dere? Noter!
- Er det bare slangord som kjennetegner kebabnorsk? Noter andre kjennetegn dere hører.
- Hvor ligger Holmlia? Hvorfor tror dere programlederen har valgt å lage dette innslaget fra Holmlia?
- Hvilken språkgruppe tilhører persisk (iransk)? Stemmer det at det er et gammelt språk?
- Hvilken språkgruppe tilhører hovedspråket i Marokko?

I dette klippet får vi enda et innblikk i hvordan kebabnorsk, eller wollahnorsk, brukes på Holmlia, og vi besøker en bydel i Stockholm for å se på hvordan blandingspråket brukes der.

Ungdom og slang / video

<http://ndla.no/nb/node/76255>

Oppgaver

- Hva kan være grunnen til at kebabnorsk først ble tatt i bruk på Holmlia?
- Hva betyr "wollah"?
- Hva er opprinnelsen til ordet "kæbe"? Fra hvilket språkområde er det hentet? Hva tenker du om at nedsettende uttrykk brukes om jenter?
- Hva har bydelen Rågsved til felles med Holmlia?
- Hvilken funksjon kan blandingsspråk/kebabspråk ha?
- Hva kan grunnen være til at mange slangord uttrykker tabuer?

Kebabnorsk ... gatenorsk ... asfaltnorsk...multietnolekt?

En språkundersøkelse fra 2008 blant Oslo-ungdom med og uten minoritetsbakgrunn avdekket at det multietniske blandingsspråket ble brukt av minoritetsungdommer, så vel som etnisk norske. [Undersøkelse om kebabnorsk](#) omtaler funnene. Forskerne fant at ungdommene markerte sin sosiale tilhørighet til storbyen og/eller minoriteter når de brukte blandingsspråket. Det var også viktig å distansere seg fra enkelte bydeler. Østkantungdom brukte det multietniske språket for å signalisere at de ikke hørte hjemme på vestkanten.

Den samme undersøkelsen stadfestet at uttrykket kebab om blandingsspråket opplevdes som stigmatiserende, og at det ble forbundet med dårlig norsk. Ungdommene foretrakk uttrykk som **asfaltnorsk** eller **gatenorsk**, noe som igjen understreker at storbytilhørigheten er viktig.

Det multietniske språket har blitt flittig brukt i hip-hop-tekster. Hip-hop-gruppa Minoritet1 omtaler og bruker kebabnorsk på denne måten:

*Jeg er gutten som chiller'n og alltid
tar det med ro
viser en finger og sier "fuck you"
driter rett opp på norsken,
jeg rapper på Norsk 2
så sett deg ned og chill, kebab shit
det er jeg som får det til
leker med ord som det var et
rapspill*

(Minoritet1, fra *Vi lever en gang*)

*Norsk 2 er norsk som andrespråk

Oppgaver til diskusjon

- Hvorfor er ungdom mer mottakelige for påvirkning fra andre språk enn voksne?

- Bruker du selv slangord fra kebab-/asfalt-/gatenorsk?
- Hvorfor bruker du eventuelt disse uttrykkene?
- Hvis du bruker slike uttrykk, bruker du det som et slags kodespråk?
- Gjør du det for at det skal være uforståelig for voksne, eller for å markere fellesskap med den du snakker med?
- Tenker du over når du bruker slike ord og uttrykk? Når ville du eventuelt ikke bruke dem?
- Hvordan er språk en viktig identitetsmarkør for ungdom?

Oppgaver til fordypning

1. Tolk tekstutdraget fra "Vi lever en gang" av Minoritet1. Hva sier egentlig denne teksten?
2. Andreas Østby har utgitt *Kebabnorsk ordbok*. Du finner mye av ordboka på nett. Her er noen av ordene. Finn ut hva de betyr, og hvilken opprinnelse de har:
  - isjpite
  - sjofe
  - avor
  - lø
  - baosj
  - loke
  - pottet

Les mer

[Ungdomsspråk i norske storbyer](#)

Her kan du lese et utdrag fra Jonas Hassens Khemiris dagbokroman som er skrevet på mellomsvensk - eller Rinkebysvensk. Den er oversatt til kebabnorsk av Andreas Østby

[Utdrag fra Et øye rødt](#)

[Kebab i litteraturen](#)

Kebab i litteraturen

Forfatter: Eli M. Huseby

[Kebab i litteraturen \(140284\)](#)

Vi skal her se på hvordan ungdomsspråket som gjerne kalles kebabnorsk, brukes i Maria Navarro Skarangers roman *Alle utlendinger har lukka gardiner* og Jonas Hassen Khemiris roman *Et øye rødt*.

[Les mer](#)

[Ungdomsspråk](#)

[Ungdomsspråk – kebab og salsa](#)

[Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk](#)

[Ungdomsspråk – oppgaver om banneord](#)

[Hør eksempler](#)

Her får du forklaringen på noen ord og kan høre utgiveren av ordboka om kebabnorsk, Andreas Østby, og språkforskeren Helene Uri uttale seg om kebabnorsk.

Kebabnorsk / video
<http://ndla.no/nb/node/81355>

Kebabnorsk eller asfaltnorsk

kebab

Vi har sett at ungdomsspråk gjennom de siste tiårene har fått mange innslag av lånord fra andre land og kulturer. Blandingen av ord og uttrykk hentet fra arabisk, persisk, tyrkisk, urdu og spansk er forklaringen på at vi gjerne kaller denne språkvarianten kebabnorsk. Noen mener at dette blandingsspråket først og fremst er et byfenomen, og foretrekker betegnelsen asfaltorsk. Forskere omtaler språket som hybridspråk og multietnolekt.

Alle utlendinger har lukka gardiner (2015)

Maria Navarro Skarangers roman ble ønsket velkommen av mange grunner. Hun er en ung debutant, bare 20 år, og hun har skrevet Norges første roman på gjennomført kebabnorsk; eller altså asfaltorsk, drabantbynorsk eller multietnolekt. Den unge forfatteren er vokst opp i bydelen Romsås i Oslo, med norsk mor og chilensk far.

I boka trekkes gardinene til side, og vi får kikke inn i livet til tenåringen Mariana, som i likhet med forfatteren vokser opp i den multikulturelle drabantbyen Romsås. Vi får innblikk i hennes hemmelige forelskelse i niendeklassingen Mu2 (to-tallet fordi det finnes så mange Muhammed'er), i likhet med flere av klassekameratene lurer Mariana på om læreren Frode er "homo" fordi han har med en sakkosekkbamse for å illustrere sin "most beloved thing", og vi får innblikk i hennes tanker om broren Alvaro, som sitter i fengsel, uten at Mariana vet hvorfor.

Boka er delt inn i små kapitler som gjenspeiler Marianas multikulturelle hverdag: "Kaketæsjer", "Alle må ha svømming" og "Ramadan". Hovedpersonen snakker et språk som forfatteren omtaler som: "et muntlig språk blant ungdom jeg har pleid å omgås." Foruten norsk, er det tydelige innslag av engelsmer og lånord med røtter i mange opprinnelsesland. Replikkvekslingen gir tydelige assosiasjoner til rap og syntaksen er "unorsk".

Her er noen eksempler fra boka:

"Noen snitcha og sa Omar hadde cheeta på norske siden han fikk 5 og derfor Solveig sa han heller skulle ha foredrag om kvinnehistorien i Norge, og idag Omar tok helt av med powerpoint i timen, og foredrag uten manus og egentlig det var veldig bra, men så sa han kvinner er som vaser fordi vi er skjøre og svake og Isa reiset seg fra stolen og kalte han for islamist og igjen det ble bråk så vi fikk gå tidligere fra timen." *Alle utlendinger har lukka gardiner*

"Utafor Kiwi selvfølgelig det var Dardan, Masood, Johnny og Ibra som bare: her kommer fettet, men jeg og Isa ignorerte, og de bare:morta, hvor skal dere? Og vi bare: hjem, og de bare: feite jævlene skal hjem og spise, og Isa bare: morra di er feit Ibra, hopp i havet..." *Alle utlendinger har lukka gardiner*

Oppgave

Se på eksemplene over:

- Hvordan avviker de fra standardnorsk?
- Hvilke språk og kulturer kan ha bidratt til dette språket?
- Hvorfor tror du forfatteren har valgt dette blandingsspråket til fortellerstemmen? Hvilk effekt gir det?

Et øye rødt (2003) Hva forbinder du med røde øyne?

Maria Navarro Skaranger sier at hun har hentet mye av inspirasjonen til språket fra *Et øye rødt* som er en dagbokroman av Jonas Hassen Khemiri. Den er skrevet på såkalt mellomsvensk. Et mellomspråk er en betegnelse for en språkvariant man bruker midlertidig, det vil si mens man er "på vei" til å tilegne seg det nye språket.

Da romanen kom ut i Sverige i 2004, ble den ønsket velkommen som den første virkelige innvandrerromanen. Hovedpersonen er svensk-marokkanske Halim som vokser opp i Stockholm. Boka innledes med Halims (14) stemme. Det er ingen slangord her, men høres dette helt svensk ut?

"I dag det var sista sommarlovsdagen och därför jag hjälpte pappa i affären." J.H. Khemiri: *Ett öga rödt*

Det er Halims (14) stemme vi hører. I denne innledningen er det ingen slangord, men høres dette helt svensk ut?

Andreas Østby har oversatt boka til kebabnorsk. Til oversetterjobben fikk han hjelp fra ungdommer fra Oslos østkant. Slik lyder den norske oversettelsen av innledningen:

"I dag det var siste sommerferiedag ..."

I vanlig norsk og svensk ville ordstillingen, syntaksen, vært slik: "I dag var det ...", og Halim dropper småord, slik som "den" og bestemt form av dag: "den siste sommerferiedagen ..."

Ungdom snakker norsk med samme særtrekk som Halim. Selv om de har en kulturell bakgrunn fra andre land, er de norske og bruker mellomspråk til tross for at de **kan** snakke flytende og korrekt norsk. Hvorfor gjør de det? Det lurer faren til Halim på også, for han er opptatt av å være så svensk (svennis) som mulig, men han må bruke mellomsvensk, uten å ville det. Halim, som snakker og skriver utmerket svensk, har hjulpet faren med å lage plakater til butikken hans. En dag oppdager faren Halims dagboknotater. Da finner følgende replikkveksling sted:

"Hvorfor skriver du sånn? Sjofa, chill, kæba. Hæ? Hvem er det du kjenner som snakker sånn? Hvorfor tror du at vi flyttet?"

"Hva er det du egentlig vil? Vil du at jeg skal prate svenneprat? Jeg vet i hvert fall hvem jeg er og hvor jeg kommer fra."

"Men er du helt idiot? Tror du ikke jeg vet at du kan bedre svensk enn som så? For noen år siden snakket du helt perfekt, og nå? 'Ey kæba asjko asjko.' Hva er det du holder på med?"

Halim bruker språket for å markere sine kulturelle røtter som ungdom og marokkaner.

Han anklager faren sin for å være altfor svensk.

Oppgaver

Les [Utdrag fra Et Øye Rødt](#) Gi en kort analyse av teksten med tanke på språk og innhold.

Andreas Østby, oversetteren av *Et øye rødt*, har også utgitt *Kebabnorsk ordbok*. Du finner omtale av ordboka på nettet.

Her er noen av ordene du finner i ordboka. Finn ut hva de betyr, og hvilken opprinnelse de har:

- isjpite
- sjofe
- avor
- lø
- baosj
- loke
- pottet

Ungdomsspråk - oppgaver om banneord

Forfatter: Eli M. Huseby

[Ungdomsspråk – oppgaver om banneord \(119113\)](#)

Disse oppgavene er knyttet til fagstoffartikkelen om ungdomsspråk. Her skal vi se nærmere på hvilken betydning språket, og da i særdeleshet banneord, har for ungdomsidentiteten.

Banneord som identitetsmarkør

I fagstoffartikkelen leste vi at norske banneord ofte er knyttet opp mot religiøse tabuer. Hør på disse to lydklippene der to unge gutter fra en videregående skole i Bergensområdet diskuterer det annet kjønn. (Lydklippene er produsert av MIK-elever ved Laksevåg videregående skole på bestilling fra Mediesenteret ved Høyskolen i Bergen.)

- Noter ned banneordene du hører.
- På hvilken måte er de knyttet opp mot religiøse tabuer?
- Hvorfor er det nødvendig for de to guttene å bruke så mange banneord?
- Kunne de ha uttrykt det samme uten å bruke banneord?

Ungdomspraten

Lydklipp 1

Dialog mellom to ungdommer fra Askøy / audio
<http://ndla.no/nb/node/118826>

Lydklipp 2

Dialog mellom to ungdommer fra Loddefjord / audio

<http://ndla.no/hb/node/118828>

Dialog omskrevet til standard norsk

Dersom du synes det er vanskelig å få tråden i samtalene, kan du kikke på denne omskrivingen. Lytt heller en gang til før du kikker.

- 1: Hvorfor er du venner med den tulling der? Synes du det er gøy?
- 2: Nei, jeg vet ikke. Det er egentlig veldig kjedelig. Han er jo en tufs. Men han har en veldig pen kjæreste.
- 1: Ja, hun har et fyldig brystparti.
- 2: Du er interessert i jenter, du.
- 1: Jeg er ikke den som er tiltrukket av kjæresten til bestevennen min.
- 2: Du snakker tull. Jeg er for god for henne. Den pene jenta i B-klassen er mer min type.
- 1: (ironisk) Ja, sikkert.
- 2: Skal vi dra hjem til deg og slappe av? Vi gir ikke drive mer dank her.

- 1: Vet du om noen interessante arrangementer i helgen?
- 2: Nei, jeg vet ikke. Vi kan prøve å finne en fest?
- 1: Ja, har ikke den jenta som du lå med forrige helg, fest?
- 2: Må du nevne det hele tiden? Hun var så interessert i meg at jeg bare måtte gi etter.
- 1: Oi oi oi ...
- 2: Uansett, hun var jo ikke så frastøtende.
- 1: Mener du det? Hun var ikke akkurat pen!
- 2: Ok, hvis du skal ha en så dårlig holdning, lager vi andre planer. Da drar jeg heller inn til byen eller noe.
- 1: Er du seriøs? Jeg har ikke penger til det. Da får du spandere.
- 2: Er du sprø? Det kan du glemme. Da får du bli igjen i Loddefjord mens jeg drar til byen.
- 1: Ja, jeg kan bli i Loddefjord og ta meg en snus.

Oppgaver til lydklippene

1. Hva dreier samtalene seg egentlig om?
2. Forstår du alle ordene som blir brukt?
3. Hvilke ord er vanskelige å forstå? Hvorfor?
4. Prøv å skrive om samtalene til standard norsk. Gjør et forsøk før du eventuelt tar en kikk.
5. Hva skjer med teksten når den omskrives til standard norsk?
6. Hvordan ville disse samtalene ha forløpt dersom det var to jenter som snakket sammen om gutter, om det samme temaet? Hvordan ville de ha ordlagt seg? Ville det skje noe med språket?
7. Gjør lydklipp 1 eller 2 om til en slik samtale med samme tema, der aktørene er jenter.
8. Drøft og sammenligne den opprinnelige samtalen mellom de to guttene med din samtale med to jenter. Hva har skjedd, og hvorfor?
9. På hvilken måte kan disse samtalene ses på som intrakulturell kommunikasjon? Slå opp definisjonen dersom du ikke husker den.
10. I fagartikkelen om ungdomsspråk ble det referert til en undersøkelse som påviste

at ungdom ikke bruker banneord oftere enn voksne. Hva er din erfaring?

Sosiale medier og nett-kommunikasjon

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Sosiale medier og nett-kommunikasjon \(65735\)](#)

Nettsamfunnet Facebook hadde per 2013 1,15 milliarder aktive brukere, og sosiale medier er i dag en del av mange nordmenns hverdag. Sjansen er stor for at du som leser dette, har en profil på et nettsamfunn som du bruker daglig.

Facebook, Youtube, Twitter, Wikipedia, Delicious og MySpace er eksempler på sosiale medier, og kalles gjerne også web 2.0-teknologi. Noen kjennetegn for sosiale medier er at brukerne oppretter en profil på et nettsted. Her kan de dele informasjon, utveksle erfaringer, diskutere, legge ut bilder og videoer og spille spill.

I Norge og mange andre europeiske land var Facebook et av de mest populære nettsamfunnene i 2013, men det finnes også store nettsamfunn i andre deler av verden. Mixi.jp er Japans svar på Facebook, mens 51.com er tilsvarende i Kina.

[Mixi](#)

[51.com](#)

Språket i sosiale medier er gjerne metaforisk. På Facebook har du mange "venner", men "venner" på Facebook er ikke det samme som venner i det virkelige livet. Og skriver du på veggen til noen, gjør du selvsagt ikke det når du er på besøk hos vennene dine.

Nettkommunikasjon har likhetstrekk med muntlig kommunikasjon. Den skjer over kort tid og kan være lite planlagt, men en viktig forskjell er at den enkelt kan lagres. Avstanden i tid og rom kan nærmest forsvinne, og vi kan føle sosial nærlighet selv om den geografiske avstanden er stor. Avstanden i tid kan variere, men mye av nettkommunikasjonen skjer i sanntid og er avhengig av å leses her og nå.

Samtidig har nettkommunikasjon likhetstrekk med skriftlig kommunikasjon fordi vi skriver. De formelle kravene er derimot ikke alltid like strenge, men dette vil avhenge av sjangeren. Det er forskjell på å sende en e-post og chatte, og mottakeren av e-posten eller den man chatter med vil være med på å bestemme stil og språkbruk. Her kan sosiale faktorer som alder, kjønn, makt, yrke, sosial og økonomisk bakgrunn påvirke kommunikasjonen.

Den sosiale avstanden kan i flere tilfeller forsvinne ved nettkommunikasjon. Kontakter kan knyttes der man før neppe ville ha knyttet kontakter, og på mange måter blir verden mindre. Grupperinger oppstår på tvers av venner og bekjentskaper.

Selv om vi ovenfor sa at sosiale faktorer spiller en rolle i nettkommunikasjon (og i all kommunikasjon), kan faktorer som alder, kjønn, sosial klasse og yrke viskes ut på nett. Vi ser ikke den vi skriver med, og forholdet blir annerledes enn om vi hadde møtt vedkommende i det virkelige liv. Dermed kan det også oppstå nye forbindelser som bryter med tradisjonelle sosiale mønstre.

Twitter er et eksempel på et nettsamfunn der all kommunikasjon foregår åpent. Brukerne har 140 tegn til å skrive en melding, og brukerne kan ha ”følgere” eller ”følge” andre fra en rekke ulike sosiale grupper. Man kan velge å følge statsråder, kjendiser, forfattere, journalister, kollegaer, venner osv. Via et bredt nettverk følgere kan man nå ut til mange mennesker fra ulike sosiale lag og i ulike aldersgrupper samtidig, og det kan oppstå kommunikasjon mellom mennesker som kanskje ellers aldri ville kommunisert med hverandre.

CU, LOL og GAL

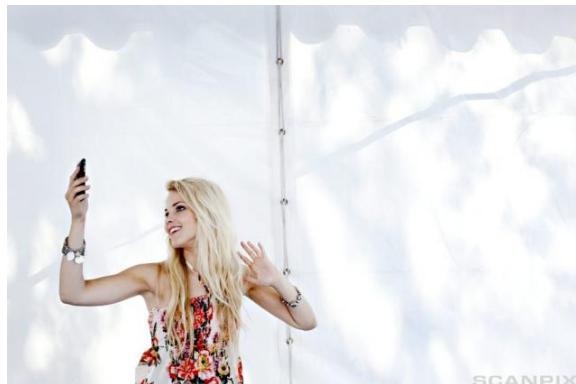
Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[CU, LOL og GAL \(65762\)](#)

Sannsynligvis kjenner du som ungdom igjen disse eller lignende forkortelser, og de er en naturlig del av din måte å skrive på. Når vi chatter eller skriver sms-er, skriver blogginnlegg eller kommenterer på nettet, kan vi bruke trekk fra både det muntlige og det skriftlige språket, og det oppstår nye sjangre som ikke alltid er like lette å plassere.

Blogg er eksempel på en sjanger der vi kan finne en blanding av et muntlig og et skriftlig språk. Vi skal se nærmere på et blogginnlegg av Voe, som i april 2010 var en av de mest populære bloggene i Norge helt til hun valgte å legge ned bloggen i 2011. I utdraget fra blogginnlegget "Natti" kan vi se hvordan hun bruker trekk fra det muntlige språket, kombinert med symboler og bilder. [Voes "Natti"](#)

Bloggeren Voe

Forfatter: [Sara Johannessen, NTB scanpix](#)

Voe bruker ulike modi i den skriftlige teksten for å gjøre språket mer muntlig, som store bokstaver i "FANTASTISKE" og fet skrift i "ikke vil". Hun forlenger også vokalen i et ord, som "snaart", og har innslag av engelske uttrykk, som i "as hell". Voe har skrevet innlegget som en dialog med leseren ved å stille flere spørsmål til leseren, som i "Sier dere "natta" eller natti"?". Videre fører hun en form for dialog også med seg selv når hun skriver "Haha, jeg er så usaklig til tider!".

I talespråket bruker vi ofte ufullstendige setninger, det vil si setninger som mangler enten subjekt og/eller verbal. For eksempel stiller Voe spørsmålet "Men vet dere hva jeg fikk i stad?". Hun svarer med en ufullstendig setning i form av en substantivfrase som beskriver det hun har fått: "En nydelig lilla pakke fra Mikael fra Sverige". Her mangler både subjektet og verbalet, men det ligger underforstått: "Jeg fikk en nydelig lilla pakke fra Mikael fra Sverige." Blogginnlegget inneholder imidlertid også bilder, og for å få en fullstendig forståelse av innlegget, må det ses i sammenheng med bildeserien som følger etter innlegget.

I **sms**-er bruker vi ofte ufullstendige setninger der vi utelater subjektet eller andre setningsledd fordi det er tydelig hvem meldingen kommer fra eller skal til, for eksempel:

"Vet ikke." "Bli med?" "Skjer?"

Chatting og tekstmeldinger er teksttyper som ligger nær talespråket, og for mange er det naturlig å chatte på dialekt. Her ser du eksempler på noen sms'er med bruk av stavangerdialekt:

"Kossen går det?"

"Ska idag?"

"Finna på någe?"

For å effektivisere kommunikasjonen er det vanlig med ulike typer forkortelser, og det dukker stadig opp nye forkortelser. Her er eksempler på noen forkortelser av norske ord:

kgid = kjempe glad i deg

ins = ikke noe spesielt

snx= snakkes

skj? =hva skjer

Vi kan også lage forkortelser med bruk av tall, engelsk eller andre fremmedspråk:

l8r = later

7K= syk

G9 = geni

CU = See you

irl = in real life

gal = get a life

asap = as soon as possible

lol = laughing out loud

brb = be right back

I tekstmeldinger og chat er det også vanlig å bruke smileys eller **emotikoner**. Det skal vi se på i en egen artikkel.

Oppgaver

1. Skriv en av tekstmeldingene under. Bruk mest mulig sms-forkortinger. Du kan supplere med ord fra ordlista eller ord du har selv.

1001?= Hva med et eventyr?

G9= Geni

GID= Glad i deg

QLT= Kult

FOFL= Falling on floor laughing

PRT= Fest, party

DRQL=Det er kult

Ñ = Nja

L8R= Senere, later

GA= Go ahead

BBN= Bye bye now

HH= Holding hands

PRW= Foreldre alarm/Parents are watching 3. Finn ut hvorfor Voe valgte å legge

CUL8= Ser deg senere, see you later ned bloggen.

U4E= Din for evig, yours for ever

M8= Mate

SK8= Skate

WUF= Where are you from?

STAT= Oppgi alder og kjønn

ILU= Jeg elsker deg, I love you

B4N= Ha det bra så lenge, bye for now

GG= Bra spill, good game

CYA= Vi sees, see you

IC= Jeg forstår, see you

BTW= Forresten, by the way

FC= Krysser fingrene, fingers crossed

NRN= Svar unødvendig, no reply necessary

PITA= Plagsom, pain in the ass

Skriv til:

- Læreren din. Fortell at du er syk og ikke kommer på skolen.
- En du beundrer. Fortell han/henne at du gjerne vil at dere to skal møtes.
- Mor eller far. Fortell at du ikke kommer hjem til tida og hvorfor.
Den beste vennen din. Fortell om et problem.
- En venn. Foreslå noe dere kan gjøre sammen.

2. Se på "Natti"-innlegget til Voe og

kommenter muntlige trekk i teksten.

Pek på muntlige modi hun bruker.

Blogger påvirker - oppgaver for kommunikasjon og kultur

Forfatter: Eli M. Huseby

[Bloggere og makt til å påvirke \(116065\)](#)

Sosiolog og rektor ved Markedshøyskolen, Trond Blindheim, kommer med følgende påstand: "Bloggere har fått definisjonsmakt", og den store amerikanske studien "The 2011 Social Media Matters" konkluderte med at 53 prosent av kvinnelige blogglesere festet stor lit til anbefalinger og råd fra de mest populære bloggerne.

- Leser du blogger?
- Hva slags blogger leser du i så fall?
- Hvilke bloggere kjenner du til?
- Kjenner du til mannlige bloggere?
- Hva blogger kvinner om?
- Hva blogger menn om?

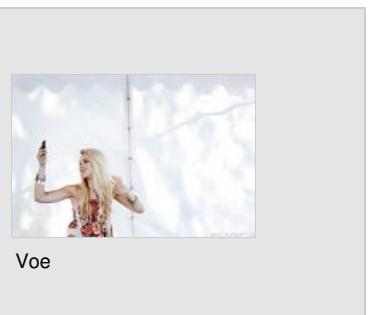
Voe

Les om blogging i artikkelen [CU, LOL og GAL](#) og innlegget "Natti" i Voes nedlagte blogg.

- Tenker du at slike blogger kan påvirke? I så fall: hvordan og hvem?

Blogging og nyheter

Voe

Kjente bloggere

Linnéa Myhre

- Hvilken påvirkningskraft har bloggere? Se på disse bloggene:

Caroline Berg Eriksen (kjent som "fotballfrue". Du finner henne på carolinebergeriksen.no)

er en av Norges mest kjente bloggere. Hun var i hardt vær høsten 2014 og i januar 2015.

Finn ut grunnen til det.

Linnéa Myhre (sinnabloggeren) som la ned bloggen sin på nyåret 2012 og samtidig ga ut boka *Ewig Søndag* på grunnlag av blogginnlegg om sin spiseforstyrrelse og depresjon. Du finner fremdeles avskjedsinnlegget hennes på nettet.

Andrea Badendyck (andreabadendyck.blogg.no) er en 19-åring fra Oslo som står bak en svært populær blogg.

Peter Kihlman (pappahjerte.blogg.no) annonserer at bloggen hans er for "tøffe menn med myke hjerter". Han har også utgitt bok med utgagnspunkt i bloggen sin.

Nettsida **blogglisten.no** rangerer de mest populære bloggene. Finn fram til de mest populære.

- Ser du noen fellestrekke?

Hvor fornøyd er du med utseendet ditt?

Prøv å google "How happy are you with the way you look?". Du vil finne hundrevis – kanskje tusenvis – av oppslag, og mange av dem vil være fra blogger. Tenker du at bloggere som de som er nevnt her, kan være med å påvirke selvbildet vårt?

Analyse av blogg

1. Velg ett blogginnlegg fra én av bloggene som er nevnt i artikkelen. En blogg er en sammensatt tekst.
Hvilke modi er brukt?
Hvordan er de satt sammen, og hvordan vil du vurdere kommunikasjonen?
2. Dersom man skal overbevise og påvirke noen om noe, vil man måtte bruke retoriske virkemidler. Velg ett blogginnlegg du mener prøver å påvirke oss til noe som gjelder utseende og kropp, for eksempel ved å kjøpe noe. Se på hvilke retoriske virkemidler som er tatt i bruk, og vurder bruken.

Les mer

[Blogger påvirker](#)

["Jeg blogger, altså er jeg"](#)

Smilefjes og emotikoner

Forfatter: Jostein Saakvitne, Marita Aksnes, Eli M. Huseby

[Smilefjes og emotikoner \(112003\)](#)

Vi har sett hvordan mobilen og sosiale medier har visket ut skillet mellom skriftlig og muntlig kommunikasjon. Vi har lest om sms-språk og forkortelser i artikkelen *CU, LOL og GAL*. Når vi ikke kan (eller vil) møtes fysisk og har anledning til å lese hverandres ansiktsuttrykk og mimikk, har smilefjes eller emotikoner langt på vei overtatt rollen som følelsesformidler. Dette skal vi se på i denne artikkelen.

Emotikoner er tegn som uttrykker ulike følelser, opprinnelig bare ved hjelp av tastaturet på en datamaskin. Den første kombinasjonen av slike tastetegn var det kjente smilefjeset :-), som oppsto i et amerikansk debattforum i 1982. Smilefjeset og andre utgaver spredte seg raskt, ikke minst i tekster der det passer å erstatte ord med klappe grafiske utgaver av følelsene du ønsker å uttrykke.

Les denne lille historien:

Hver morgen pleide han å hoppe glad ut av senga og begynne å synge høyt. Mora hans ble urolig da hun ikke hadde hørt fra han på flere dager. Han pleide å få hjemlengsel etter et par dager. Det viste seg at den nye sjefen hadde gitt ham sparken. Helt rasende hadde han bedt ham å gå på dagen. Nå ligger han i senga hele dagen. Han går bare ut på kvelden, og møter han noen, ser han ned.

Her er det mange følelser i sving. Klarer du å formidle dem med emotikoner? Du kan gjøre et forsøk etter å ha lest fagteksten.

Se først på gjengivelsen av denne historien: [TED Talks](#)

Får du tråden i den? Og kommer følelsene like godt til uttrykk som i den historien som er gjengitt i firkanten?

Emotikoner (ordet er på engelsk satt sammen av *emotions*, følelser, og *icon*, som betyr bilde; altså følelsesbilde) er blitt en naturlig del av våre tekster som vi formidler til andre. De fleste kjenner til emotikoner som :-), :-< og <3. Kanskje kan vi se på dem som erstatning for at vi ikke kan se mottaker i øynene, og ikke kan formidle følelser og uttrykk gjennom kropp og ansiktsmimikk. En ren tekst blir gjerne litt for tørr, mens emotikoner kan friske den opp.

Smilefjes eller emotikoner kan ha ulike funksjoner. Når du får en melding der det står "Glad i deg :-)", er emotikonet :- med på å underbygge innholdet i meldingen. Smilefjeset forsterker budskapet "glad i deg", i motsetning til om meldingen står uten smilefjes.

Emotikoner kan også ha en sosial funksjon. Det vil si at en innenfor en sosial gruppe kan utvikle bestemte emotikoner. Dette finner vi eksempel på innenfor ungdomskulturen, der det vil oppstå egne emotikoner som ungdom kjenner til og bruker for å vise tilhørighet.

Emotikoner kan gi uttrykk for noe som ligger «under teksten». Et tradisjonelt smilefjes kan for eksempel si fra om at vi kanskje ikke mener teksten så alvorlig som det kan se ut som. Emotikonene kan utdype teksten; kanskje også lage morsomme kontraster og bidra til en dobbeltkommunikasjon; at vi bevisst legger inn tvetydighet eller ironi i tekstene våre. Motsatt kan vi la være å legge inn emotikoner i tekster der man forventer å finne dem, og gjøre mottakerne usikre. Slik kan emotikonene bidra til mottakers fortolkning av budskapet, som kan være entydig eller flertydig.

Emotikoner kan ikke brukes hvor som helst. Sender du en SMS eller en kjapp Facebook-melding, kan du drysse emotikoner over teksten. Lager du derimot en jobbsøknad eller et debattinnlegg i en nettavis, skal du være forsiktig med emotikonbruk, hvis du vil bli tatt alvorlig. Vi skal også være klar over kulturelle forskjeller her. En ansatt i et stort amerikansk firma sendte en kjapp melding ledsaget av et smilefjes til sin franske sjef. Dette ble altfor uformelt for henne. På nettsiden [Emotikon etiquette](#) finner du blant annen en video med skikk-og-bruk-regler for sammenhenger der det passer med emotikoner og der det ikke er så passende, og hvilke emotikoner som i så fall skal brukes, og hvilke som ikke anbefales.

Til slutt vil vi stille spørsmål om den utstrakte bruken av emotikoner er med på å forflate og forenkle språket. Eller er de tvert imot et uttrykk for berikelse av formidlingsformene våre? Hva synes du?

Oppgaver

1. Hvordan uttrykkes disse følelsene tradisjonelt med emotikoner?

- sint
- redd
- slem, ond
- forelsket
- trøtt
- tørst
- sulten

2. Lag forslag til nye emotikoner som uttrykker de samme følelsene. Bruk bare kombinasjoner av tegnene du finner på tastaturet.

3. Lag historien i firkanten med størst mulig innslag av emotikoner.

4. Lag et figurativt eller nonfigurativt bilde ved hjelp av tastaturet. Du kan eventuelt bruke et bilde du har selv, eller et du finner på nettet. Her har vi brukt programmet [Art Generator](#) for å gjengi en kjent dame.

Digital frihetsgudinne

Fotograf: Eli M. Huseby

- Forflater eller beriker emotikonene språket vårt? Mens statsviteren og forfatteren Rossavik erklærer død over smilefjesene, synes andre de er berikende. Drøft og ta stilling til dette etter å ha lest deres argumenter [Død over smilefjesene](#)
  - Hva står disse emotikonene for? Lag meldinger som inneholder disse emotikonene.

0:-)
:'-(
:-0
:-<
<3
>-:)

7. Noen emotikoner har en mer avansert visuell utforming. Hva står disse for?

Emotikon

Opphavsmann: [Shutterstock](#)

De gode eksemplene

De gode eksemplene

Forfatter: Eli M. Huseby

[De gode eksemplene på KK1 – undervisningsopplegg og prosjekter \(109998\)](#)

"De gode eksemplene" er tenkt som en ressurs til lærer og elever i kommunikasjon og kultur 1. Her vil du finne gjennomprøvde undervisningsopplegg som kan egne seg til fagdager og prosjekter. Siden vil oppdateres løpende.

Undervisningsopplegg og prosjekter

Dette er undervisningsopplegg som brukt i sin helhet kan passe til en fagdag eller en ukes arbeid, men de kan også fint deles opp i timebolker.

Tema: kulturbegrepet

Dette kan passe i starten av kurset. Se på hva kultur er, og hvordan det defineres i [Hva er kultur?](#) For å øke forståelsen for kulturbegrepet anbefales det å gjøre [Kulturbegrepsoppgave](#).

Tema: interkulturell kommunikasjon

Mange synes de opptrer korrekt når de hilser i handa. Er det like passende over alt? Se på ulike hilsemåter rundt omkring i verden for å øke interkulturell kompetanse i [Internasjonale hilseskikker](#).

Tema: ikke-verbal kommunikasjon

Er et smil et smil? Betyr det det samme over alt? [Smilet – et universelt språk?](#)

Tema: språk og makt

Språk er makt, det gjelder både verbalt og ikke-verbalt språk. Hvordan manipulerer vi og manipuleres vi?

[Hersketeknikker](#)

[Hersketeknikker – oppgave](#)

Tema: lag en film og analyser den

På medie-og kommunikasjonsfag skal elever lage en liten reklamefilm. Her lærer man å bruke storyboard. Opplegget kan med små tilpasninger fungere fint i kommunikasjon og kultur.

[Lag en reklamefilm om faget ditt](#)

Etter å ha laget filmen, kan man se på målgruppe og kommunikasjonssituasjon, valg av modi og analysere de retoriske fasene.

[Oppgave: Lag en reklamefilm](#)

Tema: bruke nyheter i kommunikasjon og kultur

I samarbeid med NTB har NDLA publisert noen aktualitetssaker. Til flere av disse er det knyttet oppgaver som kan egne seg i faget. Disse sakene er lagt i meny for nyheter på vår fagside. Ett eksempel her er [Jezidi](#). Her kan du se Anja Breiens dokumentarfilm og få kunnskap om denne kurdiske folkegruppen.

Tema: analyse av film

Filmrommet.no har gitt NDLA tilgang til noen aktuelle spillefilmer og kortfilmer i vårt fag. Du kan nå se filmene og arbeide med oppgaver til blant annet [Skylappjenta – en historie om identitet](#), [Veiviseren – oppgaver for kommunikasjon og kultur](#) og [Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre](#)

Nyheter

Yahya Hassan – dansk poet og rebell

Forfatter: Eli M. Huseby

[Yahya Hassan – dansk poet og rebell \(137355\)](#)

Yahya Hassan var 17 år da han skrev sitt første dikt «BARNDOM». Han er en ung mann med minoritetsbakgrunn og en problemfylt oppvekst i en dansk drabantby, og er kanskje ikke det vi vanligvis forbinder med en poet.

Vi skal se på diktene «BARNDOM» og «PLASTBLOMST» og finne ut mer om den omstridte dikteren.

Slik begynner hans første dikt, «BARNDOM»:

FEM BØRN PÅ RÆKKE OG EN FAR MED KØLLE
FLERGRÆDERI OG EN PØL AF PIS VI STIKKER
SKIFTEVIS EN HÅND FREM FOR
FORUDSIGELIGHEDENS SKYLD DEN DER LYD
NÅR SLAGENE RAMMER SØSTER DER HOPPER
SÅ HURTIGT FRA DEN ENE FOD TIL DEN ANDEN
PISSET ER ET VANDFALD NED AD HENDES BEN
FØRST DEN ENE HÅND FREM SÅ DEN ANDEN GÅR
DER FOR LANG TID RAMMER SLAGENE
VILKÅRLIGT ET SLAG ET SKRIG ET TAL 30 ELLER
40 TIL TIDER 50 OG ET SIDSTE SLAG I RØVEN PÅ
VEJ UD AD DØREN HAN TAGER BROR I
SKULDRENE RETTER HAM OP FORTSÆTTER MED
AT SLÅ OG TÆLLE JEG KIGGER NED OG VENTER
PÅ DET BLIVER MIN TUR....

Som vi forstår, er ikke Yahya Hassan det vi tenker på som en vanlig poet. Han foretrekker å skrive med caps-lock-en på på Mac-en sin, og gyver løs med flengende kritikk av såvel sin egen far som verdisyn og holdninger han ser i storsamfunnet og i den danske innvandrerbefolkningen. Dette har skaffet ham mange venner, og kanskje like mange fiender.

Om Yahya Hassan

Sagt av og om Yahya Hassan:

Koranen

«Jeg ble oppdratt til å tro at islam var perfekt. Som barn var jeg veldig opptatt av hva islam mente jeg kunne gjøre og ikke gjøre. Men det var vanskelig å overholde alle forbudene og påbudene. Jeg følte meg som en dårlig muslim. Jeg ville jo gjerne være en god muslim og en god sønn.» (Yahya Hassan)

«MEG JEG SIER TIL MIN MOR /
AT JEG IKKE ER MUSLIM / HUN
SPØR MEG HVA JEG ER DA /
OG TIL DET KAN JEG BARE
SVARE / MEN JEG ER DIN
SØNN!» (fra «LANGDIKT») «Folk
tror han hater muslimer og er
islam-fiendlig. Det er han ikke.»
(vennen Ali)

«Min far slo oss jo foran alle. Men
det var ingen som sa noe. Dekk

over, dekk over.» (Yahya Hassan)

Yahya Hassan vil ikke se seg selv som et offer, og vil forsvere sin rett til å skrive og ytre seg fritt.

Han lever med konstant politibeskyttelse. Da han leste høyt for elever ved et dansk gymnas, ble stemningen så truende at forfatteren måtte eskorteres ut en nødutgang.

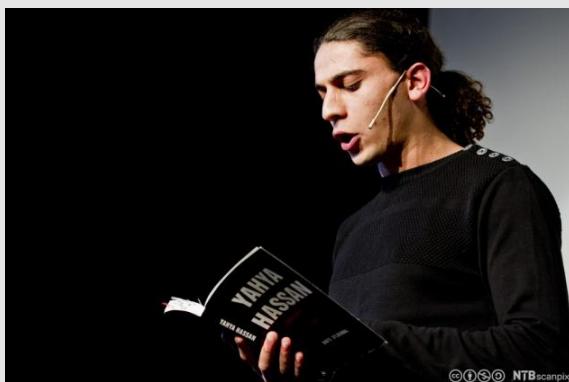
«Du skal dø, ditt lille ludder.» (Facebook-melding til Yahya Hassan)

Les mer om Yahya Hassan

[**Reportasje om
Yahya Hassan**](#)

**Les mer om
ytringsfrihet og
karikaturtegningene**

[**Det nasjonale og det
globale**](#)

© NTB scanpix

Yahya Hassan framfører sine dikt

Yahya Hassan (født 1995) er dansk-palestinsk. Han er vokst opp i en drabantby utenfor Århus, Danmark, hos sin familie som opprinnelig var flyktninger fra Libanon. Familien kom til Danmark på slutten av 1980-tallet. Som 13-åring ble han fjernet fra familien av barnevernet. Etter det fulgte en ungdomstid i institusjoner. Rus og kriminalitet ble følgesvenner.

Diktet «BARNDOM» skrev han som 17-åring. Det inngår i hans debutsamling *Yahya Hassan* (2013). I samlingen tar han et oppgjør med sin far, bydelen han har vokst opp i, og religionen. Sjeldent har en litterær debut vakt så mye oppsikt.

I dag går han på Forfatterskolen i København.

Diktet «BARNDOM» og intervju med dikteren

Man kan ikke lese Yahya Hassans dikt uten å høre ham selv framføre. Mange synes det høres ut som han messer eller resiterer fra Koranen, og vi hører at han har hentet mye fra rapp-formen. Hva synes du?

I første del av dette intervjuet hører du han selv framføre «BARNDOM». I resten av intervjuet (ca. 29 min) forteller han om bakgrunnen sin, hvorfor han dikter, og hvordan han startet sitt «felttog» mot de etablerte med en avisartikkel: «Jeg er fucking vred på mine forældres generation» (<http://politiken.dk/debat/ECE2095547/digter-jeg-er-fucking-vred-paa-mine-foraeldres-generation/>)

Se intervjuet og hør diktet [her](#)

Diktet «PLASTBLOMST» og intervju om diktsamlingen

Her kan du lese Yahya Hassans dikt «PLASTBLOMST» og høre et lydspor der den norske oversettelsen av diktet blir lest opp. Alle diktene er oversatt av Pedro Carmona-Alvarez. Dersom du skal høre forfatteren selv framføre diktet, må du bruke Spotify. Du finner også et intervju med poeten om diktsamlingen hans (ca. 30 min).

[Yahya Hassan og Plastblomst](#)

Oppgaver

Drøft:

- Hvorfor provoserer Yahya Hassans dikt?
- Er diktene hans krenkende?
- Skal det være lov å kritisere religion og andres verdisyn?
- Hvor privat synes du man kan være i det offentlige rom?
- Hvilke krefter er det forfatteren utfordrer?

Jezidi

Forfatter: Tina Andersson Jensen, Norsk filminstitutt

[Jezidi \(137113\)](#)

Jezidi / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/137113>

Dokumentarfilmen Jezidi

Dokumentarfilmen *Jezidi* handler om den sjeldne minoriteten jezidier. I 2008 reiste filmregissør Anja Breien til områdene hvor jezidiene befinner seg, og laget et personlig og storslått visuelt portrett av dem.

Filmen gir godt innblikk i kulturen og trosretningen til jezidiene, samtidig som den skaper en forståelse for en gammel førkristen naturreligion og et levesett som vår moderne tid ikke lenger har kunnskap om. I tillegg blir vi kjent med en jezidifamilie som bor på Lier utenfor Drammen.

Hvem er jezidiene?

Jezidiene lever etter strenge leveregler. Dette betyr blant annet at de ikke kan blande seg med andre folkeslag. De misjonerer heller ikke.

Jezidiene tilhører en av de eldste, førkristne naturreligionene på jorda. Jezidismen blander blant annet elementer fra jødedom, kristendom og islamsk mystisme – sufismen. I filmen får vi vite at jezidienes helligdag er onsdag. På denne dagen tenner de 366 lys – ett lys for hver av årets dager i henhold til den babylonske kalenderen. De anser engelen Melek Tawus, påfuglengelen, for å være den ypperste blandt engler og Guds representant her på jorden. Flere kristne og muslimske grupper sidestiller Melek med djævelen og kaller derfor jezidiene for djeveldyrkere.

Les mer om Anja Breiens dokumentarfilm på Rushprint.no:

[Anja Breiens Jezidi, Rushprint.no](#)

Filmdetaljer:

Sjanger: Dokumentar

År: 2009

Spilletid: 53 min

Regi/manus: Anja Breien

Jezidiene
situasjonen i Irak
2014

Alle jezidier er kurdere. De lever i Nord-Irak, Tyrkia, Syria, Georgia, Iran og Europa. Mange av områdene er preget av krigskonflikter, og jezidiene er og har vært, som kurdisk og religiøs minoritet, utsatt for harde forfølgelser.

Fra august 2014 har jezidiene på ny vært under hardt angrep. Denne gangen fra den islamistiske gruppen IS («Den islamske staten») i Irak. Voldshandlingene som IS utøver mot jezidiene, er svært grove, og mange kvinner, barn og eldre har blitt drept.

Les mer om IS på Wikipedia:

[IS, den islamske staten \(wikipedia\)](#)

**Les mer om
jezidiene på
Wikipedia:**

[Jezidiene \(wikipedia\)](#)

Den grønne sykkelen – film og oppgaver

Forfatter: Eli M. Huseby

[Den grønne sykkelen – film og oppgaver \(132244\)](#)

Den grønne sykkelen er den første spillefilmen som er spilt inn i Saudi-Arabia. Når vi tenker på dette landet, ser vi vanligvis for oss en befolkning som får livene sine strengt regulert. En av restriksjonene vi tenker på, er at kvinner ikke får kjøre bil. Visste du at de heller ikke fikk sykle? Filmen vi nå skal se, endret på dette.

Tid

Film: 1 t 30 min

Oppgaver: 2
skoletimer

Vanskegrad

Middels

Ressurser

Fra KK1

[Kjønnsroller](#)

Fra KK3

[Kjønnsroller](#)

Fra samfunnsfag

[Kjønn, etnisitet og
likestilling](#)

Om regissøren

Haifaa Al Mansour

Haifaa Al Mansour er født i Saudi-Arabia i 1974. Hun studerte litteratur i Kairo og gikk på filmskole i Australia. Ved å lage film i sitt hjemland, brøt hun mange barrierer. Landet har ingen egen filmindustri, og *Den grønne sykkelen*, som hadde premiere i Venezia i 2012, er den første spillefilmen som er tatt opp i landet. Som kvinne hadde Haifaa ikke adgang til å instruere de mannlige skuespillerne ansikt til ansikt. Dette måtte hun gjøre fra en bil via walkietalkie.

Wadjda, hovedpersonen i filmen, er 11 år og bosatt i utkanten av Riyadh, hovedstaden i Saudi-Arabia. Hennes største drøm er en sykkel. Wadjda har nok mange likhetstrekk med Haifaa. Haifaa hadde liberale foreldre som tillot henne å ha en sykkel da hun var liten.

Filmen vakte debatt i Saudi-Arabia og har ført til at sykkelforbudet er blitt opphevet. Så lenge kvinnene har manlig følge og er iført abaya (tildekkende muslimsk drakt), er det nå tillatt.

Tenk over

- Hva tenker du på som de største kulturforskjellene mellom Norge og Saudi-Arabia?
- Ser du for deg en individualistisk kultur eller en kollektivistisk?
- Hva tenker du om kulturavstanden?
- Hva ville bli de største utfordringene, tror du, ved å flytte til Saudi-Arabia?

Se et klipp fra filmen

Den grønne sykkelen – film og oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/132244>

Oppgaver

Kvinner

1. I Koranen står det at menn er "kvinners formyndere", og at kvinnene skal være "lydige" (Berg 1989 Sure 4,38). I filmen ser vi hvordan dette skriftstedet tolkes i Saudi-Arabia. Gi eksempler.
2. På hvilke måter blir kvinnene og jentene i filmen minnet om viktigheten av å være ærbar?
3. Hvordan er fellesskapet mellom kvinnene i filmen?
4. Antagonisten i filmen, rektoren Hussa, erklærer: "En kvinnes stemme er hennes nakenhet." Hva mener hun?

Menn

1. Regissøren kunne lett ha demonisert mennene. Det gjør hun ikke. Hvordan skildrer hun generelt mennene? Se for eksempel på Abdullah, faren og sjæføren.

Wadjda

1. Tidlig i filmen får vi se at Wadjda skiller seg ut. Når, og på hvilken måte? Hvordan peker dette framover mot hva som kommer til å skje?
2. På hvilken måte bryter Wadjda med konvensjonene?
3. Pek på årsaker til at hun har mot til å gjøre det.
4. Er Wadjda undertrykt? Er det synd på henne?
5. Hvorfor blir sykkelen så viktig for Wadjda? Utdyp dette.

Filmen

1. På hvilken måte blir sykkelen et frihetssymbol? Finner du andre frihetssymboler?
2. På hvilken måte handler filmen om konformitet?
3. Bruk ressursene oppe til høyre og knytt filmen til temaene kjønnsroller og kulturbakgrunn.

4. Hvordan kan filmer som denne være med å endre vår kulturforståelse?

Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre

Forfatter: Eli M. Huseby

[Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre \(131027\)](#)

I novellefilmen *Farukhs mynt* møter vi de to asylsøkerne Farukh og Hassan. Asylmottaket, der de begge venter på den skjebnesvandre beskjeden om oppholdstillatelse eller ikke, ligger idyllisk plassert blant vestnorske fjell og fjorder. Se kortfilmen og gjør oppgaver.

Det oppstår et far-sønn-forhold mellom den middelaldrende Farukh og ungutten Hassan. Sammen deler de ikke bare rom, men også skjebne – eller gjør de ikke det? Hvem får bli i Norge, og hvem får ikke? Er det skjebnen – eller tilfeldighetene – som avgjør? Før du ser filmen, bør du tenke gjennom:

Nasjonalromantisk bilde av Norge

Piggtråd

Ressurser til kommunikasjon og kultur-oppgaver

[Globaliseringens mange ansikter](#)

[Verdensbildet som kontekst](#)

Kaste mynt og kron

Mynt og kron

Opphavsmann: [Anne Seland Skailand](#)

uttrykk for skjebnen, eller en guddommelig vilje.

Ved hvilke anledninger kaster du mynt (engelsk: tails) og kron (engelsk: head)? I oppslagsverk vil du finne forklaringer på skikken med å kaste mynt og kron som en måte å avgjøre et vanskelig valg på. Som eksempler på anledninger der metoden brukes, refereres det til det å avgjøre hvilket lag som skal ta avspark i en fotballkamp, eller hvilket lag som skal få velge side. Historisk tolket man myntkastingens tilfeldige resultat som et uttrykk for skjebnen, eller en guddommelig vilje.

Asylsøker og turist

Tenker du i stereotypier?

Hva tenker du på når du hører ordet asylsøker?

Hvordan er det forskjellig fra hvordan du tenker på ordet turist?

Se film

S e *Farukhs mynt* (20 min). Manusforfatter og regissør er Susanne Falkum Løvik, produsent er Kong Film, og musikken er ved Eirik Myhr.

Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/131027>

Oppgaver

Novelleformen

- På hvilken måte oppfyller denne filmen de vanligste kjennetegnene på en novelle?
- Beskriv anslaget i filmen. Hva presenteres her?
- Hvilken symbolikk ligger det i den andre åpningsscenen, der Hassan befinner seg i flaggstanga?
- Puslespillet er et annet eksempel på symbol- og metaforbruk i filmen. På hvilken måte?
- Finner du noen frampek?
- Hva vil du si er vendepunktet?
- Kommenter sluttscenen.
- På hvilken måte bidrar novelleformen til vår forståelse av temaet?
- Hva får vi "ekstra" ved at dette er en film, og ikke en klassisk novelle?

Musikk

Filmen har fått musikalsk følge med lydspor med følgende titler: "The Letter", "The Forest", "Time, Hope, Faith", "The Decision" og "The Letter II".

- Hvordan bidrar musikken til stemningen i filmen?
- Hvordan bygger den opp rundt temaet?

Miljøet

Filmen er spilt inn i Aurland og Geiranger. Dette er destinasjoner turister i tusentall besøker hver sommer, og som vi elsker å vise fram i turistbrosjyrerne våre. Mange tenker på fjord og fjell som "typisk" norsk.

- Hvordan virker disse naturskjønne "kulissene" inn i filmen?
- Hvorfor tror du regissøren har valgt å legge handlingen hit?

Personene

- Samsvarer Farukh og Hassan med forestillingen din om asylsøkere?
- På hvilken måte stemmer de med stereotypiene?
- Farukh åpner ikke konvolutten. Hvorfor ikke? Forklar.
- Beskriv forholdet mellom Farukh og Hassan. Forsök å bruke begreper du har lært i kommunikasjon og kultur.
- Jorunn er den eneste personen vi møter fra vertskulturen. På hvilken måte representerer hun det "norske"?

Kommunikasjon og kultur

1. Beskriv kulturmøtet mellom Farukh/Hassan på den ene siden og Jorunn på den andre.
2. Farukh og Hassan er det som sosiologen Zygmunt Bauman kaller vagabonder, til forskjell fra turister. Se artikkelenhenvisning til høyre.
3. På hvilken måte er Farukh og Hassan representanter for vagabondene? Hvordan blir vagabond og turistrollen aktualisert i filmen?
4. Beskriv Farukhs verdensbilde, slik det kommer til uttrykk i filmen. Se artikkelenhenvisning til høyre.
5. Hvordan henger dette sammen med hans kulturfilter?
6. Farukh bruker uttrykket "In sha'Allah". Finn ut betydningen. Hvordan henger dette sammen med hans skjebnetro?

Oppgaver: Russiske drømmer

Forfatter: Eli M. Huseby

[Oppgaver: Russiske drømmer \(131192\)](#)

Etter en tre timer lang forestilling med navnet "Russiske drømmer" ble vinter-OL i Sotsji offisielt åpnet 7. februar 2014. Hvorfor legges det så mye ressurser i en åpningsseremoni? I dette programfaget har vi sett på kommunikasjonsmodellen. La oss her se på hva arrangørene (sender) vil formidle og gjøre oss noen tanker om intensjonen bak.

Oppgave 1

Typisk russisk?

NRK-reporteren Odd Arvid Strømstad omtalte den tre timer lange åpningsseremonien i Sotsji som storlagen:

"Det var interessant å se en mer kulturell seremoni fra et område vi ikke er så vant til å oppleve kulturen til. De siste OL-seremoniene har basert seg på vestlig kultur. Men jeg er glad for at Russland ikke prøvde å lage dårlige kopier av popmusikk, men brukte sin kulturhistorie, som jo er utrolig rik."

TV2's reporter bemerket lakonisk etter seremonien, som bar navnet "Russiske drømmer", at for russerne har drømmer alltid vært viktige, siden virkeligheten har vært tung å bære.

Tenk over:

- Hva tenker du på som "typisk" russisk?
- Tenker du i negative stereotypier?
- Hvor har du i så fall fått disse stereotypiene fra?
- Hva tror du TV-reporterne over refererer til?

Oppgave 2

Åpningsseremonien «Russiske drømmer»

Les mer:
[Russiske drømmer](#)

Åpningsseremonien i Sotsji 2014 - «Russiske drømmer» / video
<http://ndla.no/nb/node/131148>

Se klipp fra høydepunktene i åpningsseremonien.

Tenk over:

- Kjente du igjen noen sagn- og eventyrsikkelsjer i seremonien?

Oppgave 3

Mytologi og eventyr

Sagn og eventyr er en viktig del av et lands kulturelle kapital.

I Lillehammer-OL i 1994 var det tusser og troll som dominerte åpningsseremonien.

Snegurotsjka

I Sotsji legger vi merke til den hvitkledte jenta som ledsager oss gjennom den russiske historien. I seremonien er hun en krysning mellom to russiske eventyrfugurer. Som ledsagere ser vi også de hvitkledte damene med gigantiske diademer av krystaller på hodet. Den russiske troppen er kledd i kapper som minner om julenissens gevantede. Snegurotsjka - eller Snøjenta - drar du kanskje kjensel på?

Slik begynner eventyret om henne:

"For lenge, lenge siden bodde en gang en bonde som het Ivan og kona hans, som het Maria i Russland, like ved en stor skog. Det var bra folk, men enda de var glade i hverandre, hadde gode naboer og mange venner, var de ikke lykkelige, for de savnet barn. De pleide å se ut av vinduet på nabobarna som lekte, og av hele sitt hjerte ønsket de at de også hadde et lite barn som de kunne kalle sitt eget."

Det gamle paret lager en snøjente, og en dag blir hun levende og erklærer at hun er den etter lengtede datteren deres. Ivan og Maria er utrøstelige når det blir vår, og datteren deres erklærer at hun må tilbake til Snølandet.

I en annen eventyrversjon er Fader Frost og Snødronningen foreldrene til Snøjenta. Fader Frost er en variant av julenissen, slik vi kjenner han. I moderne russisk utgave er Snøjenta julenissens medhjelper.

Lubov (det russiske ordet for kjærlighet) er den lille snøjenta som guider oss gjennom forestillingen. Hun starter det hele med å invitere oss i sin drøm.

Drøft:

- På hvilken måte bidrar sagn og eventyr til et lands kulturelle historie?

Oppgave 4

Drømmer

Drømmer og visjoner er viktig for nasjonsbygging. I Norge kjenner vi dronning Ragnhilds drøm om at Norge skulle bli samlet til ett rike. Historisk har det også vært viktig for kulturer at ledere av landet skal ha visjoner og drømmer.

Finn ut og drøft i grupper:

- I forestillingen har Lubov (Snøjenta) drømmer som går tilbake i tid og framover i tid. Drømmen hennes får blant annet musikalsk følge av:

Vårofferet av Stravinsky

Nøtteknekkeren av Tsjajkovskij

Finn ut hvordan disse komposisjonene har tilknytning til drømmer.

- Det trekkes også mange linjer til disse historiske personene og deres drømmer:

- Peter den store
- Ivan den grusomme
- Vladimir Lenin
- Joseph Stalin
- Vi får også et innblikk i President Vladimir Putins drøm og visjon

Finn ut hva deres drømmer besto/består i. Hvordan gir dette seg uttrykk i forestillingen? Hvis du sjekker med historien, hva gjorde de historiske personene for å oppnå sine drømmer?

- Drøft om drømmer og visjoner bidrar til kulturell identitet.

Oppgave 5

Russlands kulturhistorie

NNRK-reporteren Strømstad beskrev Russlands kulturhistorie som "utrolig rik". Forestillingen beviste det til fulle.

Finn ut og drøft i grupper:

Hvordan har disse personene/stedene preget russisk kulturhistorie?

Hvordan kommer dette til uttrykk i seremonien?

- Peter Tsjajkovskij
- Bolsjoj-balletten
- Fjodor Dostojevskij
- Leo Tolstoj
- Nikolaj Andrejevitj Rimskij-Korsakov
- Igor Stravinsky

- Vasilijkatedralen i St. Petersburg
- Den røde plass i Moskva

Oppgave 6

Russlands historie 814 - 2014

Åpningsseremonien tar for seg 1200 år av Russlands historie.

Se på [Russland - historisk oversikt](#).

Drøft:

- Hvorfor tror du arrangørene har valgt disse periodene i russisk historie?
- Arrangørene blir kritisert for å bare ta for seg glansbildet av den russiske historien. Hvilke problematiske hendelser er utelatt?
- Med denne åpningsseremonien har Russland fortsatt tradisjonen fra sommer-OL i London i 2012 med å fortelle landets historie (se [Åpningsseremonien – de olympiske sommerlekene i London](#)), men Russlands historie er kanskje mer komplisert å fortelle. Hva tror du?
- Konstantin Ernst, som har laget seremonien, har uttalt at verdens bilde av Russland ikke er korrekt. Han henviser til 70 år med kommunistisk styre og 50 år med den kalde krigen. Det var viktig i seremonien å vise et annet Russland.
  - Har Ernst rett i at kommunismen og den kalde krigen har vært med å prege vår oppfatning av Russland?
  - Hvis ja, på hvilken måte?
  - Synes du russerne har lykkes med å endre vårt bilde av Russland i denne forestillingen?

Diskursanalyse av OL-slagord

Forfatter: Eli M. Huseby

[Diskursanalyse av OL-slagord \(130614\)](#)

I diskursanalyse analyserer vi både det språklige og det materielle innholdet i en diskurs. Utgangspunktet er det utvidede tekstbegrepet: skrift, tale, film, musikk og lyd samt det vi i KK1 kalte sammensatte tekster eller multimodale tekster. I tillegg kan også personer, samfunnet og prosesser i samfunnet tolkes som tekst (tegn og meldinger), slik som vi har sett i semiotikken. I denne oppgaven skal vi foreta en diskursanalyse av OL-slagord.

Vinter-OL 2014 skal arrangeres i Sotsji. Les om Sotsjis slagord HOT.COOL.YOURS på [Offisiell nettside for OL i Sotsji](#)

I fagstoffartikkelen om [Diskursanalyse](#) gir Neumann denne beskrivelsen av hva en diskurs og representasjoner er:

"Representasjoner er ting og fenomener i den form de blir presentert for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene 'silt' gjennom det som kommer mellom oss og verden: språket, kategoriene, slagord, sosial praksis, osv. Tingene blir ikke bare presentert, men re-presentert, om og om igjen, og får dermed en viss tyngde i diskursen" (Neumann 2001:33).

Bruk oppskriften i fagstoffartikkelen og lenken til Sotsjis slagord.

- Drøft hvordan vi kan foreta en enkel diskursanalyse av slagordet.
- Ta for dere ord for ord: HOT.COOL.YOURS. Hva formidler ordene? Hvilke konnotasjoner gir de?
- Hva vil Russland formidle med OL-slagordet?
- Hvilkens oppfatning har du av Russland og russere?
- Hvordan stemmer dette med det Russland vil formidle med slagordet?
- Hvordan tror du et OL-arrangement kan påvirke vårt bilde av et land og befolkningen der?

Andre OL-slagord

[Her](#) refereres det til andre OL-slagord:

"Inspire a Generation" (London, 2012)
"With Glowing Hearts" (Vancouver, 2010)
"One World, One Dream" (Beijing, 2008)
"Passion Lives Here" (Torino, 2006)
"Welcome Home" (Athen, 2004)

Logo London-OL

- Drøft hva et OL-slagord bør formidle.
- Ta for deg ett eller to av slagordene og analyser dem.
- Hva tror du vertslandet ønsket å formidle?
- Hvilke referanser inneholder slagordet?

Finn ut

"Passion Lives Here" var slagordet i Torino 2006. Finn ut hvordan dette slagordet ble mottatt, og hvordan OL-arrangementet påvirket synet på Italia og italienerne.

Lag OL-slagord

Hvis Oslo får tildelt OL i 2022, må det lages et slagord. Du får i oppdrag å lage det. Bli enige om hvilke kriterier som skal legges til grunn. Lag et forslag.

Julebrev, julesanger og julehistorier

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Eli M. Huseby

[Julebrev, julesanger og julehistorier \(69086\)](#)

Julen i vår kultukrets har sine tradisjoner. Mange som ellers ikke skriver så mye, føler seg forpliktet til å sende en julehilsen. En annen tradisjon er å gå rundt juletreet og synge julesanger. En julefortelling hører også med. La oss se på noen juletekster.

Julebrev

Les innlegget "En liten julehilsen!" av bloggeren Abre. Du finner det ved å følge denne lenken <http://www.brendmo.net/blogg/2009/en-liten-julehilsen/#>

Oppgave 1

- Sammenligne med julebrev du eller familien din har fått. Hvilke likhetstrekk finner du?
- Hvilke sjangertrekk har julebrev?
- Hva ironiseres det over i blogginnlegget?
- Hvorfor og hvordan tror du tradisjonen med julehilsen har oppstått?

Julesanger

Hvis du går inn på lenken over ("En liten julehilsen!"), finner du en lenke til *Lag din egen julesang*.

Oppgave 2

- Hva ironiserer Abre over i sine alternative forslag til *Musevisa*?
- Velg hvert deres alternativ og kommenter.

Julefortellinger

H.C. Andersens (1805–1875) kunsteventyr "Piken med Svoelstikkene" leses ofte i forbindelse med jul. Her kan du lese eventyret i originalutgaven på dansk.

Den Lille Pige med Svoelstikkerne

Det var saa gruelig koldt; det sneede og det begynte at blive mørk Aften; det var ogsaa den siste Aften i Aaret, Nytaarsaften. I denne Kulde og i dette Mørke gik paa Gaden en lille fattig Pige med bart Hoved og nøgne fødder; ja hun havde jo riktignok havt Tøfler paa, da hun kom hjemme fra; men hva kunne det hjelpe! ^{Piken} med ^{svoelstikkene}

det var meget store tøfler, hendes Moder havde sidst brugt dem, saa store var de, og dem tabte den Lille, da hun skyndte sig over Gaden, i det to Vogne foer saa grueligt stærkt forbi; den ene Tøffel var ikke at finde, og den anden løb en Dreng med; han sagde, at den kunde han bruge til Vugge, naar han selv fik Børn.

Der gik nu den lille Pige paa de nøgne, smaa Fødder, der vare røde og blaae af Kulde; i et gammelt Forklæde holdt hun en Mængde Svovlstikker og eet Bundt gik hun med i haanden; Ingen havde den hele Dag kjøbt af hende; Ingen havde givet hende en lille Skilling; sulten og forfrossen gik hun og saae saa forkuet ud, den lille Stakkel! Sneefnuggene faldt i hendes lange, gule Haar, der krøllede saa smukt om Nakken, men den Stads tænkte hun rigtignok ikke paa. Ud fra alle Vinduer skinnede Lysene, og saa lugtede der i Gaden saa deiligt af Gaasesteg; det var jo Nytaarsaften, ja det tænkte hun paa.

Henne i en Krog mellom to Huse, det ene gik lidt mere frem i Gaden end det andet, der satte hun sig og krøb sammen; de smaa Been havde hun trukket op under sig, men hun frøs endnu mere og hjem turden hun ikke gaae, hun havde jo ingen Svovlstikker solgt, ikke faaet en eneste Skilling, hendes Fader vilde slaae hende, og koldt var der ogsaa hjemme, de havde kun Taget lige over dem og der peb Vinden ind, skjøndt der var stoppet Straa og Klæde i de største Sprækker. Hendes smaa Hænder var næsten ganske døde af Kulde. Ak! en lille Svovlstikke kunde gjøre godt. Turde hun bare trække en ud af Bundtet, stryge den mod Væggen og varme Fingrene.

Hun trak een ud, "ritsch!" hvor spruddede den, hvor brændte den! det var en varm, klar Lue, ligesom et lille Lys, da hun holdt Haanden om den; det var et underligt Lys; den lille Pige syntes hun sad foran en stor Jernkakkelovn med blanke Messinbgkugler og Messingtromle; Ilden brændte saa velsignet, varmede saa godt; nei hvad var det! - Den Lille strakte allerede Fødderne ud for ogsaa at varme disse, - - da slukkedes Flammen. Kakkelovnen forsvandt, - hun sad med en lille stump af den udbrændte Svovlstikke i Haanden.

En ny blev strøget, den brændte, den lynte, og hvor Skinnet faldt paa Muren, blev denne gjennomsigtig, som et Flor; hun saae lige ind i Stuen, hvor bordet stod dækket med en skinnende hvid Dug, med fiint Porcellain, og deiligt dampede den stegte Gaas, fyldt med Svedsker og Æbler; og hvad der endnu var prægtigere, Gaasen sprang fra Fadet, vraltede hen ad Gulvet med Gaffel og Kniv i Ryggen; lige hen til den fattige Pige kom den; da slukkedes Svovlstikken og der var kun den tykke, kolde Muur at see.

Hun tændte en ny. Da sad hun under det deiligste Juletræ; det var endnu større og mere pyntet, end det hun gjennem Glasdøren havde seet hos den rige Kjøbmand, nu sidste Juul; tusinde Lys brændte paa de grønne Grene, og brogede Billeder, som de der pynte Boutikvinduerne, saae ned til hende. Den Lille strakte begge Hænder i Veiret - da slukkedes Svovlstikken; de mange Julelys gik høiere og høiere, hun saae de vare nu de de klare Stjerner, een af dem faldt og gjorde en lang Ildstribe paa Himlen.

"Nu dør der Een!" sagde den Lille, for gamle Mormoer, som var den Eneste, der havde været god mot hende, men nu var død, havde sagt: naar en Stierne falder, gaaer der en Sjæl op til Gud.

Hun strøg igjen mod Muren en Svovelstikke, den lynte rundt om, og i Glandsen stod den gamle Mormoer, så klar saa skinnende, saa mild og velsignet.

"Mormoer!" raabte den Lille, "o tag mig med! jeg veed, Du er borte, naar Svovlstikken gaaer ud; borte ligesomden varme Kakkelovn, den deilige Gaasesteg og det store, velsignede Juletræ!" - hun strøg ihast den hele Rest Svovelstikker, der var i bundtet, hun vilde ret holde paa Mormoer; og Svovlstikkerne lynte med saadan en Glands, at det var klarere end ved den lyse Dag. Mormoer havde aldri før været saa smuk, saa stor; hun løftede den lille Pige op paa sin Arm, og de flø i Glands og Glæde, saa høit, saa høit; og der var ingen Kulde, ingen Hunger, ingen Angest, - de var hos Gud.

Men i Krogen ved Huset sad i den kolde Morgenstund den lille Pige med røde Kinder,
med Smil om Munden - død, frosset ihjel den sidste Aften i det gamle Aar.
Nytaarsmorgen gik op over det lille Liig, der sad med Svolstikkerne, hvoraf et Knippe
var næsten brændt. Hun har villet varme sig, sagde man; Ingen vidste, hvad Smukt hun
havde seet, i hvilken Glands hun med gamle Mormoer var gaaet ind til Nytaars Glæde.

Hvis du har lyst til å høre eventyret, bør du slukke lyset i rommet du er i og høre på Per
Aabels opplesning [her](#)

Tenk over

- Hvorfor tror du dette eventyret har blitt en klassiker?

Paul Auster (1947) er en amerikansk forfatter som i 1990 ble bedt om å skrive en julefortelling for en avis. Han hadde aldri skrevet en novelle før og var svært betenklig, inntil han åpnet en eske med sine yndlingssigarer. Han kom i tanker om mannen han hadde kjøpt sigarene av i sin faste tobakksbutikk i Brooklyn. Hva slags historier hører en butikkansatt fra folk man kjenner, men likevel ikke kjenner? Julefortellingen ble Auggie Wrens historie og utgangspunkt for filmen "Smoke".

1. Følg lenken til [Auggie Wren's Christmas Story](#). Les historien på engelsk.
2. Du kan høre forfatteren lese fortellingen [her](#).
3. Her er et klipp fra adaptasjonen av fortellingen i filmen *Smoke*.

Julebrev, julesanger og julehistorier / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/69086>

Oppgave 3

- Hva har *Piken med svovelstikkene* og *Auggie Wren's Christmas Story* til felles?
- Hva, bortsett fra tidsrammen for fortellingene, er det som gjør dem til typiske julefortellinger?
- Kan begge historiene sammenfattes i ett budskap?
- Julen er en kristen høytid. Vil du si at en av fortellingene eller begge har kristne undertoner? Forklar.

Oppgave 4 Drøft

- Hvilken rolle spiller hilsninger, sanger og fortellinger for julefeiringen vår? Er de med på å opprettholde høytidsfeiringen? På hvilken måte i så fall?

Intervju – andre religiøse samfunn

Intervju klassekamerater eller noen du kjenner som feirer andre religiøse høytider enn den kristne julen.

- Har de tilsvarende tradisjoner med hilsninger, musikk eller fortellinger i forbindelse med høytiden?
- Spør i så fall om en mer detaljert beskrivelse.
- Hvilken rolle synes de at slike tradisjoner spiller i deres høytid?
- Vil fortellinger som de vi har sett på, fungere også for dem i forhold til deres religiøse høytid og det de handler om? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Mange er bekymret for at det kristne hovedinnholdet i julen skal forsvinne, og at julen bare blir en sosial sammenkomst eller en "kjøpefest". Hva tenker intervjuobjektet ditt rundt sin religiøse høytid og faren for at hovedinnholdet skal forsvinne på tilsvarende måte?

Klær og kommunikasjon – klær som meningsytringer og mote

Forfatter: Trude Løvskar, Senter for nye medier, Høgskolen i Bergen, Eli M. Huseby

[Klær og kommunikasjon – klær som meningsytringer og mote \(127885\)](#)

"Vis meg din garderobe, og jeg skal si deg hvem du er!" Så enkelt er det nok ikke. Hva formidler klærne våre?

Kanskje bruker du klær og tilbehør med nagler fordi du er en opprører? Kanskje med T-skjorte med et digert kors fordi du er kristen? Eller du har hatt begrundelser for klesvalget ditt: Det kan ha vært salg på H&M.

Make love, not war

På seksti- og syttitallet var det mange som kledd seg i fillete dongeribukser, de hadde farget selv, hjemmelagde vester og smykker som proklamerte "make love, not war". Disse unge menneskene protesterte mot det samfunnet så rundt seg, og som var preget av materielle verdier og forbruk. Krig er en direkte griskhet, mente de. De søkte å utvikle både politiske, åndelige og alternativer, og de satte dype spor etter seg i historien. Vi snakker om ungdom og hippiebevegelsen.

Hippie

Hippienes klesvalg var en direkte følge av det de sto for. Mote og "pent tøy" var et naturlig valg. Samtidig var de vandrende innlegg i en samfunnsdebatt.

Punker

Symboler blir mote

I vår tid er det ikke like enkelt å bruke klær til å markere politisk eller verdimessig ståsted. Det er i alle fall ikke enkelt å markere at man ønsker å stå utenfor motepress og kjøpefest. Moteindustrien plukker raskt opp påfunn hos ulike motkulturer, og det tar ikke lang tid før lignende klær og smykker selges over disk med store summer i fortjeneste. "Nye motetrender" heter det da, og plutselig er utenfor-kulturen havnet innenfor.

EMO

Med det kristne korset rundt halsen eller på trøyen kommuniserer du ikke annet enn at du synes det passer godt til jakken. Det samme gjelder korset snudd opp ned, "peace"-symbolet, davidstjernen ... til og med hakekorset – for å nevne noen eksempler. Symboler som i seg selv er svært ladet, blir redusert til pynt og strippet for innhold når moteindustrien tar hånd om dem. Kanskje er det bare et spørsmål om tid før den muslimske hijaben blir gjort om til et praktisk vinterplagg.

Hijab

Fordypningsoppgave

Tema: Symboler som endrer innhold over tid

Lag en digital fortelling, presentasjon eller film der du viser ett eller flere eksempler på hvordan klær, smykker og/eller sko kan være meningsbærende, og hvordan meningen kan endre seg over tid. Dokumenter hvordan symbolet brukes i dag, både av moteindustrien og av subkulturer/motkulturer.

Forslag:

1. *Converse-sko*: Du finner bakgrunnshistorien på nettet. Søkeord kan være: "Converse sko historie" og "Converse shoes history". Du kan selv dokumentere hvordan disse skoene kommuniserer i dag: Studer reklame, skobutikker og snakk med medelever..

2. *"Peace"-symbolet*: Dette finnes blant annet på smykker og T-skjorter. Når du leter etter bakgrunnsinformasjon om det på nettet, må du være kritisk. Det eksisterer en mengde anekdoter. Disse kildene kan være gode å ta utgangspunkt i:

- Wikipedia (eng.) har en artikkel med tittelen Peace Symbols.
- Nettstedet "designboom.com" (eng.) har en artikkel som heter det samme, og som sikkert har brukt Wikipedia som kilde.
- Det finnes også en artikkel om dette på svenske Wikipedia. Den har tittelen "Antikärnvapenmärket".

Les mer

Klær som ytring eller tekst?

[Hva er forskjellen på en ytring og en tekst?](#)

Hijab – undertrykkelse eller mote?

[Burka eller motepress?](#)

På eldresenteret i Selbu i Trøndelag strikker de votter med hakekors.

[Selbuvotter med hakekors](#)

Drøft

Klesmerket "Thor Steinar" har stor suksess i Tyskland blant nazister og høyreekstreme ved å markedsføre plagg med sterkt referanse til vikinger og norsk natur. Det norske flagget og stedsnavn som Tønsberg og Trondheim brukes aktivt i promoteringen av klærne. Det norske utenriksdepartementet henstilte til firmaet å stoppe bruken av det norske flagget i 2005. I 2010 vant de fram. Les artikkelen [Nazimote](#).

Drøft: Hva tror du hensikten bak bruken av det norske flagget var for "Thor Steinar"?

Hvorfor vakte denne flaggbruken så sterke følelser at norske myndigheter reagerte?

Analyser sammensatt tekst

Velg enten 1 eller 2.

1. Gå inn på "Thor Steinars" hjemmeside. Se promoteringsfilmen *The Legend Thor Steinar*.

2. Finn reklamefilmer for de siste kolleksjonene til firmaet på hjemmesiden deres eller på YouTube. Søkeord: Thor Steinar.

Analyser: Hvilke virkemidler brukes? Brukes symboler? Hvilken effekt har symbolbruken og virkemidlene? Er dette propaganda? Begrunn.

Skylappjenta - en historie om identitet

Forfatter: Eli M. Huseby

[Skylappjenta – en historie om identitet \(125162\)](#)

Iram Haqs kortfilm *Skylappjenta* utkom i 2009. Her skal vi se filmen og belyse noen problemstillinger som reises.

På bildet ser du, foruten Iram Haq, Anita Uberoi (skuespiller) og Khalid Hussain (forfatter og filmregissør). Alle tre har på hver sin måte vist oss hvor vanskelig jakten på identitet er for to-kulturelle ungdommer.

Iram Haq (1976) kjenner du kanskje igjen fra rollen som Fatima i Robert Stoltenbergs TV-serie *Borettslaget*. Her spiller hun datteren til en svært tradisjonsbunden pakistansk far. Iram Haq har selv pakistansk-norsk bakgrunn. Da hun var 14 år, ble forholdet til familien svært konfliktfylt, og hun brøt kontakten. I intervjuer har hun beskrevet seg som en slags Pippi Langstømpe; som en som tidlig måtte ta ansvar for sin egen oppdragelse. Hennes gamle verden raste sammen, og uten rollemodeller eller definerte forbilder måtte hun bygge opp et nytt liv, kun med utgangspunkt i seg selv. Som Fatima i *Borettslaget* og Jasmin i *Import Eksport* viser Iram Haq viktige sider ved det å være tokulturell i Norge. I hennes egne filmer *Skylappjenta* og *Jeg er din tar* hun utgangspunkt i seg selv og dikter videre. I begge filmene går hovedpersonene inn for det som virker å være en god løsning der og da, men som viser seg å være en inngangsportal til nye problemstillinger. Hovedpersonene strever med å finne sin plass i en kaotisk verden og jakter på tilhørighet og identitet. De strever med de store spørsmålene: Hva gjør oss til den vi er? Hva har vi i bagasjen, og hva har dette å si for følelser og handlinger og for hvordan vi opptrer i møte med andre?

Før du ser filmen, bør du tenke over uttrykket å *ha skylapper* og hva det innebærer.

Iærapp som man festet til bisselet på hesten for å hindre den i å se til siden. Å "ha skylapper": å være transsynt og lite smidig

Diskuter

- Se filmen og diskuter hvilke eventyrskikkelsjer dere kjenner igjen. Hva forbinder dere med disse eventyrfigurene?
- Hva tenker dere på som "typisk" norsk i filmen, og hva tenker dere på som "typisk" fremmedkulturelt?
- Hvilke stereotypier kjenner dere igjen?
- Med utgangspunkt i filmen: Hvilke utfordringer står tokulturelle overfor?
- Les i rammen over om Iram Haq. Hvordan reflekteres hennes egen bakgrunn i filmen?

Skylappjenta – en historie om identitet / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/125162>

Analyser filmen

1. Eventyret om Rødhette finnes i flere versjoner. De fleste kjenner Brødrene Grimms versjon. Hva går i korthet denne versjonen ut på?
2. Hva kan moralen være i Brødrene Grimms versjon?
3. På hvilken måte avviker Iram Haqs versjon av eventyret fra Brødrene Grimms? Synes du *Skylappjenta* har en moral?

Rødhette

Rødhette/Skylappjenta og metaforer

1. Er den røde hetten en metafor? Forklar eventuell betydning.
2. Hvorfor har Iram Haq valgt å gi sin heltinne en skylapplue og ikke en rød hette? Hva kan skylappluen stå for?
3. Rødhette/Skylappjenta er kvinnelige heltinner. På hvilken måte? Hva er likt, og hva er forskjellig?
4. Hva kan matpakka med brunost være en metafor for?

Askeladden

Askeladden

1. Askeladden er en mannlig helt. Hva kjennetegner denne figuren i eventyrene til Asbjørnsen og Moe?
2. Sammenlign Rødhette og Askeladden. Hva er likt, og hva er forskjellig? Kan vi knytte dette til kjønnsroller?
3. Askeladden blir ofte sett på som "typisk" norsk. Hva er det med eventyrfiguren som gjør at han oppfattes slik? Hvordan underbygger Iram Haq dette i filmen, og hvorfor gjør hun det?

Øvrige karakterer

1. Sammenlign mor og bestemor i Grimm-versjonen med Skylappjenta.
2. Hva kan ulven i Grimm-versjonen stå for? Og hva/hvem er ulven i Skylappjenta?

Avslutning

1. Hvordan avviker *Skylappjentas* avslutning fra Rødhette-versjonen?
2. Har *Skylappjenta* en lykkelig slutt? Forklar.

Filmeffekter

1. Hvordan bidrar musikken i *Skylappjenta*?
2. Hva er skildret i animasjon? Hvorfor?
3. Hvordan bidrar eventyrsjangeren til vår tolkning av *Skylappjenta*?

Droft

"Eventyrene bærer med seg spor fra kulturen den springer frem fra. De forteller om hvordan mennesker oppfatter seg selv, hvilke verdier som fremsettes og hva som blir ansett som rett og galt" (Mjør, Birkeland og Risa, 2000).

1. Drøft *Skylappjenta* i lys av denne beskrivelsen av eventyr. Hvilke verdier fremsettes? Hva er rett? Og hva er galt?
2. Ulike kulturer har ulike verdier og tradisjoner. Dette påvirker hva som legges vekt på i oppdragelsen av barnet. Hvordan kommer dette til uttrykk i *Skylappjenta*?
3. Hvorfor kan det å bli "for norsk" oppleves skremmende for en fremmedkulturell foreldregenerasjon?
4. Barn med røtter i flere kulturer går ofte gjennom ulike sosialiseringss prosesser hjemme, i barnehagen og i skolen. På hvilken måte belyser *Skylappjenta* dette?

Les mer

«[Third Culture Kids»](#) Knytt *Skylappjenta* til problemstillinger i denne fagteksten.

Se på begrepene [Integrering](#) og [assimilering](#). Assimilering betyr "å gjøre lik". Assimilering beskrives gjerne som en politikk som en stat eller regjering fører overfor en språklig og kulturell minoritet for å gjøre den mest mulig lik flertallet i befolkningen. I Norge ble denne politikken ført overfor samene. Vi refererer også ofte til det som en fornorskningsprosess. i lys av filmen.

Veiviseren (Ofelas)

Forfatter: Ragna Marie Tørdal

[Veiviseren \(Ofelaš\) \(125295\)](#)

Veiviseren (Ofelaš) / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/125295>

En norsk-samisk spillefilm

Filmen *Veiviseren* (samisk tittel *Ofelaš*) er en av få norske spillefilmer som har oppnådd å bli nominert til Oscar-prisen som beste fremmedspråklige film. Manusforfatter og regissør er Nils Gaup. Han har seinere regissert spillefilmen *Kautokeino-opprøret* som også er basert på viktige hendelser i samisk historie.

I *Veiviseren* tar Gaup utgangspunkt i et gammelt samisk sagn fra 1200-tallet. En same blir tatt til fange av en karelsk røverbande (tsjudene). Valget står mellom å bli drept eller forråde sitt eget folk. Men den samiske veiviseren klarer med kløkt å lede angriperne utfor et stup. Slik redder han folket sitt fra ytre fiender som vil plyndre og drepe dem.

Filmen gir et innblikk i sentrale verdier i samisk kultur og religion, der mennesket inngår i et større fellesskap som omfatter alt som lever og gror. Ved hjelp av bildeutsnitt, klipperytmme, lyd og musikk skapes en lyrisk stemning som understreker det tette båndet mellom menneskene og den naturen de er en del av.

Politiske undertoner

Bakteppet for filmen *Veiviseren* er samenes kamp for å bevare egen kultur og rettigheter til tradisjonelle samiske beiteområder. Denne kampen toppet seg på slutten av 1970-tallet da samer og naturvernaktivister grep til sivil ulydighet for å hindre utbyggingen av Alta–Kautokeino-vassdraget. Filmregissør Nils Gaup deltok selv aktivt i disse aksjonene.

Selv om aktivistene tapte kampen om Alta-utbyggingen, førte konflikten til en sterkere bevissthet om urbefolkningens kulturelle identitet og rettigheter, både i den samiske befolkningen og i det norske storsamfunnet.

Om filmen

- *Veiviseren (Ofelaš)* 1987
- Manus og regi: Nils Gaup
- Produsent: John M. Jacobsen
- Varighet: 1 t 26 min
- Skuespillere:
Mikkel Gaup
Nils Utsi
Nils-Aslak Valkeapää
Helgi Skúlason
Svein Scharffenberg
Henrik H. Buljo
Ailu Gaup
Ingvald Guttorm
Amund Johnskareng
Svein Birger Olsen

Ressurser

Mikkel Gaup i rollen som samegutten Aigin.

[Filmstudieark](#)

[Veiviseren](#)

[Westernfilm fra sameland](#)

Les mer om samisk kultur og religion på nettstedet [Infonuorra](#).

Alta–Kautokeino-aksjonen

Noaiden som veiviser

I filmen møter vi en liten gruppe samer som lever et tradisjonelt nomadeliv med jakt, fiske og reindrift på Finnmarksvidda. Livet er tilsynelatende sorgløst. Men flere tegn i naturen tyder på at det er fare på ferde. I tillegg er gruppen splittet av indre motsetninger.

I samisk folketradisjon ble den religiøse lederen, *noai'di* eller *noaide* på norsk, tillagt magiske evner. En noaide var en veiviser for den gruppa han var leder for.

I filmen er det i utgangspunktet karakteren Raste som har rollen som veiviser. Etter hvert blir oppgaven overført til ungutten Aigin som blir satt på den største av alle prøver: valget mellom å redde seg selv eller ofre livet for de andre. I løpet av filmen utvikler Aigin seg fra å være en hjelpesløs unggutt til å bli en voksen lederskikkelse.

En "northernfilm"

Dramaturgien i *Veiviseren* følger den klassiske Hollywood-modellen. Personer og konflikter presenteres i introduksjonen. Deretter trappes konfliktene opp mot et tydelig klimaks, før spenningen avløses, og det hele slutter med "happy ending".

Filmen er blitt omtalt som en norsk westernfilm. Noen bruker sjangerbetegnelsen "northernfilm". De klassiske amerikanske westernfilmene foregår gjerne i små, isolerte samfunn med et begrenset persongalleri. Karakterene framstår ofte som gode eller onde. Helten utsettes for en rekke prøvelser, før skurkene blir nedkjempet. Så er freden gjenopprettet, og helten kan ri inn i solnedgangen.

Som mange andre westernfilmer inneholder også *Veiviseren* en parallel kjærlighetshistorie der de to elskende etter mange prøvelser får hverandre til slutt.

Aksjonistene tapte kampen om vern av Alta-vassdraget, men i etterkant ble det vedtatt en lov som sikrer urfolks rettigheter i Norge.

Alta-aksjonen

I 1988 fikk Nils Gaup Amandaprisen for beste norske spillefilm.

De fire store - oppgaver

Forfatter: Eli M. Huseby

[De fire store – oppgaver \(116706\)](#)

Er kulturforskjellene mellom kjønnene så store at de innebærer ulike måter å kommunisere på? (Jf. definisjonen på interkulturell kommunikasjon.) Og på hvilken måte har dette påvirket maktforholdet mellom menn og kvinner? La oss se på dette i lys av fire kvinner som spilte en stor rolle i kampen for kvinners stemmerett: Camilla Collett, Gina Krog, Fernanda Nissen og Fredrikke Marie Qvam.

I kultur- og kommunikasjonsfaget har vi lært at interkulturell kommunikasjon er en prosess som innebærer utveksling og fortolkning av tegn og meldinger mellom mennesker som representerer ulike kulturelle fellesskap som er så forskjellige at deres tilskriving av mening blir påvirket (Dahl 2001: 188). Vi vet i tillegg at makt er en viktig faktor i interkulturell kommunikasjon.

"Makt er evnen til å kontrollere hva som skjer, få ting til å skje og blokkere ting som ikke skal skje." (Samovar, Porter og McDaniel 2007) [Makt og avmakt](#)

"Det er ikke sikkert at samtalepartene er bevisst på kulturforskjellene. En gutt og en jente som argumenterer med hverandre tenker kanskje ikke på at kjønn skulle innbære ulike måter å kommunisere på. Begge mener at de handler og kommuniserer ut fra det som er naturlig for dem som individer." (Øyvind Dahl om [Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse](#))

"Hersketeknikker brukes for å styre hvordan en selv og andre framstår. Med hersketeknikker kan man framheve seg selv eller få den man er uenig med, til å virke dum og kunnskapsløs [...]. Mange bruker hersketeknikker hele tiden, mer eller mindre bevisst." [Om hersketeknikker på ung.no](#)

Til refleksjon og drøfting

Se dramatiseringene som er laget om de fire kvinnene som Stemmerettskomiteen har valgt å trekke fram fra kampen for stemmerett for kvinner.

1. Hva slags verdier og kultursyn kommer til uttrykk?
2. Hva tenker du er grunnen til at Norge ga stemmerett til kvinner allerede i 1913?
3. I Saudi-Arabia vil kvinner få anledning til å stemme for første gang ved lokalvalget i 2015. Hva tenker du er grunnen til at Saudi-Arabia ligger så langt etter Norge på dette området?
4. Hvorfor tror du akkurat disse fire kvinnene er løftet fram?
5. Hvilke faktorer tenker du er viktige for at akkurat disse kvinnene sto fram i kvinnekampen?

Lag en presentasjon

Bruk sitatene i firkantene og se på lenkene som følger med. Ta utgangspunkt i ett av sitatene og portrettet av én av kvinnene. Skriv et blogginnlegg, lag en digital fortelling eller en video. Du kan sende dette inn til [minstemme.no](#)

Camilla Collett (1813–1895)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Gina Krog (1847–1916)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Fernanda Nissen (1862–1920)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Fredrikke Marie Qvam (1843–1938)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Retorisk analyse

I forbindelse med avdukingen av Camilla Collett-statuen i Slottsparken i Kristiania i 1911 holdt Gina Krog talen "Det var aarhundreders taushet hun brøt".

1. Før du leser talen, kan du repetere dette: [Retoriske begreper](#)

Du har sett dramatiseringene om de fire kvinnene. Tenk på talen Gina Krog skal holde.

- Hva tenker du er den retoriske situasjonen (kairos)?
- Hvilke hensyn må hun ta (aptum)?
- Hvordan skal hun finne argumenter til talen (inventio)?

2. Les talen [Gina Krogs hyllingstale til Camilla Collett](#)

3. Talen blir innledet slik:

Norges frihetsdag har vi nylig feiret. Igjen er tankerne gaat til Eidsvold, til 1814, til grundloven. Aar efter aar tar vi minderne frem om Eidsvoldsmændene, om vore fædre. Aldrig synes vi, at vi kan faa fuldtakket dem for den arv de ga os.

Mændene, fædrene! - Men kvinderne, mødrerne? Hvorfor fortæller historien os ingenting om dem? Hadde de ikke et eneste ord at si, ikke et indvielsens ord over verket?

Nei, ikke et ord hører vi.

Dispositio – hvordan elementene i talen er ordnet – vet vi har stor betydning. Hvorfor tror du Gina Krog velger å innlede slik? Hvilke retoriske grep bruker hun? Se også på slutten av talen. Hvordan er innledning og avslutning bundet sammen? Hvilken effekt har dette? Virker hun overbevisende?

4. Camilla Collett blir sett på som den kvinnnen som først brøt århundrer med stillhet for sine medsøstre:

Men spør hende selv - da hun brøt tausheten? - Et skrik var det som undslap mig, sier hun. Fangen var hun, som med sit blod optegner sine bekjendelser paa en strimmel tøi. "Jeg sad dog længe, længe i den varetægtscelle, som kaldes kvinde, før det faldt mig ind at skrive paa lappen." - -

Hva får Gina Krog fram her? Hvilke grep bruker hun?

5. Finn eksempler på hvordan Gina Krog bruker ethos, pathos og logos i talen.

6. Drøft til slutt: Hvordan har romanen *Amtmandens Døtre* og taler som Gina Krogs hyllingstale til Camilla Collett vært med på å gi kvinner en stemme i samfunnet vårt? Hvor viktig er innsatsen deres for norske kvinner og jenter i dag?

Fra husmorfilm til blogg

Forfatter: Inga Ragnhild Holst, NTB

[Fra husmorfilm til blogg \(115859\)](#)

Fra husmorfilm til blogg / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/115859>

Folkeopplysning og reklame

Husmorfilmene fra 50- og 60-tallet var timelange gratis kinofilmer hvor nye produkter for hjemmet ble presentert på en informativ måte. Det var uten tvil reklame, men mellom produktreklamen var det stikk der kremen av norske komikere, sangstjerner og programledere underholdt publikum.

Husmødre kørte opp for å se filmene. Ofte var det moteoppvisninger og alle landets husstander fikk gratisavisa Husmor-nytt i posten med invitasjon til filmen rett før. Ingen har eksakte tall, men det anslås at mellom 150 000 og 250 000 kvinner så hver av filmene. Det ble produsert 28 filmer mellom 1953 og 1972.

Kjønnskonserverte

Reklameinnslagene hadde opplysende karakter og dreiet seg om nye varer og arbeidsmetoder i hjemmet; matlaging, rengjøring, stell av klær, innredning og oppussing, husmorens egenpleie og så videre.

– Det ble reklamert for klær, mat og kosmetikk, og de var kjønnskonserverte på den måten at det var en selvfølge at kvinner var husmødre, forklarer Anne Marit Myrstad, førsteamanuensis i filmvitenskap ved Institutt for kunst- og medievitenskap ved NTNU. Hun ga nylig ut boken «Husmora i fokus. Den norske husmorfilmen 1953–1972». Hun sier at enkelte av dagens bloggere har fellestrek med budskapet i de gamle filmene.

– Husarbeidet har vært og synes fortsatt å være et kvinnedomene, faktisk også utover det som handler om omsorg for barn, sier Myrstad.

Husmordealene lever videre på internett

– Dagens husmorblogger skiller seg fra husmorfilmer først og fremst når det gjelder vår tids vekt på mammarollen. Barneomsorg var ingen vesentlig del av husmorfilmene, men når det gjelder innredning, design og kakeoppskrifter, er forbindelsen klar.

– Nettet er et ypperlig sted for å gi hverandre råd om oppskrifter og tapetsering. Men ideen om å gjøre husarbeid til karriere er et dristig prosjekt i den grad det handler om å la seg forsørge. Vi har alle, kvinner som menn, viktige oppgaver hjemme, men om disse i større grad oppleves som kvinnens valg og ansvar, sier det en hel del om at husmoridealene har fått lov å leve videre lenge etter at kvinnekampen tok over for husmorfilmen på 1970-tallet.

2013: Tine Solberg blogger om mote, livsstil og interiør og har daglige 3000 unike brukere.

Hva er norsk kultur?

Forfatter: Eli M. Huseby
[Hva er norsk kultur? \(113909\)](#)

Debatten om norsk kultur og hva som kjennetegner den, har pågått i mange år. Men den skjøt ekstra fart etter at FrP-politikeren Christian Tybring-Gjedde i desember 2012 ba den nyutnevnte kulturministeren Hadia Tajik besvare følgende spørsmål i Stortinget: "I de senere årene er det vært diskutert flittig i ulike medier om hva norsk kultur inneholder og innebærer. Kulturministeren er landets øverste ansvarlig for kultur, og jeg ønsker derfor å vite hvordan statsråden definerer norsk kultur og hvilken grad hun mener det er viktig for landet å verne om og beskytte vårt lands kultur og tradisjoner?" (www.stortinget.no) Hadia Tajik er 29 år og fra Rogaland. Hun er muslim og den første ministeren med minoritetsbakgrunn.

Er bunad norsk kultur?

Fotograf: [Berit Roald](#)

Er färkål norsk kultur?

Er 17. mai norsk kultur?

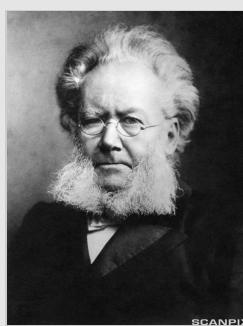
Er stavkirker norsk kultur?
Fotograf: [Knut Olav Åmås](#)

Er Pizza Grandiosa

norsk kultur?

Fotograf: [Knut Snare](#)

Er Henrik Ibsen norsk

kultur?

Fotograf: [Scanpix](#)

Er votten norsk kultur?

Opphavsmann:

[plattmunk](#)

Professor i
sosialantropologi

Thomas Hylland

Eriksen

Fotograf: [Thomas Winje](#)

[Øijord](#)

Geir Lippestad

Fotograf: [Berit Roald](#)

Snø og granskog

Opphavsmann: [Kristin Bøhle](#)

[Les mer](#)

[Finnes det en norsk kultur?](#)

Hva er norsk kultur? Bunad og lusekofte eller fremmedfrykt? Hva mener du?

Hva vil DU svare på det spørsmålet?

Aftenposten har siden kulturdebatten blusset opp på nyåret, stilt spørsmålet til leserne sine. Hvilke svar tror du dominerer?

Disse leder pr. 27.1.13:

- Friluftsmennesker – nordmenn trives best når vi får gå på tur i skog og mark (1656 stemmer)
- Vikingene og trollen – våre myter og historier har formet dagens samfunn (1200 stemmer)
- 17. mai – denne viktige historiske dagen representerer norsk kultur (1183 stemmer)
- Fremmedfrykt – her langt i nord frykter vi alt som er nytt (776 stemmer)

(Kilde: [Aftenposten.no/spesial](#))

Hva tenker du når du ser disse svarene? Hva sier svarene om dem som har sendt inn forslag? Hva slags kulturbegrep har de? Tenker de på kulturarven? Samsvarer dette med det du ville ha svart?

Kulturminister Hadia Tajik leser meldingen om rikets tilstand

Fotograf: [Erlend Aas](#)

Hva svarte så kulturministeren på spørsmålet til Tybring-Gjedde? Hun henviste til kulturloven og dens formålsparagraf som legger til grunn at alle skal få anledning til å delta i kulturelle aktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. Nettopp dette mangfoldet mente hun var det som utgjorde norsk kultur i kulturpolitisk forstand. Videre påpekte hun at norsk kultur alltid har vært i endring, og at kulturarven har et pluralistisk opphav, slik som eksempelvis stavkirker og hardingfele, som framstår som sentrale deler av den norsk kulturarven i dag. [Les mer her](#)

Hadjiks svar om at den norske kulturen stadig er i endring, og at det er vanskelig å definere den og finne essensen, fikk journalisten Jon Hustad til å gå i strupen på kulturministeren. Han skrev en kronikk i Aftenposten 2.1.13 med overskriften "Ikkje min kulturminister". Her støtter han seg på sosialantropologen Fredrik Barths utsagn:

«Dersom det lønner seg å gjøre noe annet enn hva man har gjort før eller blitt fortalt man skal gjøre, ja, så gjør man det. Enhver samfunnsordning er under stadig press fra folk som vil lure seg unna eller bruke den til egen fordel. Er ikke et samfunn konstituert slik at det bestyrker seg selv, vil folk komme til å undergrave det. Samfunn blir altså dypest sett skapt på mikronivå i relasjoner mellom enkeltindivider.» (Jon Hustads kronikk i Aftenposten. 2.1.13)

Med henvisning til Barth mener altså Hustad at det ikke kan være så vanskelig å definere en **essens** av norsk kultur, og han går langt i å antyde at denne essensen er truet på grunn av stor innvandring. Til slutt oppfordrer han kulturministeren til å se på forskjellen mellom norsk og pakistansk kultur. Han antar at hun ikke vil ha problemer med å skille disse kulturene fra hverandre og heller ikke med å se hvilken av de to samfunnsmodellene hun ville ha foretrukket.

Les kronikken her: [Ikkje min kulturminister](#)

Kronikken til Hustad blåste virkelig liv i debatten. Professor i sosialantropologi Thomas Hylland Eriksen kommenterte utspillene fra Tybring-Gjedde og Hustad med at han ser dem som utslag av frykt for at det velkjente i den norske kulturen skulle forsvinne på grunn av innvandring, men også som utslag av en slags konkurranse om moralisk overlegenhet. Han tror heller ikke at det er tilfeldig at en kulturminister med minoritetsbakgrunn blir bedt om å definere norsk kultur. Les artikkelen [Hylland Eriksen om norsk kultur](#)

Med bakgrunn i den heftige debatten ble det 16. januar 2013 arrangert et møte i Interkulturelt Museum i Oslo. I panelet satt mange av aktørene som hadde gjort seg bemerket med ulike innspill rundt spørsmålet om norsk kultur. Noen av problemstillingene som ble reist på møtet, var:

- Finnes den norske kulturen?
- Kan man i så fall definere den?
- Er denne kulturen konstant, eller i stadig endring?

- Er det i et globalisert Norge riktigere å snakke om kultur i Norge enn norsk kultur?

Hva ville du ha svart på disse spørsmålene? Hvordan forholder dette seg til det du har lært om den beskrivende og den dynamiske kulturforståelsen?

En av paneldeltakerne, Høyres Torbjørn Røe Isaksen, mente at kulturbegrepet kanskje burde defineres på nytt, og at det handler mer om norsk virkelighet – erfaringer gjennom vår historie og kontekst – enn om norsk kultur.

Med 22. juli som bakteppe har flere debattanter tatt til orde for at det er våre verdier som er det sentrale for norsk kultur. Geir Lippestad, Breiviks forsvarsadvokat, er en av dem:

"For meg er det ikke et viktig tema om norsk kultur er hva du har på deg eller hvor du drar på ferie. Det viktige er hva som er norske verdier, som ytringsfrihet, likestilling, respekt, og at vi forsto at Breivik måtte ha en rettssak." (<http://www.ta.no/nyheter/article6434631.ece>)

Her framhevet han forundringen den norske reaksjonen på massemorderen ble møtt med av utenlandske medier; Satt han ikke i bur? Hvorfor fikk han i det hele tatt en rettssak og en advokat? Hvorfor fikk han ikke dødsstraff?

Som vi ser, er det ikke lett å bli enig om hva norsk kultur er, eller om den en gang finnes. Kanskje må vi nøye oss med å se på naturen som noe særegent norsk, slik som i Tarjei Vesaas sitt dikt *Snø og granskog*:

Tale om heimsleg –
snø og granskog
er heimsleg

Snø og granskog

Eller kanskje vi ikke kan bli enig om det heller?

Oppgaver

1. Hva vil du definere som norsk kultur? Finnes den? Skriv et blogginnlegg.
2. Diskuter:
  - Hvorfor er det så vanskelig å bli enige om hva norsk kultur er?
  - I denne artikkelen møter vi mange synspunkter på hva norsk kultur er. Plasser hvor de ulike synspunktene hører hjemme i forhold til begrepene du har lært (normativ, deskriptiv, dynamisk, essensialistisk, etnosentrisk og kulturrelativistisk kulturforståelse).

Retorikk i amerikansk valgkamp

Forfatter: Åsmund Gram Dokka, NTB, Hege Røyert
[Retorikk i amerikansk valgkamp \(108059\)](#)

Retorikk i amerikansk valgkamp / video

<http://ndla.no/nb/node/108244>

NDLAktuelt

Retorikk er læren om talekunst, men begrepet benyttes i dagligale vel så mye om talegaver generelt og ikke minst overtalelse.

INTERAKTIV GRAFIKK:

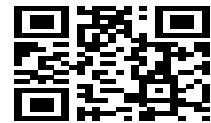
Her vil Obama og Romney kjempe om velgere.

DA DEBATTEN

AVGJORDE

PRESIDENTVALGET: Det er ikke alltid debattene mellom presidentkandidatene blir utslagsgivende for valgresultatet. De gangene det har skjedd, blir imidlertid husket for alltid. Klikk på bildet og les mer!

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktuelt

<http://ndla.no/nb/node/108059>

#HORSESANDBAYO NETS

President Barack Obamas kommentar om «hester og bajonetter», som falt under debatten med rivalen Mitt Romney, har gått sin seiersgang på sosiale medier.

**Hvorfor tror du dette
klippet ble så
populært?**

Visste du at...
pengebruken i
forbindelse med årets
presidentvalg i USA
blir trolig den største
noensinne? Til
sammen vil
presidentvalgkampen
koste 2,5 milliarder
dollar, nesten 15
milliarder kroner.

FRAMOVER: Etter tre
tøffe TV-debatter går
Barack Obama og Mitt
Romney for alvor ut blandt
velgerne. To uker med
heftig valgkamp for å få
folk opp av sofaen venter.
Her fra et valgmøte i
vippestaten Ohio.

QUIZ

Amerikanske presidenter

Dette er saken:

- Presidentvalget i USA holdes den 6. november 2012.
- **President Barack Obama** er demokratenes kandidat.
- **Mitt Romney** er republikanernes kandidat.
- I løpet av valgkampen har kandidatene deltatt på landsmøter, i TV-debatter og mange valgmøter.
- Kandidatene har finpusset retorikken for å overtale velgerne til å stemme.

Å snakke seg til president

Skal man bli president i USA, må man vise at man har talegavene i orden. Og skulle Mitt Romney vinne årets presidentvalg i USA, vil mange peke på den første debatten som det avgjørende øyeblikket. [Les mer.](#)

Kan du dette om retorikk?

Les fagteksten [Retorikk: kunsten å overbevise](#) og svar på spørsmålene:

1. Hva er retorikk?
2. Hvor kommer ordet fra?
3. Hvem kalles også for retorikkens far, og hvorfor?
4. Forklar begrepene ethos, logos og patos.
5. Hva er det overordnede målet med disse tre retoriske grepene?
6. Hvordan kan en taler styrke troverdigheten sin? Nevn gjerne flere momenter enn de som står i teksten.
7. Hvilke faser består arbeidet med en tale av?
8. Hva er de fire kravene vi stiller til en retorisk god tekst?
9. Gjør rede for hva de enkelte kravene går ut på.
10. Hvorfor er språklige bilder og eksempler godt egnet til å framkalle følelser og engasjement?
11. Hvorfor er ordenes klang og rytme viktig i en tale?
12. Hvorfor kan kunnskap om retorikk være nyttig for deg?

Oppgave 2

Drøft i klassen

Se filmen *A Love story*.

- Hvilken rolle spiller presidentkandidatenes ektefeller i valgkampen?
- Hvilke velgere forsøker man å nå med denne filmen.
- I Norge er det totalforbud mot politisk TV-reklame. Bør dette forbudet oppheves?

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/108059>

Oppgave 3

Drøft i klassen

Se filmen *Ian's Letter: "Dear Mr. President"*.

- Hvilke følelser er det filmen prøver å vekke, og hvordan gjør den det?
- Hva ønsker man å oppnå med filmen?
- Politisk reklame på internett er tillatt i Norge. Kunne en tilsvarende kampanjefilm vært laget for norske velgere?

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/108059>

Andre oppgaver om retorikk

[Lyrikk, retorikk og politikk](#) (Medie og informasjonskunnskap)

[Oppgave: Skriv og hold en tale](#) (Kommunikasjon og kultur)

[Oppgave: Lag en reklamefilm](#) (Kommunikasjon og kultur)

Åpningsseremonien - de olympiske sommerlekene i London

Forfatter: Eli M. Huseby

[Åpningsseremonien – de olympiske sommerlekene i London \(103640\)](#)

Åpningsseremonien for de olympiske sommerlekene i London skal ha kostet 27 millioner pund og ble iscenesatt av Danny Boyle (regissør av kassaseksesser som *Slumdog Millionaire* og *Trainspotting*). Dronning Elizabeth og kjendiser som David Beckham og "James Bond" kastet glans over forestillingen. Seremonien har høstet mye applaus, men også sterkt kritikk.

La oss se på følgende:

Hva får Storbritannia til å satse så mye på en gigantisk forestilling i økonomiske nedgangstider?

Hva tenker du på som "typisk" britisk?

Hvordan velger man å framstille seg selv foran en hel verden i 2012?

Hvordan henger dette sammen med kulturell identitet?

Før du ser klippene:

1. Hva tenker du på som "typisk" britisk? Lag en liste.
2. Sammenlign lister. Diskuter hva forskjellen på engelsk og britisk innebærer.

[Klipp 1](#)

[Klipp 2](#)

[Klipp 3](#)

Etter du har sett klippene:

- Hvilke personer, bygninger og gjenstander i klippene og bildeserien ser du på som "typisk" britiske? Skriv ned stikkord.
  - Sammenlign med listen du hadde før du så dette, ser du noen sammenfall? Har du gjort noen tilføyelser?
  - Hvor mye av det du ser i klippene, vil du kalte symboler? Hva gjør at noe blir et symbol?
  - Ut fra klippene, hvilke sider av britisk kulturell identitet har det vært viktig å vise fram? [Kulturell identitet](#)
-
- Hvilke forskjellige sider av britisk kultur har man valgt å legge vekt på i Klipp 1 og Klipp 2 fra åpningsseremonien? Hva appellerer mest til unge mennesker?
  - Britisk musikk hadde en framtredende rolle i hele åpningsseremonien. Hvorfor, tror du?
  - Kjenner du igjen musikken i klipp 1? Hvordan bidrar musikken til stemningen i denne sekvensen?
  - Mange ser på britisk humor som særegen. Med utgangspunkt i klipp 1: Hva kjennetegner denne humoren? Appellerer denne humoren til deg? Hvorfor eller hvorfor ikke?

Diskuter

1. Se på noen flere Internett-klipp fra åpningsseremonien.
  - Hva er ditt generelle inntrykk?
  - Reflekterer den britiske kultur, eller synes du den legger mest vekt på det engelske?
  - På hvilken måte reflekteres Storbritannias rolle i verdenssamfunnet før og nå?
  - Hvorfor fokuseres det så mye på historie?

Det britiske flagget til topps.

Fotograf: [Alastair Grant](#)

- Gir seremonien et riktig bilde av det moderne Storbritannia? Er det et glansbilde som vises?
  - Ut fra seremonien, hvem framstilles som *britisk* i dag? Hva med: kjente/ukjente personer, voksne/barn, etnisitet, seksuell legning, rike/fattige, funksjonshemmede?
2. Det får trolig politiske følger for et parlamentsmedlem fra det konservative partiet som i en twitter-melding uttalte om seremonien: "*Leftist multicultural crap*" (venstreorientert multikulturelt sludder). Hva tror du lå til grunn for denne påstanden? Er denne uttalesen rasistisk?
  3. I klipp 1 ser vi et eksempel på britisk humor. Hvor viktig er humor for kulturell identitet?
  4. Hvorfor er det så viktig for vertslandene å "vise seg fram" i OL og andre gigantiske sportsarrangementer? Hvordan spiller slike arrangementer for danningen og uviklingen av en nasjonal kulturell identitet?
  5. Er det riktig å bruke enorme pengesummer på slike arrangementer i økonomiske nedgangstider?

Punk og politikk

Forfatter: Hege Røyert, NTB
[Punk og politikk \(103564\)](#)

Sett Pussy Riot fri! / video
<http://ndla.no/nb/node/103693>

PROTESTERER: Pussy

Riot blir dannet i august 2011. Kvinnene i punkrockkollektivet opptrer under pseudonym og alltid med finlandshetter.

SLIPP PUSSY RIOT FRI!

Amnestyaktivister over hele verden markerte sin støtte til Pussy Riot.

Ordforklaringer:

[Feminist](#)
[Dissident](#)
[Ortodoks](#)
[Punkrock](#)
[Radikal](#)

QUIZ

KJENTER DISSIDENTER:

Hvor godt kjenner du disse?

Dette er saken:

- Tre medlemmer av Pussy Riot blir pågrepet i mars for å ha tatt seg inn Frelserkatedralen i Moskva hvor de fremførte en regimekritisk der de ba jomfru Maria jage bort Vladimir Putin.
- Den 17. august dømmes Maria Aljokhina, Jekaterina Samutsevitsj og Nadezjda Tolokonnikova til to års fengsel for å ha forstyrret offentlig ro og orden.
- Flere land har kritisert rettssaken og fordømt fengselsstraffen.

Les artikkelen: [**Pussy Riot straffes for strengt**](#)

Se bildeserie: [**Saken mot Pussy Riot**](#)

Amnesty vil følge saken videre

Til tross for at saken ses som et slag mot ytringsfriheten, ser generalsekretær John Peder Egenæs i Amnesty Norge også en positiv side.

- Man har aldri tidligere opplevd en så allmenn diskusjon om ytringsfrihet i Russland. Folk snakker om denne saken ved kafébord, på jobben, over middagen. Det at man har fått en diskusjon om ytringsfrihet, er i seg selv positivt, mener han.
- Det kan godt hende at folk flest reflekterer mer over spørsmålet, og at flere russere nå mener at man har gått for langt, sier han.

En russisk meningsmåling tyder imidlertid på at kun 6 prosent har sympati med medlemmene av Pussy Riot, mens 51 prosent føler irritasjon eller harme.

Samvittighetsfanger

Amnesty betrakter de tre medlemmene av det russiske punkbandet Pussy Riot som samvittighetsfanger og krever at kvinnene settes fri. Amnesty har siden 1961 vært med på å bidra til at over 50 000 samvittighetsfanger har blitt løslatt fra fengsel.

INTERAKTIV GRAFIKK: Amnesty krever at urettmessig fengslede mennesker i 48 land blir satt fri.

Oppgaver

1. Hvorfor tror dere russere flest mener at Pussy Riot må straffes?
2. Søk på sosiale medier og se hva dere finner av støtteerklæringer til Pussy Riots. Se også om det er mulig å finne noen som ikke støtt bandet.
3. Se filmen **Pussy Riot - Punk Prayer**. Beskriv Pussy Riots aksjon i kirken som en ytring. Hvilke virkemidler tas i bruk, og hvorfor?
4. I retorikken brukes begrepet kairos (å velge det rette stedet og tidspunktet for å komme med en ytring). Drøft kirke-aksjonen i forhold til dette.
5. Ville en lignende opptreden i kirken her i landet ha fått samme oppmerksomhet? Hvordan henger dette sammen med tabuer i kulturer og vår kulturelle identitet?
6. Politisk og religiøst grunnsyn henger sammen med kulturelle verdier. På hvilken måte ser vi dette i tilfellet med Pussy Riots aksjon i kirken?
7. For å oppnå god kontakt med en man ikke kjenner så godt, er et vanlig råd at man skal styre unna religion og politikk. Pussy Riot utfordrer begge deler. Drøft hvorfor religion og politikk vekker sterke følelser.
8. Pek på grunner til den store medieoppmerksomheten rundt Pussy Riot og behandlingen fra russiske styremakter.
9. Bør kunstnere ha en større frihet enn andre samfunnsaktører til å komme med kritiske ytringer? Har de en forpliktelse til det?
10. Lytt til låta **På tynn is** av [Honningbarna](#): [På tynn is](#). Hva tror dere denne sangen handler om?

Innocence of Muslims

Forfatter: Eli M. Huseby, Hege Røyert, NTB

[Innocence of Muslims \(105470\)](#)

FREDELIG PROTEST: Muslimer over hele verden føler seg krenket og protesterer mot det blasfemiske innholdet i filmen «Innocence of Muslims».

NDL Aktuelt

TRÅKET PÅ: Både islamister og andre ungdommer har deltatt i demonstrasjonene i Kairo. For unge egyptere går mangel på jobb og inntekt på selvrespekten løs. Og filmen «Innocence of Muslims» gjør at mange føler seg enda mer tråkett på.

KRENKET: En gruppe muslimer i Dhaka, hovedstaden i Bangladesh, brenner et amerikansk flagg under en demonstrasjon mot den islamkritiske amatørfilmen «Innocence of Muslims».

YTRINGSFRIHETENS VOKTER: Per Edgar Kokkvold, generalsekretæren i Norsk Presseforbund, fikk mye medieomtale i 2006 på grunn av sin støtte til trykkingen av de såkalte Muhammedkarikaturene.

Se intervjuet med Kokkvold:
[Ytringsfrihet og Muhammed-karikatur](#)

QUIZ

Hva vet du om Muhammed og Muhammed-protestene?

Dette er saken:

- Den amerikanskproduserte filmen «Innocence of Muslims», som gjør narr av islams profet Muhammed, ble lagt ut på YouTube i juni. Den kristne egypteren Nakoula Bassely Nakoula sto bak.
- Demonstranter angrep USA's og andre vestlige lands ambassader som protest mot filmen.
- Mest alvorlig var demonstrasjonene i den libyske byen Benghazi 11. september. Et væpnet angrep som skjedde samtidig med demonstrasjonen kostet USA's ambassadør livet.
- Tross advarsler mot å øke spenningen ytterligere, valgte det franske satiriske magasinet Charlie Hebdo å trykke flere karikaturtegninger av islams profet Muhammed.
- Tusener demonstrerte mot filmen i Oslo.

Les artikkelen: [Tusener demonstrerte mot islamkritisk film](#)

- Filmen er ren provokasjon

Shoaib Sultan, rådgiver ved Antirasistisk Senter, mener disse reaksjonene er akkurat det filmskaperen var ute etter da han lagde filmen.

– Jeg synes det er veldig synd at noen som tydeligvis kun ønsker å lage konflikt, har lyktes med det. Jeg hører at han som står bak filmen er overrasket over reaksjonene, men det tror jeg ikke noe på. Jeg tror han visste hvilke reaksjoner han ville få, og at det var nettopp derfor han gjorde dette, sier Sultan til NTB.

– Det er ekstremt ubehagelig at det har gått så galt, og jeg håper dette ikke leder til flere konflikter. Ekstremister av ulik valør vil sikkert forsøke å skape flere konflikter av dette, sier han.

Oppgave 1

I forbindelse med filmen "The Innocence of Muslims" har Afnan Ahmed (17) et innlegg i Si;D i Aftenposten (19. september) under overskriften "Min kjære profet hånes". Les første del av innlegget:

«For hver gang de håner Muhammed (fred være med ham), blir min kjærlighet og respekt sterkere. For til og med i hans tid ble han hånet og behandlet dårlig. Hver gang dette skjer, hver gang karikaturer oppstår, så har man et ord å forsvare seg med: ytringsfrihet. Jeg begynner å lure, har friheten til å ytre seg blitt sterkere enn respekt? Har denne friheten retten til å trå over andre verdier? Er ytringsfriheten blitt sterker enn toleranse og respekt?»

I ett debattprogram i forbindelse med karikaturtegningene av Mohammed for sju år siden, uttalte generalsekretær Per Edgar Kokkvold i Norsk Presseforbund at man i ytringsfrihetens navn har rett til å krenke, og at "muslimer også må lære seg til å bli gjennomkrenket" slik som kristne og jøder har lært seg det.

- Drøft Kokkvolds uttalelse i lys av Afnan Ahmeds innlegg.

Oppgave 2

Både i Afnan Ahmeds og Per Edgard Kokkvolds innlegg omtales kulturelle verdier.

- Hva er egentlig kulturelle verdier, og hvordan skiller de seg fra meninger og holdninger?
- Synes du det kan se ut som den vestlige verden har gitt ytringsfriheten en overordnet verdi, mens man i Midtøsten har forbeholdt det guddommelige den plassen? Hva kan i så fall dette komme av?

Oppgave 3

- Når føler DU deg krenket? Kan du si noe generelt om det? Har det noe med kulturelle verdier å gjøre?
- Dersom du var nettredaktør, ville du ha lagt ut YouTube-klippet fra filmen på sidene dine, dersom du visste at den hadde blasfemisk innhold?